La

TĖVYNĖS SARGAS

2-3

1949 m. II tomas 2-3 (6-7) Nr.

TĖVYNĖS SARGAS

Redaguoja Redakcinė Kolegija
Adr.: (14a) Fellbach,
Schwabstr. 105 II.

TURINYS

psl.

1. Kun. V. Bagdonavičius - VISUOMENINIS VYSKUPO POBŪDIS 1
2. J. Vaškas MIC - LIETUVYBĖ, ASMENYBĖ IR KUNIGAS 9
3. Eugène Duthoit - LAISVĖ IR BENDRASIS GĖRIS 17
4. XXX NACIONALIZACIJA AR KORPORACIJA? 44
5. XXX - TARP SUVALSTYBINIMO IR MONOPOLINIO KAPITALIZMO 56
6. F. N. - KRIKŠČIONYBĖ IR POLITIKA 62

RYŠKIEJI VEIDAI

1. K. J. Meškauskas - TYLUSIS DIDVYRIS 84
2. F. B-us - J. E. VYSKUPAS PETRAS PRANCIŠKUS BŪČYS 86
3. K. Ališauskas - PULK. J. LAURINAITIS 95

BAŽNYČIA IR RELIGIJA

1. Pagirensis - KOMUNIZMO PASMERKIMAS 101

ĮVAIRENYBĖS

1. Von Egbert Munzer - KOMUNISTŲ MANIFESTAS 100 METŲ PERSPEKTYVOJE 107
2. H. F. - BOLŠEVIZMAS IR NACIONALIZMAS 111
3. XXX - KRIKŠČIONIŠKOS TAIKOS TEISINIAI PAGRINDAI ... 113
4. XXX - VEDYBOS AR PERSISKYRIMAS 115

IŠ PRAEITIES

1. Kun. J. Tumas - LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ VEIKIMAS 118
2. XXX - LIET. KRIKŠČ. DEM. SUSIVIENIJIMO PROGRAMOS PROJEKTAS 125
3. XXX - LIET. KRIKŠČ. DEM. PARTIJOS PROGRAMA 133
4. XXX - LIET. KRIKŠČ. DEM. PARTIJOS STATUTAS 137
5. XXX - LIETUVOS DARBO FEDERACIJA 140
6. Kan. M. Vaitkus - ŽEMĖS REFORMA BELDŽIASI 143
7. M. Draugelytė-Galdikienė - MOTERYS IR KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI 158
9. L. P. - ANTROJI VALSTYBĖS KONFERENCIJA IR JOS UŽDAVINIAI 161

KNYGOS

1. J. K. - POPIEŽIŲ ENCIKLIKOS 182
2. ŠIMTAMETĖ SUKAKTUVININKĖ 186
3. Dr. V. K. - MERGAITĖS KELIAS 190
4. Dr. Ant. Ramūnas - MELAGINGAS LIUDIJIMAS 191

Jo Ekscelencija Arkivyskupas Metropolitas

DR. JUOZAPAS SKVIRECKAS

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas

1949 m. II tomas 2-3 (6-7) Nr.

Kun. V. Bagdanavičius

VISUOMENINIS VYSKUPO POBŪDIS

(J. E. Ark.-Metropolito Juozapo SKVIRECKO 50 metų kunigystės ir 30 metų vyskupavimo jubiliejui paminėti.)

Švenčiant J. E. Kauno Arkivyskupo ir Metropolito Juozapo Skvirecko 50 metų kunigystės ir 30 metų vyskupavimo jubiliejų, mes gal būt geriausiai pagerbsime Jubilijatą, jei paskirsime valandėlę laiko pamąstyti apie tą kilnumą ir vertingumą, kuris gaubia vyskupo pareigas.

Vyskupo pareigos Bažnyčioje yra pačios kilniausios pareigos. Net Romos Popiežius, savo šventimų pobūdžiu, yra ne kas kita, kaip vyskupas. Jis nuo kitų vyskupų skiriasi tik savo valdžios pilnumu, kuris kyla iš to, kad jis yra Kristaus vietininkas žemėje. Tačiau nei naujų sakramentų teikti nei kokio naujo šventumo skleisti jis negali. Jis gali teikti tik tą šventumą, ką ir kiekvienas vyskupas. Dėlto jis ir vadinasi pirmuoju Bažnyčios Vyskupu. Jis turi tas pačias teises į visą krikščioniją ir į visus vyskupus, kurias vyskupas turi į savo vyskupiją. Vyskupas yra natūralus Bažnyčios mokytojas, jos valdytojas ir ypač jos kunigas.

Kliūtys vyskupui suprasti. Tačiau, nors vyskupas užima labai aukštą vietą socialinėje krikščionių sąrangoje, negalima būtų sakyti, kad net krikščionių tarpe jis visada rastų atitinkamą pripažinimą. Vyskupo reikšmės nesupratimas kyla bent iš kelių priežasčių.

Pirmoje vietoje priežasčių eilėje galima būtų paminėti materialistinę žmonių galvoseną. Jeigu mes į žmogų žiūrime tik kaip į žemės vabalą, kuris čia gimsta, gyvena ir miršta, kuris neturi kitokių uždavinių, kaip gerai uždirbti, įsikurti padorias gyvenimo sąlygas, rasti įvairių pasilinksminimų ir kit. — tai tiems visiems uždaviniams atlikti pakanka valstybės su savo pagalbinėmis organizacijomis. Ir kam čia dar yra reikalinga vyskupija? Jeigu mes šiandien daugelyje kraštų sutinkame valstybės pastangas padaryti taip, kad šalia valstybės nebūtų jokios bažnytinės valdžios, tai tos pastangos dažniausiai yra išraiška medžiaginės žmogaus galvosenos, būtent: kad žmogus gali būti laimingas vien žemiškaisiais dalykais ir žemiškaisiais džiaugsmais. Vien medžiaginiais idealais persiė-

...uvos Nacionalinė ...ažvydo Biblioteka

1

musiai žmonijai vyskupo valdžia atrodo nesuprantama ir vyskupijos organizacija nereikalinga ir nieko gero tautai neduodanti. Šitos galvosenos žmonės, dvasinių ir religinių dalykų nesuprasdami, mano, kad vyskupas yra ne kas kita, kaip slaptas pretendentas į civilinį valdžią. Dėl tos priežasties, norint suprasti vyskupo reiškimąsi, kaip elementarinę sąlygą reikia turėti aukštesnį požiūrį į gyvenimą negu tik medžiaginį. Reikia sutikti, kad žmogus gyvendamas žemėje santykiauja ne tik su daiktais, bet ir su jų kūrėju Dievu; ir kad žmogaus santykiai su Dievu yra ne mažiau tikri, negu santykiai su daiktais; ir, kas svarbiausia, kad žmogaus santykiai su daiktais priklauso nuo jo santykių su Dievu. Šito supratimo neturint, kiekvienas vyskupas mūsų socialiniame organizme atrodys kaip svetimas, niekam nenaudingas kūnas.

Be šios vyskupo nesupratimo priežasties, paeinančios iš religijai svetimos galvosenos, yra dar ir kita priežastis, atsirandanti pačioje krikščionybėje. Jai duoda pradžią vad. perdaug dvasiškoji krikščionybės kryptis, kuri sako, kad tikėjimas yra tik išvidinis žmogaus dvasios reikalas, kuris nėra reikalingas išorinio bendradarbiavimo. Religija yra tik žmogaus sielos santykiavimas su Dievu. Vyskupas šiems santykiams nieko negalįs pagelbėti. Marija šios krikščionybės atstovams nėra Dievo motina, pagimdžiusi jį konkrečiam pasauliui. Šita per daug dvasinga įvairiais naujais sąjūdžiais, šiandien daro nemaža įtakos krikščionybei ir šiandien įvairiais naujais sąjūdžiais, daro ne maža įtakos krikščionybei ir apsunkina jai suprasti vyskupą. Šios krypties krikščionys dar suprastų tokį vyresnįjį, kuris yra jų pačių išrinktas ir kuris yra tarsi jų atstovas pas Dievą, bet jiems yra visiškai nesuprantamas toks žmogus, kuris ateina pas j u o s Dievo vardu, kuris būtų Dievo atstovas pas žmones; kuris kartais galvotų kitaip negu visuomenė ir kuris galėtų ją pamokyti ir persergėti. Dvasingoji krikščionybė norėtų turėti Dievą savo dispozicijoje, bet ji atsisako bet kokiu atveju būti Dievo dispozicijoje. Dievo vardu kalbąs žmogus yra jai nepakeliama našta.

Be šių dviejų sunkumų suprasti vyskupui, kylančių iš medžiaginės galvosenos ir iš liberalinės krikščionybės, reikia paminėti dar trečią sunkumą, kuris vyskupui yra bendras kartu ir su kiekviena pasauline valdžia. Tai yra asmeniški vyskupo ar valdovo netobulumai. Dėl šios priežasties daug orumo nustoja tiek civilinė tiek bažnytinė valdžia. Berods pas kiekvieną valdovą galima pastebėti daugiau ar mažiau nelaimingų būdo bruožų, palinkimų, papročių, kurie jį daro sunkų ar nemielą valdiniams. Pagaliau dažnai net nė to nereikia. Užtenka, kad valdąs žmogus yra per daug pažįstamas ir kam nors šiaip sau nepatinka. Ir kaip tokiam žmogui patikėti kokią aukštą ir net dievišką pasiuntinybę? Šio priekaišto neišvengė ir pats Kristus, kurį taip gražiai suformulavo būsimas Jo mokinys Baltramiejus, sakydamas apie Kristų: Na, „kas gero gali būti iš Nazareto?“ Ir Kristus tai turėjo progos patirti nekartą, kad jis buvo priverstas pasakyti tuos beviltiškus žodžius: „Niekas nėra pranašas savo tėvynėje.“

Vyskupo supratimas taip pat įvairuoja atskirose tautose. Yra tautų, kurios čia minimus sunkumus nugali lengviau ir kuriose vyskupo institucija amžių bėgyje yra turėjusi progos suvaidinti laimingą vaidmenį. Bet yra taip pat krikščioniškų tautų, kuriose vyskupo institucijai niekada nėra pasiekę suvaidinti krašte deramo vaidmens. Taip pvz. yra buve

Rusijoje. Niekas negalėtų sakyti, kad Rusija nėra krikščioniška tauta. Ji krikščionybę yra priėmusi net daug anksčiau negu Lietuva. Tačiau Rusijos episkopato vaidmuo šio krašto kultūriniam ir socialiniam gyvenime vargiai yra turėjęs pakankamos reikšmės. Šiandien labai pragarsėjęs prancūzų teologas tėvas Ivo Congar, savo dar prieš šį karą išleistoje knygoje apie krikščioniu konfesijų susivienijimą, rašo, kad Rusijos liaudyje ir Rusijos tautos pamaldume vyskupas nevaidina tokio vaidmens, kokį jis vaidina Vakarų Europoje. Ten vyskupo vietą užima šventas senelis atsiskyrėlis - „starec". Jis yra religinio Rusijos gyvenimo simbolis ir dalinai net nešėjas. Tai yra koks švento gyvenimo žmogus, gyvenąs kur nors nuošalumoje. Ir kai pasaulietis žmogus išsiilgsta religinės rimties, jis vyksta į tyrus ieškoti tokio atsiskyrėlio. Taip pvz. Dostojevskis, Solovjevo lydimas, vyko savo metu pas vieną tokį garsų Rusijos atsiskyrėlį, ieškodamas religinės paguodos.

Sunku šiandien būtų mums išsiaiškinti tas priežastis, kodėl rusų tautoje vyskupas buvo nukonkuruotas vienuolio - atsiskyrėlio. Tačiau pats šis faktas yra tarsi mazgas, iš kurio galima atmegzti visą rusų tautos istorijos paslaptį net iki paskutinių laikų. Dvasinio atsiskyrėlio didesnis išryškėjimas už vyskupą rusų tautoje liudija, kad ten religija nedėjo daug pastangų persunkti visuomeniniam gyvenimui. Ji pasitenkino nuošaluma, atsiskyrėlio būtimi ir dvasiniu susimąstymu. Religinis gyvenimas, pasak to paties tėvo Congar, vyko ten atsigręžęs ne į tikrovę, bet į dvasinį vaizdą, į „ikoną". Dėl to religinis paveikslas „ikona" čia yra toks nepakeičiamas religinio gyvenimo reikmuo. Taip kaip Vakaruose yra garbinamas nukryžiuotasis Kristus - dangaus ir žemės susikryžiavimo simbolis, taip Rusijoje yra daugiau garbinamas prisikėlęs iš mirusių ir dangun įžengęs Kristus, kaip amžinosios laimės ilgesio simbolis. Vyskupai ten laikė beviltiškai sunkiu uždaviniu kiek nors sukrikščioninti visuomeninius santykius. Dėlto jie ilgainiui atitrūko nuo visuomenės, neteko savarankiškumo ir tapo tik caro valdžios įrankiai. Mes negirdime ten kalbant apie kovas tarp caro ir vyskupų. Kai tuo tarpu visa Vakarų Europos istorija tiesiog skamba nuo kovų tarp vyskupų ir kunigaikščių, tarp imperatorių ir popiežių. Ir nereikia į tas kovas žiūrėti su pasipiktinimu! Jų dėka laisvėjo Vakarų Europos žmogus: kilo ne tik laisvieji miestai, bet ir laisvieji žmonės. Kai tuo tarpu Rusijoje viešpatavo „šventa rimtis" kovos audrų nedrumsčiama, kurioje tačiau beviltiškai kentė žmogus. Kai Vakarų Europoje žmogus jautėsi laisvas bei išteisintas ne tik Dievo akivaizdoje, bet palengva vis labiau ir labiau išsilaisvino ir iš savo artimo: kūrė menus, amatus, prekybą ir gerbūvį, tai Rusijos žmogus, nors būdamas toks pat Dievo vaikas kaip ir vakarietis Dievo akivaizdoje, bet savo santykiuose su artimu buvo vargšas ir vergas.

Štai kaip apie jį rašo 16 šimtmetyje savo pranešime Eduardas Bonaventure, vieno anglų laivo kapitonas, grįžęs iš Rusijos: „Aukštesniosios Rusijos gyventojų klasės yra persivalgiusios ir persigėrusios; bet neturtingųjų ten yra be galo daug ir jie gyvena labai vargingai... jokia silkė jiems nėra perdaug dvokianti ir perdaug sugedusi; jie valgo viską."

Į šitaip apleistą socialinę Rusijos dirvą atėjo komunizmas. Jis visą dėmesį atkreipė į medžiaginį gyvenimą ir su žiauria panieka nusigręžė nuo dvasinio gyvenimo. Tai buvo kitas kraštutinumas. Jis buvo kietas ir žiaurus, kaip ta Dievo rykštė, apie kurią mes skaitome šv. Jono

Apreiškime. Kai socialinio išsilaisvinimo nesiėmė organizuoti patys kultūriniai Rusijos sluogsniai, tai jį organizuoti ėmėsi atėjūnai. Pažymėtina, kad tie atėjūnai buvo iš Vakarų Europos, kurios socialiniai santykiai jau buvo toli pažengę pirmyn. Tačiau tada, kai Vakarų Europa išugdė Rusijai komunizmą, jau ir joje pačioje buvo prarastas darnus medžiaginio ir dvasinio gyvenimo santykis. Jau Vakarai nelaikė sau garbe būti krikščioniškais. Čia viešpatavo jau socialistinės idėjos.

Nėra atsitiktinis reiškinys, kodėl Rusijoje įsigalėjo pati žiaurioji socializmo forma, kai tuo tarpu Vakarų Europoje jis reiškėsi daug menkiau ir nepalyginti žmoniškesnėmis formomis. Tai atsitiko dėlto, kad čia, nors ir buvo socialinių klaidų, bet vis dėlto buvo ir sena socialinė organizacija, kurią reikėjo nugalėti; kai tuo tarpu Rusijoje buvo tik tuštuma, tik socialinės sąrangos begalinis alkis, kuris ir tapo komunizmo grobiu. Kai bus kada nors parašyta kritiška Rusijos Bažnyčios istorija, kuri išeis be caro cenzūros ir kuri neturės reikalo pataikauti liberaliniams universitetų sluogsniams, tada, lyginat Vakarus su Rytais, iškils vyskupo, kaip socialinio veiksnio reikšmė tautai.

Neigiamas Rusijos pavyzdys mums kontrasto keliu iškalbingai byloja, kaip laiminga yra ta tauta, kurios religija neatitrūksta nuo kasdienos, kuriai pavyksta nugalėti sunkumus, susijusius su vyskupo pažinimu, kuri nepadaro iš jo atsiskyrėlio, bet skiria jam atitinkamą vietą savo gyvenime. Nors tie sunkumai, kaip matėme, yra nemaži. Labai yra didelė pagunda tikinčiajam, ypač kokios nesėkmės metu, pasilikti pačiam vienam su Kristumi, o į visą aplinką žiūrėti, kaip į tyrus ir jais nesirūpinti. Tačiau tyrai grasina; tyrai gundo Kristų, esantį jūsų širdyje ir dažnai nugali jį. Negalima žaisti su tyrų dvasia ir jai užleisti kultūrinę aplinką. Apsimoka pakęsti vyskupą su jo autoritetiniu tonu, su jo pastabomis, kad nereiktų iškęsti viską naikinančio dykumų dvasios šokio. Tautos, kurios buvo kantrios ir atlaidžios savo vyskupui, buvo apsaugotos nuo daugelio skaudžių bandymų. Palaimintas, kuris ateina Viešpaties vardu.

Visuomeninis vyskupo pobūdis. Kuo remiasi ir kokio yra pobūdžio vyskupo vaidmuo tautoje? Vyskupo vaidmuo tautoje yra dvasinio pobūdžio. Vyskupas veikia tuo tikslu, kad žmonių sielos taptų doresnės ir šventesnės. Ir šiuo savo darbu jis prisideda prie visuomeninės gerovės kėlimo ne mažiau, negu pav. įvairūs išradėjai, techniškai patobulindami žmonių gyvenimo aplinkybes. Iš tiesų, dvasinis bei dorinis tautos tobulumas yra toks didelis gėris, kad jo niekad negalima pakankamai įvertinti. Tik ant jo pagrindo gali kurtis tobulos visuomeninio gyvenimo formos. Šito dvasinio gėrio ugdytojas ir gynėjas yra vyskupas.

Kai mes kalbame apie dvasinį žmonijos gėrį, mes negalime į jį žiūrėti, kaip į kažką atsitiktinio ir pripuolamo. Jeigu dvasinės vertybės tikrai yra gėris, tai jos turi ir atitinkamą teisę gyvenime. Paimkime pavyzdį iš kitos gėrio rūšies. Jeigu mes laikome, kad žmogaus sveikata yra gėris, tai mes pripažįstame žmogaus sveikatai tam tikras teises. Mes dėl to laikome nusikaltimu kenkti savo sveikatai. Mes laikome beprotišku dalyku su savo sveikata daryti tokius bandymus, kurių pasėkoje ji gali būti prarasta. Taigi gėris nėra laisvas būti ar nebūti. Kiekvienas gėris turi savo teisę. Jei tą teisę turi trumpalaikis medžiaginis gėris, tai juo labiau ją turi gėris, kuris tveria per amžius. Taigi dvasinis gėris nėra toks dalykas, kurį mes pagal nuotaiką galėtume pripažinti arba ne, lai-

kyti jį arba prašalinti. Dėlto ir vyskupas yra ne tik dvasinio gėrio ugdytojas, bet ir jo teisės gynėjas. Jis dėlto skiriasi nuo kokio švento atsiskyrėlio ar pamokslininko, kurie tik dalį uždavinio atlieka. Vyskupas atstovauja visą šį uždavinį. Jis yra jo nešėjas ir gynėjas. Dėlto Vakarų Europoje vyskupas viduramžiais buvo vadinamas valstybės gynėju. Šis vyskupo pavadinimas visų pirma reiškia tai, kad užpuolimo metu, valstybės gynybai pakrikus, šių pareigų dažnai tekdavo imtis vyskupui. Tačiau šis pavadinimas yra teisingas ir ta prasme, kad vyskupas saugoja nuo žuvimo dorines tautos vertybes, kurios yra organizacinio tautos gyvenimo pagrindas. Vyskupas šalia civilinės valdžios yra tarsi motina šalia tėvo, kuri maitina, ugdo ir gina savo vaikus.

Pati švenčiausia ir kilniausia vyskupo pareiga nesiskiria ir nuo kiekvieno kunigo pareigos. Nėra šventesnio ir kilnesnio dalyko nei kunigo nei vyskupo gyvenime, kaip aukoti Dangiškajam Tėvui Kristaus auką, kurią Jis paaukojo už žmones ant Kalvarijos kalno. Tačiau vyskupo santykis su mišių auka yra betgi kitoks negu kunigo. Vyskupo santykis su mišių auka yra daugiau visuomeninio ir valdančio pobūdžio. Vyskupas gali ne tik pats aukoti mišių auką, bet ir šią savo galią perteikti kitam: jis gali šventinti kunigus ir vyskupus. Ši jo galia padaro jį natūraliai viso kunigiškojo gyvenimo šeimininku. Per jo rankas dieviškoji malonė pasiskleidžia kunigams ir žmonėms. Tas pat visuomeninis ir valdantis vyskupo pobūdis ryškėja ir iš jo santykių su kitais sakramentais. Paimkim pvz. sutvirtinimo sakramentą. Iki šiol šis sakramentas būdavo teikiamas išimtinai paties vyskupo. Ir kai mes įsižiūrime į šio sakramento teikiamą malonę, tai mes pastebime, kad ji yra labai ryškiai visuomeninio pobūdžio. Sutvirtinimo sakramentas yra visokio krikščioniško veikimo ir misijų pagrindas.

Tuose sakramentuose, kuriuos teikia paprastai ne vyskupas, bet kunigas, vyskupas vis dėlto irgi yra kaip nors prie sakramento teikimo atstovaujamas. Arba jis pašventina aliejus, kurie vartojami per krikštą, sutvirtinimą, ar paskutinį patepimą; arba jis konsekruoja altoriaus reikmenis, vartojamus per mišias; arba jis savo pozityviu įgaliojimu įgalina kunigą duoti nuodėmių atleidimą ar atstovauti Bažnyčią santuokos akte. Taigi visų sakramentų teikime vyskupas yra kaip nors čia pat: arba jis yra atstovaujamas konsekruotų daiktų arba juridinių įgaliojimų.

Iš šios trumputės apžvalgos vyskupo santykių su sakramentais kyla aikštėn, kad jo santykiai su sakramentais yra kitokie negu kunigo. Jeigu kunigo santykį su sakramentais galėtume pavadinti individualiniu ar net techniškų, tai vyskupo santykis su sakramentais yra visuomeninis ir valdantis. Šis valdantis vyskupo bruožas buvo toks ryškus Vakarų Europos Bažnyčioje pirmaisiais amžiais, kad iki 12 šimtmečiui jis davė toną visam vyskupo supratimui. Dėlto ir Jokūbas iš Viterbo, Neapolio arkivyskupas, savo knygoje apie vyskupus ir popiežių, parašytoje 12 šimtmetyje, kuri šiais laikais kelia naujo susidomėjimo, pabrėžia, kad valdantysis vyskupo bruožas yra kilnesnis ir aukštesnis už jo grynai sakramentinį bruožą.[1])

Vyskupas „yra kunigas Melchisedeko būdu“, kaip mes skaitome brevi-

---

[1]) Cit. iš Martin Grabmann; Episcopus, Festschrift f. Kard. M. Faulhaber v. d. Theol. Fakult. Muenchen. 191 psl. 1949 Gregorius Verlag, Regensburg.

joriuje kiekvieno šventojo vyskupo šventėje. Šitas iš amžių glūdumos ateinantis kunigo Melchisedeko pavidalas, iš kurio savo kunigystę yra gavęs išrinktosios tautos tėvas Abraomas, yra toks nuostabus ir pilnas prasmės, kad net ir Kristaus kunigystė šv. Rašte yra aiškinama Melchisedeko pavyzdžiu. Kas yra ypatingo toje Melchisedeko kunigystėje? Šv. Rašto žinovai iškelia dvi jos žymes, būtent: viena, kad Melchisedekas yra kartu kunigas ir karalius ir antra, kad jo kunigystė nėra gauta iš kokio kito žmogaus, bet tik iš Dievo.

Vyskupo kunigystė turi taip pat panašias savybes. Vyskupas yra visokio kunigiško šventumo teikėjas kitiems. Už vyskupo kunigystę nėra aukštesnės kunigystės žemėje. Šv. Tėvas yra taip pat vyskupas. Jis vyskupus viršija ne savo kunigišku charakteriu, bet savo valdžia, kaip Kristaus Vietininkas žemėje. Ir šioms labai aukštoms vyriausios Bažnyčios galvos pareigoms atlikti popiežius nėra reikalingas kokio naujo šventimo. Vyskupo kunigystė jam yra užtektina viso pasaulio pašventimo vyksmui, kuriam jis Kristaus vardu vadovauja. Vyskupo kunigystė yra aukščiausia galima kunigystė žemėje.

Šalia to, vyskupas savo vyskupijoje turi ir tą karališkumo savybę, kurią turėjo Melchisedekas. Žinoma, tai nereiškia, kad vyskupas turėtų pakeisti politinę ar visuomeninę valdžią, bet tai reiškia, kad jis tam tikrais atvejais turi teisę pasakyti persergėjimo žodį visuomeniniuose reikaluose. Čia minimi atvejai pasitaiko tada, kada vyskupui tenka ginti dorinių ar religinių vertybių teises. Bet ar šitas visuomeninių vyskupo teisių pabrėžimas nesudaro pavojaus, kad vyskupai pasidarytų pasauliniais valdovais? Jei taip atsitiktų, be abejo būtų negerai. Civilinė valdžia turi savaimingą savo buvimo prasmę, kurios niekas kitas negali atstoti. Pagal apaštalo Petro mokslą, kiekvienas tikintysis yra tam tikra prasme ir kunigas ir karalius (pal. 1. Petr. 2, 9). Demokratija, kuri visuotinių rinkimų būdu sudaro galimybę kiekvienam pareikšti savo valią valstybiniais klausimais, yra ne kas kita, kaip šito slapto, kiekviename žmoguje glūdinčio karališko bruožo išryškinimas ir suteikimas jam teisės viešame gyvenime. Ir patys apaštalai jau įvedė į gyvenimą demokratiškai žmonių išsirinktus vadus žemiškiesiems reikalams tvarkyti (Pal. Ap. D. 6). Civilinė valdžia ir ypač demokratinė jos forma turi gilius natūralinius pagrindus, krikščioniškojo apreiškimo išryškintus. Civilinė valdžia rūpinasi medžiaginiais žmonių reikalais, o Bažnyčios valdžia - dvasiniais reikalais. „Netinka, kad mes paliktume Dievo žodį ir tarnautumė prie stalų", - pareiškė apaštalai, prieš pasiūlydami išsirinkti socialinių reikalų tvarkytojus.

Tačiau neįkainuojamos reikšmės dalykas yra kiekvienai demokratinei visuomenei turėti savo tarpe keletą asmenų, kurie kai kada galėtų pasakyti persergėjimo ir kritikos žodį, nebijodami dėl to prarasti savo balsų rinkimuose. Tik jie gali apsaugoti tautą nuo vad. slaptųjų nuodėmių, kurios yra dažnai taip puikiai užsimaskavusios, kad naudojasi tautoje visomis dorybių privilegijomis, o savo klaikų veidą parodo tik tada, kai visa tauta yra jau nelaimėje paskendusi.

V y s k u p a s l i e t u v i ų t a u t o j e. Čia mes, išeidami iš vyskupiškumo esmės, bandėme atkreipti dėmesį į vyskupo santykį su visuomene. Iš tiesų, vyskupas nėra įmanomas pilnai suprasti be visuomenės, be tautos. Ir šiandien, kai mes švenčiame Vyriausio mūsų tautos Vyskupo 30 metų vysku-

pavimo sukaktuves, mums negali nekilti klausimas, koks yra Lietuvos vyskupo santykis su jo tauta.

Nesirįžtame čia į tą klausimą pilnai atsakyti. Tam reikalui reiktų išstudijuoti visą Lietuvos Bažnyčios istoriją. Tačiau pora minčių norėtųsi šia proga taip pat pasakyti.

Nepriklausomoje Lietuvoje kartais kultūrininkų ir visuomenininkų tarpe iškildavo šitoks klausimas: Ar Nepriklausomoji Lietuva turi ką nors bendro su senąja ir galingąja viduramžine Lietuvos valstybe? Vieni į tai atsakydavo teigiamai, kiti neigiamai, sakydami, kad naujoji Lietuva yra visiškai savitas organizmas, nieko bendro neturįs su senąja. Kaip į šį klausimą beatsakytume, bet turime pripažinti, jog mes turime vieną gyvą visuomeninį organizmą, kuris nenutrūkstama grandine mus jungia su Didžiąja Lietuvos Kunigaikštija, ir tai būtent yra Lietuvos Episkopatas ir visa bažnytinė organizacija.

Lietuvos Episkopatas yra matęs Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių galybę, išgyvenęs suvienytos Lietuvos - Lenkijos valstybės dienas, pakėlęs visas tuolaikines kovas, dalinęsis su tauta kiekvieno laikotarpio didybėmis ir silpnybėmis, pernešęs šimtametę Rusijos okupaciją ir perkentęs pagret po dvi Rusijos ir Vokietijos okupacijas mūsų dienomis. Lietuvos Episkopatas yra tikras moralinis ir socialinis (ne tik religinis) mūsų tautos tolydumo simbolis. Šią mintį pirmas bus iškėlęs berods prof. Matusas, rašydamas apie Lietuvos Bažnyčios kovą su hitlerine okupacija, kur jis nušviečia ir aukštai įvertina mūsų jubilijato Arkiv. Skvirecko veiklą tuo metu. (Žiūr. N. G. 9 nr. 1948 m. 133 pusl.)

Keitėsi politinė lietuvių tautos laimė, keitėsi jos civilinė administracija, bet visada su ja buvo jos bažnytinė organizacija. Ji yra ta nuolatinė jungtis, kuri jungia tautą. Ši jungtis yra tokia paslanki ir taktiška, kad ji moka pasitraukti nuošalėn, kai tauta gyvena savo politinės laimės dienas, bet ji vėl išeina aikštėn, kai nebėra kam daugiau tautos jungti. Šis motiniškas Bažnyčios subtilumas yra labai ryškus mūsų tautos istorijoje. Tačiau kaip neteisinga būtų šį subtilumą išnaudoti piktam ir nerasti vietos vyskupijos organizacijai tada, kada tauta, atrodytų, gali ir be jos apsieiti.

Dabar mums galėtų kilti klausimas: Kaip sekasi lietuvių tautai istorijos bėgyje susiderinti su savo vyskupais? Ar ji turi savyje tiek sintetinės dvasios, kad ji paprastame savo tautietyje sugeba pakelti didelę dievišką pasiuntinybę; ar ji, sekdama rytietišku dualizmu, šventumą gali suvokti tik apsuptą vaizduotės rūko, atitrauktą nuo grubios gyvenimo tikrovės ir perkeltą į kitą pasaulį? Kitais žodžiais betariant, ar lietuvių tautos santykis su savo vyskupais yra daugiau Vakarų Europos tipo, ar Rytų? Šitas klausimas yra labai įdomus atsižvelgiant į tai, kad lietuvių tauta geografiškai yra tarsi tiltas tarp Vakarų ir Rytų. Šis klausimas turi ir didelės praktinės reikšmės, nes nuo to, kaip į jį tauta atsako kasdieniniame savo gyvenime, didele dalimi priklauso socialinis jos likimas.

Mes negalime išsiginti, kad mūsų dvasia neturi rytietiškų bruožų. Jau tas faktas, kad rusiška daina mums atrodo artimesnė negu pvz. vokiška, liudija apie toli einantį mūsų sielos „rytietiškumą“. Mes ir religiją gal būt galėtume išgyventi jautriau negu vakariečiai žmonės. Bet dėl to mes esame išstatyti didesniam pavojui „įsižeisti“, kai religija reiškiasi kasdieniniame gyvenime. Ir mes ją labiau norėtume perkelti tik į dvasios

sritį. Gal būt dėl to ir du žymieji nuidealintos religijos atstovai vienas Rytuose kitas Vakaruose: Dostojevskis ir Kantas turi šį tą bendro su lietuvių tauta. (Kantas, nors mokėjo lietuviškai, savo kilmę stengdavosi išvesti iš kitur; Dostojevskis, nors nemokėdamas lietuviškai, savo kilmę vedė iš Lietuvos bajorų.)

Tačiau, antra vertus, lietuvių tauta yra sveiko natūralaus galvojimo žmonės. Jie turi taikumo dvasią, kas jiems padeda išlyginti savo pažiūras ir susiorganizuoti greičiau negu kiti. Šitas organizacinis mūsų tautos bruožas padeda jai lengviau suprasti ir savo vyskupą ir į jį žiūrėti ne tik kaip į užsidariusį atsiskyrėlį, bet ir kaip į tokį žmogų, kurio religinis vadovavimas reiškiasi tautoje.

J. Vaškas M. J. C.

LIETUVYBĖ, ASMENYBĖ IR KUNIGAS[1]

Ligi šiol lietuvybės klausimu esame rašę ir kalbėję kone išimtinai sąryšyje su religija. Mes esame svarstę Amerikos lietuvybę beveik tik kaip priemonę sulaikyti savąsias tautines bažnyčias nuo ištuštėjimo ir tiek esame teikę lietuvybei egzistencijos teisių, arba, geriau, tiek tematėme reikalo lietuvybe rūpintis, kiek ji siejosi su žmonių savų, lietuviškųjų, bažnyčių lankymu.

Buvo tokių, kurie lietuvybės reikalu galvojo šitaip: „Aš, o ne kitatautis kunigas, esu šios parapijos klebonas ne dėl to, kad ji yra katalikų, bet dėl to, kad ji yra lietuvių. Jeigu ji nustos buvusi specifiškai lietuvių, taip kad bent kalbos atžvilgiu bet kurios tautos kunigas galės patenkinti teisėtus žmonių reikalavimus, nebus priežasties kodėl aš, o ne kitas, už mane vyresnis, garbingesnis ir daugiau nusipelnęs kunigas, turiu būti šios parapijos klebonas. Taigi, vadovaujantis principu, kad savisauga yra pirmas gamtos įstatymas, man privalu, jeigu nenoriu netekti tos priežasties dėl kurios aš, o ne kitatautis, esu šios parapijos klebonas, rūpintis lietuvybės išlaikymu savo parapijoje."

Kiti galvojo šitaip: „Mano tėvynė yra dangus, mano tautybė yra katalikybė. Aš savo gyvenimą paaukojau plėsti Kristaus meilės karalystei žemėje. Todėl viena man terūpi - sielų išganymas. Visa kita - tuštybių tuštybė. Lietuvybė man tik taip gali santykiauti su katalikybe, kaip įrankis su dirbamu darbu, ir kaip nudilęs įrankis, kuris jau nebetinka darbui, yra pametamas į šalį, taip aš lietuvybę, kai ji bus nustojusi savo žmonių į bažnyčią traukiančios galios, atmesiu, kaip nereikalingą gyvenimo veiksnį."

Pasitaikė ir viduriu einančių: „Aš esu savo žmonių vadas, kaip kunigas ir kaip žmogus. Todėl man turi rūpėti jų katalikybė ir jų žmogybė - pilnutinė žmogybė, taigi ir jų tautybė. Kol jie eis patys ir savo vaikus vesis į bažnyčią, tol aš galėsiu juos veikti žodžiu ir pavyzdžiu, kaip kunigas ir savo tautą mylįs žmogus. Jie man eis į bažnyčią todėl, kad Dievą myli, o eis į lietuvių bažnyčią todėl, kad ir savo tautą myli. Katalikų Bažnyčia tautos meilės nenaikina. Priešingai, ji ją įprasmina, atbaigia ir pakelia į dorybių rangą. Bet jeigu mano žmonės neis į savą lietuvių katalikų bažnyčią, kuri iš prigimties jiems yra artimiausia, juo labiau jie neis į kitataučių katalikų bažnyčią, nes kaipgi jie gali mylėti Dievą, kurio nemato, jeigu nemyli artimo, kurį mato. Jeigu mano žmonės tikrai mylės Dievą, jie tikrai mylės ir artimą, o savoji tauta iš prigimties yra artimesnė ir todėl mylėtinesnė negu svetima tauta. Jeigu jie bus geri katalikai, jie negali nebūti geri tautiečiai, nes kas turi visa, tas turi ir dalį. Šitokiu tad būdu katalikybė pasitarnauja ir tautybei."

Nors čia suminėtos galvojimo rūšys skirstosi pagal principus ir apskritai pasaulėžvalgą, jos vis dėlto turi tą bendrą tašką, kad svarsto tą patį dalyką, t. y. lietuvybę, kunigo pašaukimo perspektyvoje; tačiau ir toje

---

[1]) Šis straipsnis buvo parašytas 1937 m., bet tik dabar atspausdintas Kunigų Vienybės biuletenyje J. A. V.

ne išsamiai ir visašališkai. Net jeigu sutiksime, jog paskiausioji galvojimo rūšis yra teisingoji, ji vis dėlto nėra vienintelė teisinga.

Nuosekliai argumentuoti už saikingą tautinio jausmo ugdymą iš jo santykių su religija ir antgamtiniu gyvenimu visada yra teisinga, tik ne visada tinka. Tokia argumentacija tiko senajai lietuvių kartai, kuri, būdama artimai surišta su tėvyne, daugiau jautė negu galvojo, o jeigu galvojo, tai tik tam, kad turėtų kuo pateisinti ir apginti ką jautė - savo įgimtą prisirišimą prie savosios tautos. Mūsų jaunoji gi karta, kraštutinio Amerikos abejutingumo dvasioje išaugus, nei jaučia, nei galvoja, arba teisingiau, nejaučia ir todėl negalvoja. Norėdami padaryti tai, kad ji tautiškai jaustų, mes, tegul ir teisingai, tačiau nevisai psichologiškai įrodinėjam, kad jeigu nebūsi geras lietuvis, nebūsi nė geras katalikas, nes kaipgi gali mylėti Dievą, kurio nematai, jeigu nemyli artimo, kurį matai; arba, kaipgi galima realiame gyvenime atsieti (abstrahuoti) tikrą Dievo meilę nuo artimo meilės. Ne dėl to, kad neteisingas savyje, bet dėl to, kad nepsichologiškas toks argumentas savaime jaunime sukelia priešingą akciją: kad katalikybė kunigams yra tik skraistė, kuria dengia savo šovinistinį veikimą.

Taip nuteiktas jaunimas pradeda eiti į kitataučių katalikų bažnyčias, ne būtinai dėl to, kad jos kitataučių arba kad tautybės atžvilgiu jis yra visiškai abejingas, bet dėl savo sąžinės grynumo. Jis nori mylėti Dievą dėl Dievo, o ne, kaip jis mano, kad jam yra dvasios tėvų brukama, dėl tautos. Negalima abejoti, kad toks jaunimas Dievą, kurio nemato, tikrai myli. Tad nuosekliai, tuo labiau jis privalo mylėti artimą (lietuvį ir visa kas lietuviška), kurį mato. Tik kaipgi dabar suderinti tą meilę artimui (sakykim lietuviui ir lietuvybei) su savosios lietuvių bažnyčios nelankymu ir apskritai su jo agresyviu nusistatymu prieš bet kokį vertimą pasireikšti lietuviu.

Aukščiau rašėme, jog mūsų jaunimas nejaučia ir todėl negalvoja. Tą posakį reikia suprasti lygtinai, t. y. nejaučia, ką jaučia jojo tėvai - gilų ir intensyvų prisirišimą prie tėvynės, ir negalvoja, kaip galvoja tėvai, dėl to, kad nėra to akstino (prisirišimo), kuris verstų jį taip galvoti, teisinant ir ginant savo prisirišimą. Štai kodėl tas pat argumentas tėvus veikia vienaip, o vaikus kitaip. Jeigu vaikų prisirišimas prie tautos ir, atitinkamai, Lietuvos, būtų lygiai toks intensyvus, koks yra tėvų, tada kunigo pasakymas, kad kas myli Dievą, turi mylėti ir tautą, jiems neatrodytų šovinizmas ir nebūtų reikalo nė šio straipsnio rašyti. Visas galvosūkis ir yra: kaip padaryti tai, kad vaikai taip intensyviai prisirištų prie savo tautos, kaip jųjų tėvai yra prie jos prisirišę. Savaime suprantama, kada Amerikoje gimęs lietuviškas jaunimas pasieks šį džiuginantį kultūringumo lygmenį, jo to pat laipsnio prisirišimas prie tautos tiek bus sąmoningesnis ir idealesnis už tėvų prisirišimą, kiek prie jo bus didesnėmis ir sunkesnėmis, sausos logikos pastangomis prieita.

Tėvai prie tautos ir Lietuvos yra prisirišę dėl to, kad jie tėvynėje - Lietuvoje yra gimę, augę ir vargę. Jiems užtenka argumento a priori. Tuo tarpu vaikai prie tautos ir Lietuvos yra neprisirišę dėl to, kad jos niekad nėra matę ir maža gera apie ją težino, išskyrus tai, kad jų tėvai ten yra gimę. Sužadinti vaikuose prisirišimui prie tautos netinka argumentas a priori (t. y. dėl to, kad Dievą myli), bet reikia argumento a posteriori (t. y. iš žmogiškosios prigimties - dėl to, kad save myli, ar bent privalo mylėti).

Viena yra argumentuoti dėl to, kad jaučiama ir mylima - ginant ir teisinant savo meilę, o visai kas kita yra argumentuoti, kad būtų jaučiama ir mylima - privesti prie meilės. Pirmu atveju tautinis jausmas ir meilė yra argumento priežastis, antru gi - tikslas. Taigi, atitinkami turi būti ir argumentai.

Argumentacija tad dėl tautinės saviauklos, nors ir nuosekli, tačiau, kuri grindžiama tik tautiniu jausmu, (dėl to, pvz., kad tėvai yra Lietuvoje gimę), tiek yra pastovi, kiek pastovus yra jausmas. Bet jeigu jau šiandien tautinis jausmas jaunime yra pusėtinai išblėsęs, kuo paremsime tokį tautinį jausmą, kai tėvai, tėvukai ir protėviai bus Amerikoje gimę? O jeigu atremsime savo argumentą į pačią žmogaus prigimtį, nuoseklios iš jo išvados tol bus teisingos, kol žmogaus prigimtis nepasikeis, tai reiškia - amžinai, o ta ypatybė tiesai ir priklauso.

Didesnio tikslumo dėliai, manome pravartu čia pabrėžti, kad įrodinėjame ne būtinumą tiesioginės Lietuvos, kaip savo krašto ar, tikslia prasme, tėvynės meilės, bet tiesioginės savosios tautos meilės. Lietuva, kaip kraštas, daugumai Amerikoje gimusių lietuvių yra nematyta ir nežinoma ir todėl visai natūralu, kad ignoti nulla cupido. Mūsų tikslas yra įrodyti, kad Lietuvos niekad nemačiusiems lietuviams savosios lietuvių tautos, o ne formaliai Lietuvos, meilė tiesiog ir natūraliai plaukia iš žmogiškosios prigimties. Tačiau, esant tikrai tautos meilei, neišvengiamai turi atsirasti - kaip tiesioginė tautos meilės pasėka - ir atitinkama, platesne prasme suprastos tėvynės, arba, tėvų bei protėvių gimtojo krašto meilė. Kada jaunimas savo tautą sąmoningai mylės, jo nereikės raginti: jam pačiam rūpės pamatyti arba, jeigu tai negalima, bent iš antrinių šaltinių ko geriausiai susipažinti su savo mylimos lietuvių tautos gimtuoju kraštu - Lietuva.

Labai tad praverstų bent trumpai pasvarstyti, kaip kunigas galėtų teisingai ir psichologiškai paveikti jaunąją kartą sąmoningai ir noriai susirūpinti savo tautine saviaukla. Paslaptis nesudėtinga - exempla trahunt. Pirmiausia reikia savo kunigiškumu ir visuotiniu kultūringumu laimėti sau jaunimo pagarbą, pasitikėjimą ir meilę. Paskui - savo aiškiu, bet švelniu tautiniu nusistatymu pabrėžti ideologinį skirtumą tarp savęs ir jaunimo. Trečia, kai jaunimas pastebės tą skirtumą ir pradės galvoti, kodėl jis yra, kunigas gražiai ir ramiai, neužgaudamas nė vieno jausmų, išdėstys nesugriaunamais argumentais a posteriori, kodėl pati žmogaus prigimtis, visašališkai besivystanti, verčia jį būti aiškiu lietuviu. Jeigu kiekvienas Amerikos lietuvis kunigas, iš Lietuvos atvykęs ar čia gimęs, būtų sveikai tautiškai susipratęs, ne kaip kunigas, bet kaip žmogus, ir savo susipratimą išmintingai ir nuoširdžiai pavaizduotų kasdieniniame gyvenime santykiuose su parapijiečiais, o ypač su jaunimu, dėl lietuvybės išsilaikymo Amerikoje nebūtų abejonės. Geros valios avelės seka, kur gerasis ganytojas veda. Kunigui privalu stengtis tapti ne tik tobulu kunigu, bet ir tobulu žmogum, nes gratia naturam non destruit, sed eam supponit.

Kunigas, tiesa, kaip toks, visų pirma yra Dievo žmogus, kuriam pirmoje eilėje turi rūpėti Dievo karalystės plėtimas žemėje. Tačiau kunigas pirma yra žmogus, ir tai - prigimtimi, o kunigu, arba Dievo žmogumi, tampa tik vėliau, Dievo pašaukimu. Tapdamas kunigu, žmogus nė kiek nenustoja savo žmogiškumo. Priešingai, jis jį atbaigia ir patobulina. Todėl

kunigo asmenyje puikiausiai telpa ir lengviausiai derinasi, tam tikroje perspektyvų hierarchijoje, jojo priedermės kaip kunigo ir kaip žmogaus. Kaip Dievo žmogus ir savo švento pašaukimo vykdytojas, kunigas turi žiūrėti aukščiau tautybės, tačiau nebe tautybės. O kaip žmogus, kuriam žmogiškoji prigimtis stato teisingų prigimties reikalavimų ir kurių pašaukimas į kunigus iš prigimties neištrina, jisai turi tikrą pareigą rūpintis savo asmens ir savo artimo tautinės individualybės ugdymu.

Taigi, svarstymo aiškumo dėliai, atskirsime tobulinantį veiksnį nuo tobulinamosios medžiagos; kunigo pašaukimą nuo asmens; ir malonę (antgamtę) nuo prigimties. Jeigu nebūtų tobulinamosios medžiagos, a fortiori nebūtų reikalo nė tobulinančio veiksnio, nes nebūtų ko tobulinti; jeigu nebūtų asmens, negalėtų būti nė asmens pašaukimo į kunigus, ir jeigu nebūtų prigimties, juo labiau nebūtų nė antgamtės, nes nebūtų ant ko jos statyti. Be to, protinio nuoseklumo ir grožio bei estetinio darnumo dėsnis reikalauja, kad tai, kas yra pagrindas ir labiau esminga, būtų pirma sutvarkyta ir ištobulinta, o tik paskui subtilesniais, aukštesnės rūšies, grožio niuansais paryškinta ir atbaigta.

Čia ir glūdi visa kunigo patrauklumo esmė. Tiesa, gėris ir grožis savaime traukia. Grožis, žinome, yra tobulas dalių suderinimas. Tad jeigu kunigas yra savaime patrauklus, tai todėl, kad jame yra tobulas dalių suderinimas. Kokių dalių? Asmenybės gi ir kunigystės. Priešingu atveju, kada kunigas, užuot patraukęs, atstumia, tatai įvyksta dėl to, kad jame nėra minėtų dalių darnumo. Bet kaipgi gali jo nebūti? Juk viena kitos neišskiria. O kunigystė dargi, kaip tokia, savo esme, po pašvenčiamosios malonės yra prakilniausia žmogui suteikta Dievo dovana. Tad jeigu aukštesnioji, kunigo grožį ir patrauklumą sudaranti dalis yra kunigystė, o kunigas vis dėlto nepatraukia, tatai reiškia, kad dar trūksta prigimtosios kunigo grožio dalies - asmenybės, kuri natūraliai derintųsi ir paremtų kunigystę. Tačiau kunigystė viena, kaip atsietinė sąvoka, apčiuopiamai realybėje neegzistuoja. Ji reikalinga subjekto - žmogaus, kurį Dievas pakviestų priimti kunigystę.

Bet tą pakviestąjį žmogų reikia skirti kaip asmenį ir kaip individą. Asmeniu arba, atsietai, asmenybe yra vadinamas žmogus, kuris yra visašališkai, lygiagrečiai ir proporcingai išugdęs visas savo prigimtyje glūdinčias galias. Tokio žmogaus asmenybė plius kunigystė padaro kunigą patrauklų. Iš kitos pusės, žmogus, kuris nėra išugdęs savo dvasios galių, arba, kitaip sakant, nėra deramai išsiauklėjęs, yra tiktai individas, kuris, nors plius kunigystė, ne tik kad žmonių nepatraukia, bet dar, nežiūrint kunigystės, dažnai ir atstumia. Taigi, tik asmens grožis plius kunigystės grožis sudaro kunigo integralinį grožį ir patrauklumą. Negrožis gi (individo) plius grožis (kunigystės) sudaro nedarnumą simpliciter, o grožį tik secundum quid. O tatai dėl to, kad bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu. Kunigystė taip vainikuoja ir puošia neišsiauklėjusį individą, kaip deimantas purviną ranką.

Nagrinėjant tad kunigo patrauklumo priežastį, galima padėti į šalį kunigystę, kurios esminis grožis yra ne žmogaus nuopelnas, bet paties kunigystės Steigėjo, Jėzaus Kristaus, ir pasvarstyti tik tą kunigo dalį - jo žmogišką prigimtį, kurią tobulai ir visašališkai išvystyti jis yra griežtai įpareigotas tos prigimties Kūrėjo ir Teikėjo: „Būkite tobuli, kaip jūsų dangaus Tėvas yra tobulas“.

Kad būtų galima tiksliau žmogiškąją prigimtį patyrinėti, atskirkime ją pirma nuo visa kita. Tuo, kad jis yra gyvis, žmogus skiriasi nuo augmenijos; tuo, kad yra juslinis, skiriasi nuo augmenijos; tuo, kad yra protinis, skiriasi nuo gyvulių; tuo, kad kartu yra ir medžiaginis, skiriasi nuo angelų, ir tuo, kad nėra savo paties buvimo priežastis (suum esse), skiriasi nuo Dievo.

Atribojęs žmogiškąją prigimtį nuo visų kitų prigimčių, pažiūrėkime dabar, kuo dar skiriasi vieni nuo kitų tos pačios žmogiškosios prigimties dalininkai. Tai, kuo joks žmogus nuo kitų žmonių nesiskiria, yra ta pati rasė. Smulkiau tos pačios rasės žmones vienus nuo kitų skiria tauta. Tautoje gi dar detaliau žmogų aprėžia šeima, o šeimoje žmogų skiria nuo žmogaus individualybės principas, kurį skolastikai vadina - materia quantitate signata.

Taigi kiekvienas žmogus gimsta individas, o ne, griežtai kalbant, asmuo, kuriuo žmogiškasis individas yra tik užuomazgoje (in potentia). Griežtai kalbėti apie žmogų kaip apie asmenį arba asmenybę galima tik tada, kada žmogus pozityviais ir sąmoningais savo specifinės prigimties, t. y. proto ir valios veiksmais persikelia iš grynai pasyvios ir nesąmoningo auklėjimo stadijos į aktyvų ir sąmoningą auklėjimąsi.

Juo sąmoningiau ir intensyviau auklėjamasi, tuo labiau yra ryškinama asmenybė ir drauge atitinkamame laipsnyje tobulinamasi. „Unumquodque dicitur esse perfectum - moko Akvinietis - in quantum attingit suum finem.“ Mūsų gi laimingoji paskirtis ir siekinys yra patsai Dievas. Kiek tad kas priartėja Dievo, tiek yra tobulas, o kiek yra tobulas, tiek yra ir pilnutinė asmenybė, kuri, plius kunigystės savaimingas grožis, kunigą padaro patrauklų.

Bet auklėdamasis, tobulindamasis arba, jeigu taip galima pasakyti, asmenėdamas, ką tikrai žmogus savyje auklėja ir tobulina? Gi savo dvasią, su aukštesniosiomis ir žemesniosiomis josios galiomis, ir kūną, žodžiu: pilnutinį žmogų. Protas auklėjamas ir lavinamas tam, kad su nuolat stiprėjančiu aiškumu geriau pažintų savo galutinį tikslą - Dievą - ir tas priemones tikslui pasiekti - įsakymus ir visą moralinę tvarką, kurią Dievas, tiesiogiai ir netiesiogiai - per savo Bažnyčią - jam yra davęs. Valia yra auklėjama ir stiprinama tam, kad pajėgtų sekti sveikai išlavinto proto nurodymais, siekdama asmenybės, tobulybės ir savo galutinio tikslo - Dievo. Aistros auklėjamos bei drausminamos ne tik kad nespirtų valios neklausyti proto, bet kad, sąmoningai kviečiamos, patalkintų valiai gyviau ir intensyviau proto nurodomą gerą darbą atlikti. Kūnas, galiausia, yra išmintingai auklėjamas ir mankštinamas, kad dvasia su visomis savo galiomis turėtų deramą savęs nešiotoją ir reiškėją žemėje.

Šitoj vietoj kai kas gali paklausti: „Na, taip tai taip, bet ką gi pagaliau turi bendra tautybė su šituo asmenybės, tobulybės ir artumo prie Dievo siekimu?“

Iš visa to, kas aukščiau pasakyta, turi būti aišku, jog žmogus Dievo siekia v i s u t u o, ką Dievas jam yra suteikęs; ir siekia ne bet kaip - pasyviai, kaip koks augalas, - bet sąmoningai, pagal savo prigimtį - protingai ir valingai. Tačiau Dievas žmogui yra suteikęs ne tik prigimtį: protą, valią, aistras ir kūną, kuriais jis niekuo nesiskiria nuo visų kitų žmonių, bet ir eilę atsitiktybių, kurių tik dėka jis ir yra individas, vėliau gal ir asmuo išskirtas iš visų kitų pasaulio žmonių.

Taigi, norint būti - o norėti būti yra privalu, nes tai yra Dievo įsakymas - tobulu arba pilnutine asmenybe, yra neišvengiamai būtina išugdyti ligi galimai aukščiausio laipsnio v i s a t a i, ką Dievas žmogui yra užuomazgoje suteikęs: t. y. ir tai, kuo jis bendrauja su visais kitais žmonėmis - žmogiškąją prigimtį ir tai, k u o n u o v i s ų k i t ų ž m o n i ų s k i r i a s i - a t s i t i k t y b e s.

Ateidamas į pasaulį, žmogus atsinešė ne atsają (abstrakčią) prigimtį, bet prigimtį įkūnytą rasėje, tautoje, šeimoje ir pačiame individe. Rasė, tauta, šeima ir individas yra Dievo skirtas fonas, kuriame žmogus sąmoningais proto ir valios veiksmais kuria savo pilnutinę asmenybę. Rasė, tauta, šeima ir tik vienam individui būdingosios atsitiktybės yra tos spalvos, kartu su žmogiškąja prigimtimi individui suteiktos, kuriomis Dievas nori, kad žmogus nuteptų savo asmenybės kultūrinį šedevrą. Dievas, kuris individą sukuria sau, o ne pačiam individui, žino kokiomis spalvomis individas jam geriausiai patinka ir, sykį jam vienokias suteikęs, jų daugiau nebekeičia. Ir ne individo galioje jas pakeisti kitomis. Daugiausia ką jis gali, tai sąmoningai viena, kita, kuri jam nepatinka, arba kuria naudotis jis nemato reikalo (o čia jau ir protinio išsilavinimo stoka), nesinaudoti.

Žiūrovui daro neaiškų ar neigiamą įspūdį paveikslas, kurio centrinė figūra, tegul ir su smulkiausiomis detalėmis, su subtiliausiais niuansais tepta, neturi ją natūraliai paremiančio ir paryškinančio fono, arba kurio fonas jokiu būdu netarnauja centrinei figūrai, neparyškina josios šiaip jau tobulumo, nieku nesiderina su visomis kitomis nupieštomis daiktinėmis centrinės figūros atsitiktybėmis. Norėtum tarti, kad yra figūra išimta iš savo natūralių aplinkybių ir pakabinta kur ore. Atrodo, lyg dailininkas, palikęs foną pabaigai, būtų numiręs pirma, negu galėjo jį priderinti prie šiaip jau tobulo piešinio. Žodžiu, nors figūra gal ir tobula, bet i n t e g r a l u s v a i z d a s, paveikslas, kaip galutinai atbaigtas, yra netobulas. Trūksta vienos, figūrą atbaigiamai paryškinančios, atsitiktybės-prideramo fono. Drobėje yra dar tuščių, menininko teptuko visai nepaliestų vietelių, kurios, tarytum, prašyte prašosi nuspalvinamos tomis spalvomis, kurios visiškai atbaigtų paveikslą - pilnutinę realybę, natūraliai ir todėl tobulai derindamosios su vaizduojama figūra. Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.

Lygiai tokia neigiamai veikianti tuštuma yra jaučiama ir žmoguje, nors šiaip ir kažin kaip tobulai išsilavinusiame, kuriame nematyti jokių, vienaip ar kitaip pasireiškiančių, tautinių atspalvių. Tautybės atžvilgiu jis nesiduoda rūšiuojamas. Bet jeigu jis netilps kurioje nors Dievo sukurtoje tautybėje, Dievas gali jo nepažinti kaip savo kūrinio, nes žmogaus, be jojo tėvo ir motinos patalkos, Dievas nekuria. O juk tėvai priklauso kuriai nors tautai. Tad kuri tėvų tautybė, toji bus ir vaikų. Priešingu atveju, nuosekli argumentacija - kad tėvai irgi be tautybės - veda prie nesąmonės - kad tautybės ir tautos visai nėra. Taigi, tariamasis inteligentas, be sąmoningai aiškaus tautinio kolorito, tiek yra pilnutinė asmenybė, kiek trys žmonės yra kvartetas.

Žmogus tad pačios savo prigimties spiriamas siekti tobulybės - kuri, kaip jau žinome, yra tik ex integra causa, - būtinai turi sąmoningais ir pozityviais proto ir valios veiksmais nudažyti savo ugdomąją asmybę ryškiomis, Dievo jam per tėvus skirtomis tautinėmis varsomis.

Visų gi ryškiausia ir žmogui garbingiausia tautinė varsa yra jojo tautai būdingoji kalba, o tai todėl, kad ji yra sąmoningas, žmogiškosios prigimties - proto ir valios - veiksmas, išorinis reiškimas vidaus minties. Kiti žmogaus tautiniai atspalviai: ypatingas kūno sudėjimas, būdinga odos, plaukų bei akių spalva, tautinis temperamentas ir kiti, kadangi nuo žmogaus proto ir valios nepriklauso, nėra nė žmogaus nuopelnai. Ne žmogaus galioje yra savo akių spalvą arba galvos kiaušą pakeisti, bet jeigu jo pilniausioje galioje yra visą virtinę svetimų kalbų išmokti, tuo labiau jo galioje yra savą prigimtąją tautos kalbą išmokti.

Ką gi tada tenka manyti apie žmogų, kuris, užuot mokęsis savosios kalbos, renkasi verčiau mokytis eilę svetimųjų, arba savąją mokėdamas, sąmoningai vengia jąja kalbėti? Negalim kitaip manyti, kaip kad toks žmogus yra tik pasigailėjimo vertas kultūrinis neužauga. Čia nekalbama apie tuos, kurie dėl įvairių gyvenimo aplinkybių ir nesąmoningai savo gimtąją kalbą yra apmiršę, bet dabar, supratę josios būtinumą siekiamai pilnutinei asmenybei, ko stropiausiai stengiasi kaip įmanydami ją tobulinti, kiekviena proga su savaisiais gimtąja kalba kalbėdami. Minty turima tie, kurie, visiškai nieko nenusivokdami apie kilniausias dvasios vertybes, gėdingai tarnauja įtakingųjų opinijai, kad ir rausdami slopina savyje dar kartas nuo karto nenugalimai prakuždantį garbingą savijautos balsą nes kitaip, kaipgi žmogus gali būti tyras šimto nuošimčių amerikietis, mokėdamas dar kitą kurią kalbą šalia amerikiečių pasiskolintosios, ir tos pačios hibridinės anglų-saksų kalbos! Koks tiesiog nesuprantamas tamsumas! Nejaugi amerikietis ir barbaras yra sinonimai? Bet kur čia sinonimai! Juk yra ir barbarų, mokančių jiems gimininingų kalbų. Individas (tokio „asmens“ vardu negalima pagerbti), kuris gėdisi Dievo jam per tėvus suteiktos gimtosios kalbos ir tyčia rūpinasi ja nekalbėti, kad ko veikiausiai ją pamiršęs, su pagrindu galėtų pūstis tokiu lig šiol negirdėto nužmogėjimo ir žeminančio tamsumo laipsniu: pagaliau jau esu tikras amerikietis; kitaip kalbėti nemoku kaip tik angliškai, - yra nepalyginamai apverktinesnėje padėtyje negu tamsiausias Afrikos džiunglių pilietis, kuris neturi jokios galimybės kita, kaip tik Dievo jam duotąja kalba kalbėti. Tokių „inteligentų“ kraštas, išeivija ar grupė yra taip natūraliai skirtas svetimiems tarnauti, kaip gyvulys žmogui ir individas asmeniui. Žmogus, kuris gėdisi būti tuo, kuo Dievas jį sukūrė nėra, vertas būti tuo, kuo yra.

Tautybė tad, reiškiama ryškiausiai kalba, yra Dievo žmogui skirta, neišskiriamai su prigimtimi susijusi, pilnutinę asmenybę papildanti atsitiktybė. Kas santykiuose su savaisiais kalba savo tautybės nepareiškia nesąmoningai, yra tik nepilnai išsiauklėjęs; kas sąmoningai, bet dėl klaidingo principo - yra dar ir pamokytinas ignorantas, nes nežino tai, kas pilnutinei asmenybei žinotina; o kas sąmoningai, tik dėl raudonos siūlelės ar tolygios priežasties - yra ir pasmerktinas išsigimėlis.

Šitaip tad santykiauja tautybė - asmenybė - kunigystė - kunigo patrauklumas. Kunigas nebus kultūriškai patrauklus, jeigu pirma nebus asmenybė; nebus pilna gi asmenybė be sąmoningo, o saviesiems ir gimtąja kalba reiškiamo, tautinio spalvingumo.

Ko šiandien pasauliui labiausiai trūksta? - Asmenybių! Plačių, gilių, kilnių sielų, kurios iš smulkios, lėkštos kasdienybės pakyla aukščiau pilkos, ištižusios masės; kurios nevegetuoja, nešliaužia paskui gyvenimą,

bet veikia, aukojasi, kuria - su kuriomis gyvenimas eina kartu. Ne gyvenimas, ne istorija jas kuria, bet jos - gyvenimą, istoriją. Asmenybės vadovauja masei, ne seka ja. Kunigas savo pašaukimu irgi yra vadas - sielų vadas, bet sielų, kurios gyvena Dievo, tautybės atsitiktybe papuoštuose kūnuose: taigi viso, pilno žmogaus vadas - o toks yra asmenybė. Tad kunigas privalo būti asmenybė - pilnutinė asmenybė.

Deja, gyvenimas ką kita rodo. Drįskime mesti objektyvų žvilgsnį ne tik į savo sutaną, bet giliau - net į sutanos nešiotoją ir įsitikinsime, kad nors naiviųjų minioje ir ciklopai esame, tačiau visašališkai išsiauklėjusių tarpe nevisada sugebame taip jau šauniai pasirodyti. Tie gi mūsų, kurie tautinių švenčių minėjimuose žavime klausytojus savo patriotine retorika, bet savo parapijos kasdieniniuose reikaluose kalbiname dar puikiausiai lietuviškai suprantantį jaunimą anglų kalba - o kas dar skaudžiau, paties jaunimo gražiai lietuviškai pakalbinti atsakome angliškai, ne tik kad nešviečiame kitiems pilnutinei tobulybei privaloma tautos meilės dorybe, ko Dievas ir Jojo Bažnyčia iš savo sūnų, juo labiau išrinktųjų, reikalauja, bet esame dar ir pozityviai nekultūringi.

Baigiant tinka prisiminti, kad kunigo idealas - Kristus, ne tik kaip privatus asmuo, bet ir kaip Mesijas, mūsų Vyriausiasis Kunigas, vykdė savo šventąją misiją ryškiausioje savo žydiškos tautybės perspektyvoje. Jeigu Kristus, kaip asmuo ir kaip Ganytojas, aukodamas savo gyvybę už mus, savo aveles, kreipėsi paskutinį kartą į savo ir mūsų dangaus Tėvą nuo kryžiaus gimtąja, iš nekalčiausių savo skaisčiausiosios Motinos lūpų išmokta, tautine žydų, o ne valstybine romėnų, kalba - Abba, ne kitaip ir mes privalome, sekdami savo dieviškuoju Pavyzdžiu, ir kaip asmens ir kaip savo švento pašaukimo vykdytojai, dangaus Tėvui ir saviesiems reikštis gimtąja, mums Dievo per tėvus skirta, lietuvių kalba.

Eugène Duthoit

LAISVĖ IR BENDRASIS GĖRIS

Žmogaus asmuo pavojuje. Koks yra jo atsigavimo kelias? Visuomenė daugeliu atžvilgių bei formų tarnauja asmeniui ir ji tam turi atsidėti. Bet yra vienas esminis žmogiškojo asmens požymis, kuris sistemų susidūrime, režimų prieštaravime, nepermaldaujamose kovose, klasių bei tarptautiniuose pasaulį draskančiuose konfliktuose yra užginčijamas, iškreipiamas, net konfiskuojamas. Tai laisvė. Pirmiausia yra vidinė laisvė, kuri pasprunka net nuo aršiausių išorės antpuolių ir kuri savo dvasinės prigimties dėliai gali suvaldyti instinkto prievartą ir visuomenės tironijos spaudimą. Bet žmogiškasis asmuo jau iš prigimties yra visuomeniškas, ir dėlto, atėmus iš jo visą išorinę laisvę, jam bus sutrukdyta siekti savo tikslo. Tad svarbu žinoti, kur yra jo laisvės visuomeniniame gyvenime, kuriais principais ir metodais reikia jas organizuoti. Tai kaip tik šio laiko tema.

Ar gali būti aktualesnis dalykas? Laisvės ir laisvių krizė yra reiškinys artimai susijęs su giliu nerimu, kuris šiandien vargina didelę žmonijos dalį. Iš visų pusių jaučiamas nesaugumas mūsų amžininkus verčia išsigelbėjimo ieškoti masiniuose kaimenės dvasios judėjimuose ir be kovos pasiduoti totalistinei disciplinai. Koks kontrastas tarp praeities, kur mūsų Vakarų pasaulyje laisvė mylėta iki apsvaigimo, galėtum pasakyt, iki stabmeldystės, ir dabarties rezignacijos, kai, verčiant laisvę išjuokiantiems antžmogiams, jos atsižadama! Tikrai dėl šito mūsų tėvų laisvės stabmeldiško garbinimo perdėjimų, ypač ekonominėje srityje, kur keistu būdu, bet logiškai dalykams apsisukus, tas laisvės dievinimas padėjo spausti tuos pačius, kurie buvo paskelbti laisvais. Bet jeigu liberalizmo laikai nusipelnė griežto sprendimo, kurį skelbia nešališka istorija, laisvė pasilieka ne dievų, bet Dievo dovana, kurios pranašumas yra toks, jog žmogus negali jos atsisakyti, jei nenori visiškai pulti.

„Laisvė, patirties faktas filosofui, dogma krikščioniui, yra viena iš pagrindinių kengių, ant kurių sukasi žmonija ir kuri tam tikru būdu laiko kiekvieno individualaus likimo, visuomeninės tvarkos svorį ir net bendrojo gėrio sąvoką ir visus moralės klodus.“ (Henri Lorin, pirmoji Versalio Visuomeninė Savaitė, 1913, Darbai 67 p.).

Mons. de Solages sako: „Ji padaro žmogų karaliumi visatos, kurios jėgas jam skirta nugalėti, kad jas humanizuotų. Dėl jos jis yra Dievo paveikslas ir iš jos jis sems savo žmogiškąją laimę: jo džiaugsmas yra nepalyginamas ir neapsakomas, kad gali kurti gėrį ir grožį, kur tik palytėdamas. Be to kūrybinio džiaugsmo jis būtų tik visuotinio determinizmo perteikiamasis organas.“ (Le christianisme dans la vie publique, It., 65 p., Paris, 1937).

Žmogus taip yra sukurtas, jog netekimas tam tikrų išorinių laisvių graso paraližuoti ir palaidoti visą jo vidinę laisvę, pasakysime, visą dvasingumą tų, kurie nepajėgia būti herojais ar šventaisiais. Kas pasidaro iš religinės vidinės laisvės, jei, kaip Rusijoj ar Meksikoj, uždarytos bažnyčios ar uždraustos viešos apeigos? Kas atsitinka su tėvų teise auklėti vaikus, jei kolektyvas imasi pareigų vaiką auklėti ir tvarko tiek jo laisvalaikį, tiek mokymosi laiką, kaip iš dalies bandoma daryti dau-

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

gelyje kraštų? Kas pasidaro iš minties laisvės, jei laikinė valdžia inkvizitoriškai kontroliuoja kiekvieną minties pareiškimo, opinijos formavimo būdą, jei valstybė ar pinigas pavergia spaudą? Kas lieka iš visuomeninio teisingumo, jei aprūpinimo ir pagalbos institucijos yra neprieinamos laisvų žmonių iniciatyvai ir lenktyniavimui, jei siauri potvarkiai gerą valią pajungia vykdyti instrukcijoms ir vienodiems vadinamiesiems eugenikos metodams taikyti? Kas belieka iš pašaukimo laisvei, jei valstybė paskiria uždavinius, nustato gabumus, paskirsto darbus visuomeninio gyvenimo rėmuose?

Štai, koks pavojus graso pasauliui. Santvarkos, kurios visą galią atiduoda valstybėje sukoncentruotai valdžiai, savose ideologijose ir klaidingoje mistikoje, kuria jos remiasi, randa atramos taškų, pajėgia palenkti užsispyrusią valią, priverčia greitai planuoti ir be paliovos veikti. Joms pavyksta nugalėti vidinius partijų ar klasių nesutarimus ir sukelti tam tikrą vieningą (bent iš viršaus) dvasią. Prie laisvės prisirišusios tautos, norinčios gelbėti kai kuriuos laisvės likučius, pasirodo, palyginti, silpnos. Ar nematom jas sūpuojant tarp didėjančios etatizmo tendencijos ir gerbimo laisvių, būtinų tiek individualiems asmenims, tiek tarpiniams tarp individo ir valstybės? Jei jos nesuranda savo kelio ir graibstosi trapių kompromisų, tepasisaugo! Politinės ideologijos yra nepaprastai užkrečiamos. Jei liberalizmo skleidimas istorijos posūkyje buvo aiškus, jei individualinė žmogaus teisių mistika apėjo visą pasaulį, tai šiandien galingai vilioja stiprių valstybių absoliutizmas. Totalinių režimų pavyzdys savotiškai žavi tiek tautas, ieškančias jų globos ir sąjungos su jomis, tiek tas, kurios bijo jų priešiškumo ir konkurencijos. Atrodo, kad savotiškas fatališkumas šias antrąsias greitu keliu veda į totalizmą, maža iš esmės besiskiriantį nuo to, kurio jos nori išvengti. Kuri valstybė neskelbia ir neįveda ekonominės autarkijos pas save, norėdama tvirčiau suburti visą tautinę energiją ir išteklius? Diriguojamoji ekonomija ir kontroliuojami mainai šiandien randa įsitikinusių šalininkų intelektualų eilėse, stovinčių nuo fašizmo ar hitlerizmo labai toli.

Taip sprendžiasi šiuo momentu vadinamų „laisvų“ valstybių likimas. Reikia apsispręsti ne už liberalizmą, kurio sugriuvimas rodo jo blogybes, bet už laisvę. Ar mes galime tiek susidrausminti, kaip kraštai garsūs vieningumu ir tautinių pastangų sutarimu, bet taip kad mūsų drausmė plauktų iš kitų šaltinių, kad ji būtų laisvai įsišaknijusi asmeninio gyvenimo gelmėse? Šį klausimą statosi ir Prancūzija. Prancūzijos genijų tradicijas, aspiracijas turime akyse, tyrinėdami, kuriuo vadovaujamu principu, kuriuo auklėjimu, kuriomis institucijomis reikia organizuoti laisves, jas garantuoti ir visuomeniniam gyvenimui duoti daugiau sutarimo, drausmės ir broliškos dvasios. Šis tyrimas būtų tuščias be tvirtos doktrinos apie asmens, atsakingo laisvės veikėjo, santykius su visuomene, kurioje laisvės reiškiasi. O į šiuos santykius krikščioniškoji mintis mums duoda tikslias pažiūras, paremtas drauge protu, patyrimu, apreikštosiomis sukūrimo, kilmės, kaltės, Atpirkimo ir nemirtingo paskyrimo sąvokomis. Šių esminių duomenų, kaip mums juos skelbia Bažnyčia, šviesoje mes ir tyrinėsime.

Šiame rašinyje aš imuosi nusmaigstyti kelią, kuriuo reikia eiti.

Turėdamas išdėstyti laisvių ir bendrojo gėrio santykius, išeidamas iš laisvės metafizinės sąvokos, galėčiau parodyti, kaip ši žmogiškoji ypatybė

pasireiškia laisvėmis, kurios randa įstatymuose atspirties tašką, ribas ir garantijas - modalumus, kurie kinta pagal laiką ir aplinką, kurių vertė pareina nuo vidinio asmenų išlaisvinimo. Ši tvarka būtų logiška, bet šiek tiek abstrakti.

Dėlto, sukeisdamas veiksnių tvarką, kviečiu remtis faktais, žiūrėti gyvenimo trukmės ir įprastinių laisvių, kuriomis mes naudojamės mums skirtoje gyventi visuomeninėje aplinkoje. Vengiant anarchijos, laisvės turi išsirikiuoti pagal bendrojo gėrio įstatymus ir drausmę. Betgi galiausiai šis bendrasis gėris grįžta į išlaisvintuosius asmenis ir juose yra atbaigiamas. Dar svarbu, kad valdžiai pavyktų suorganizuoti laisves laisvei.

Štai mūsų temos suskirstymas:

1. Kokiu būdu visuomeninė laisvių santvarka yra palenkta tarnauti bendrajam gėriui.
2. Kaip žmonių visuomenėje bendrojo gėrio galutinis tikslas yra asmenų išlaisvinimas.
3. Kaip ugdyti ir organizuoti laisves, turint galvoje bendrąjį gėrį - asmenų išlaisvinimą.

Rašinio antraštėje pasakėme: laisvė ir bendrasis gėris. Šiedu terminai apima visą šio rašinio raidą. Jų susijungimo taškai - tai asmenų tarnyba.

I.

Kokiu būdu visuomeninė santvarka yra palenkta tarnauti bendrajam gėriui.

1. Socialinėje plotmėje besireiškiančių laisvių sąranga.

Mūsų kasdienių veiksmų audinys susideda iš visuomeninėje plotmėje išsiskleidusių laisvių. Aš išeinu iš namų, vykdamas į kasdienį savo darbą. Šitą židinį, kurį aš palieku, kurį vėl rasiu po keletos valandų, aš įkūriau: tai mano šeimyninių laisvių centras. Pakeliui aš einu ta gatve, kuri man patinka. Ši teisė eiti ir grįžti yra saugoma garantijų. Man pasitaiko peržengti bažnyčios slenkstis Dievui pagarbinti: aš naudojuosi dvasine, labai brangia, laisve. Savo vaikus aš vedu į mokyklą, kur moko mokytojas, kuris auklėjimo darbe turi mane pavaduoti. Įvairiais atvejais ir beveik kas valandą man pasisiūlo spauda laikraščio pavidalu. Sienos nulipintos dideliais skelbimais, išreiškiančiais įvairias pažiūras; mane jie kviečia į susirinkimus, demonstracijas, kur reiškiamos mano bendraminčių aspiracijos ir reikalai.

Visos šios laisvės rišasi su visuomeniniu gyvenimu. Jos visos liečia mane, bet jos visos taip pat atsispindi ir mane supančiuose žmonėse. Šit, iš pažiūros individualiausia laisvė vaikščioti, pasirinkti kelią, likti namie ar išeiti, būti apsaugotam nuo bet kokio arešto ar savavališko sulaikymo. Ar ji tik mane liečia? Visuomeninei tvarkai nėra vistiek, kad ta gatvė būtų uždaryta, kad anas praėjimas būtų užtvertas; tai dėl to valdžia tvarko susisiekimą. Neteisingas sulaikymas vieno graso visiems visuomeninio kūno nariams. Principas ir ribos to, ką ilga tradicija pavadino h a b e a s c o r p u s, yra laikoma pagrindine civilizacijos sąlyga.

Dėlto laisvės išsiplėtojimą visuomeninėje plotmėje vadina laisvių sąranga.

Maža pasakyti, kad laisvių vykdymas turi visuomeninių atgarsių. Dažniausiai laisvės negalima suvokti, neapibendrinus daugeriopos veiklos.

Tokia yra šeimos laisvė, kuri remiasi konstitucija visuomenės, mažos skaičiumi, bet galingos ekspansijos jėga, savo pareigomis, teisėmis, atsakingumu.

Taip pat su mokymo laisve, kurią tegalima suprasti tik kaip dviejų veiksnių dalyvavimą: mokytojo, kuris nori perteikti kitam tai, ką jis žino, ir mokinio, kuris nori išmokti ir kuris pats arba per savo atitinkamus globėjus, kitaip sakant, tėvus, pasirenka savo mokytoją.

Gi sąjungų, susirinkimų ir panašios laisvės pats objektas prileidžia daugeriopo veikimo įsikišimą. Vargšės tos laisvės, kurios ribojasi tik individualine sritimi ir neapima bendro veikimo laisvės! Mums kiekvienam svarbu, kad protingas laisvo nusistatymo self government kiekis priklausytų natūralioms visuomenėms, šeimai, politinei bendruomenei, į kurią mes esame laisvai susijungę. Kad būtum laisvas, turi būti laisvos šeimos, tautos, valstybės, nes tėvo, motinos, sūnaus ypatybės nėra atskiriamos nuo asmens, kuris juo yra. „Nei vienas anglas, - teisingai sako Harold Laski (La Liberté, 1 t., Paris, 1938, 25 p.), - negalėtų jaustis laisvas, jei vidinis anglų tautos gyvenimas būtų tvarkomas kitos valstybės valdžios.“ Šitas dėsnis tinka ne vien Anglijai (Ta tiesa neprieštarauja tam, kad kai kuriais atvejais protektorato valdžia geriau saugoja globojamos valstybės piliečių laisvę. Marokiečiai be protektorato mažiau turėtų laisvės, negu dabar kad turi.)

Bet juo laisvės dėl įvairumo ir gausumo žmogiškosios veiklos yra galingesnės, juo šios laisvės viena kiton įsiterpia ir gresia viena kitą nustelbti, juo svarbiau yra, kad jos nesusikirstų viena su kita, o derintųsi.

Štai antrasis motyvas, dėlko laisvių išsiskleidimą vadiname santvarka.

O štai ir trečias. Tokia laisvė, kurią aptarsime tik prievartos nebuvimu, bus dažniausiai gryna iliuzija. Ko verta, pavyzdžiui, darbo laisvė tiems, kuriems graso nedarbas? Žmogus, kurio rytojus netikras, ne tiktai savo profesiniame darbe, bet ir savo asmens ir šeimos gyvenime pasidaro dvasios ir kūno pusvergis.

Laisvių vykdymu visuomeninėje plotmėje vadina taip pat saugumo organizavimą, be kurio šios laisvės būtų tuščias miražas.

Judėjimo gatvėje laisvė, pavyzdžiui, pasireiškia važiavimu viena kryptimi. Ar galima dėl to sakyti, kad judėjimas nėra laisvas. Kaip tik, priešingai, kad laisvė būtų apsaugota nuo suvažinėjimo ar susikimšimo pavojaus, ir yra nustatyta viena kryptis: tik visai aiškiai atimant laisvės dalį, galiausiai laisvė laimi.

Arba dar, eitynėms nustatomas kelias; viešo susibūrimo atveju būtinai reikia tvarkytojų ir policijos atstovo. Kaip bebūtų, pramatąs apribojimas patikrina laisvės praktikavimui būtiną saugumą.

Dar daugiau: pavojai, kurių pilna visų žmonių būtyje, ypač tų, kurių visas turtas - jų darbas, padaro laisvėmis naudojimąsi tariamą, jei tų laisvių neseks reikalingas saugumas. Būtų grynas išjuokimas, jei ligoniui, invalidui, beturčiui skaitytume Žmogaus ir Piliečio Teisių Deklaraciją, norėdami įtikinti, kad jis yra laisvas. Bet daugelio saugumas nėra įmanomas be anksčiau priimtos vienodos priemonės. Reikia, kad per metų metus žmonės būtų visuomeniškai organizuojami, kad įmokėtų tam tikras sumas, pagal tikslių apskaičiavimų reikalavimus, kad galop būtų galima naudotis bendra laisve.

Štai dėl ko kiekvieno laisvė apima santvarką, reikalauja aukų, atsisakymų, kurie galiausiai yra išlaisvinimas tiek to, kurs aukojasi, tiek daugelio kitų, priklausančių tai pačiai visuomenei. Netiesa, kad „žmonės paliauja buvę laisvi kiekvieną kartą, kai įstatymas juos verčia elgtis taip, kaip jie nenori", nei kad „kiekvienas iš individo reikalaująs aukos įstatymas yra pasikėsinimas į jo laisvę" (abi cit. iš Laskio, op. cit. 7 p.).

Prileidžiant, kad entuziastinga visuomeninė galia visuomet pajėgs savo piliečius išlaisvinti, neparodydama silpnumo nei prievartos, hipotezė konflikto tarp autoriteto ir laisvės savaime išnyksta. Tarp vieno ir kito jau nebūtų pusiausvyros, atribojimo klausimo, bet greičiau perėjimo ir kontinuiteto. Laisvei, kuri viena pati sau yra nepakankama ir sugniužtų, autoritetas reikšmingai pagelbsti, ją sustiprina, pataiso (juk žodžio „autoritetas" etimologija yra: auctoritas, auctum, augere).

Konfliktai gimsta ir demarkacinės linijos pasirodo dėl to, kad dvejopas (vadų ir visuomeninio kūno narių) klaidingumas užtemdo vadovaujamąjį principą, kertinį akmenį, ant kurio turi remtis visa laisvių santvarka.

2. Iš kurio principo kyla laisvių santvarka?

a) Empiriniai sprendimai.

Vienu žodžiu atmeskime du griežtai empirinius sprendimus.

Pirmasis glūdi pasidavime vyriausiojo vado išminčiai. Užmirštama, kad jei piliečiai yra klaidingi, tai ir vadas neturi klaidai ar kaltei imuniteto. Jeigu reikia ieškoti aukštesnio principo, tai jis aiškiai nurodytas toje enciklikos Quadragesimo Anno vietoje, kur Pijus XI kalba apie ekonomines laisves. Atmetęs konkurenciją, kaip vadovaujamąjį ekonominio gyvenimo principą, Pijus XI pabrėžia, kad jis nesiremia taip pat ir diktatūra: „Nenuosaiki ir žiauri iš savo prigimties diktatūra yra reikalinga stiprių žąslų ir išmintingo vadovavimo, kurio ji pati savyje neranda". Kas tinka ekonominiam gyvenimui, tinka taip pat įvairioms socialinio veikimo apraiškoms. Laisvių santvarkos ramsčių reikia ieškoti aukštesniuose už jėgą ir vadų aiškiaregystę principuose.

Kitas empirinis sprendimas glūdi atsišaukime į aplinkybes, pasidavime visuomeninio determinizmo žaismui, kuris, tvirtinama, esąs sprendžiamasis veiksnys, nuo kurio pareina laisvių likimas. Ar kinta kas labiau už aplinkybes istorijos eigoje ir revoliucijų priešingumuose! Žmonės tikisi organizuoją savo laisves. Aukštesnės už jų norą ir išmintį jėgos tai pasiima pačios nuspręsti! Tiesa, kad laisvių santvarka pareina ir nuo determinuotų veiksnių, kaip klimatas, gamtiniai elementai, tiek kintą įvairiuose kraštuose, kontinentuose, tautinio charakterio, ankstesnių istorijos pavyzdžių. Tiesa, kad tarptautinio gyvenimo atsitikimai atsiliepia tautinių laisvių santvarkoje. Kada, pavyzdžiui, neriboto ginklavimosi politika įsivyrauja vienoje pasaulio dalyje, tuojau tas antkrytis su visais laisvių apribojimais vis labiau apima visas tautas. Taip pat, jei autarkinė politika viešpatauja šen ir ten, tuojau jos atgarsius pajunta ir tautos, priešingos iš karto izoliacijai: kaip plačiai atidarysi savo duris pasauliui, jei kiti taip užsispyrę jas uždaryti? Puikiame, tarptautine anketa pasiremiant sudarytame, raporte apie galimumą laipsniškai sumažinti tarptautinės prekybos suvaržymus Paul Van Zeeland, buv. Belgijos ministeris pirmininkas, pastebi, kad „nelinksma širdimi šie apriboją nuostatai - kontingentai ir kitoki dalykai - buvo įvesti". Karinis ginklavimasis ir

tarptautinės prekybos kliūtys plečiasi vis toliau ir toliau į daugelį kraštų iš savisaugos instinkto. „Mes privalome to imtis tokiu būdu, - prideda Van Zeeland, - kad nauja (mainų) sistema duotų visiems dalyviams daugiau naudos, negu dabartinė padėtis."

Šis konstatavimas yra teisingas, bet visai neįrodo, kad paskutinis žodis priklausytų vadinamajam „organizatoriui empirizmui". Laisvių santvarka yra aukščiausio laipsnio politinė problema. Ogi politikoje ne visa yra determinuota. Politika yra kilnesnis dalykas, negu galimybių menas: ji skaitosi su sąlygomis, bet ji jas pralenkia; ji nesiveržia į nepaimamas pozicijas, o paleidus į darbą dvasines jėgas, ji tas pozicijas aplenkia.

b) Individualistinis sprendimas.

Atmetę empiristinį sprendimą, ieškokime vadovaujamojo siūlo toliau. Ar tai bus individualistinis principas, kurio esmė yra kiekvienam individui laisvė daryti visa, kas nesikėsina į kito laisvę? Teisybė, kad mes kiekvienas nesame laisvi i z o l i u o t a i, bet visuomenėje, ir vieno laisvė kiekvienu momentu liečia kitų laisves, panašias į jo ir lygiai gerbtinas. Bet ar iš to išeina, jog kiekvienos laisvės riba yra kito laisvė? Arba tariant pačiais Žmogaus ir Piliečio Teisių Deklaracijos (1791. IX. 3 d.) žodžiais, ar tiesa, kad „kiekvieno žmogaus natūralinių teisių naudojimosi riba yra tik ta, kuri patikrina kitiems visuomenės nariams naudojimąsi tomis pačiomis teisėmis"? Šioje formulėje yra didelis apsirikimas, kurį kasdienis patyrimas leidžia atitaisyti. Daugelis visuomeninių pareigų, pradedant karine tarnyba, apriboja naudojimąsi prigimtinėmis teisėmis visai kitaip negu pareiga nepažeisti kito teisių. Šiuo atveju mano teisė yra apribota ne dėlto, kad mano kaimynas, mano tautiečiai, turi tokias pat prigimtines teises, kaip ir aš, bet kad čia yra mano kaimyno, mano tautiečių ir mano paties bendrojo gėrio reikalas: tėvynės garbė ir saugumas.

Tad individualistinis principas toks, kaip jis buvo anksčiau formuluotas, neleidžia laisvių santvarkos pritaikinti socialinio gyvenimo sąlygoms.

c) Nacionalsocialistinis sprendimas.

Priešingai, kiti mano, jog nuo to momento, kai tautinė bendruomenė, kurios vairą laiko valstybė, yra laisva, visos piliečių laisvės, įeinančios į šią vienintelę ir suvereninę laisvę, gali jau vien dėl to pilnai absoliučiausiu būdu reikštis. Pagal nacionalsocialistinę doktriną, kurios šaltinis yra Hegelio filosofija, nėra nei individo, nei sąjungos, nei socialinės klasės laisvės; yra tik viena laisvė, būtent tautos; vienintelė individo teisė - elgtis pagal paskatinimą, kuris eina iš antros visuomeninio kūno galūnės. Kiekvieno laisvė tėra paprasta konsekvencija laisvės tautos, kurią reprezentuoja valstybė. Individo teisė visiškai pareina nuo visuomeninės organizacijos globos stiprumo, nes mes nesame laisvi patys per save ar patys sau, bet per tautinę bendruomenę ir tautinei bendruomenei, kurioje yra mūsų likimas ir kuri sudaro mūsų buvimo tikslą. Taigi valstybei priklauso reguliuoti mūsų veikimą; mes pasidarome laisvi, jei mes pasiduodame jai, jeigu su ja sudarome vieną kūną, jei mes pilna ir galutine auka atiduodame visas savo jėgas. Laski labai tiksliai išdėsto nacionalsocialistinę teoriją, sakydamas: „Valstybė yra aukščiausia mūsų pačių dalis. Ji reprezentuoja valią, kuri išreiškia tai, kuo kiekvienas iš mūsų siektų būti, jei iš mūsų troškimų būtų pašalintas laikinis, tiesioginis ir irracionalinis elementas" (op. cit. 15 p.).

Kiekvienam iš mūsų tikrai svarbu, kad mūsų tauta ir valstybė būtų laisvos; bet mūsų laisvės šaknys yra mumyse pačiuose, o ne bendruomenėje. Tikrai, tautos laisvės gynimas reikalauja iš mūsų daugelio aukų, kurios mūsų pačių laisvę galiausiai apsaugoja. Bet suvedimas visos laisvės į valstybės laisvę, tai pašalinimas to, kas laisvėje yra esmingai asmeniška. Ar valstybė yra valdžia, kuri naudojasi laisvais žmonėmis? Visa glūdi čia. Jei laisvė yra priskiriama asmeniui, kaip natūraliam jos subjektui, ji negalėtų nuo daugybės žmogiškų subjektų, kurie ja naudojasi kaip prigimties neperduodama dovana, pereiti į valstybę ir joje susitelkti. Imperialistinė ir diktatūrinė koncepcija, su kuria mes kovojame, siekia valstybę padaryti, Jacques Maritain'o žodžiais tariant, „Leviatanu, visos žemės valdytoju, kurio laisvei daugybė linksmų vergų su malonumu būtų pavedę savo sielas“ (Jacques Maritain, Du régime temporel et de la Liberté 1 t. Paris, 1933, p. 50).

3. Bendrojo gėrio apsprendžiamoji sąvoka.

Natūrali arba laisva žmonių visuomenė nesuprantama be tikslo, kuris, kaip pažinimo objektas, pasidaro vadovaujamąja idėja. Kaip praeitais metais Clermonte skelbė Delos: „Visuomenei sudaryti reikia kito dalyko, negu tarpasmeninis susitarimas; reikia susivienijimo ir klusnumo, kurio principas eina iš bendrojo gėrio“. (Delos, Qu'est ce que la société? Paskaita Clermonto Socialinėje Savaitėje, 1937, Darbai p. 208). Tikslai gali būti įvairūs: čia jie išplaukia iš pačios prigimties, kaip šeimoje ar valstybėje; čia jų šaltinis yra apsvarstytas nutarimas; abiem atvejais vadovaujamoji idėja gali, narių sąmoningo apsigalvojimo dėka, patapti tikru idealu. Tuo būdu galima kalbėti apie šeimos idealą ten, kur „consortium omnis vitae“ tarp vyro ir žmonos, su vaikų gimdymu ir auklėjimu, šeimos institucijos tikslais, nustatytais pačios prigimties, giliai įsiskverbia į narių sąmonę, žavesiu palenkdami jų valią. Taip pat būtų galima kalbėti apie pilietinį idealą ten, kur kiekvienas, pripažindamas visa, už ką jis privalo būti dėkingas politinei bendruomenei, trokšta jai nepažeidžiamumo, garbės ir galybės. Galima būtų kalbėti apie idealą laisvų visuomenių, kurias žmonių laisvė sudaro įvairiems tikslams: kultūrai, savitarpinei pagalbai arba sportui; kiekvienas turi savo žemesnį ar aukštesnį idealą, kuris įvairiais laipsniais duoda visuomeniniam tikslui kilnumo elemento.

Į visuomeninį idealą visuomet įeina realus ar prileidžiamas moralinis elementas. Bet nuo to akimirksnio, kai visuomeninis tikslas yra apsprendžiamas pagal vertę, jis įeina į gėrio ar gėrių laikomo dalyko kategoriją. Ir kadangi šis gėris pats rišasi su visuomeniniu gyvenimu, tai jį vadina bendruoju.

Tuo būdu šviesus ir patyręs protas į gėrio kategoriją priskiria vyro ir žmonos sąjungą, kuri su vaikų gimdymu ir auklėjimu sudaro vedybų tikslą. O kadangi šis gėris tegali būti pasiekiamas visuomenėje, jis yra iš savo prigimties bendras.

Normalu, kad prie tikslo, kuris pasidaro bendruoju gėriu, būtų prijungta ir priderinta laisvių santvarka, kurioms leista išsivystyti visuomeniniame gyvenime, vis tiek ar jis bus šeimos, tautos, korporacijos ar sąjungos gyvenimas. Nes jei visos laisvės vystysis sumišai ir be tvarkos, visuomeninis tikslas, pripažintas būtinu ir palaimingu, pasidarytų nepasiekiamas. Socialinė laisvių santvarka yra palenkta bendrajam gėriui.

Tačiau, kaip praeidami pažymėjome, atsitinka, kad su gėriu sumaišo tokį apgaulingą idealą, kuris patenkina instinktus ir žavi vaizduotes, bet kuris yra apgaunąs gėris. Pagal metafizikas ir juridines sistemas bendrojo gėrio sąvoka turi skirtingas prasmes.

Paminint tik vieną pavyzdį, bendrasis gėris vienur turės grynai rasistinę, eugeniškąją reikšmę; kitur grynai imperialistinę: bendruoju gėriu vadins valdymą, galybę be ribų, nukariavimą. Taip suprantant laisvių palenkimas bendrajam gėriui turės prasmę tik asmeninių laisvių pavergimo, kurį anksčiau aptarėm ir atmetėm.

Bet yra kita bendrojo gėrio sąvoka, kuri išeidama iš žmogaus asmens transcendentinės idėjos teigia, kad žmonių visuomenėje bendrasis gėris turi vertę tik taikomas asmenims, mąstantiems, norintiems, veikiantiems šios visuomenės nariams.

Šią asmeninę, ne individualistinę bendrojo gėrio sąvoką mes dabar ir dėstome. Mes ją pavadinome tikrąja sąvoka. Ji mums padės suprasti, kaip visuomeninėje plotmėje subordinavimas bendrajam gėriui, anaiptol nepavergdamas asmenų, juos išlaisvina taip, kaip reikalauja žmogiškųjų būtybių kilni vertybė pagal jų pašaukimo, neatskiriamo nuo visuomenės tarnybos, prasmę.

II.

Žmonių visuomenėje bendrasis gėris turi galutinį tikslą - asmenų išlaisvinimą.

1. Priminimas kelių pagrindinių sąvokų apie asmens ir visuomenės santykius.

Čia pakanka priminti Clermonto Socialinės Savaitės mintys ir 3 gerai tarp savęs susijusios paskaitos: G. T. Delaye apie Asmenį, G. T. Delos apie Visuomenę ir Mons. de Solages apie vieno ir kito Santykius (Clermonto Social. Savaitė, 1937, Darbai p. 177-251). Priminkime kelis šios turiningos doktrinos bruožus.

a. Kuo žmogus yra ir kuo nėra visuomenės dalis?

Visuomenė žmogui visai ne atsitiktinis dalykas. Žmogus yra socialus iš prigimties; kitaip žmogaus nebūtų įmanoma suprasti. Asmenys negali gyventi už visuomenės, kuri kiekvienu momentu ir kiekvienam iš jų būtinai padeda gyvenimą išlaikyti ir išplėtoti. Mes esam tiesiog pasinėrę visuomenėje, kuri yra tiek reali, kaip ir atmosfera, kurioje mes gyvename. Sakydami, kad su panašiais į mus mes sudarome visumą, kurios kiekvienas esame dalis, mes pasakome ne metaforą, o tikrą faktą.

Ar tai bus totalistinė pažiūra? Tikrai ne, nes jei mes visuomenei priklausome tam tikra savo dalimi, tai mes priklausome ne visu savimi, kadangi mes esame asmens; nes mumyse yra gyvenimas ir vertybės, kurios stovi aukščiau šios žemiškos būties, kurioje mums visuomenė yra natūrali ir būtina. Tai dvasinis gyvenimas, tai amžinosios vertybės. Mes jų negalime paaukoti valstybei. Štai dėl ko asmuo, kuris laikinume bendruomenei priklauso kaip dalis visumai, nėra pajungtas bendruomenei visa savo būtybe ir visu tuo, ką jis turi. „Non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum et secundum omnia sua“, sako šv. Tomas Akvinietis (Sum. Theol. Ia IIae, 21, 3, cf. Jacques Maritain: Humanisme intégral, p. 147-48.) Kas jame yra geriausia ir nemirštama - dvasia - nebus paaukota, nes dvasinis asmuo pralenkia

visas šio pasaulio socialines realybes, kurios tėra laikinės realybės. Šioms mes galime ir privalome, jei artimo meilė reikalauja, paaukoti mūsų žemiškąjį gyvenimą, bet niekuomet - mūsų amžinąjį paskyrimą.

Šias tiesas išreiškia Mons. de Solages, duodamas jaudinantį vaizdą. „Visuomenė siaučia asmenis ne kaip sfera, o kaip apskritimas. Asmeniui ištrūkti yra laisvų krypčių, kelių, ant kurių visuomenė neužrašo savo taisyklių ir nepastato policijos; tai nesuskaitomos mūsų vidinio gyvenimo kryptys“ (Clermonto Social. Sav., op. cit. p. 24).

b) Asmens ir visuomenės abipusiniai patarnavimai.

Asmuo ir visuomenė abipusiškai vienas antram patarnauja; tik yra tas skirtumas, jog visuomenė priklauso ją sudarančių asmenų gėriui visa, o asmuo bendrajam visuomenės gėriui ne visas. Taigi asmeniui priklauso pirmenybė.

Asmenį ir visuomenę jungiantiems abipusiniams patarnaviams visuomenė įpareigota totališkai, o asmenys - iš dalies. Tad ir dėl to pirmenybė tenka asmeniui.

Čia žmonių giminės garbė. Kaip rašo Pijus XI, „su protu ir jo reikalavimais sutinka, kad galiausiai visi žemės dalykai būtų derinami prie žmogiškojo asmens, kad per savo tarpininką, jie grįžtų Kūrėjui“ (enciklika Divini Redemptoris, N 30).

Tarp žmonių giminės socialumo ir gyvulių rūšių yra neišmatuojamas skirtumas, kaip kad tarpas skiriąs medžiagos pasaulį nuo dvasios pasaulio: gyvulių socialumas yra visas nukreiptas į bendrąjį, būrio gėrį, kurį mato sumišai rūšies išlaikyme ir išsivystyme; žmoniškasis socialumas siekia tarpusavio asmenų gėrio.

Iš šios analizės plaukia dvi mūsų įrodymams tęsti svarbios išvados:

1. Žmonių visuomenėje bendrojo gėrio pagrindas yra galutinis asmens pranašumas arba pirmumas prieš visuomenę. Jis rišasi su žmogum, jame realizuojasi ir jam palenktas.

2. Asmenyse, bet kartu paimtuose, realizuojasi bendrasis gėris. Ką reiškia šis tikslumas, kurį pabrėžia būdvardis bendrasis ir kuris toliau nori pasakyti, kad domina visus tos pačios aplinkos asmenis kartu? Juo pasakoma, jog šis bendrasis gėris yra tokios prigimties, kad duoda kiekvienam naudos, pagelbsti siekti savo asmeninio paskyrimo; bet dėl to jis neišsenka ir palieka pilnutinai kitų socialinio kūno narių patarnavimams. Kiekvienas jame turi savo dalį, ir visi jį turi visą. Galėtume pasakyti, kad tai tarpusavio gėris, nes kiekvienas jį gaudamas tuo pačiu metu prisideda prie jo patikrinimo kitam teisingumo ir draugiškumo keliu. Kaimyninis kelias taisomas pačių kaimo gyventojų, kiekvieno ir visų naudojamas; mano darbai naudingi ir man pačiam ir visiems kitiems.

2. Bendrojo gėrio objektas.

a) Bendrojo gėrio aptarimas.

Delos „Teisės Filosofijos Archyve“ davė bendrojo gėrio aptarimą, kuris nustato mūsų svarstymo punktus: „Organizuota visuma socialinių sąlygų, kurių dėka žmogiškasis asmuo gali atlikti savo prigimtinį ir dvasinį uždavinį“. (J. T. Delos, Annaire de l'Institut de Philosophie du Droit et de Sociologie juridique; trečiosios sesijos darbai 1937-38: Les buts du Droit: Bien commun, Sécurité, Justice, 40). Savo prigimtimi bendrasis gėris yra juk laikinis. Jis nesiekia, bent tiesiai, paskutinio tikslo ir amžinųjų žmogaus asmens rei-

kalų, bet jis vis dėlto yra jiems palenktas ir žymiai padeda siekti šito galutinio tikslo, arba pašalindamas tam tikras laikines kliūtis, kurios paraližuotų žmogiškąsias pastangas, siekiant amžinojo gėrio, arba paspartindamas jo materialinį ir moralinį kilimą.

Jo specifinis objektas yra laikinio gyvenimo, žemės kelionės tvarkymas.

Pirmas bendrojo gėrio elementas, kuris sąlygoja visus kitus, yra pats visuomenės egzistavimas, tvarka, taika ir nepertraukiama trūkmė, kurią šita būtis apima. Kad asmenys gautų iš visuomenės stiprią pagalbą, kaip skelbia žmonių socialumas, reikia - pirma sąlyga - kad visuomeniniai santykiai nepareitų nuo stipresniojo, džiunglių įstatymo, bet proto įstatymo, dvasinių būtybių įstatymo, reikia, kad savo nepertraukiamumu visuomeninis gyvenimas išbristų iš praeinamos individualinio gyvenimo trūkmės ir leistų asmenims naudotis visu tuo, ką ankstesnės kartos surinko, kaip bendrąjį gėrį.

b) Medžiaginė bendrojo gėrio pusė.

Sutvarkytos ir pastovios visuomenės globojamas laikinis bendrasis gėris asmenims duoda tokį gyvenimo lygį, kurio jie niekad nepasiektų palikti patys sau. Bendrasis gėris yra negailestinga kova su įvairių formų skurdu, su daugybe socialinių rykščių, kurios plaka kūnus ir paraližuoja sielas: visokio dvasinio pakilimo pradžioje gerovės minimumas yra absoliučiai būtinas. Reikia išvaduoti asmenis nuo baisių dėsnių ir vargų, kurie juos „nužmogina“: nuo butų - landynių, džiovos, vėžio, sifilio ir kitų rykščių, kurie skatina kai kuriuos gamtinius veiksmus, sumišusius su žmogaus neatsargumu, ekonomine netvarka, papročių sugedimu.

c) Bendrojo gėrio intelektualinė ir moralinė pusė.

Prie šio bendrojo materialinio gėrio yra pašauktas prisidėti bendrasis intelektualinis ir moralinis gėris, kad tarnautų žmogiškajam kūno ir dvasios jungimui, esančiam kiekviename asmenyje. Pavyzdžiui, mokslo išsivystymas yra kolektyvus darbas, kuris eina įvairiausiose institucijose: universitetuose, akademijose, bibliotekose, tyrinėjimų institutuose. Bet kam? Asmenims, kuriems mokslas praplės horizontus; visiems, kurie įvairiais titulais naudosis jo laimėjimais.

Ir viešoji moralė įeina į bendrąjį gėrį. Dėlto reikalingos institucijos, kurios siekia taurinti papročius ir asmenyse realizuoti aukštesnį doros ir moralinio tobulumo idealą.

Taip visuomeninėje aplinkoje atsiras gyvenimo sąlygos visiems, įskaitant ir mažiausius, vargingiausius; visi jie galės išsivaduoti ir pakilti. „Civilizacija, kurios bendrasis žmogiškasis gėris yra pažymėtas tokiu aukštesniu, transcendentiniu ženklu, turi siekti visiems sukurti tikrai žmoniškas sąlygas, kurių dėka kiekvienas žmogus galėtų atlikti savo amžinąjį paskyrimą ir žengti į savo tobulą laisvę“ (Jacques Maritain, Du régime temporel et de la liberté, op. cit. 52.). Be abejo, ši materialinė, intelektualinė ir moralinė pagalba tik palengvina, galima sakyti, tik aprūpina iškeliavimą ir kelionę taip, kad geriau pasiruošęs moraliniam ir protiniam gyvenimui žmogus galėtų pasiekti savo paskyrimo tikslą. Laisvės elementai, kuriuos jam parūpina bendrasis laikinis gėris, visuomet yra daliniai, o jis siekia visiško ir aukštesnio išsilaisvinimo, kuriam jis yra pašauktas; šitas darbas gali būti atliktas tik tuomet, kai asmuo pasidaro gyvasis narys aukštesnės bendruomenės, kuri yra Dievo karalystė, mistinis Kristaus kūnas. Bet didesnis kiekvieno žmogiš-

kojo asmens vidinės laisvės laimėjimas, kuris yra išganymo kelias, priklauso taip pat ir nuo pakankamo paskleidimo bendrojo gėrio laikinojoje aplinkoje, kurioje jis gyvena.

Išorinės laisvės, pasiduodamos bendrojo gėrio drausmei, turi tarnauti vidinei laisvei, kuri asmenims yra būtina, paskutiniojo savo tikslo siekiant. Šitai mums parodys tolimesnis laisvės ir laisvių nagrinėjimas.

3. K a s y r a l a i s v ė ?

a) Iš prigimties išplaukiąs spontaniškumas.

„Laisvė, didžiausia gamtos dovana, išimtinė apdovanotų protu būtybių privilegija, suteikia žmogui vertybės, kurios dėka jis gali elgtis pagal savo išmanymą ir pasidaro savo veiksmų valdovas“, taip sako atmintinoji 1888 m. enciklika, kurią Leonas XIII skyrė žmogaus laisvei. Pažymėtinas asmeninis bruožas yra tas, kad žmogaus asmuo, apdovanotas laisve, veikia a s e, pats per save, savaime, ką netobulai pasako žodis s p o n t a n i š k u m a s. Protu vadovaudamasis žmogus gali siekti tikslo ir jį pasiekti, nebūdamas determinizmo valdžioje, kaip gyvulys ar augalas, bet pagal savo valią. Laisvė yra spontaniškumas. Laisvė glūdi valioje, kuri iš savo prigimties yra proto klausąs noras ir proto nušviesta galia pasirinkti priemones, kurios veda į tikslą. Tai gilių šv. Jono Evangelijos žodžių prasmė: „Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa jus išlaisvins“ (VIII, 32).

Prigimties dovana - laisvė - yra panašumo bruožas tarp žmogiškos būtybės ir Dievo, tarp žmogaus ir Dievo sukurtųjų grynųjų dvasių.

b) Spontaniškumas priklausomoj būtybėj.

Grynas spontaniškumas egzistuoja tik Dievuje, kurs yra būtybė iš savęs, e n s a s e. Dvasinis kūrinys, būtybė, yra tokia tik iš analogijos, kaip gali būti sukurtoji būtybė, kuri privalo visa būti sukurta, duota, ir kuri nieko neturi, ko nebūtų gavusi iš Dievo. Todėl visas spontaniškumas joje yra neatskiriamas nuo jos priklausomybės nuo Kūrėjo. Šv. Tomas tobulai pažymi abiejų terminų santykius: „Protingos prigimties ypatybė yra linkti į s a v o t i k s l ą tiek, kiek ji pati, savaimingai, į ten eina arba kiek ją ten veda“ (Sum. Theol. Ia IIae, Cpt. 2 C o n c l u s i o n e s). Tai geriausias iš visų aptarimas. J i p a t i , s a v a i m i n g a i - štai spontaniškumas, esminis laisvės elementas. Į savo tikslą, kitaip sakant pagal savo dėsnį, kurį ji ne pati nustatė, o kuris eina iš Dievo.

Šv. Tomas kitur taip pat patikslina, kad „Dievas žmogų laisvą sukūrė ne tam, kad būtų jam leidęs daryti, ką jis nori, bet kad užuot buvęs verčiamas daryti tai, ką privalo dėl savo prigimties būtinybės, kaip kūriniai be proto, jis veikia laisvai pasirinkdamas pagal savo paties nutarimą (Sum. Theol. 2a 2ae, Q. CIV, art. 1 Ad. lum).

c) Žmogus yra laisvas ir įpareigotas.

Žmogus iš prigimties yra kartu laisvas ir įpareigotas. „Jei laisvė yra savaimingas būdas priklausyti nuo Dievo, tai ji taip pat yra, pabaigiant, galėjimas pasirinkti visuomet tai, kas geriausia, su pareiga tai vykdyti“ (Kan. Eug. Masure, L’a s c è s e c h r é t i e n n e e t l a L i b e r t é d e s e n f a n t s d e D i e u , p. 21.). O įpareigotas - nereiškia priverstas. Jis savaimingai daro, ką privalo, kai jis veikia teisingo proto apšviestas.

Šitą neperskiriamą mūsų prigimties uniją, mūsų veiksmų savaimingumo ir moralinio įpareigojimo, kuriam tie veiksmai yra pajungti, puikiai išryškino Bossuet: „Laisvė mums yra duota ne jungui nusikratyti, bet

jam nešti garbingai, nešant jį laisvai. Laisvė mums yra duota ne tam, kad galėtume bloga daryti, bet kad laisvė kreiptų į gera, ne paneigti tarnavimą Dievui, bet kad Jis iš to pažintų norą, valią. Jei, sako Tertulijonas, Jis laiko mus laisvus, duodamas mums laisvę ir gebėjimą pasirinkti, tai ne tam, kad padarytų mus nepriklausomus, bet kad mūsų pasidavimas būtų laisvas, kad mes patys pasirinkdami Jam atiduotume tai, kas yra mūsų pareiga jam atiduoti, ir kad tuo būdu mūsų pareigos pasidarytų aukos, o mūsų tarnavimas - nuopelnai" (Bossuet, Sermon pour la Purification, leid. Lebarcq. t. V. p. 9).

Leonas XIII šią tradiciją sutraukia šioje gražioje enciklikos - Libertas vietoje: „Absoliučiai negalima suprasti žmogaus laisvės be pasidavimo Dievui ir atsidavimo Jo valiai." (Kita forma tai išreiškia garsūs filosofai: „Jei mes esam mūsų valios šeimininkai, kadangi mes esame laisvi, tai mes nesame tokie savo valia, nes mes esame sukurti. Jei šis priklausomumas nėra prisiimamas su meile, tai mūsų gyvenimo principas bus maištas". Auguste Valensin, Maurice Blondel, t. 1, p. 216, Paris).

4. Kas yra laisvės?

a) Išorinis laisvės pasireiškimas.

Ligšiol mes matėme laisvę, dievišką dovaną, pasireiškiant tik būtybės, sukurtos jos Autoriaus paveikslu, dvasinio gyvenimo kampeliuose. Bet iš vidinės šventovės, kur yra jos šaknys, laisvei yra skirta ištrykšti, įgauti išorinį pavidalą, tūkstančiais būdų pasireikšti visuomeniniame gyvenime, kur žmogiškoji būtybė vykdo savo paskirtį (Apie laisvę ir laisves žiūr. puikią kardinolo Villeneuve, Kvebeko arkivyskupo, 1938. I. 31. Montrealio universitete skaitytą paskaitą apie krikščioniškąją laisvės sąvoką (Documentation Catholique, 1938. V. 20. p. 595 ir toliau). Pastoviuose santykiuose su kitais asmuo privalo turėti būdų savo vidinei laisvei suderinti tiek su išore, su neturinčių proto būtybių pasauliu, kuriame jis turi dominuoti, kad paskleistų Kūrėjo garbę, tiek su pasauliu jam panašių būtybių, kurias jis turi mylėti, joms tarnauti pagal savą meilės įstatymą. Bendravimo būdus tarp žmogiškojo asmens ir išorės galima pavadinti laisvėmis.

Šios laisvės neprivalo būti nei atskirtos nuo vidinės laisvės, nei su ja susimaišyti. Jos yra nuo anos neatskiriamos: kaip galima būtų suprasti, kad būtybė, negalinti veikti per se, savaimingai, galėtų pareikšti išorėn asmeninę ir laisvą mintį, bendram tikslui susijungti su panašiais, sudaryti su kitu susitarimą? Jos betgi nesusimaišo vis dėlto su joms duodančiu gyvybę laisvės principu. Jos tėra šio principo emanacija. Ir jos yra jam pajungtos, nuo jo priklauso. Vertybių hierarchijoje jos teturi vertę tiek, kiek jos tarnauja vidinei laisvei, kuri yra žmogaus kelias tikslui pasiekti (J. Vialotoux, La valeur de la Liberté; 1 broš. Chronique Sociale de France, p. 27, Lyon, 1934).

b) Laisvės laisvei.

Išorinės laisvės yra brangios, bet nė viena nėra pati sau tikslas; visos jos yra priemonės. Jos reikalauja organizacijos, saiko, pritaikymo, kurio paiso visuomeninė galia, kuriuo domisi bendrasis gėris, kuris pagaliau rišasi su vidine laisve ir tuo būdu su žmogiškojo asmens tikslu.

Laisvės laisvei, dvasios laisvei, kuri savaimingai linksta į aukščiausiąjį savo gėrį, vienybę su Dievu - štai kokia yra tvarka.

5. Laisvės dovanos trapumas ir laisvių išnaudojimas.

a) Dovana trapioj vazoj.

Laisvės dovana yra labai vertinga, bet mūsų žmogiškos sąlygos verčia ją nešioti trapiose vazose. Žmogiškosios valios laisvė dėl to yra žemesnė už kitas laisves, pvz. Dievo, angelų, palaimintųjų, įėjusių į dangaus karalystę, kad ji gali nusigręžti nuo savo tikslo. Iš tikro atsitinka, kad valia prisiriša prie klaidingo ir apgaulaus, kad mūsų proto dinamizmas paklysta „apgaulinguose veiksmuose, kur laisvas tarpininkas išduoda laisvę" (Maurice Blondel, L'Action t. II, p. 149, Paris, 1938). Iš tikrųjų valia tuomet atsigręžia prieš protą, kuris, aiškina M. Blondel, „pasirodo reikalingas, bet nebūtinas, sprendžiąs, bet ne determinuojąs, visa išvaduojąs, išsaugodamas savo nepaperkamą vaidmenį akivaizdoje nusikaltimų laisvei, sankcijos principas, užtikrinant bausmių patvirtinimą net tiems, kuriems jos kliūva prieš jų norą" (Ib. p. 152).

Ar tai nėra aidas šv. Augustino minties, kurios ištrauką Leonas XIII duoda enciklikoje Libertas praestantissimum?

Žmogus iš prigimties yra protingas. Taigi, kada jis veikia protingai, tai savais veiksmais, ir jis veikia pats; o tai yra laisvės faktas. Bet kada jis nusideda, tai veikia prieš protą, ir tuomet jis yra, tartum, pastatytas veikti kito ir lyg svetimo pavergtas; dėlto, kas nusideda, yra nuodėmės vergas. Taip protas nepaklysta, bet „žmogus, pats iš savęs neturėdamas jėgos sekti pilnu protu, juo labiau negali būti visiškai laisvas" (Mons. Mathieu, Vie personelle et vie sociale dans l'Eglise, Clermonto Social. Sav. paskaita, 1937, Dachai, 456). Tikėdamas esąs laisvas, jis įpuola į vergiją; betgi nustotas gėris nėra neatgaunamas.

b) Klystančios laisvės.

Visuomeninėje plotmėje iš šios nelaisvės išplaukia laisvių paklydimai. Juk jeigu vidinė laisvė yra pažeista, kaip jos išorinės apraiškos, kaip būdai, kuriais ji pasireiškia kitiems žmonėms, nebus taip pat iškrypę? Žmogus, pavyzdžiui, reikalaus teisės išreikšti žodžiu, spauda ar mokymu visa, ką jis nori, tiesą ar melą, gėrį ar blogį. Taip fatališkai užsikrečiant, plinta vergija, nes „iškrypusio proto nutolimai lengvai pasidaro daugumai tikra priespauda" (Leonas XIII, Libertas Praestantissimum).

c) Įstatymas padeda laisvei.

Būdami klaidingi, žmonės yra reikalingi įstatymo pagalbos, kad nenustotų laisvės ir kad jų tariamos laisvės nepasidarytų antkryčio šaltiniu ir tironijos prieš kitus įrankiu. Sofizmas, tariama laisvės ir įstatymo antinomija! Žmogus teisingai yra palenktas įstatymui, nes laisvė yra jam brangiausias gėris, ir jis be įstatymo rizikuoja nustoti šios puikios privilegijos. Tegul jo išdidumas nesišiaušia prieš šį šviesų pedagogą - įstatymą, prieš šį budrų globėją, kuris pramato galimus silpnos valios nukrypimus. Jis yra palenktas ligi giliausių kampelių savo asmeninės veiklos prigimtajam amžinajam įstatymui, įrašytam tiek jo sąžinėje, tiek jo visuomeniniame gyvenime, pozityviam įstatymui, kuris padeda kiekvienam lengviau gyventi pagal amžinojo įstatymo nuostatus. Anas yra tik šio atspindis.

„Nes nėra - sako šventas Augustinas - nieko teisinga ir teisėta, ko žmonės nebūtų pasisėmę iš amžinojo įstatymo (De lib. arb. t. 1. sk. 4 N. 15). Be abejo, pozityvusis įstatymas gali klysti ir anaiptol nebūdamas grynas natūralinio įstatymo atspindys, gali bandyti įsakyti tai, ką šitas draudžia. Taigi proto nušviesta žmogaus laisvė teisingai kyla prieš nusikaltėlį glo-

bėją, kuris, toli gražu neglobodamas, norėtų suklaidinti; ji išsiaukština, klausydamas Dievo labiau negu žmonių.

d) Liberalinė klaida ir jos laipsniai.

Liberalizmo klaida yra neigimas būtino ryšio tarp žmogaus laisvės ir amžinojo įstatymo, suvereniai teisingos Dievo valios išraiškos. Ši klaida būna įvairių laipsnių.

Absoliučia forma liberalizmas reikalauja, kad žmogus būtų įstatymas pats sau, o juk visų sukurtųjų būtybių įstatymas yra priklausyti Dievui, kiekvienai savotišku, taigi savaimingu būdu, kai kalbama apie žmogaus būtybę.

Be abejo, sušvelnintas liberalizmas, radikaliai neneigdamas asmenų priklausymo nuo Dievo, reikalauja, kad laikinoji valdžia nesiskaitytų su dieviškaisiais įstatymais, skirtais valdyti tik asmeninių sąžinių gelmes. Tuo pačiu užsimojimu žmogiškasis įstatymas rizikuoja užgauti dieviškąjį įstatymą ir tuo būdu pavergti jo globai patikėtą laisvę. Be to, jis nėra pajėgus suteikti bendrojo gėrio, kurio pilnumas apima ne tik tam tikrą materialinių gėrybių gausumą, bet reikšmingą pagalbą asmenų moraliniam tobulėjimui. Kaip jis galėtų duoti taip suprantamą bendrąjį gėrį, jei yra atsitraukęs nuo įstatymų, kurių autorius yra Dievas!

Viena, iš pažiūros labiau viliojanti, iš tikrųjų labai pražūtinga liberalizmo forma yra ta, kuri, nepripažindama tikrojo laisvės ir laisvių ryšio, pameta iš akių šių pastarųjų priklausomybę nuo laisvės ir mato laisvės išorinio praktikavimo būde viešą minties išraišką, pavyzdžiui, prigimtosios teisės, kuri visuomeninėje tvarkoje neprivalo žinoti kitos ribos, kaip tik tą, kurią nustatys griežtai suverenus žmonių įstatymas. Tai išorinės laisvės, priemonės, sumaišymas su vidine žmogaus laisve, nuo kurios priklauso bet kuri išorinė laisvė.

Tad išorinių laisvių negalima laikyti neribotomis. „Mūsų vidinis išlaisvinimas, išsiskleidimas mumyse dvasinės laisvės, anaiptol nėra automatiškas ir netvarkingas, be stabdžių ir kliūčių išsiskleidimas savaimingos energijos, kuri duoda impulsą kiekvienai mūsų individualybei, yra jų disciplinos ir tvarkos rezultatas“ (J. Vialatoux, La valeur de la Liberté, op. cit. p. 27).

Žmonėms išlaisvinti reikia sudaryti laisvių santvarką amžinojo įstatymo šviesoje.

6. Mes esame greičiau išvaduojami, negu laisvi.

Iš tik ką padarytos analizės, rodančios tokį mūsų laisvės trapumą bei galimus mūsų laisvių išnaudojimus piktam, išeina, kad mes esame greičiau išvaduojami kaip laisvi. „Mūsų laisvė susidaro iš nugalėtų vergiškumų“ (Dillard, La liberté des enfants de Dieu, 1937. XII. 20. Etudes p. 783). Mūsų žmogiškosios prigimties sudėtis yra tokia, kad nuo savo gimimo mes esame sielos, nepaprastai trapaus kūno kalėjime. Be to, mes nešiojame savyje nuodėmės pasekmes: geismas, kuris lydi mūsų augimą, kiekviename žingsnyje tyko mūsų valią ir žadina jautrų troškimą, kuris ją nukreipia nuo aukščiausio gėrio. Mes turime būti kasdien išvaduojami: gyvenimo pradžioje, kadangi sielos sukaustymas kūne, kuriam ji duoda gyvybę, paraližuoja dvasinio gyvenimo spyruoklę, mes esame reikalingi, Bergsono pasakymu, asmeninių įpročių dresūros. Bet protui prasimušant

pro materialinį apvalkalą, dresūros, pratinimo metodą turi palaipsniui pakeisti metodas, kuris jungia išvaduojamąjį (žmogų) su aukščiausiu išlaisvinančiuoju Gėriu. Ir visą gyvenimą turi trukti šios išlaisvinimo pastangos; čia padeda laisvę nešanti priklausomybė, atitinkanti mūsų prigimtį; nuo tos išvadavimą nešančios priklausomybės nė viena žmogiškoji būtybė negali pabėgti, neįpuldama atgal į vergiją.

Tarp šių mūsų pavadintų „išvaduojančiomis" priklausomybių yra ir ta, kuri jungia mus į politinę bendruomenę, kurios mes esame nariai. Ne dėlto, kad ji viena tartųsi atlikti mūsų išlaisvinimo darbą. Bet jai priklauso tvarkyti tas vidines laisves, kurios, iš asmeninio šaltinio ištryškusios, išsiskleidžia ir spinduliuoja visuomeniniame gyvenime. Atsisakymas nustatyti joms tvarką būtų liberalizmo klaida, mūsų neseniai atmesta. Naudojimasis šiomis laisvėmis turi būti suderintas su bendruoju gėriu, „jas nuosaikiai tvarkant ir, jei reikia, priverčiant jų atsisakyti ir atlikti visuomeninės disciplinos reikalaujamus veiksmus" (J. Vialatoux, La valeur de la Liberté, op. cit. p. 29). Tuo būdu žmonių visuomenė, kiek nuo jos pareina, pasieks bendrąjį gėrį, kurio galutinis tikslas yra asmenų išlaisvinimas.

7. Šventoji Dievo vaikų laisvė.

a) Malonė išgelbsti laisvę.

Pažeista mūsų prigimtis mus lenkia į vergiją. Bet Kūrėjas neapleido savo kūrinio ir, išaukštinęs žmogiškąją esmę, ją pakėlė dar į aukštesnį laipsnį. Malonė išgelbsti laisvę ir ją pripildo gyvybės principo, dieviškų sulčių, kurios ją neša su didžiausia jėga jos tikslo link. Ne per laisvę atgauname malonę - ji yra dovana - bet per malonę mes įgyjame pilną ir didingą Dievo vaikų laisvę. „Bet Dievas nori, kad žmogus pakiltų į antgamtybę laisvai. Tam žmogui duota galia nuo jos atsitolinti arba nuo jos atsipalaiduoti, kai jis bus ją priėmęs" (Labauche, Leçons de Théologie dogmatique, t. II, p. 14). Žmogus tad turi baisią galią atmesti Dievo malonę. „Nors Dievas - vaizdžiai sako šv. Pranciškus Salezietis - mus pažadino be mūsų, bet jis nenori mus prikelti be mūsų (Traité de l'Amour de Dieu, Kn. II sk. XII).

Šios dieviškos malonės galybė, rašo Leonas XIII, apšviečia protą, nuolat lenkia į moralinį gėrį išganingai sustiprintą valią, palengvina ir padaro tikresnį mūsų natūralios laisvės reiškimąsi" (Enciklika - Libertas praestantissimum).

Ar valios veiksmai, kai ją gaivina malonė, nustoja kiek nors savaimingumo, spontaniškumo? Tikrai ne. Leonas XIII aiškina, kad dieviškosios malonės įtaka pasiekia žmogaus dvasios gelmes ir susiderina su jos natūraliu palinkimu, nes malonės ir prigimties yra tas pats dieviškasis Autorius. Neretai matyti aukštus natūralius privalumus, būtent charakterį ir energiją, pakylant į aukštesnį laipsnį, kai juos veikia teikiąs gyvybės dieviškasis principas. Pasaulio klaidingai vertinami „prastuoliai", „nežinėliai", „silpnieji", veikiami atmainančios malonės, dažnai parodo tokį visa ko pažinimą, kad net sugėdina tariamus išmintinguosius. „Sielos turi malonės nušvitimų, pralenkiančių kartais gamtos šviesą" (Georges Guitton, Saint François Régis, 1 t. 1937, p. 47).

Bet yra dar daugiau. Pati laisvė siekia moralinio tobulumo, susijungimo su Kristumi per malonę. Šis susijungimas duoda mums galią išreikšti ir atgaminti patį Kristų. Kaip aiškino Clermonto Social. Sav. Mons. Mathieu, „per mistinį Kristaus kūną atperkamoji įtaka pasiekia kiekvieną narį. Atpirkimas pirmiausia turi galvoje organizmą. Kadangi Bažnyčia yra mistinis Kristaus kūnas, tai dėl to iš jos plaukia šis antgamtinis vaisingumas, kurio pranašišką viziją apgieda Izajas nemirtinguose posmuose: Filii de longe venient et filiae de latere surgent" (Darbai op. cit. p. 458). Kristaus veikla jis marina visas formas geidulio, egoizmo ir blogio, kuris iškreipia mūsų laisvę (Plg. įžvalgią Kan. Eugène Masure studiją - L'ascèse chrétienne et la Liberté des enfants de Dieu 1 br. Paris, 1938); jis mums leidžia gyventi, kaip Kristui, ne vergais, o sūnumis įsūnijimo ir sūnystės dvasios pilnybėje, kuri mus verčia mylėti visa, ko nori Tėvas, ir kuri duoda moralinio gyvenimo plotmėje savimi pasitikinčio veržimosi ypatingą „instinktyvų apvaldymą". Veikiama dieviškosios malonės, žmogaus valia nepaklysta. Štai šventoji Dievo vaikų laisvė! Laisvė čia susimaišo su šventumu.

b) Pilnutinis ir nuolatinis išlaisvinimo darbas Bažnyčioje.

Pilnutinis malonės įgalintas išlaisvinimo darbas Bažnyčioje eina Šventosios Dvasios pagalba ir iš daugeriopų sakramentalinio gyvenimo kanalų. Čia jungiasi vienybė, laisvė ir gailestingumas.

Šita malonė įkvepia mokantįjį autoritetą ir suteikia visiems krikščionims vieningo klusnumo, kuris pasireiškia visuomet, kai tik autoritetas prabyla, atmetant, ką Bažnyčia atmeta, aiškiai išpažįstant ir vykdant, ko Bažnyčia moko ir įsako. Bažnyčia yra vienybės židinys.

Asmeninis pasirinkimas prigimties, kuriai padeda malonė, reiškiasi teisėtai visose srityse, kur Bažnyčios autoritetas nėra pasisakęs ir kur gali reikštis proto vadovaujamos ir malonės veikiamos veiklos skirtumai, pavyzdžiui, metodų laisvė moksliniame darbe ir praktinėje veikloje; laisvė pasirinkti institucijų formas, kurios tinka valstybei, miestui, profesijai, su sąlyga, kad tos formos tarnautų bendrajam gėriui; visuomeniniai bandymai, nepriešingi bendrajam gėriui; idėjų skleidimo laisvė, dėl kurių nėra Bažnyčios autoritetingai nuspręsta ir kurios neužgauna krikščioniškojo išmintingumo arba bendrojo gėrio. Bažnyčia yra laisvės židinys.

Bet visur joje reiškiasi sūnystės dvasia - meilė. Gailestingumo ryšys, kuris leidžiasi nuo Dievo į mus ir per įsikūnijusįjį Žodį ir mistinį kūną kyla nuo mūsų į Tėvą, surenka į vieną šeimą visus žmogiškuosius brolius. Bažnyčioje per visų dalyvavimą bendrajame Kristaus įvykdyto Atpirkimo darbe, laisvas valias sujungia tas pats ir vienintelis impulsas. Bažnyčia yra gailestingumo židinys.

Kaip šis dieviškas duosnumas nespinduliuos iš pačio visuomeninio gyvenimo? Žmogus, kurį Kristaus gailestingumas padarė laisvą, lengvai priima visuomeniniame gyvenime visus įsakymus, kuriais laikinė valdžia, ištikima proto tarnaitė, Dievo atstovė žemės gėrybėse, tvarko naudojimąsi laisvėmis, kad visiems užtikrintų laisvės geradarybes.

Tuo būdu Bažnyčios doktrina ir antgamtinis gyvenimas sudaro palankias sąlygas naudotis sutvarkytomis laisvėmis visuomeniniame gyvenime.

Štai dvasinė jėga, kuri padeda politinei galybei atlikti jos srityje jai privalomą išvaduojamąjį darbą.

III.

Kaip ugdyti ir organizuoti laisves siekiant bendrojo gėrio, asmenų išvaduotojo?

Laisvė ir laisvės yra brangus turtas, bet nepastovus, netikras, į kurį nuolat kėsinamasi ir kurį galima galutinai įgyti tik dideliu kantrumu. Laisvė - tai augalas glūdįs vos tik pakrikštyto naujagimio sieloje. Ji atneš vaisių tik kultūros darbo ir palankaus klimato dėka. Ir santvarka turi ją saugoti nuo išorės pasikėsinimų, bei nuo netvarkingų vidaus išsiveržimų. Kultūra, klimatas ir santvarka - tai trys požiūriai, kuriais reikia laisves apsaugoti, gryninti ir turtinti.

1. Laisvių ugdymas.

Jis prasideda šeimoje, tęsiasi mokykloje ir jaunimo sąjūdžiuose, išsiplečia valstybėje ir reikalauja Bažnyčios pagalbos, kuri „išvaduoja žmogų, padarydama jį priklausomą nuo Išvaduotojo“ (Mons. Mathieu, op. cit., p. 453.).

a) Laisvių ugdymas šeimoje.

Prigimtis ir sakramento malonė šeimai uždėjo pareigą kultivuoti laisves. Šeimos pareigos, teisės, kurias ji turi vaiko atžvilgiu, yra ankstesnės už visuomenės, nes vaikas nepriklauso tiesiai ir pats savaime valstybei, bet į ją įeina būtinai ir natūraliai per šeimą. Vaisingumas šeimai suteikia teisę ir pareigą auklėti. Tėvų židinys yra pirmoji laisvių mokykla.

Aišku, vaikas, kuris visai neturi vidinės laisvės sąmonės, pradeda naudotis iškart labai elementariomis laisvėmis, tiesą sakant, visai artimomis instinktui, bet jų atidi priežiūra yra labai svarbi. Judėti, pereiti iš vieno kambario į kitą, iš trobos į sodą, pereiti nuo vieno žaidimo prie kito - tokie yra pirmieji fizinės laisvės pasireiškimai, kurie jau yra reikalingi rūpesčio ir tinkamos tvarkos vaikui augant. Bet tuojau pirmieji miegančio proto spinduliai sužiba vaiko akyse ir kartu pasirodo pirmieji laisvės pasireiškimai. Pasikeičia ir pačių laisvių objektas bei formos; tai laisvė mokytis ir jungtis su kitais draugėn. Dar labai trapios, šios laisvės skleidžiasi tvarkos globojamos arba greičiau dorovingų įpročių garantuojamos. Juk tikras mokymas yra greičiau ne įsakinėjimas, o auklėtinio jėgų bandymas.

Naudotis laisvėmis įgundama pratybų keliu. Bet nė vieną akimirksnį auklėtinis neapleidžiamas be paramos, krypties, varžtų, atsakomybės. Galimos sankcijos apsaugos jo pirmus žingsnius nuo silpnybių ir šuolių į šalį. Jauną medelį turi apkarpyti sodininko žirklės.

Namų židinio gyvenimas tokiam ugdymui sudaro ypačiai palankią atmosferą ir aplinką. Čia nuolatos reiškiasi autoritetas, sumišęs su budrumu ir švelnumu, skatinimu ir intimumu. Čia matomi pirmieji pavyzdžiai, pirmiausia tėvų, o paskui vyresniųjų brolių. Sekimo instinktas, toks gyvas pirmaisiais metais, ypatingai padeda įprasti į laisves. Namų gyvenimas turi savo kasdienines pareigas, pagalbą vienų kitiems, rūpesčius, kurie skatina pabusti gailestingumo jausmą, duodantį laisvių įgudžiams moralinį tiesumą. Visa ši visuma, sudarydama kasdienio gyvenimo audinį, vaiko laisvei duoda nuolat progų pasireikšti; svarbu, kad tik tėvai neįpultų į vieną iš dviejų kraštutinumų, priešingų sveikos laisvės auklėjimui: per uolų rūpestingumą, nepaliekantį nė kiek vietos vaiko rizikai, vadi-

nasi, formuojančiam mokymui; ir, priešingai, tokią plačią laisvę vaikui, paliktam sau pačiam, kad jis ją naudoja piktam.

Laisvių ugdymas šeimoje yra toks jautrus dalykas, kad šeimoje būtinai reikia išnaudoti tas teises, kurias prigimtis jai duoda. Reikia, kad šeima, žinanti savo pareigas, neatsisakytų savo teisių. Dėlto svarbu atstatyti pirminę šeimos prasmę. Prancūzijos hierarchų (kardinolų ir arkivyskupų suvažiavimo) direktyvos kviečia katalikus nenuilstamai dirbti šeimos jausmo atstatymui. Tikrai yra nevertingų tėvų, kurių žalingi veiksmai griauna laisvės daigą savo vaikų sielose. Visuomenė turi sukliudyti jų kenksmingą darbą, juos bausti ir, kur gali, pakeisti. Bet, iš kitos pusės, šeimos laisvės išplaukia iš prigimties. Pasiruošusių jas vartoti ir ištikimų savo pašaukimui tėvų rankose jos pagal tėvų paveikslą ir panašumą formuoja jaunas laisves.

b) Laisvių ugdymas mokykloje.

Dėl apribotų rėmų ir jos gyvenimui būdingų įpročių šeima pati viena negali pakankamai išmokyti laisvėmis naudotis. Čia padeda visų laipsnių mokykla. Jos įsikišimas daugeliu atžvilgių gali būti reikšmingas.

Klasė yra mažutytė visuomenė; čia būdai, temperamentai ir kilmė skiriasi. Dėlto kyla susitinkančių laisvių jautrumo trynimasis. Tikrai vertas mokytojas moka išnaudoti tas pamokas, kurios kyla iš šio kasdienio trynimosi, ir mokiniams išaiškinti, kad kiekviena laisvė apima kartu ribas ir garantijas ir reikalinga bendros drausmės. Kita vertus, literatūros ir istorijos pamokomosios vertybės mokinių širdyse uždega idealo meilę, kuris yra palankus tvarkingam naudojimuisi laisvėmis. Jaunoms sieloms atskleisti visuomeninės santvarkos grožį, kur kiekvienas dalykas yra savo vietoje, kur žmonės mylisi, kur laisvės klesti broliškai vieniems padedant kitiems, kur laisvai praktikuojama drausmė užkerta kelią visokiems anarchijos mėginimams ir tiranijai - štai vaidmuo mokyklos, norinčios laisvės ugdyme suvaidinti jai prideramą vaidmenį. Iš tiesų, aplinkos tikrovė ir mokytojo pastatytas idealas gali išsiskirti; bet šis kontrastas tikram mokytojui gali net padėti sužadinti mokinių entuziazmą ir pasipiktinimą kartu. Jis privalo veikti išmintingai ir stipriai jaunų sielų jautrumą, kuris yra labai reikalingas atsakingumo jausmui, susijusiam su naudojimosi laisvėmis įkvėpti.

Tikrai mokyklai turi padėti moralinė atmosfera, drausmė, įvairūs mokyklinio gyvenimo epizodai, žinoma ir pats mokymas, išmokyti mokinius naudotis laisvėmis.

c) Laisvių ugdymas jaunimo organizacijose.

Aktyvus jaunimo dalyvavimas organizacijose, į kurias jie laisvai stoja ir kur savaimingiausiai pasireiškia jų gabumai, yra mūsų laikų žymė. Tai duoda daug vilties. Mat, kadangi organizavimosi laisvė yra kartu brangi ir sunki atsakomybė, tai svarbu į ją anksti įprasti; taip pat svarbu anksti išmokti tvarkyti bendrus reikalus, didelius ir mažus, kurie yra susiję su organizacijų gyvenimu.

Vienas iš svarbiausių jaunimo organizacijų uždavinių yra pažadinti iniciatyvą vadovautis įstatais, kurie giliai įsmenga į jaunuolio sąžinę, iškilmingai pasižadant jų laikytis; tuo būdu, nuolat žengiant pirmyn, lavinama stipri ir tiesi jaunuolio valia.

Kita vertus, studijų būreliai, visuomeniniai rateliai, atostogų kolonijos, savitarpinės pagalbos grupės taip pat duoda daug progos pasireikšti ini-

ciatyvai ir bendram darbui, kuris ypač palankus laisvėms ugdyti. Šie sambūriai duoda progos susidurti su išoriniu pasauliu ir atveria jaunimui kelią pereiti iš mokyklos į profesiją ar valstybės piliečio gyvenimą.

Aukštesnėje plotmėje skleidžiasi specialus katalikų veikimo judėjimas, kur tiek jaunimo atsišaukia į Bažnyčios balsą, pratinasi apaštališkos laisvės darbui, pasižadėdami Bažnyčiai: ateinam!

d) Laisvių ugdymas valstybėje.

Laisvių ugdymas nesibaigia su jaunyste; beveik galėtume sakyti, kad jis prasideda, bent pilietinėje plotmėje, kai jaunas žmogus naudojasi politinėmis teisėmis, jungiasi į draugiją, partijas, skaito žurnalus. Juo labiau žmogaus asmuo yra įmaišytas į bendruomeninį gyvenimą, juo jam yra daugiau pavojaus nustoti laisvių teisingo supratimo. Rinktiniai žmonės privalo be paliovos kovoti su viešosios dvasios sunykimu ir įvairių rūšių iškrypimais, kurie neša vergiją.

Neapykantos dvasia, vis tiek kokia spalva ji besidažytų, yra nesuderinama su naudojimusi išmintimi, nuosaikumu ir gailestingumu paremtomis laisvėmis. Laisvių drausmė nėra, kaip būtų galima manyti, silpnybės, bet jėgos ženklas: reikia daug drąsos sulaikyti aistriam instinkto prasiveržimui, užkrečiamai žiaurumo politikai, kaimenės sambūrio antpuoliui, atsispirti mažiausio pasipriešinimo žavingumui, kuris stumia į vergiją silpnas ir malonumus pamėgusias sielas.

Kad sąjunga ar draugija ugdytų laisves valstybėje, reikia, kad atsirastų pajėgus elitas, pasiryžęs stoti prieš žiaurumus.

Šita pati alternatyva stoja ir prieš spaudą. Tikrai spaudą reikia būtinai tvarkyti, kad liautųsi nežmoniška propaganda ir polemika, šmeižtai, melas, įžeidimai bei pataikavimas žemiems instinktams, kurie slypi gyvuliškoje žmogaus prigimties pusėje. Tad pagrįstai išmintingi protai pataria kurti net laikraštininkų ordeną. Tai reikalingiausia institucija. Bet jai reikia sielos: elitas privalo įkvėpti dvasią šiai profesijai.

Auklėjamoji spauda laukia ir skaitytojo, pajėgiančio stoti prieš blogus vadovus ir suprasti autentiškus protingus šūkius bei sekti paskui teisingumo riterius. Reikia siekti tikrai laisvos spaudos, kitaip sakant, išsivadavusios iš bet kurio pavergimo - tiek pinigo, tiek valstybės. Bet šis idealas pareina ne nuo vienos spaudos, kad ji ir būtų susiorganizavusi į „žurnalistų ordeną". Reikia išmokyti publiką skaityti laikraščius, apie ką ligšiol negalvota. Tai menas pritaikyti savo protą laikraščiui skaityti, atskirti sofizmą ir tiesą, šališkumą ir teisingumą, su pasibiaurėjimu atmesti užnuodytą maistą ar svaiginantį gėrimą, kurį nesąmoningai ir be kritikos kasdien geria milijonai skaitytojų. Jie mano, kad „informuojasi"; iš tikrųjų jie nejuntamai nustoja sprendimo laisvės. Spaudos problema pirmiausia yra viešojo auklėjimo problema, nes palaipsniškas publikos apsileidimas ir galop visiška vergija parodo, kiek yra žalinga šita neteisėta laisvė, grasinanti pagaliau visoms laisvėms.

e) Laisvių ugdymas Bažnyčioje.

Pilnai žmoniškas auklėjimas yra tik krikščioniškasis auklėjimas. Pats žmogus tegali pilnai naudotis laisve tik klausydamas savo proto. Krikščioniškosios prasmės pilnybėje žmogus atskleidžia paslaptį teisingai naudotis savo laisvėmis.

Bažnyčia duoda pakrikštytajam šitą laisvės pilnybę. Bažnyčioje viskas

yra išvadavimas: mokslas, sakramentai, liturgija, šventųjų bendravimas, gailestingumo darbai sielai ir kūnui.

„Kristus mus išvadavo - sako šv. Povilas galatiečiams - kad mes būtume laisvi žmonės. Pasilikite tvirto tikėjimo ir nesileiskite pavergiami antrą kartą vergijos jungo... Nes jūs esate pašaukti laisvei, broliai. Tik nedarykite iš šios laisvės kūno ramsčio, bet iš gailestingumo tarnaukite vieni kitiems." (Ad Galat. V. 1-18.)

Iš tikro, laisvė baigiasi gailestingumu. Bažnyčiai kaip tik priklauso mumyse ugdyti gailestingumą (apie gailestingumo ugdymą žiūr. gerą ir sugestyvią Dr. Rendu knygą, 1928). Nuolatos pasireiškia Bažnyčios motinystė, kad gailestingumo vadovaujami jos vaikai veiktų pagal savaimingą dievišką ir neklystamą instinktą. Jei Bažnyčia laisvės neugdytų, ši būtų beveik baisi. Ta budri ir švelni motina yra čia ne tam, kad mąstytų, norėtų ir mylėtų už mus, bet kad įpratintų mus savaimingai mąstyti, norėti ir mylėti tobulai, kitaip sakant, kaip pats Kristus mylėjo.

Šiems bendriems samprotavimams išaiškinti, gera paanalizuoti Bažnyčios gyvenimo dvi labai skirtingas praktikas, ypač labai svarbias krikščioniškosioms laisvėms ugdyti: vieną labai seną, nuo neatmenamų laikų, kitą labiau mūsų laikų. Pirmoji yra sąžinės sąskaita, kuri kaip vidinis teisėjas kasdien teisia naudojimąsi laisvėmis. Kita - katalikų veikimo išplitimas, naujas iniciatyvos ir atsakomybės šaltinis krikščioniškoje plotmėje kiekvienam tikinčiajam.

Sąžinės sąskaitos, tradicinės krikščioniško dvasinio gyvenimo praktikos, pagrindinis tikslas - atitaisymas diena dienon mūsų laisvių pasireiškimo. Paprasta priežastis mus į tai lenkia. Bažnyčia įpratina mus priimti šią vidinę šviesą, „aukštesnės šviesos srovę", suprasti šį pritariantį, draudžiantį ir kaltinantį balsą. Čia kalbama ne apie psichologinę sąmonę, paprastą intuiciją to, kas dedasi mūsų sielose, bet apie moralinę sąžinę, kuri apsprendžia mūsų elgesį, kurią malonė nušviečia.

„Moralinė sąžinė - rašė Henri Lorin - vertina mūsų žmogiškuosius veiksmus pagal visuotines vertybes, sveria jų pasekmes ne tik ryšium su išoriniu pasauliu, su visuomeniniu kiekvieno mūsų veiksmo pobūdžiu, bet dar vidiniu, dvasiniu, amžinu požiūriu, kuris duoda žmogui nusimanymą, kad jis valdo materialinę visatą, tvarkydamas visus dalykus sub specie aeternitatis, pratęsdamas ir nuaidėdamas žmogiškuosius veiksmus į begalybę (Versalio Soc. Sav. 1913, Darbai p. 60).

Tuo būdu krikščionis yra kiekvieną dieną šaukiamas prieš labai griežtą teisėją, kuris yra ne vien jo paties sąžinė, bet jo sąžinė nušviesta visuotinės, amžinos, begalinės šviesos, kuri nusileidžia į giliausius mūsų aš kampelius. Žmogus turi išsivaduoti iš gyvenimo vergijų, kad galėtų surasti palankią tam susitelkimui valandėlę. Bet jis randa laiko visam kam, bet tik ne savo laisvei stiprinti.

Žmogus bėga nuo teisėjo, taisančio jo takus, kol nevėlu. Bet Bažnyčia su nenuilstančia motinos kantrybe jį grąžina prie šio nepalenkiamo teisėjo. Nuo Atgailos sakramento ji neskiria sąžinės sąskaitos, jo būtinos dalies, kuri pagelbsti laisvėje pasireikšti dieviškajai dovanai.

Bet štai Bažnyčia, visuomet pasiruošusi savo sūnų takus daryti tiesius, kviečia savo sūnus žengti pirmyn ir skleisti Dievo Karalystę pasaulyje. Apaštalavimo įsakymas yra visiems laikams. Bet mūsų laikais jis pasidaro reikalavimas. Apaštalavimas - vienos asmeninės laisvės veikimas kitą,

siekiant pažadinti šią vidinę ir dvasinę laisvę, kuri realizuojasi vienybėje su Dievu. Apaštalauti - tai stengtis ką nors sujungti su Dievu. Ar galima laisvę geriau panaudoti? Dabartiniais katalikų veikimo metodais vykdomas pasaulininkų apaštalavimas yra tuo ypatingas, kad tikinčiuosius, jų pačių atsakomybe, jungia su veikimu hierarchijos, skiriančios šiuos naujos rūšies apaštalus įvairiuose visuomeniniuose sluoksniuose. Ar galima aiškiau parodyti pasitikėjimą, kaip kad Bažnyčia parodo laisvei, kai ši yra įsišaknijusi gailestingume? Ir ar gali būti geresnė apaštališkajai laisvei kultūrinė dirva už aplinką, kur gyvena apaštalas ir spontaniškai ir efektingai veikia panašius į save?

2. Palanki laisvių ugdymui ir išsivystymui atmosfera.

Kad ir kaip atsargiai ir rūpestingai dirbtų sodininkas, audros gali sunaikinti jo viltis. Taip pat ir laisvių ugdymui reikia tinkamos moralinės ir visuomeninės atmosferos.

Jei ūžia aistrų sūkuriai, jei neapykanta skaldo klases, jei nepasitenkinimas ar baimė jaudina mases, kaip galima ugdyti ir disciplinuoti laisves? Jos džius ir virs dulkėmis, kaip švelnus augalėlis pavasario naktį šalnos pakąstas. Palankios sąlygos reikalingos taip pat vykdant visuomeninius įstatymus, kaip ir ugdant laisves. Visuomeninės Prancūzijos reformos nuo 1936 m. birželio mėn. būtų sukėlusios mažiau trinties, jei sąlygos būtų buvusios palankios. Pavojus yra tikrai didelis ir pasirodo iš visų pusių.

Skirtingai nuo determinuotų metereologinių perversmų, moralinių sąlygų evoliucija pareina nuo kiekvieno iš mūsų ir nuo elito, kurį mes turime išsiugdyti.

Elitas privalo reguliuoti visuomeninio kūno temperatūrą, kovodamas su visokios rūšies neapykanta vistiek, kokiu rūbu ji siaustųsi, kur ji bepasireikštų: ar skaldydama tautinę vienybę, sutelkdama į priešingas stovyklas tėvynės vaikus, ar teisę pakeisdama brutalia jėga, o teisingumą - įvykusiu faktu.

Krikščioniškojo elito pareiga čia yra ypatinga. Jis išgelbės laisves krikščioniškai jomis naudodamasis: nuosaikumo, apsivaldymo ir visuomeninio teisingumo dvasioje, pagal Evangelijos kryptį ir katalikų tradiciją. Bažnyčia čia niekad nebuvo abejinga ar priešinga tvarkingai laisvei. Ji laiko jos veikimą išganingu ir ją reikale, kaip dažnai istorija rodo, gina nuo neteisingų suvaržymų. Ar ji negynė savo laisvės teisę bei asmenų ir visuomenių teisę laisvai tvarkyti? Taip pvz. Pijus XI 1931. VI. 29. enciklikoje - *Non abbiomo bisogno* gynė „sielų teisę rūpintis didžiausiu dvasiniu gėriu ir Atpirkimo teisę perteikti kitoms sieloms ... Turėdami galvoje šią dvigubą sielų teisę, mes sakomės esą laimingi ir didžiuojamės, kovodami gerą kovą dėl sąžinės laisvės, o ne (kaip kiti mums priskiria) laisvės kalbėti dviprasmybes". Laisvė yra garbinti Dievą, platinti grožį ir gėrį, mokyti teisingumo, rūpintis mokslu, daryti išradimus, burti į sąjungas. Kas energingiau už Leoną XIII reikalavo šios prigimtosios teisės, kuri išeina iš žmogaus visuomeniškumo? Bažnyčia laiko naudojimąsi šiomis teisėmis tokiu esminiu dalyku, kad ji prileidžia tam tikrose sąlygose, kad šioje srityje tam tikras nutolimas nuo laisvės (laisvės apribojimas) būtų viešosios valdžios toleruojamas, kad būtų išvengta didesnio blogio, kuris įvyktų dėl labai žmogiškąją silpnybę varginančių apribojimų. Ar kartais raudami rauges neišrautume

ir kviečių? Bažnyčia mano, kad tikintieji turi vyriškai naudotis nustatytomis laisvėmis ir tuo būdu tarnauti šiai dvasinei laisvei, kurios aukščiausias tikslas yra Dievas.

Norėdamas moralinę viso pasaulio atmosferą padaryti sveikesnę, Pijus XI patikėjo kardin. Verdier savo visuotinį gailestingumo skelbimą: laisvės ugdymas neįmanomas be šios dieviškos šilumos spinduliavimo, kuri visuomenę veikia kaip saulė fizinius elementus.

3. Laisvių santvarka.

a) Laisvių santvarka sudaro kartu g a r a n t i j ą i r r i b ą.

Čia yra kiekvienos laisvių organizacijos kryžkelė. Peržiūrėkim „piliečių ir šeimos teises", kurias išskaičiuoja pozityvinės teisės reikalai! Pamatysim, kad kiekviena šių teisių - judėti, turėti turtą, dirbti, jungtis į organizacijas, prekiaut - savo šaknis turi žmogaus prigimtyje, asmens savaimingume ir jo vidinėje laisvėje, kuri yra neliečiama, bet iš kitos pusės naudojimasis nė viena šių teisių nėra beribis.

Kitais žodžiais, kiekviena laisvė turi asmeninę ir visuomeninę pusę. Pavyzdžiui, privatinės nuosavybės kilmė yra asmens teisė; bet naudojantis iš jos kylančiomis laisvėmis, reikia atsižvelgti į visuomeninius reikalus, nes kitaip Kūrėjo duotos žmonėms gėrybės neatliks savo paskirties maitinti visus. Taip pat ir darbas turi dvigubą pobūdį: asmeninį ir visuomeninį: jis leidžia pasireikšti asmens veiklai, bet žmogaus pastangos bus tikrai nevaisingos, jei, kaip pastebi Pijus XI, „įvairios profesijos, taip artimai susijusios, nesusiderins ir nepapildys viena kitos... jei protas, kapitalas ir darbas nesusijungs ir nesusilydys į vieną veiklos principą (enciklika - Q u a d r a g e s i m o A n n o).

Iš dvigubo, asmeninio ir visuomeninio, kiekvieno žmogaus laisvės aspekto išeina išvada, kad kiekviena laisvių santvarka g a r a n t u o j a teises ir a p r i b o j a naudojimąsi jomis. Pavyzdžiui, teisė laisvai judėti apima juristų vadinamąjį „asmeninį saugumą" prieš teismo ar valstybės administracijos savivalę: niekas negali būti sulaikytas, areštuotas, išskyrus tas aplinkybes ir tomis formomis, kaip griežtai numatyta; bet šita asmens neliečiamybės teisė, kuri nėra nei įstatymo sukurta, nei pareina nuo jo malonės, privalo būti įstatymo tvarkoma bei jos naudojimas apribotas, kaip to reikalauja bendrasis gėris.

Kitas pavyzdys: būtų tikra nesąmonė nustatyti, kad visuomenėje nėra j o k i o s laisvės daryti sutartis! Bet taip pat nesąmonė tvirtinti, kad yra visiška sutarčių laisvė. Nereikia laisvai leisti k i e k v i e n o s konkurencijos, „nes iš laisvo konkurencijos žaismo negalima laukti geros ekonominės santvarkos", bet nereikia ir kiekvieną konkurenciją uždrausti, nes „teisinguose rėmuose" konkurencija yra teisėtas ir naudingas dalykas" (Q u a d r a g e s i m o A n n o). Būtų visiška savivalė nustatyti, kad j o k s imigrantas negali peržengti sienos, bet būtų neprotinga atverti vartus v i s i e m s imigrantams be skirtumo.

Kaip nustatyti biržose ir bankuose tvarką, kuri užgniaužtų neleistiną spekuliaciją, nepateisinamą praturtėjimą, lupikišką pelną, o atverti laisvą kelią garbingai prekybai ir bendrajam gėriui naudingai pramonei; kaip tarptautinėje bendruomenėje atverti duris prekybai, kapitalo ir žmonių judėjimui, sugriauti kinų sieną, kurią stato viešpataujanti autarkija, kaip o r g a n i z u o t i tokį pasikeitimą prekėmis, kuris tikrai išlais-

vintų ir ištrauktų iš imperializmo priespaudos šią prekybą? Štai ekonominiai aspektai kilnaus ir sunkaus uždavinio, kuris gula ant politikos: laisves garantuoti ir apriboti.

Ar tai apskritimo kvadratūra? Tikrai ne. Bet vis dėlto tai kryžkelės vieta, nes kiekvienai laisvių santvarkai gresia dvejopas povandeninis akmuo, kaip nuosavybės teisės reikalu puikiai pasakė Pijus XI: „Neigti ar labai sumažinti nuosavybės teisės visuomeninę pusę, tai reiškia įpulti į individualizmą arba eiti su juo greta...; užginčyti ar paslėpti jos asmeninę pusę, tai įpulti į kolektyvizmą ar rizikuoti daryti tas pačias klaidas (encikl. Quadragesimo Anno).

Šio dvejopo povandeninio akmens turi vengti ne tik valdžia, bet ir valdomieji, nes nuo to pareina šios laisvai prisiimtos drausmės laimėjimas, tiek reikalingas mūsų laikams, bet neįmanomas, jei teisės nėra kartu garantuojamos ir apribojamos.

Be to, kukliai pažymėkime, kad mūsų išorines laisves apriboja „dalykų eiga". Kas galėtų girtis galįs daryti ką nori? Individualybės energija yra ribota. Žmogiškoji būtybė nėra vieniša, bet iš prigimties solidari su tokiomis pat būtybėmis; o kiekvienas solidarumas atneša kiekvienam dalyviui išorinės laisvės apribojimą.

„Mes tegalime būti, augti ir tobulėti tik visi kartu. Taigi visuomeninis gyvenimas negalimas be individų ar dalyvių drausmės, kitaip sakant, be jų išorinės laisvės apribojimo. Ir tai būtų tiesa, net jei mumyse neglūdėtų iškrypęs individo palinkimas (kuris, deja, glūdi) išnaudoti visuomenę, o jai netarnauti! Viešajai galiai, pasirėmusiai laisvos piliečių drausmės noru ir dvasia, priklauso sukurti laisvių santvarką, kuri laisves ir garantuotų ir apribotų.

b) Kintąs ir pastovus laisvių santvarkos elementas.

Pasirinkimas tinkamiausių institucijų laisvių visumai garantuoti, apsaugoti ir apriboti yra paliktas žmogaus atsakomybei. Aišku, kad šios institucijos istorijos eigoje buvo įvairios, kad jos negali būti vienodos taip pat įvairiose dabartinės žmonijos civilizacijose.

Tačiau įvairavimų laukas nėra beribis. Yra viena visuotinė, neliečiama, neperteikiama dalis, kuri visame pasaulyje, visais laikais yra žmogiškojo asmens privilegija, ir ją atėmus ar pastačius į pavojų, žmogus patenka į nepakenčiamą tiraniją, yra biauriai profanuojamas; pvz., žmogaus laisvė Dievo klausyti ir su juo susijungti. Be abejo, ši laisvė yra vidinė ir dėlto jos negali kokia nors galia prievartauti; gali per jėgą mano ranką nutvėrę ja pasmilkyti stabui, bet kol aš nenoriu, iš manęs negali padaryti stabmeldžio. Bet deja! Šalia grynai fizinės prievartos, kaip neseniai nurodėme, kiek netiesioginių grasinimų civilinėje ir ekonominėje plotmėje gali grėsti sąžinės laisvei. Štai čia neteisingai skirstoma vietos, pareigos, dalinamos malonės tiems, kurie netiki ar kovoja su Dievu. Ten vėl iš auklėjimo santvarkos visai pašalintas religinis elementas. Dar kitur dvasinis milijonų individų gyvenimas gali būti paraližuotas tokių sunkių materialinio gyvenimo sąlygų, kad šita žmonių masė neturi mažiausio gerovės minimumo, reikalingo dorovei tarpti. Visuomeninis gyvenimas negali pasiduoti skurdui, kaip žmonių susigrūdimas į butus-landynes, kurios netiktų net gyvuliams, biaurus elgesys su juodaisiais ir baltaisiais, laisvas ligų ir visuomeninių rykščių plitimas.

Žmonių giminės vertybė visur reikalauja laisvės garantijos minimumo, visose santvarkose ir visuose kraštuose.

Ir vėl, jokia išorinė laisvė - spaudos ar kuri kita - nebus laikoma neliečiama, šventa teise, kurios apribojimo mėginimai būtų skaitomi šventvagiškais pasikėsinimais. Laisvių ribos gali būti įvairios, bet visuotinis dėsnis nurodo, kad laisvės visuomet turi kokias nors ribas.

Šitaip apibūdintas universalizmas yra logiškas papildymas žmogiškosios esmės didžios vertybės, kurią visur ir visuomet turi žmonių giminė. Bet už to eina platus kintamumo, atsitiktinumo laukas, kur pagal laiką ir vietą žmonių laisvės ir visuomeninės prievartos pobūdis skiriasi. Vienur daugiau autoriteto, kitur mažiau. Papročiai, žinojimo pažanga, visuomeninio gyvenimo judėjimo kryptis sukelia šiuos įvairumus. Taikos meto laisvės didesnės negu karo. Ekonominiai atsitiktinumai taip pat turi įtakos gamybos ir gaminiais pasikeitimo laisvei. Pasirinkimas laisvių formos pareina nuo šių kintamųjų dalykų, ir visai netiesa, kad geriausios laisvių organizacijos pasirinkimas yra oportunizmo ir laisvos valios reikalas. Vertybes apsprendžiąs protas sakys: čia per maža laisvės; ten „toleruotinas" jos perteklius (pagal Leono XIII posakį), tačiau su ta sąlyga, kad išmintinga ranka neleistų laisvėms išsigimti į savivaliavimą ir netvarką (enciklika - L i b e r t a s p r a e s t a n t i s s i m u m).

Tarp istorijos atsitiktinumų, kurie apsprendžia autoriteto ir laisvių santykius, pirmoje eilėje eina dvasinis pasidalinimas, žmonijos pasiskirstymas į religines grupes. Iš to fakto negalima išvesti, kaip „dogmatinė tolerancija", tokio aptarimo: iš esmės yra gera, kad tiesa ir klaida be skirtumo turėtų tas pačias teises; kad kiekvienos pažiūros galėtų būti laisvai platinamos. Ne, niekad nėra gera, kad klaida laisvai kerotų. Bet kas kita yra valstybės rodoma tolerancija sąžinėms, kurios laisvai gali siekti tiesos ir šį turtą perteikti kitiems. Tad visuomenėje, kurią nelaimingos aplinkybės yra dvasiškai suskaldę, geriausias būdas atiduoti tiesai, kas jai priklauso, leisti kiekvienai religinei grupei laisvai reikštis pagal jos pačios nusistatytas teises. Pavyzdžiui, katalikams Bažnyčia yra nustačiusi vedybų statutą, aptartą kanonų teisės; valstybė katalikams leis laikytis šio statuto, įskaitant moterystės nesuardomybę, tik reikalaudama civilinėje įstaigoje įregistruoti vedybas, atliktas pagal bažnytinę teisę. Taip pat religinės arba kulto organizacijos galėtų laisvai tvarkytis pagal savą katalikų kanonų statutą ir valstybėje naudotis tomis pat teisėmis, kaip ir kitų religinių grupių panašios institucijos. Tai pavyzdžiai teisinio lankstumo, kuris prileidžia j u s a m i c a b i l e Maritain, op. cit., p. 82). Pagal vykusį Maritaino posakį - sandoros paktą, įsikišantį tarp įvairių visuomenės šakų ne tam, kad išjungtų ir atskirtų, bet priešingai, kad padėtų joms bendradarbiauti, siekiant bendrojo gėrio, kuris yra taikus tautinės vienybės išlaikymas.

Iš kintamos ir pastovios laisvių santvarkos dalies išeina šitokia dvejopa išvada: viena santvarka nusikals, kad laisvėms ar autoritetui neskirs teisių minimumo, kurio griežtai reikalauja amžinasis įstatymas; kita nusikals, bet mažiau, nes skirdama laisvėms ar autoritetui jiems priklausantį minimumą, ji pastato vieną ar kitą į pavojų perdaug išnaudoti savo teises.

Tačiau, kad santvarka gerai funkcijonuotų, yra viena sektina kryptis bei siūlytinas kelias.

c) Siūlomas laisvėms drausminti kelias.

Mūsų minčiai išaiškinti yra būtinas vienas pavyzdys. Čia kalbama apie degantį klausimą - spaudos tvarkymą.

Viešoji valdžia negali visko leisti, visko pakęsti, pvz., šmeižto, dorovės įžeidimo, kurstymo nusikalsti. Kas nesutiks, nebent gryni anarchistai, su tokiu tvirtinimu! Bet kita vertus, nedera, kad spauda priklausytų vien valdžiai ar pinigui: tokia santvarka atimtų visuomenei laisvą spaudą, kuri kovoja su išnaudojimu, kovoja dėl grožio ir gėrio laimėjimo. Štai keliai, kurių reikia vengti: anachija ir vergija.

Ar yra via media, kuriuo galima ryžtis eiti saugiai ir be kompaso? Problema anaiptol nėra tokia paprasta, nes kiekviename posūkyje kyla klaustukai. Kai laikraščiai kraštą šmeižia svetimųjų akyse, verčia vyriausybę suvaržyti tokių laikraščių išvežimą į užsienį. Teoretiškai draudimas yra teisingas. Bet būna atvejų, kur svarbu aplinkybės. Kas čia sprendžia apie tą šmeižimą? Politikos žmonės - klaidingi, kuriems patikėti šį ginklą būtų pavojinga, kad nepanaudotų savo interesams ar aistroms. Kita vertus, uždraudimas gali nieko nereikšti, jei, iš kitos pusės, užsienių laikraščių korespondentai turės pilną laisvę. Štai pirmas klaustukas.

O še ir kitas. Kai kas pasakys, kad laisvės piktanaudojimas čia kyla iš tų šaltinių, kurie kursto spaudos kampanijas ir apskritai duoda laikraščiams kryptį. Siūloma pajamų ir balanso kontrolė, nepanagrinėjus arčiau, ar įrankis skirtas raugėms rauti neužkliudys spaudos lauke ir kviečių.

Galop nurodoma reikalas kovoti su šmeižtais ir dorovės pažeidimu. Kas teoretiškai nesutiks pasirašyti bausmės nepakenčiamam piktnaudojimui? Šmeižtų atveju reikia, kad bausmė nebūtų nei vienašališka, nei atsitiktinė; kad ji ištiktų tikrąjį kaltininką, o ne pasitaikiusį statistą; kad bausmė nebūtų per menka pagal garsią bylą, nes tuomet tik padrąsintų ir paskatintų vėl nusikalsti.

Dorovės įžeidimo atveju ypač svarbu, kad bausmės atsakomybė piniginiu svoriu pasiektų nešvarų biznierišką blogio šaltinį.

Bet kaip bestatysime spaudos problemą, draudimas, viešoji kontrolė, piniginės bausmės nepakeis papročių, jei tuo nesirūpins, su tuo nekovos elitas, ir jei jis tam tikru būdu nepaims vairo į savo rankas. Štai jau ilgas laikas, kaip garsus teisininkas Haurion spaudai išvaduoti iš dvejopos ją tykojančios vergijos (valstybės pavergimo ir pinigo tironijos) reikalauja „steigti visuomeniniams reikalams skirtų laikraščių, kurie būtų palaikomi atsidėjusių grupių šalininkų". (Précis de Droit constitutionnel, p. 260). Bet dar daugiau. Spauda, būdama institucija, privalo turėti savo vidaus policiją ir būti pajėgi reformuotis dinamiško savojo elito dėka. Ar jau per vėlu? Susidrausminti visada laikas, ypač augančio pavojaus akivaizdoje. Reikia Laikraštininkų Ordino.

Tai pat galima taikyti ir mokymo bei profesinių sąjungų laisvei. Mokymo laisvei išgelbėti reikia jai duoti korporacinius griaučius. O profesinių sąjungų laisvė, apvaldydama klasės instinktus ir paklusdama profesiniam gėriui, privalo būti atbaigta korporacijoje.

Iš šios analizės išeina, kad laisvėms garantuoti ir disciplinuoti šių dienų Prancūzijoje Teisių Deklaracijos, anų istorinių aktų, nepakanka, nors tam tikras vienas ar kitas Deklaracijos atbalsis jaučiamas papročiuose, įstatymuose, bendroje tautos gyvenimo kryptyje. Taip pat tiesa, kad laisvės viena kitą papildo, sudaro rišlią visumą ir bent šiek tiek viena kitą pataiso. Pvz., darbo teisę viena prasme papildo profesinių sąjungų laisvė.

Kartais laisvės trinasi tarp savęs. Dėlto paprasta Deklaracija, kaip pvz., žmogaus teisių, taip pat turi galvoje ir teismų, administracinę, teisminę tvarką, kuri gali laisves tarp savęs suderinti. Kiekvieną kartą, kai tik teisė yra laužoma ar jai grasoma, reikia kreiptis į kompetentingą, laisvą, nepriklausomą jurisdikciją. Mūsų viešoji teisė yra tokia, kad jos jurisdikcijos garantijos turi būti saugojamos ir reikale papildomos.

Ar reikia atskirti valstybės administracines ir teismo galias? Taip. Teisėjas privalo visiškai nepriklausomai atlikti teisės saugotojo vaidmenį. Ar reikalingas trečiųjų teismas teisių ir interesų konfliktams kuo greičiausiai sutvarkyti, ypač kai konfliktai yra kolektyvinio pobūdžio? Kas gali būti aktualiau ir naudingiau už jį, jei jo ištarmės teisiškai ir morališkai sprendžiamaisiais klausimais yra autoritetingos. Bet šios įvairios garantijos gali būti netikros ir nepastovios. Laisvėms garantuoti ir disciplinuoti reikalingas pastovumas. Dėlto reikalingos viešosios pastovios institucijos, tarpininkės tarp asmenų ir suvereninės valdžios valstybėje sudaro didžiausią laisvės garantiją ir labiausiai išsivysčiusią drausmės formą; dėlto laisvei valstybėje išsaugoti ir atitinkamai naudotis yra svarbios savivaldybinės ir korporatyvinės institucijos. Tuo išaiškinamas didelis dėmesys, kurį Leonas XIII skiria enciklikos L i b e r t a s išvadoje savivaldybinėms laisvėms, ir to paties popiežiaus bei Pijaus XI rodomas pasitikėjimas korporatyvinėms institucijoms, labai skirtingoms nuo korporatyvinės valstybės.

d) Orientacinis dėsnis: laisves organizuoti laisvei.

Tik ką pasiūlytas kelias, siekiant išmintingos laisvių santvarkos, galimas tik taikant orientacinį dėsnį. Dėsnį, kurį iškėlėme pagrindinėje šios paskaitos dalyje, kai skyrėme laisvę ir laisves, kur laisvės yra būtinos priemonės laisvei pasireikšti išoriniu būdu. Mes pasakėme: laisvės (yra) l a i s v e i. Bet ne visada laisvių santvarka padeda asmenims išsilaisvinti; kartais ta santvarka nusigrežia nuo šio protingo ir krikščioniško tikslo. Tuomet reikia atgimimo. Visuomeninio kūno nariams sudaryti sąlygas išsivaduoti intelektuališkai, morališkai ir materiališkai, kaip kad dera laisvei pašauktoms būtybėms - štai principas.

Blogiausia vergija yra dvasios, sąžinės, kuri pripranta prie neteisybės ir jai nusilenkia; kuri į tą vergiją patenka daugiau paisydama žmogiškos pagalbos, kaip tiesos jėgos; kuri palinksta į visokį konfirmizmą, taip patogų kaimenės instinktui ir stipresniojo įstatymui; kuri visa aukoja netikroms šios žemės dievybėms: rasei, tautai, valstybei - visiems dalykams, užimantiems garbingą, bet ne pirmutinę vietą vertybių eilėje (žr. Pijaus XI encikliką - M i t b r e n n e n d e r S o r g e, F. Mauriae paskaitą - „Chrétienté", 1938. III. 25).

Visos laisvės turi būti taip suorganizuotos, kad piliečiai būtų savo valdžiai ne pasyviai klusnūs, bet sąmoningai pritartų, laisvai sutikdami paklusti, teisingai ir su meile bendradarbiautų; tas bendradarbiavimas sąmoningam žmogui yra ne patariamas, o būtinas. Mat legali prievarta, visuomet būtina žmogiškosios silpnybės dėliai, nenužymi jokios ribos tarp to, kas reikia daryti, ir to, kas leistina daryti. Gerai sutvarkytos laisvės turi įpratinti piliečius ryžtingai ir aktyviai žengti morališkai įpareigojančiu teisingumo ir visuomeninio gailestingumo keliu.

Idealiausia kryptis būtų ta, kuri, išlaisvindama sielas, visuomeniniame gyvenime įdiegtų gerus papročius, sveikus įpročius, kad net ten, kur bendruomeninis gyvenimas laisvai žengtų vienintelių bendrojo gėrio keliu,

visuomet reikalingas tvarkymas nuostatais galėtų būti švelnesnis ir mažiau prievartinis.

Yra viena brangi ir vis bedidėjanti mūsų laikais laisvė - laisvalaikis, kitados buvęs labai šykštus dėl darbo santvarkos, vyravusios nuo 19 a. galo iki mūsų dienų. Bet būtų iliuzija naudojimąsi laisvalaikiu suplakti su asmenų išlaisvinimu. Duoti laisvalaikio yra labai naudinga, bet tai tėra atdaros durys visokiems nukrypimams, kurie veda ne į laisvę, bet į naują vergiją. Laisvalaikis, kuris nesiriša su žmogiškojo asmens pašaukimu, yra tik laiko tuščias leidimas. Žmogų tam tikrą laiką išvaduoti nuo mechaniško darbo, kur nuolat įsakinėjama, tai prigimties įžadas, tai vienas Bažnyčios tikslų, rengiant šventes, puošiančias liturginį kalendorių. Bet laisvalaikis greitai pataptų vergija, jei jo galutinis tikslas būtų tik pasilinksminimas, išsiblaškymas, pasmaguriavimas. Jis turi krypti į vidinės laisvės išsiskleidimą; visuomenės elitas turi rūpintis ir sekti, kaip ir kitose savo veikimo srityse, krypties dėsnį, kuris tą elitą padarys išmintingu ir drąsiu šventosios Dievo vaikų laisvės avangardu.

Kai kas mums sako, kad tarp laisvių ir bendrojo gėrio siekimo yra lemtingas nesutarimas. Tai klaida. Mes parodėme laisvių ir bendrojo gėrio ryšį. Kiti dar sako kita forma, kad laisvą ir priverstinį pasidavimą organizuotai disciplinai seka asmens sunykimas. Tai irgi klaida. Asmeniui išsivystyti drausmė yra būtinai reikalinga; juo ši drausmė labiau apgalvota ir valinga, juo ji daugiau padaro laisvus tuos žmones, kurie laisvai stoja po jos vėliava. Dar kiti prieš tvarką viešpataujančią ten, kur nebūtų laisvių, pastato netvarką, kuri vargintų kraštą gerbiantį laisves. Tai nauja dviprasmybė, nes tvarka nėra pasyvus ir nerangus laikinės valdžios klausymas.

Drausmė ar laisvė? Klaidinga alternatyva. Iš tikro, reikia sakyti: drausmė ir laisvė.

Jei visi suprastų, kad šiedu žodžiai, anaiptol neprieštaraudami vienas antram, harmonizuojasi ir vienas antrą papildo, kad laisvei viešpatauti drausmė yra būtina, kraštas būtų išgelbėtas. Vertė S. Galeckas

NACIONALIZACIJA AR KORPORACIJA?

Šventasai Sostas Prancūzijos Socialines Savaites ypatingai vertina. Tai matyti ir iš šio fakto, kad jų atidarymo iškilmėms dažniausiai pats Šv. Tėvas parašo sveikinimo laišką per tų Savaičių pirmininką. Kai kada Šv. Tėvą pavaduoja Valstybės Sekretorius. Tokį laišką Pijus XII parašė ir 1946 m. liepos m. 10 d. Socialinių Savaičių pirmininkui Karoliui Flory trisdešimt trečiosios jų sesijos, kuri buvo sušaukta tais pačiais 1946 m. Strasburgo mieste, proga. Šioj sesijoj buvo nagrinėjama tautinės bendruomenės - Communauté Nationale problema. Šią temą palietė ir Šv. Tėvas kalbamajame laiške, nušviesdamas itin svarbią, aktualią ir daug kam mažai žinomą bent iš moralinės pusės nacionalizacijos problemą. Tuo reikalu Šv. Tėvas taip rašė:

„... jus domina... įmonių nacionalizacija. Mūsų pirmatakai ir Mes patys esame ne vieną kartą lietę šios priemonės moralinę pusę. Vistik yra aišku, kad nacionalizacija, netgi jei ji yra teisėta, rišasi su pavojumi, kad mechaniškas bendro gyvenimo pobūdis šia priemone gali būti dar paaštrinamas, o ne sušvelninamas. Ir todėl nauda, kurią ji teikia tikrai bendruomenei, kaip jūs ją suprantate, yra labai abejotina. Mes manome, kad korporatyvinių draugijų arba vienetų sukūrimas visose tautinės ekonomijos srityse duotų daugiau naudos jūsų siekiamam tikslui ir būtų taip pat naudingesnis, nes pakeltų įmonių pelningumą. Kiekvienu atveju tatai tikriausiai apsimoka ten, kur ligi dabar įmonių koncentracija ir autonomiškų mažų gamintojų išnykimas ėjo kapitalo, bet ne socialinės ekonomijos naudai. Iš kitos pusės, be jokios abejonės, dabartinėse aplinkybėse socialinio gyvenimo korporatyvinė forma, o ypačiai ekonominio gyvenimo, praktiškai paremia krikščionišką doktriną apie žmogų, bendruomenę, darbą ir privatinę nuosavybę."

„Šiandien labiau negu kitados negalima būti abejingam inventarizuojant gyvos ir stiprios tautinės bendruomenės sąlygas, kuri yra nedaloma, kuri nėra teisėtų autonomijų niveliuotoja, bet kuri gerbia visas teises ir yra atvira į dar didesnę bendruomenę - Žmoniją."

Pacituotoji Šv. Tėvo laiško vieta davė progos kilti gana aštrioms diskusijoms ir puolimams iš įvairių nusistatymų ir pažiūrų stovyklų ir pavienių žmonių. Diskusijose dalyvavo ir katalikų spaudos rimtieji atstovai. Jų tarpe ir Romos žurnalas Civilta Cattolica. Jis savo 1946 m. rugsėjo m. 7 d. nr. paskelbė straipsnį antrašte: Nacionalizacija ar korporacija; jo autoritetą ir tiesioginį įkvėpėją susipratę katalikai pažįsta. Šis straipsnis aiškiai ir griežtai pastato klausimą, kuris pastaraisiais laikais yra svarstomas ir panaudojamas politiniams bei partiniams tikslams. Be to jis duoda platų ir autentišką Šv. Tėvo pasakytų paliestu klausimu žodžių paaiškinimą, suprantama, paliesdamas anksčiau pasakytus tuo reikalu aukštų Bažnyčios autoritetų žodžius ir paaiškinimus. Straipsnio autorius yra žinomas Romos sferoms tėvas jėzuitas A. De Marco.

Dėl šio straipsnio minčių svarbumo ir aktualumo, kurios katalikams yra būtinai žinotinos, jį bent kiek apkarpę paduodame Tėvynės Sargo skaitytojams, kaip yra padavusi ir kitų kraštų katalikiškioji spauda, pav. prancūzų La Documentation Catholique 1946 m. rugsėjo m. 29. d. nr. 974 ir kiti.

Redakcija.

*

Dėl socialinio gyvenimo problemų ginčijamasi jau arti dviejų šimtų metų ir vis nerandama tinkamo jų sprendimo. Socialinės dilemos sunkumai kaupiasi apie valstybę ir individą. Kiekvienas jų turi savo gerbtinas, tikras ar ginčytinas teises, abu lygiai jas gina prieš kito kėslus jas mažinti ar nuslopinti. Prieš suverenų absoliutizmą sukilo tautų sąmonė, išgirdusi lemtingą laisvės ir lygybės šauksmą, peržengė politinės vergovės statumas ir pravėrė kelią į plačius demokratijos laukus. Ir vieno amžiaus bėgyje liberalizmas reiškėsi visose pilietinio gyvenimo srityse. Pagaliau atėjo pirmas pasaulinis karas. Jis gyvenimą pasuko nuo liberalizmo į valstybinį absoliutizmą, centralizuotą vieno žmogaus rankose. Jei šis žmogus iš vardo ir nebuvo aukščiausias valdovas, suverenas, tai praktiškai savo veikime jis buvo toks pat, kokiais yra buvę absoliutizmo laikų visagaliai įvairių europinių monarchijų ministeriai. Praėjus ketvirčiui šimtmečio, antras pasaulinis karas suduoda sprendžiamąjį smūgį valstybės absoliutizmui, tačiau neįstengia jo visiškai užmušti ir gyvenimo pilnumoje realizuoti trokštamą demokratinę santvarką.

Šis amžinas fazių keitimasis, su periodiniu persimetimu iš vieno kraštutinumo į kitą, yra aiškus gilios krizės, kuri slogina dabarties visuomenę, ženklas. Ši krizė yra dvigubai skaudžiau jaučiama dabartiniu metu, kai žmonija stengiasi naujais pagrindais pertvarkyti socialinį pastatą ir yra priversta kovoti prieš senojo režimo inertinę jėgą, kuri yra gyva ir veikia, kuri trukdo pasiekti pusiausvyrą ir sintezę tarp stiprios ir veiklios valstybės reikalavimų ir individualinės laisvės atributų.

Be abejo, mes gyvename pereinamąjį laikotarpį ir todėl Bažnyčia, pakartotinai priminusi nesusipratimus ir pamačiusi neišvengiamas ir pragaištingas totalitarinių santvarkų išdavas, nurodė ribą, kuri buvo peržengta išbridus iš liberalinių režimų audringos jūros. Ji tai nurodė, perspėdama prieš pavojų, kuris gali įklampinti į politinės vergovės pelkes, kuris pažeidžia žmogaus teises ir paniekina jo asmens vertę ir tuo pačiu ruošią dirvą, anksčiau ar vėliau iškilsiančioms naujoms revoliucijoms ir naujiems karams, su jų karčiomis pasėkomis ir gerai pažįstamais skausmais po tiek ir tokių skaudžių patyrimų.

*

Tarp didelių pavojų, galėjusių sukompromituoti „tikros ir pastovios taikos“ atėjimą, Šv. Tėvas Pijus XII pasmerkė totalitarinę valstybę 1945 m. kalėdinėje kalboje sakydamas: „Totalitarinės valstybės jėga! Žiauri ir kruvina ironija! Visas žemės paviršius, paraudęs nuo išlieto kraujo, šiais baisiaisiais metais garsiai skelbia tokios valstybės tironiškumą! Taikos pastatas stovėtų ant griūvančių ir amžinai grasančių pamatų, jei nebūtų padarytas galas panašiam totalitarizmui, kuris žmogų priverčia būti tik politinio žaidimo tarnu, ekonominių apskaičiavimų skaitline.“

Pačiose politinių rinkimų išvakarėse Italijoje ir Prancūzijoje orusis popiežiaus balsas abiem „lotynų ir krikščioniškosios tūkstantmetės kultūros“ tautoms priminė pasirinkimo sunkų atsakomingumą, atidengdamas vienos valstybės paslaptis, kuri prie savo „nepajudinamos visagalybės“ pridėjo „be antgamtinių idealų, be religijos ir Dievo“ materializmą. Tautos stovi prieš neapskaičiuojamos svarbos pasirinkimą. „Iš vienos pusės, perspėja Šv. Tėvas, yra viešpatavimo dvasia, valstybinis absolutizmas, kuris nori savo rankose išlaikyti visus politinės, ekonominės ir socialinės mašinos „komandos tiltus“, kurių žmonės, tos gyvosios būtybės, sutvertos pagal Dievo paveikslą ir dalyvaujančios dieviškame gyvenime, būtų tik bedvasiai rateliai. Iš kitos pusės atsistoja Bažnyčia giedri ir rami, bet apsisprendusi ir pasiruošusi atremti kiekvieną puolimą. Ji - geroji motina, švelni ir gailestinga, ji neieško kovos, bet būdama motina, ji yra tvirta, nepalenkiama, nepajudinama savo meilės moralėje. Ji yra pasiryžusi visomis materialėmis jėgomis ginti savo vaikų vertę, moralę, gyvybę, laisvę ir amžinąją laimę“. Prancūzijos XXXIII Socialinė Savaitė 1946 m. liepos m. 29 d. davė progos Šv. Tėvui grįžti prie šios temos, kurioje jis nurodė, kaip reikėtų spręsti žmonių bendruomenėms valstybės ir piliečio santykius. Bažnyčia yra kiekvieno socialinio gyvenimo pavyzdys. Ji išgelbėjo tikrąją žmogaus asmens vertę nuo pažeminimo, į kurį ją buvo nustūmę filosofai ir pagoniškieji papročiai. Ji pripažįsta ir gina tame pačiame žmogaus asmenyje, sukurtame pagal Dievo vaizdą, kiekvieno socialinio gyvenimo šaknį ir tikslą. Bažnyčios, kaip bendruomenės pavyzdžio, paminėjimą iššaukė pačios Socialinės Savaitės temos pavadinimas, būtent: „tautinė bendruomenė“. Visai aišku, kad šis terminas turi „specifiškai krikščionišką kilmę“, primityviosios Bažnyčios vartojamą tai širdžių ir sielų unijai išreikšti, kuri pirmiesiems krikščionims buvo sava (Osservatore Romano, 1946. VII. 21).

*

Bet su moderniosios valstybės istorine evoliucija naujasis absoliutizmas savo rankose sutelkė ne vien tik visą grynai politinę valdžią, bet jis dar pareikalavo ir visų kitų galių savo laikinam autoritetui, ir savo viešpatavimo įtaką išplėtė visose pilietinio gyvenimo srityse: nuo ekonomijos iki mokyklos, nuo kariuomenės iki spaudos, iki pačios teisės, o ten, kur jis pajėgė - iki religijos, visa paversdamas valdžios įrankiu. Nuo senojo absoliutizmo pereita į totalitarizmą su klasiška formule: viskas valstybėje ir nieko šalia valstybės.

Hobbes fantastiškosios filosofijos sukurtoji pabaisa, Hegelio idealizmo išaukštinta iki vertybės poaukščio, tvarko ir kontroliuoja tautoje viską, kaip negincytinas ir nepriklausomas valdovas, tarp masės vergiškų valdinių, priverstų tylėti ir klausyti, netgi jei valstybė iš jų reikalautų brangiausių gyvenimo gėrybių aukos, ar net paties gyvenimo, dėl jiems nenaudingų ar jų interesams priešingų dalykų. Popiežius savo kalėdinėj kalboj išskaičiuoja keletą nelegalių ir nežmoniškų priemonių, kurių ėmėsi totalitarinės valstybės, sugniužusios arba išlikusios po karo. Kiekvienas tas priemones žino, kuris bent paviršutiniškai sekė paskutiniųjų metų įvykius. Ten viską tvarko ne teisė ir ne tikrasis viešojo gėrio interesas ,bet po tobuliausio teisingumo ir tautinio naudingumo skraiste pasislėpę vienšališki vienos partijos ar politinės aristokratijos interesai. Jiems duodamas kolek-

tyvo interesų vardas. Jų siekiama tironiškais įstatymais, kuriems valstybės autoritetas suteikia absoliučią galią.

Despotui tačiau yra reikalinga jėga, kad galėtų įsakyti kas neleistina, ir kad išlaikytų valdžią savo rankose. Todėl totalitarinė valstybė pasisavina visą jėgą esančią tautoje, bet visų pirma ekonominę jėgą, kurios visos kitos klauso, kaip veiksmingiausios priemonės. Čia nėra kalbos apie teisingą ar visuomenei pageidaujamą valstybės kišimąsi į individualių ekonominių jėgų sritį, kurio tikslas būtų tvarkyti tautos gamybos turtus ir juos paskirstyti visų labui, pagal socialinio teisingumo dėsnius. Tai grynai ekonominė, kolektyvo vardu besireiškianti diktatūra, kurią totalitarinė valstybė vykdo pasisavindama didžiausią dalį privataus kapitalo, arba pasiglemždama, kaip komunistinėje sistemoje, visas gamybos priemones. Privatusis kapitalizmas tampa valstybiniu superkapitalizmu. Iš demokratinės santvarkos belieka vardas toje naivioje iliuzijoje, kad valstybė puikiai reprezentuoja garbingu ir nesuinteresuotu būdu (kaip tatai teoretiškai ir atrodo) kolektyvą, bet čia iškyla visai realioje plotmėje pavojus individualinei laisvei labai skaudžiai pažeisti. Vardan socialinio teisingumo ir teisingesnio gaminių paskirstymo tarp gamybos veiksnių, visa tauta pereina nuo liberalinės santvarkos į ekonominės didelių ir mažų kapitalų koncentracijos vergovę prie ekonominio ir kartu politinio pavergimo superkapitalistinės valstybės, kurios diktatoriška valia, kokia ji bebūtų, turi nepermaldaujamos vertės tarp tų žmonių, kuriuose yra paneigti didieji autentiškos demokratijos principai, o žmogiškojo asmens vertė yra suniekinta.

Valstybė, norėdama užtikrinti nuosavybės socialinį veiksmingumą, privalo suimti pavienių gamybos bendrovių gamybos išteklius į savo globą nacionalizacijos būdu, apie kurį tiek kalbėta po šio karo, kaip apie nepakeičiamą vaistą prieš blogį, kuris nulėmė paskutiniuosius pasaulio sukrėtimus.

Tiesa, reikia pripažinti, kad kai kuriose Europos tautose, kaip Anglijoje, Prancūzijoje, Čekoslovakijoje, atsilikusiose tautos ūkio reformų kelyje, ši problema buvo verta rimto panagrinėjimo dėl jos svarbumo. Bet įstatymo leidėjas nėra visiškai garantuotas nuo klaidos reformos procesą pastumėti už socialinių reikalavimų ribų; dar daugiau, dėl skubaus reformų reikalo ekonominio gyvenimo srityje yra pagundos gamybos nacionalizacijos drugį išplėsti iki tokio įmonių skaičiaus, kuris sukuria totalitarinės valstybės kapitalizmą, kuris reprezentuoja visados aktualią ir laikui bėgant, nebe hipotetišką grėsmę demokratinio režimo išlikimui. Dar daugiau negu dviprasmiška yra „pažangioji demokratija“, norinti kairiųjų politiniais sąjūdžiais įsitvirtinti. Ji įmonių nacionalizacijos priemonėmis sukelia pagrįsto įtarimo, jog ši „demokratija“ yra labai panaši į komunistinę diktatūrą, kuriai valstybinis kapitalizmas sudarytų veiksmui atramą ir, kartu su marksizmo materialistine doktrina, sugriautų iš pamatų krikščioniškąją civilizaciją. O laisvės ir teisingumo idealų, suprantamų krikščioniškų vertybių rėmuose, tautoje subirimas paverstų nenaudingomis žmonijos padėtas pastangas šiems idealams pasiekti.

*

Baimė matant kylančias naujas diktatūras, kurios visos yra lygiavertės ar jos kryptų į kairę ar į dešinę, dėl perdėtos įmonių nacionalizacijos,

paskatino Šv. Tėvą paraginti Prancūzijos „Socialinių Savaičių“ rengėjus savo studijose apie tautinę bendruomenę kreipti ypatingo dėmesio į šią problemą.

Tatai nereiškia, kad Bažnyčia būtų iš principo nusistačiusi prieš panašias priemones, jau kitur naudotas ir net plačiu mastu, kaip pvz. Italijoje. Ne! Bažnyčia yra susirūpinusi socialine taika ir žmogiškojo asmens verte. Ji negali nežinoti, kad neribotos nacionalizacijos su iš to išplaukiančia ekonomine valstybės supremacija sudėtingo socialinio klausimo neišsprendžia, o tik perkelia į kitą vietą. Nacionalizacija gali būti priemonė, kuri padidina ginklo jėgą, galinčią prispausti žmogų, perduodama jį iš privataus kapitalisto rankų į to ar tų, kurie tvarko krašto likimą. Tai nėra vien klausimas, kaip užtikrinti teisingą pagamintų turtų padalinimą, pašalinant iš gamybos vyksmo privatų pradininką ir gamybos vaisių perduodant kolektyvui, kurį atvaizduoja valstybė. Tai yra susirūpinimas, kaip sudaryti juridinės tvarkos sąlygas, kuriose žmogiškojo asmens laisvė ir vertė, socialinio teisingumo ir taikos atmosferoje, būtų reikšmingai apsaugotos prieš bet kokią priespaudą, ar ji bebūtų politinė, ar ekonominė, ar ji grėstų iš valstybės pusės, ar iš privataus kapitalizmo.

Nežiūrint to, pagal socialinę Bažnyčios mintį, kurią reikia ryškiai pabrėžti, įmonių nacionalizacija tam tikrais atvejais yra ne tik leistina, bet ir pageidaujama ir, aišku, vykdytina, bet tiktai tais atvejais, kur nacionalizacijos realiai reikalauja bendrasis gėris, tai yra, kur ji yra vienintelė tikrai veiksminga priemonė pasipriešinti piktanaudojimui ar išvengti krašto gamybos jėgų eikvojimui, užtikrinti tų pačių jėgų organinį sutvarkymą ir jas nukreipti tautos ekonominei gerovei laimėti. Suprantama, kad nacionalizacija yra siektina tik ten ir tiek, kad tautinė ekonomija savo reguliaria ir taikia plėtote atvertų kelią į materialinį visos tautos pasisekimą, užtikrinantį tuo pačiu metu stiprius pagrindus kultūriniam ir religiniam gyvenimui. (Popiežiaus Pijaus XII kalba italų krikščionių darbininkų sąjungai, 1945, III. 11.)

Kitaip tariant, Bažnyčiai nacionalizacija yra viena iš priemonių; bet ji nėra nei vienintelė nei pirmoji priemonė valstybės dispozicijoje kelti gamybai bei jos socialinei Funkcijai tvarkyti ir kreipti ją tarnauti bendram gėriui. Be to, reikia patyrinėti ar kitos priemonės, kad ir radikalesnės ir kietesnės, nepasiekia tų pačių rezultatų, t. y. ar jos neįstengia užtikrinti, kad privati nuosavybė subordinuotųsi tautos interesams ir kad jos darbo vaisiai būtų teisingai padalinti pagal socialinius reikalavimus.

Tad suprantama, kad valstybė, tarpe kitų politinės ekonomijos priemonių, turi nacionalizuoti kaikurias gamybos įmones, ypačiai tas, kurios savo monopoliniu pobūdžiu ar savo gaminių charakteriu pavirsta išnaudojimo priemone privataus kapitalisto rankose, arba kurios gali visam gamybos aparatui duoti kryptį, priešingą bendrajam gėriui. Tokios įmonės gali būti didieji bankai, transportas, karo gamyba, kai kurios cheminės įmonės ir kitos, kurios tam tikrais nustatytais atvejais galėtų teikti ypatingą bendruomenei naudą, arba būtų priešingos bendrojo gėrio reikalavimams. Valstybė galės rasti motyvų nacionalizuoti ir kitoms įmonėms, skirtingoms nuo anksčiau minėtųjų. Valstybės intencija būtų veiksmingai įtaigoti rinką ir sudaryti joje tinkamas sąlygas

kiek galima sveikesnei konkurencijos tvarkai ir tokiu būdu kreipti gamybos energiją esančią krašte į dalykus, kurie gali kraštui suteikti daugiau pelno ir naudos, bet viską derinant ir taikant su kitais tikslais, kurie domina bendruomenę.

Vien tik prievolė kontroliuoti gamybą ir gamybos turtų paskirstymą nepateisina kurios nors įmonės nacionalizacijos nei moraliniu nei ekonominiu atžvilgiu, nes valstybė turi daug įvairių priemonių priversti gamybos įmones tarnauti socialiniams uždaviniams ir krašto ekonominiams interesams. Tinkama muitų ir mokesčių politika, ribotas dalyvavimas socialiniame kapitale, finansavimų drausmė, drąsi socialinė įstatymdavystė, numatanti platų darbininkų dalyvavimą įmonės pelne ir gamybos tvarkyme pagal įmonės veikimo nustatytas ribas, sudaro būdų arba priemonių visumą, kuriais gerai naudojantis galima taisyti privataus kapitalizmo negeroves, nepatenkant į dar pragaištingesnį valstybinį kapitalizmą.

*

Šv. Tėvo mintis, išreikšta jo minėtam laiške Prancūzijos „Socialinių Savaičių" pirmininkui Karoliui Flory XXXIII „Socialinės Savaitės" progai, iš principo patvirtina įmonių nacionalizacijos l e i s t i n u m ą. Bet ten pat Šv. Tėvas primindamas įsakmiai ankstyvesnius savo pirmtakų ir savo paties doktrinalinius pareiškimus, griežtai pabrėžia to leistinumo ribotumą, sąlygas ir reikalavimą, visuomet atsižvelgti į bendro gėrio reikalavimus. Tuo būdu jis kiek lyg suabejoja, ar nacionalizuota gamyba tikrovėje „tikrajai bendruomenei" teiktų tiek ir tokios moralinės naudos, kokios laukia Strasburgo katalikai ekonomistai, nes, „aišku, nacionalizacija, kad ir leistina, užuot sušvelninusi mechaniškąjį gyvenimo ir bendrai darbo pobūdį, gali jį greičiau dar paaštrinti".

Iš tikrųjų, kuo skiriasi valstybinės įmonės darbininkas nuo privačios įmonės darbininko, jei tos pačios finansinės, administracinės ir ekonominės problemos iškyla kiekvienam vadovui, ar jis būtų kokios nors privačios bendrovės administracijos tarybos delegatas ar valstybės tarnautojas ir jei legalios dispozicijos, kurios tvarko santykius ir darbo sąlygas, turi įsakomosios vertės abiem atvejais ir jei jų taikymas yra pajungtas suinteresuotos šalies kontrolei? Bendroji gamybos problema skaidosi pagal loginę tvarką į daugelį kitų dalinių problemų: kapitalo parūpinimas, darbo įrankių įsigijimas, žaliavomis apsirūpinimas, darbo rankų prieauglis, darbo padalinimas ir organizacija, rinkos laimėjimas, subordinacija visako minimalių išlaidų principui - tai pagrindinės ekonominio veikimo normos. Į visas šias problemas turi kreipti dėmesio ir valstybės įmonės, jei nori tikrai ekonomiškai tvarkytis. Bet ir tai, netgi pačios įstatymdavystės priemonėmis tvarkomas, žmoniškesnės formos prasme, didžiosios moderniosios gamybos gyvenimo ir darbo pobūdis abiejų rūšių įmonėse lieka mechaniškas. Betgi nacionalizuotoje įmonėje jis yra dar tam tikra prasme „nuasmenintas" ir teikia ypatingai vergišką vaizdą, nes darbininkas, kuris suvokia savo sąlygas, žino, kad už dirbtuvės ribų yra valstybė, jam abstrakti ir neasmeniška tikrovė, kuri jį valdo savo dviguba ekonomine ir politine galia ir tam tikra prasme jį militarizuoja.

Gaminių paskirstymo problema nacionalizuotoje įmonėje bus sprendžiama tuo pačiu būdu, kaip ir privačioje. Prileidžiant, kad lygiagrečių įmonių pelningumas yra vienodas, tai to pelno dalį priskyrus darbui ir

įdėtam kapitalui, palūkanų ir atlyginimo formoje, valstybei teks mokesčiai, kuriuos ji ir anksčiau gaudavo, kol įmonė nebuvo nacionalizuota, o be to ir ta visa nauda, kuri būtų likusi privačiam įmonininkui.

Dalyką svarstant abstrakčiai, ši nauda turėtų padidinti valsybės pajamas, kurios savo ruožtu turėtų būti panaudotos viešajam labui, bet tikriausiai ne papildyti atlyginimui už darbą, prašokant teisingo atlyginimo ribas, kurios nustatytos kolektyvine sutartimi pagal darbininko sugebėjimą gaminti ir normalaus gyvenimo standarto reikalavimus. Nes skirtingas nacionalizuotų įmonių darbininkų atlyginimas nuo privačių įmonių darbininkų išmuštų darbo rinką iš pusiausvyros ir būtų juntamas lygybės trūkumas, kuris yra priešingas socialiniam teisingumui.

Taigi netgi ekonominiu atžvilgiu darbininko sąlygos negali pagerėti dėl įmonių nacionalizacijos. Lieka tik ta pirmenybė, kad pelnas, patekęs valstybės kompetencijon, yra skiriamas tiesioginiai bendro intereso reikalams.

Bet moraliniai blogumai, kurie išplaukia iš valstybės superkapitalizmo darbininkų nenaudai, jokiu būdu nėra išlyginami tomis ekonominėmis pirmenybėmis iš naujųjų pajamų, paveldėtų iš kapitalistinio įmonininko, nes šitas pirmenybes atliepia kiti ekonominės rūšies blogumai, kurie jas sumažina iki minimumo, jei visiškai jų nesuniveliuoja.

Šie kiti nacionalizuotų įmonių blogumai liečia nacionalizuotos įmonės produktingumą, dėl kurio yra motyvų būti skeptiku. Nacionalizuotų įmonių vedėjams trūksta atsakingumo dvasios. To išdavoje išlaidos padidėja, o pelnas sumažėja. Privačioje įmonėje pasiekiama priešingų rezultatų.

Socialinė problema, kuri kyla gaminių paskirstymo akivaizdoje, pirmiausia prileidžia, kad ekonominis klausimas yra išrištas ir kad yra pasiekta didžiausios produkcijos dėl tobulos įmonės organizacijos. Administruojant kapitalistinę įmonę, reikalinga nuolatos rūpintis išlaikyti aukštą įmonės pelningumą, sąlygojant išlaidų mažinimą. Priešingu atveju Damoklo kardu pakibs grėsmė, kad kitos įmonės, gamindamos mažesnėmis išlaidomis, ne tiek įgudusį ir apdairų įmonininką galės pralenkti, ar net įmonę nugyventi. Suvalstybintos įmonės tvarkyme, priešingai, gali būti du atvejai: pirmas, valstybė nacionalizuoja v i s ą gamybą ir ją tvarko monopoliniu būdu, ją saugodama nuo užsienio konkurencijos. Tada kiekvienos įmonės produktyvumas negali pasiekti aukščiausio lygio dėl trūkumo: a. rimtos kontrolės ir produkcijos metodų naudingo gerinimo akstinų, b. vesdinimo visų ekonominių galimumų ir c. vengimo visa to, kas sunkina išlaidas. Antras atvejis: valstybė nacionalizuoja t i k k a i k u r i a s tos pačios gamybos šakos įmones, tuo būdu įsileisdama į konkurenciją su užsienių gamyba ir savo krašto nesuvalstybintomis įmonėmis ir tada, dėl gamybos akstino neveikimo tuo pačiu intensyvumu kaip privačioje įmonėje, suvalstybintai įmonei nepavyksta gaminti su mažesnėmis išlaidomis ir ji pasijunta esanti pasmerkta būti išstumta iš rinkos. Kiekvienu atveju, kaip tai įrodė bendroji kasdieninė patirtis, suvalstybinimas duoda galutiniame rezultate gamybos smukimą, kuris nenaudingai atsiliepia ir į darbininkus ir į visuomenę.

Be to, perdėtas įmonių valstybinimas iššaukia nepageidaujamų sukrėtimų rinkoje ir priverčia valstybę kištis į individualių veiksnių laisvą žaidimą ir iškreipti natūralią pusiausvyrą. Moderuotas valstybės kišimasis turėtų siekti sveikos konkurencijos sistemos, iš kurios plauktų geriau-

sias tautinės ekonomijos pelningumas. Kartą gi nuėjus nacionalizacijos keliu ir peržengus tikslingumo ribą, kurią patyrimas parodė - iki kur galima eiti, norint neperžengti bendros gerovės mato - teks spausti iki paskutiniųjų, nacionalizuojant visas gamybos priemones, pagal autentišką ekonominę kolektyvistinę sistemą.

*

Bažnyčios galva, kurio pareiga yra išaiškinti dalykų ir žmonių veiksmų moralinę sritį, yra nepalankiai pasisakęs apie nacionalizacijos piktnaudojimą todėl, kad jis valstybei suteikia perdidelę galią tautos politikos ir ekonomijos srityje ir todėl, kad jis neteikia jokių efektyvių pagerinimų darbo ir gyvenimo sąlygoms. Į g r y n a i ekonominę problemos sritį Bažnyčia visai nesikiša. Ji tik įrodinėja, kad jos pamokymai yra teisingi ir kad ji pripažįsta kaip leistiną ir netgi pageidaujamą kai kurių įmonių suvalstybinimą ir prisipažįsta toleruojanti moralines išdavas, nors ir nevisai geras, kurios kiekvienu atveju iš jo išplaukia, apsisprendžiant už kolektyvinį naudingumą, tokiu būdu pateisindama auką, kurios reikalauja iš žmonių.

Svarstydama socialines ekonomines problemas, Bažnyčia savo patarimais padeda jas išspręsti tinkamiausiu būdu. Bažnyčia stengiasi gamybos reiškinį suprasti ir išaiškinti pagal jo prigimtį,bet didžiausią dėmesį kreipia į tai, kad žmogiškojo asmens vertė ir žmonių solidarumas nebūtų pažeisti. Besaikė gi nacionalizacija socialinės ekonominės problemos kartais ne tik neišsprendžia, bet dar labiau ją sukomplikuoja.

Socialinės ekonominės problemos kilo kartu su gamybos sumodernimu. Modernioji gamyba daug klausimų apjungia, kaip va: apsirūpinimas žaliavomis, pasiūlos ir paklausos santykiai ir tt. Visam tam planuoti ir vykdyti reikalingas yra kapitalas ir darbas. Sunkumų nebuvo, kol gamyba vyko siauru mastu. Įmonėms besiplečiant ir kapitalui susitelkus į nedidelio skaičiaus kapitalistų rankas, tarp darbininko ir darbdavio susidarė opozicija ir kilo kova, nes susikirto jų interesai.

Sprendžiant tad šią problemą, reikėtų suartinti abu šiuos gamybos luomus, kurie vienas kitam reikalingi ir be vienas kito negali gamybos srityje dirbti. Darbininkui turi būti pripažįstama ne tik teisė į teisingą atlyginimą, atitinkantį jo įdėtas pastangas, bet turėtų būti patenkinami ir jo siekimai pakelti savo ekonominį, moralinį ir intelektualinį lygį. Kapitalo gi savininkui turi būti pripažintas garbingas pelnas už tai, kad per jį buvo galima pasiekti šios gamybos.

Iš vienos ir antros gamybos veiksnio pusės turima dvi žmogiškos būtybės. Abi jos turi asmens vertės žymes ir yra „gyvi kūriniai, sutverti pagal Dievo paveikslą ir dalyvaują dieviškame gyvenime". Abudu su savo prigimtinėmis teisėmis, kurios privalo iš vienos pusės ir iš kitos būti gerbiamos pagal moralinės lygybės principą, kad nė vienas iš jų nebūtų aukščiau vertinamas už kitą pagal nelygybės santykio principą.

Žmogiškoji asmens vertė sudaro vieną šios problemos prielaidą ir ji tą problemą pastato realiame reikšmingume ir žmogiškoje aukštumoje. Tai yra kriterijus nustatyti ekonominei tvarkai, kurią norima primesti tautinei bendruomenei. Žmogaus asmuo yra vienodai pažeidžiamas ir valstybinio superkapitalizmo, ir individualinio kapitalizmo, ir liberalinės ekonomijos, ir dar labiau komunistinėje kaip ir lygiai perdėtoje nacionalizacijų siste-

moje, kur maždaug pasireiškia atvira ekonominė ir politinė diktatūra, gulanti ant kolektyvo ir ypačiai ant darbininko, kuris iš paprasto samdinio privačioje arba valstybinėje įmonėje paverčiamas mašina tarp mašinų.

Todėl ekonominiame tautos gyvenime, o jeigu galima, ir įmonėse reikia įvesti tokią santykiavimo tvarką, kad tarp darbdavio ir darbininko nebūtų vergiško ryšio žymių. Tarp darbininko ir darbdavio turėtų būti realizuota bendradarbiavimo, o ne priklausomumo nuotaika, kad ir darbininkas ir darbdavys galėtų jausti, jog jie yra reikalingi vienas kitam, ir kad jų abiejų pastangos paimtos drauge tarnauja visos tautos labui.

Aukščiau už bet kokį išsiskyrimą, kuris galėtų kilti skirstant gaminius arba dėl ypatingų teisių reikalavimų, yra bendri kapitalui ir darbui interesai, reprezentuojami pačios gamybos, kuri yra vieno ir kito gyvenimo priemonių šaltinis. Be to, jie abudu privalo neužmiršti, kad gamyboje yra ir aukštesnis negu jų - bendruomenės interesas. Bendruomenė iš gamybos laukia visumos gėrybių, kurios yra būtinos jos reikalavimams patenkinti.

Remiantis visuomenės ir gamybos veiksnių interesų bendrumu ir tarpine priklausomybe tarp kapitalo ir darbo, kapitalisto ir darbininko, kurių vienas ir kitas turi tą pačią žmogaus asmens vertę, solidarumo ir bendradarbiavimo santykis tarp jų yra logiška, absoliučiai tikrų prielaidų išdava... Solidarumas ir bendradarbiavimas tarp kapitalo ir darbo, pakėlus juos iki politinės bendruomenės plano, kitaip negalėtų atrodyti kaip „sąjungos arba korporatyvinių vienetų visose tautinės ekonomijos srityse“ pavidale.

Jei žmogiškojo asmens vertė nėra bevaisė ir tuščia frazė, negali visiškai būti ir kalbos apie nacionalizacijas, peržengiančias viešojo gėrio ribas. Jei yra intereso ir bendros pareigos kapitalui ir darbui jungtis ir bendradarbiauti gamyboje, tai yra absurdiška ir nusikaltimas kalbėti apie gamyboje dalyvaujančių klasių kovą. Bendruomenė privalo bendradarbiavimo pagrindus nustatyti specialiais įstatymais ir užtikrinti jo pastovumą, numatydama kartu ir teisines priemones atitaisyti galimiems interesų nesutarimams ir išlaikyti teisingą bendru gėriu besiremiantį matą ginčo partnerių atžvilgiu.

Korporatyvinė tvarka išriša šias problemas išeidama iš konkrečios tikrovės ir realiai siekdama tikslų, dėl kurių ir kyla pats šis klausimas. Norima pasiekti, kad žmogiškojo asmens vertė būtų gerbiama ir kad gamyboje dalyvaujantieji luomai galėtų ramiai ir taikingai bei kultūringai dirbti ir sugyventi. Korporatyvinė santvarka yra tokia tvarka, kurioje pagal sveikus bendruomeninius įstatymus gamybos dalininkai, „dėdamiesi į l a i s v a s s ą j u n g a s, jungiami bendrų uždavinių“ savo gamybos veikloje, bet griežtai l a i s v a i ta prasme, „kad žmogus turi laisvę ne tik šias sąjungas sudaryti, kurios priklauso privačiai teisei, bet ir jas tvarkyti įstatymais, kurie jam atrodytų geriausi tikslui pasiekti.“ (Pijus XI, Quadragesimo anno.)

Čia nekalbama apie totalistinio tipo „nepaprastai biurokratinio ir politino pobūdžio“ korporatizmą, praktikuojamą paskutiniais metais kai kuriose Europos valstybėse, kuriame „vietoj to, kad valstybė savo veiklą ribotų tik parama ir būtina pagalba, ji nevaržomai veikia“, kad galėtų ją palenkti „ypatingiems politiniams tikslams, vietoje geresnės socialinės tvarkos paruošimo ir įgyvendinimo“. (Quadragesimo anno.) Čia kalbama

apie tobulą demokratinį korporatizmą, kilusį iš krikščioniško solidarumo, kurio šiandien labiau negu bet kada šaukiasi tautos visame pasaulyje. Jis nustato „geresnės ekonominės tvarkos, sveikos ir teisingos autonomijos pagrindus ir atveria dirbantiems luomams kelią, garbingai jų pačių laimėtą, į tautinės ekonomijos vadovavimą". (Pijaus XII kalba 1945. III. 11. italų krikščionių darbininkų sąjungai).

Taip suprantama ekonominė-socialinė tvarka, be abejo, bus „naudinga tautinei bendruomenei ir įmonių geriausiam našumui". Ji bus naudinga tautinės bendruomenės vidaus taikai ir gerovei todėl, kad, pašalindama daugumą nesusipratimų tarp įmonių gamybos luomų atstovų, užtikrins įmonių pastovų veikimą ir pakels dėl darnaus bendradarbiavimo su savininkų luomu moralines ir politines dirbančiojo luomo gyvenimo sąlygas. Ji padarys naudingos įtakos į krašto ekonomijos vedimą. Ji bus naudinga ir įmonėms, nes pakels jų pelningumą dėl pakilusios solidarumo dvasios tarp gamybos veiksnių ir dėl sveikos ir teisingos autonomijos prasmingumo, kuri bus pripažinta darbui, ypatingai jei darbininkai bus kviečiami plačiai dalyvauti pačios įmonės gyvenime ir gamybos tvarkyme, tuo sumažinant mechanišką ir beasmenį darbo pobūdį, kurį jam primeta gamybos sumodernėjimas.

Pagal bendruosius Bažnyčios rekomenduojamus socialinės doktrinos bruožus, spręsti santykiams tarp darbo ir kapitalo, solidarumo principo taikymas galėtų būti skirtingas savo apimtimi ir forma atskiroms gamybos šakoms ir kiekvienos tautos ekonomijos struktūrai. Kraštuose, kur darbo normalios rinkos situacija yra nepalanki kapitalistų luomui, arba kur daugumas įmonių sudaro idealias konkurencijos sąlygas, arba ten, kur autonomiškų gamintojų gausumas apsunkina socialinę problemą, jis gali būti priverstas apsiriboti tik daliniu korporatizmo panaudojimu arba visai jo nenaudoti. Kiekvienu atveju dabartinio gamybos pasaulio aplinkybėse „korporatyvinė socialinio ir specialiai ekonominio gyvenimo forma, kuri praktikos srityje remiasi krikščioniškąja pažiūra apie žmogaus asmenį, bendruomenę, darbą ir privačią nuosavybę", yra vienintelė priemonė individualią energiją privesti prie didesnio ir visuotinesnio ekonominio ir moralinio visuomenei bendro tikslo be dvasinių vertybių paaukojimo, kurio reikalauja kapitalistinės valstybės totalitarizmas.

*

Popiežiaus mintis apie aktualų korporatyvinės sistemos reikalingumą išspręsti socialiniam klausimui ir jo suabejojimas įmonių radikalios nacionalizacijos naudingumu tautinei bendruomenei sukėlė tarptautinėje spaudoje iš kairiųjų politinių srovių pusės kritiką.

Radijo pranešimu, prancūzų komunistų partijos organas Humanité (1946. VII. 21-22) Vatikaną apkaltino brutaliu priešiško demokratijai principo pabrėžimu, priešinimusi nacionalizacijoms, kišimusi į krašto vidaus reikalus, pasikėsinimu prieš demokratinių institucijų sąlygų plėtotę. Vulgariškai ironišku stiliumi kairiųjų dienraštis Franc-Tireur (1946. VII. 2.) Jo Šventenybę Pijų XII apšaukė, kad jis skelbiąs karą nacionalizacijai krikščioniškos moralės vardu, siūlydamas grįžti prie korporatizmo, pagal tipą, kurį Vichy vyriausybė nacių okupacijos metais buvo primetusi Prancūzijai. G. Charpy, taip pat Populaire (VII. 24.) kritikuoja ir nepripažįsta pontifikalinio laiško, ypačiai „tų vietų, kurios

išsitaria prieš įmonių nacionalizaciją". Londono komunistų dienraštis Daily Worker, pavadinęs Vatikaną tarptautinės reakcijos organizacija Nr. 1, sako, kad Popiežiaus laiškas, pasiųstas į Strasburge vykstančiąją „Socialinę Savaitę", pasmerkia nacionalizacijas ir pasisako už korporatizmą. Taip pat atsiliepiama ir kituose kairiųjų spaudos puslapiuose.

Italijoje socialistų laikraštis Avanti (VII. 21.) atsiliepė į anapus Lamanšo ir Alpių esančių brolių aidą. „Korporatizmas? - klausia savęs ekonominis kronikininkas, - rodos, mes girdėjome šį žodį? Kažkas jį aptarė kaip nenorinčio numirti kapitalizmo radinį. Nors jis jau senstelėjęs, bet Vatikane dar neišėjęs iš mados." Tokia kalba ir argumentacija yra social-komunistinės politikos įprastinis, virtęs sistema, metodas.

Demokratija yra tautos valdymas, kurio, deja, nėra ten, kur piliečių laisva valia yra pajungiama kapitalizmui, koks jis bebūtų, ar tai privačių žmonių, ar valstybės, ar tokių vyrų, kurie per valstybę ar dėl savo ekonominio svorio pasidaro absoliutūs tautos likimo sprendėjai ir kurie neprileidžia jokios kitų konkurencijos. Kadangi demokratija reiškia žmogaus vertės gerbimą teisingame visų bendruomenės narių laisvės naudojime, Bažnyčios socialinė doktrina, kuri laisvę vertina jos pilnumoje, jai palenkdama viską pilietiniame gyvenime, negali nutylėti tų veiksnių nemorališką pobūdį ir pripažinti tai, kas jai tuo ar kitu būdu gresia. Tų tarpe yra ir nacionalizacijos socialinė doktrina. Tačiau Bažnyčios socialinė doktrina nepripažįsta nacionalizacijų ne kaipo tokių, ne iš esmės, bet tik tiek ir tik tada, kai jos yra priešingos viešai gerovei, arba kur jos nesiskaito su teisingumo principais ir kur valstybę paverčia vienintele ir absoliučia tautinės bendruomenės valdove, praskindama kelią į ją komunistinei diktatūrai. To siekia madingai vadinama „progresyvioji ar pažangioji demokratija". Bet tokia „demokratija" yra tikrosios demokratijos parodija, jos paneigimas. Jos tikras vardas turėtų būti „negatyviai progresyvi demokratija", siekianti visų individualių laisvių panaikinimo.

Bažnyčia nenori paaukoti žmonių laisvės ir šia prasme ji gali pagrįstai vadintis „tarptautinės reakcijos organizacija nr. 1" prieš kiekvieną gimstančią diktatūrą, nes tik teisingai suprastoje laisvėje žmonės moraliai ir materialiai pasiekia natūralią ir apreikštąją šviesą. Ir tik todėl Bažnyčia siūlo tokią socialinio gyvenimo formą, kurioje kiekvienas yra laisvas kartu egzistuoti ir bendradarbiauti bendram gėriui pastovioje ir vaisingoje taikoje. Ji atmeta luomų kovą, kuri logiškai galvojant turi baigtis vieno žmogaus pajungimu ar pavergimu kitam žmogui. Kai kurios santvarkos imasi klastingos pacifikacijos ir priverstino bendradarbiavimo, kad taptų po diktatoriškos valios komanda lengviausia ir patikimiausia priemone valdyti įrėmintus ir nulenktus luomus. Krikščioniškas korporatizmas neturi nieko bendro su totalitariniais korporatizmais, kurie ne kartą yra gimę tiesiogiai iš tos nepaliaujamos kovos, kurią marksistinės programos laiko savo politinio veikimo pagrindine taisykle. Tik nedovanotina ignorancija ar bloga valia gali neskirti tų dviejų korporatizmų (jei jie vadinasi tuo pačiu vardu), kurie realiai tarpusavyje tiek skiriasi, kiek skiriasi laisvės ir abipusio bei spontaniškai norimo susiklausymo tvarka nuo diktatūrinės bei smurto ir prievartos tvarkos.

Avanti norėjo korporatizmą pavadinti paskutiniu nenorinčio mirti kapitalizmo radiniu. Bet apie kokį korporatizmą kalbama? Ir kas yra tasai „kažkas", kuris korporatizme mato užmaskuotą kapitalizmą? Jei

tas „kažkas“ yra pats Avanti, būtų gera, jei socialistų laikraštis imtųsi plunksnos aiškinti. Tada supras bent, kad Bažnyčios skelbiamoji korporatyvinė doktrina nėra „praėjusi“, kadangi ji remiasi amžinais Evangelijos principais ir žmogaus dvasios nekintamais reikalavimais. Tai principai ir reikalavimai, kurių aukščiausias įstatymas yra Dievo vaikų bendras solidarumas, kuris laisvėj ir teisingume visus žmones padaro vienos didžiulės šeimos nariais.

*

Įžangoje minėtas La Documentation Catholique nr. suveda paduoto A. De Marco straipsnio mintis į tokias mums giliai įsidėmėtinas pagrindines tezes, kuriomis reikia vadovautis gyvenime, nes jos visai atitinka Katalikų Bažnyčios mintis:

1. Bažnyčia nacionalizacijos iš esmės nesmerkia, bet atmeta jos piktanaudojimą.

2. Įmonių nacionalizacija kaikuriais atvejais yra ne tik leistina, bet ir pageidaujama.

3. Tad apskritai imant, valstybė tam tikras įmones privalo nacionalizuoti, ir būtent tas, kurios, būdamos privataus kapitalo rankose, yra panaudojamos kaip eksplotacijos priemonė arba kurios yra priešingos bendrajam gėriui.

4. Nacionalizacija nėra nei pirmoji nei vienintėlė priemonė valstybės rankose, kuria ji gali kolektyvinę nuosavybę priversti atlikti savo socialinį uždavinį ir tarnauti bendrajam gėriui.

5. Perdėta nacionalizacija gali paaštrinti, vietoj sušvelninusi arba panaikinusi, mechanišką bendro gyvenimo ir darbo pobūdį.

6. Reikia sutvarkyti ir sunormuoti netik produkciją ir turtų paskirstymą, bet taip pat garantuoti ir apsaugoti žmogaus asmens vertę ir nepriklausomybę nuo bet kokios priespaudos kaip ekonominės taip ir politinės, nesvarbu ar ji grėstų iš privataus kapitalo ar iš pačios valstybės pusės.

AnB.

TARP SUVALSTYBINIMO IR MONOPOLINIO KAPITALIZMO

Straipsnis Nacionalizacija ar Korporacija gvildena principinę Šventojo Sosto paskelbtą tuo reikalu nuomonę. Šis straipsnis - Tarp suvalstybinimo ir monopolinio kapitalizmo liečia tą patį klausimą, būtent - privatų kapitalą ir nacionalizaciją, tačiau jame nesprendžiama principinė klausimo pusė, bet daugiau praktiškoji. Straipsnio autorius laikosi Šv. Sosto nurodymų ir perduoda Vokietijos katalikų pažiūrą į šį klausimą. Kadangi abiejų straipsnių gvildenamas klausimas yra ir mums aktualus ir visais atžvilgiais įdomus, tad abiem duodame vietos Tėvynės Sargo skiltyse. Redakcija.

Reikalavimas tam tikras ūkio šakas ar net visą ūkį suvalstybinti yra virtęs šių laikų šūkiu, o Europoje jau ir jo įgyvendinimas praktikoje toli pažengęs. Prieš nagrinėjant šio klausimo praktiškumą, atrodo, tikslinga susipažinti su suvalstybinimo motyvais.

Vienu iš pirmutinių motyvų laikome reikalą pavesti valstybei atlikti visus tuos ūkiškus uždavinius, kurių privati iniciatyva atlikti pasirodytų nebepajėgi. Toks atvejis būtų akmens anglies pramonė Anglijoje, nes, suvalstybinimo šalininkų nuomone, kitaip ši pramonė negalėtų būti racionalizuojama. Toliau suvalstybinti reikalaujama ir vadinamoji „pagrindinė" pramonė, kurią vokiečiai vadina „raktine-Schlüsselindustrie". Pats žodis „raktinė" nėra aiškiai aptartas. Šiuo atveju geriausiai jis būtų pakeičiamas monopoliu. Gali būti natūralūs monopoliai, kaip žemės turtai, pvz., anglys, rūda, nafta ir techniški monopoliai, kurie priklausytų nuo vietovės ir rinkų (monopolių, atsiradusių išradėjų dėka, čia neliesime). Vietovės monopoliu galėtų būti dujų gamyklos, elektros jėgainės. Keletos tokių vienoj vietovėj esančių įmonių tarpusavė konkurencija padidina gamyklos įrengimų išlaidas. Laidų bei pan. įrengimų pravedimo atveju šios išlaidos dar daugiau padidėja, o vartotojui gali ir kai kurių nepatogumų sudaryti. Rinkos monopoliai (Absatzmonopole) sudaro panašų, tačiau tik kiek kitaip perstatytą atvejį. Kai kuriuose kraštuose, pvz., racionaliai dirbti tegali vienintelė automobilių pramonė. Dėl daugelio tokių įmonių egzistavimo krašte kartais nebesusidarytų galimybė ūkiškai išnaudoti aukštas įrengimų išlaidas. Tokių įmonių daugiariopiškumą prisieitų, išeinant iš ūkiškai politiškų ar grynai politiškų motyvų, muitais ar kitomis, bendruomenę sunkinančiomis priemonėmis apsaugoti. Pagaliau monopolinių ar joms panašių formų turime kartelių ar panašių organizacijų pavidale. Pastarosios, valstybei padedant ar ne, vartotojų ir darbininkų sąskaiton gauna per didelį pelną.

Suvalstybinimas visais šiais atvejais panaikintų tą priemonę, kuri dažniausiai išnaudojama perdideliam pelnui gauti.

Suvalstybinimu, tarp kita ko, tačiau ne paskutinėje vietoje, būtų išrautas anoniminio-monopolinio kapitalizmo neatsakingas laikymasis pilna to žodžio prasme. Šis neatsakingumas būna kelių rūšių. Juridine

prasme veiksmų, kurie visuomenei būtų labai svarbūs, kaltininkas nevisada arba visiškai negali būti teisėtai traukiamas atsakomybėn, nes jis arba apsaugomas kapitalistiniai normuoto įstatymo, arba lieka neišširfuotas už formalių šiaudinių figūrų. Ūkiškai jo elgesys nepateisinamas, jeigu jis tik savų interesų teboja ir, vaikydamasis pelno, nekreipia visiškai dėmesio į ūkiškus bei visuomeniniai kultūriškus bendruomenės reikalus, be to, nebūdamas glaudžiai susijęs ir su pačia įmone. Būdamas, pvz., tik akcininku ir formaliu savininku ir nebūdamas glaudžiai susijęs su konkrečia įmone, dažniausiai neturi supratimo, kad jo asmeniškas ilgalaikio pobūdžio gerbūvis gali būti užtikrintas tik bendru gerbūviu. Apie politinį neatsakingumą gali būti kalbama tada, kada įmonės stengiasi valstybei primesti savo valią ir savo ūkišką galią išnaudoti tam, kad savo krašto, o kartais net ir svetimo, politiką pakreiptų tik jiems vieniems patogia ir tinkama linkme. Ir, be to, monopolinė įmonė darosi moraliniu atžvilgiu neatsakinga, kai jai trūksta socialinio ryšio ir įsipareigojimo tiems, kuriuos ji apvaldo. Ir iš principo monopoliniam kapitalizmui žmonių gerbūvis ir vargas visada likdavo toli už „akcijų rentabilingumo“ ribos.

Visi šie atvejai, kur suvalstybinimas reikalaujamas, retai pasitaiko visiškai vienalyčiai; dažniausiai jie būna pastarųjų įvairiausi mišiniai įvairaus stiprumo santykiuose. Tačiau jiems visiems tinka ši bendrybė, kad įmonininko iniciatyva visada pasilieka toli už tautos ūkio reikalaujamų interesų arba pastaroji peržengia visuomeninio gerbūvio jai nustatytas ribas. Techniški uždaviniai, kaip, pvz., anglies kasyklų racionalizavimas, tokiu atveju negali būti patenkinamai atlikti. Arba vėl konkurencija, kenkianti bendruomenei, nesistengiama pašalinti tarpusavio bendradarbiavimu ir uždavinių pasidalinimu. Monopolinės pozicijos išnaudojamos vartotojų nenaudai. Darbininkai ir tiekėjai išnaudojami. Politinė įtaka užgrobiama ir panaudojama savo siauriems interesams.

Tačiau pirm negu teigti suvalstybinimo reikalingumą bei monopolinių įmonių nepriklausomo ūkininkavimo pašalinimą, reikia pabandyti, ar valstybė to negalėtų pasiekti, taikydama tik ūkio politines priemones. Taigi, pirma valstybinė kontrolė, o tik paskui pats suvalstybinimas.

Ši kraštutinė priemonė (suvalstybinimas) neturėtų būti taikoma per anksti ir per greit. Pvz., kad ir anglies kasyklų racionalizavime visiškai, atrodo, diskutuotinas priverstinų taisyklių bei patvarkymų taikymas. Prieš kai kuriuos monopolius valstybė gali lengvai kovoti prekybinės politikos priemonėmis, pvz., panaikindama muitus ar šiaip suteikdama įvežimo lengvatų. Žinoma, tai galima tik tol, kol valstybė nėra pastatyta prieš stiprius tarptautinius kartelius. Nesveikos konkurencijos atveju įmonininkų bendradarbiavimas gali būti išspręstas vartotojų naudai, valstybei panaudojant reikiamas priemones. Panašiai gali būti taikomos grynai teisinės priemonės prieš kai kuriuos anonimiškumo pasireiškimus. Šio viso tikslu visada turėtų būti žmogus, statomas pačiam ūkio centre.

Čia neturime noro įrodyti, kad tik taikant iš čia išplaukiančią ūkio politiką pavyktų iš pasaulio pašalinti visas tas negeroves, kurios privedė prie suvalstybinimo reikalavimo. Tenka priminti, kad ne vien tik įmoninkai buvo kalti ir suklupo. Taip pat ir valstybinė ūkio politika padarė daug klaidų ir apsileidimo nusikaltimų. Reikia atsiminti, kad kaip tik liberalizmas buvo tas faktorius, kuris per ilgus šimtmečius valstybę padarė

bejėgę. Šito pasėkoje valstybės organai dažnai užmiršdavo vykdyti tikrai konstruktyvią, kaip bendrąją, taip ir ūkio politiką.

Kadangi valstybė tų negerovių, kurios visur pasireiškė, dabar jau nebeįstengia pataisyti savo pirminėmis priemonėmis, t. y. politika, šiuo atveju ūkio politika, tai jai šiandien pavedamas ūkininkavimas savoje kontrolėje. Sovietinės sistemos šalininkai ir favorizuotojai mato čia universalinį problemos išsprendimą ir socializmas jiems yra lygus suvalstybinimui. Šios abi formos gi absoliučiai viena su antra nesutampa, nes valstybė yra tik bendruomenės forma, o bendruomenė turi jau po keletą įtakos bei nuosavybės formų. Suvalstybinimas yra pats kraštutiniausias ir paskutinis kelias ir turi būti naudojamas tik tais atvejais, kada kitos išeities nebėra. Valstybę ūkiniame gyvenime galima palyginti su meisteriu, kuris nebesugeba netinkamų gizelių pakeisti sumanesniais ir todėl visą darbą griebiasi pats vienas atlikti. Rezultate jis nebesugeba atlikti net savo tiesioginio darbo, būtent, vadovauti įmonei, o tuo labiau šalutinio (gizelių darbo). Nors šis argumentas ir kalba prieš valstybinį ūkininkavimą savoje kontrolėje, tačiau tai nereiškia, kad valstybė neturėtų įsikišti visur ten, kur kitokios formos iniciatyva, kad ir privati (perdaug ar permažai), nebepateisina į ją sudėtų lūkesčių.

Sąryšyje su tuo čia tektų dar paliesti nuomonę, esą įmonės su tam tikru darbininkų skaičiumi jau yra „pribrendusios" suvalstybinimui. Ši nuomonė ypač platinama Sovietų S-gos okupuotuose kraštuose bei provincijose. Čia reiktų įžvelgti ne atsitiktines pavienes negeroves, o pirmutinį žingsnį į ruošiamą pilną socializmą pagal bolševikišką teoriją ir praktiką. Ši nuomonė mūsų sąlygose visiškai netaikintina ir per daug schematiška. Čia ir žmonės, jų kokybė bei jų pajėgumas skirtingi. Negalime pasakyti, kokiam įmonės dydžiui tiek vienasmeninio įmonininko ar asmenų grupės nesugebėjimai nebepajėgia tinkamai pasireikšti. Monopolinio kapitalizmo pavyzdžiai mums aiškiai tai rodo, pvz., Fordas ar Batia sugebėjo milžiniškas įmones peržvelgti ir tvarkyti ir pagal savo charakterį, atsižvelgti į dirbančiųjų interesus, žinoma, daugeliu atvejų, bendruomenės sąskaiton. Tuo tarpu nepajėgus, negabus įmonininkas jau su puse tuzino darbininkų praranda orientaciją ir reikalus pradeda taisyti mažindamas darbininkams atlyginimą.

Todėl mes pabrėžiame: visais atvejais, kur privati įmonininko iniciatyva nebepakankama arba kur ji peržengia jai leistas ribas, taigi kur gali susidaryti tautos ūkiui nuostoliai - ten turi įsikišti viešieji organai (valstybė). Ji gali tai atlikti dvejopu būdu: paprasčiausias, daug rūpesčių nesuteikiąs ir greit atliekamas būdas yra, kada valstybė perima visas įmonininko bei savininko (jeigu jie neidentiški, pvz. akc. b-vių atveju) teises. Šiuo būdu viskas pakeičiama biurokratija, kas pirma buvo bandoma atlikti privačia iniciatyva. Tai nėra degančių problemų išsprendimas, o tik jų atidėliojimas, Tai atsitinka nepaskutinėje vietoje ir todėl, kad valstybė, pvz., Hermanno Goeringo įmonių atveju, gali priimti perdaug kapitalistines bei eksplotacines priemones. Nedaug ką pranašiau yra ir sovietų Stachanovo metodų taikymas kai kurių Rusijos valstybinių trestų.

Antra galimybė būtų ta, kad valstybė savo pirminėmis priemonėmis, t. y. ūkio politinėmis, į krašto ūkio tvarkymą įsikiša visur ten, kur iš

pagrindų kas nors sušlubuoja. Tuo būdu susidarytų n a u j a s a n t v a r k a, kur laimingu būdu privati iniciatyva būtų apjungiama bendruomenės ryšiais. Ir, jeigu taip būtų galima išsireikšti, būtų paruoštas kelias p e r s o n a l i n i a m s o c i a l i z m u i. Paskutinių dešimtmečių patyrimas rodo, kad naudojant vien tik ūkio-sociales politines priemones nevisada randama išeitis. Užtat faktai kalba, kad šitokia nauja santvarka turi būti realizuota, o ne būtų vien tik apsiribojama pagalbinių socialiniai-politinių priemonių taikymu. Tačiau ši naujoji politika (santvarka) gali pasilikti kaip ūkio politika kaipo tokia, o ne valstybinis ūkininkavimas savoje kontrolėje.

Toks sprendimas atatinka ir mūsų ypatingą pasaulinės politikos situaciją. Pas mus susiduria du pasauliai: vakarų - demokratinis arba kapitalistinis ir rytų - sovietinis. Jų priešingumai skausmingai mūsų ūkio yra jaučiami. Tai nėra tiktai frazė, o deganti problema, reikalaujanti rasti išeities vartus toje didelėje sienoje, rasti tarp šių dviejų ūkio sistemų priešingumų auksinį vidurį.

Vakarų pasaulis išganymą mato laisvame ūkyje, nors ne be to, kad visiškai netrukdomo „jėgų žaidimo" mintis vis labiau siaurėjo ir dar tebesiaurėja. Tačiau Amerikoje (U.S.A). dėl krašto ypatingo dydžio kiekvienas dar gali mėginti „savo laimę". Reikia pasakyti, kad ir įmonininkai nebepasilieka prie iki šiol nusistovėjusios padėties. Taip, pvz., kai kurios kapitalo b-vės išmoka darbininkams metinį atlyginimą ir juos įtraukia, pagal taškus, į įmonės pelno pasidalinimą. Iš kitos pusės, Sovietų Rusija pasidarė mūsų artimiausias kaimynas. Nors ji ir vengia tiesioginiu kišimusi mūsų ūkio sistemą keisti, tačiau sunku laukti, kad neturėdama panašios sistemos visam savo valdomam ūkio pasaulyje, ji ją favorizuotų ir rodytų didelio pritarimo.

Ne tik tarp šių dviejų pasaulių, kurie mus taip arti veikia, bet ir kitur praeityje randama priešingumų, kuriuos reiktų teisingai ir prideramai „aukso viduriu" išspręsti. Ūkio jėgos piktanaudojimas yra lygiai nepažabotas bei nekontroliuojamas, ypač kur nuosavybė ir valstybės jėga yra sujungtos, kaip ir daug kur monopolinio bei „sunkaus" kapitalizmo atvejais. Mes nenorime nei pirmosios, nei antrosios išnaudojimo ar piktanaudojimo formos, t. y. nei privatiniai-kapitalistinės, nei valstybiniai-kapitalistinės ar biurokratiniai-valstybiniai-socialistinės.

Labai svarbus veiksnys, užtikrinąs asmens laisvę ir žmogišką garbę, yra piliečio asmeniška n u o s a v y b ė. Jeigu bet kurios valstybės didesnė piliečių dalis nustoja asmens nuosavybės, tai tais atvejais visada atsiranda pavojus išbujoti politinei priespaudai ar politinei revoliucijai pasikeistinai. Ir ten net privatinė nuosavybė turi savo prasmę, kur kūrybinis ūkininkavimas nėra galimas. Įmonės, kurios po rūpestingo išegzaminavimo randamos socializuotinomis, turi, pagal galimybę, priklausyti tiems, kurių egzistencija priklauso nuo įmonės gerbūvio, t. y. darbininkams ir tarnautojams. Arba ir toms ūkininkų ar verslininkų grupėms, kurių egzistencija, kaip tiekėjų ar vartotojų, priklauso nuo įmonės gerbūvio. Praktiškai tai, pvz., galėtų būti atlikta taip: tam tikrą procentą akcijų, sakysim 50 %, valstybei padedant, gauna darbininkai ir tarnautojai nuosavybėn, vardiniu akcijų pavidalų. Akcijų nuosavybė turėtų būti susijusi su įmonėje dirbti įsipareigojimu. (Darbo netekimo atvejis ir iš įmonės išėjimas

turėtų būti patvarkytas tinkamais nuostatais.) Kita akcijų dalis vėl galėtų būti, tam tikromis sąlygomis, perleista įmone suinteresuotiems verslininkams, ūkininkams arba jųjų ūkio sąjungoms, o net kai kuriais atvejais ir vartotojams. Pvz., cukraus fabrikas, jį suvalstybinus, priklausytų darbininkams, tarnautojams, runkelių augintojams bei vartotojų grupėms. Kasyklos vėl - kasyklų darbininkams ir žaliavų ėmėjams, pirm negu šių atskirų organizacijų nuosavybės dalis pereitų į kelių stambiųjų kapitalistų rankas. Pats įmonės vedimas nuo to neturėtų nukentėti. Jeigu sumanus generalinis direktorius su savo bendradarbių štabu sugeba dirbti kapitalistiniams, tik susirinkimui žinomiems ar net anoniminiams akcininkams, tai tuo labiau jis turėtų sugebėti dirbti anksčiau paminėtai bendruomenei. Aukščiausios įmonės vadovybės sudarymas bei pakeitimas, jeigu jos ūkininkavimas iki šiol buvo netikęs, tinkamesne, atliekamas valstybei bendradarbiaujant ar jai kontroliuojant. Ji pakeičiama tokia, kurios egzistencija ir likimas būtų susijęs su įmonės likimu. Reiktų vengti įkalbinėjimo, kad visi įmonės savininkai būtų būtinai įmonės vadovybėje. Šis pavojus gali būti išvengtas, pasirenkant tinkamus savo profesija ir būdu kandidatus, bendradarbiaujant su krašto ūkio rūmais ar panašiomis ūkiškomis organizacijomis. Iš šių kandidatų generaliniame susirinkime vienas būtų išrenkamas įmonei vadovauti.

Įmonės ūkiško pasisekimo vaisiais pirmoj eilėj turėtų naudotis visi tie, kurie prie to tiesioginiai prisidėjo ar savo darbu ar pirkdami bei tiekdami prekes. Tokiu pelno pasidalinimo pavyzdžiu galėtų būti amerikoniška pelno taškų sistema.

Veiksmingiausi patvarkymai visada turėtų išeiti iš tų, panašiai kaip akcinėse bendrovėse, kurie šių nutarimų pasekmes pajustų patys ant savęs. Tai valstybė turėtų prižiūrėti. Tada artimiausiai svarbūs interesai mažiau būtų pridengiami bendrais posakiais, o padarytos klaidos, kaip kartu bešliaužiančios negerovės, nebegalėtų kenkti bendruomenei. Reiktų laukti, kad taip valdomai ir vedamai įmonei daugiau atsirastų b e n d r a d a r b i ų, o ne vien tik algos ėmėjų. Laikui bėgant, tokioje įmonėje atrodytų kiek kitaip, negu kad be „sielos“ likusių monopolinio kapitalizmo ar göringiško valstybinio kapitalizmo įmonėse. Be to, ir tiekėjai bei pirkėjai, dėl susidariusių kelių skatikų kainų skirtumo, nebėgtų tuoj į konkurentines įmones.

Toks problemos išsprendimas - dar kartą kartojant, tada kada jis tiktai būtinai reikalingas ir tikslus - turi dar ir kitų gerų savybių. Pasilieka laisvos konkurencijos galimybė valstybinių potvarkių ribose. Bendruomeninės įmonės ne taip, kaip valstybinės. Jos negalėtų savo deficito dengti iš valstybinių mokesčių, o būtų priverstos, konkuruojant su privačiomis, savo ekonomiškumą pateisinti. Iš kitos pusės privatūs įmonininkai galėtų savo darbininkams ir tarnautojams parodyti, kad jie lygiai taip pat atlyginami, kaip ir bendruomeninių įmonių darbininkai ir tarnautojai. Tuo būdu iš čia išplaukia dar vienas nemenkavertis praktiškas įnašas nustatant, iki šiol tik teoretiškai randamą, įmonininko atlyginimą. Jeigu bendruomeninių įmonių darbininkai gautų už savo darbą pilnai jiems priklausantį atlyginimą, tai ir privatus įmonininkas būtų priverstas savo darbininkams tokį pat atlyginimą mokėti. Visa kita, ką jis pajėgs iš įmonės daugiau išgauti, neapšauktas monopolistu, negalės būti traktuojama kaip iš darbininkų atlyginimo išspaustas antpelnis.

Įgyvendinant šias apystovas, atrodytų, būtumėm šiek tiek arčiau paženge, nustatant tikrąją ūkio pusiausvyrą, kuri yra prielaida vaisingoms varžyboms tarp suvalstybinimo ir monopolinio kapitalizmo. Šiuose trumpuose rėmuose, aišku, tebuvo galima duoti tiktai provizoriniai apibendrinimai, kurie yra reikalingi dar gilesnių studijų bei nagrinėjimų ar diskusijų. Ypač bendruomeninių įmonių finansavimas iškelia eilę naujų klausimų, pvz., išimtinas kreditorių traktavimas, kurie šioms įmonėms teikia reikalingą kapitalą. Šios visos problemos yra išsprendžiamos. Kapitalistiniame ūkyje, kada reikalas lietė asmeninę naudą, panaudojant daug ištvermės ir proto, netokios kliūtys buvo nugalėtos. Jos bus nugalėtos ir šiuo nauju atveju, kad davus nuosavybę tiems, kurie daugiausia suinteresuoti įmonių egzistencija, nes jų pačių gyvenimo gerovė yra glaudžiai susijusi su tų įmonių klestėjimu ar smukimu. Jie turi gauti progą savo pačių pastovesne ateitimi patys pasirūpinti, nesueinant į konfliktą su interesais bendruomenės, kurios dalį jie patys sudaro.

(Žiur. „Frankfurter Hefte", 1946 m., 4 nr., 67 psl.)

F. N.

KRIKŠČIONYBĖ IR POLITIKA

1. Didžiojo amžiaus aušra

„Mūsų civilizacija tegali išlikti tik priimdama krikščioniškuosius dėsnius".

Atlee (1945 m. lapkričio mėn.)

Nustebęs žmogus vieną akimirką sustoja prieš savo darbų vaizdą. Matant tiek griuvėsių, jį ima baimė. Visų jo jėgų ir viso turimo išmanymo nepakako sukliudyti tam sunaikinimo bei susinaikinimo darbui.

Prieš suprasdamas jis bando pasiteisinti. Per daug jis yra paveldėjęs garbės, kad galėtų prisiimti tokią kaltės gėdą. Dar kartą, kaip jau tiek kartų nuo pirmojo jo atsisakymo mesto Dievui ant sukūrimo slenksčio, jame kyla maištas. Bet šiandien jis jau svyruoja piktžodžiauti, nes jei jis užkietės savo nuodėmėj, žmonių kančios bus nežmoniškos. Jis lojaliai savęs klausia, įvairiausiai save tiria ir sutinka prisipažinti atsakingas, jei dar ir nepasmerkia savęs kaip kalto.

Tokia jo nelaiminga padėtis. Tačiau jis neabejoja, turėdamas naivią viltį (ši viltis gimsta iš jo tikėjimo), kad greitai ateis, pagal jo nuopuolio dydį, jo naujas Atpirkimas. Kadangi jis pasitiki, tai iš jo reikalaujama tik leistis išgelbėti: tegul tik jis paims savo negalės liudininku Dievą, ir Dangus, kuris dar tyli, priimdamas šį kuklų prisipažinimą, jam dieviškai atsakys, atnaujindamas žmogaus širdį ir žemės veidą.

Bet tautos, kaip ir sielos, išgelbėjimą reikia nupelnyti ir jam pasiruošti. Didžiausiame pavojuje, kuriame pasaulis yra, dabar ateina laikas galutinio pasirinkimo, kuris visuotinai įpareigoja.

Jau nebe vien kiekvienas mūsų savo asmeniniame likime turime rinktis ir įsipareigoti, bet žmonija savo visuotiname likime. Tarytum laikinybė į - jungta į amžinybę, ir žmonijos kartos staiga susirinkusios veidu į Amžinąjį, pasaulis įpareigotas pats spręsti ir pats yra priverstas rinktis.

Politika nebėra paprastas valdžios reikalas vykdyti trejopą galią - leisti įstatymus, juos vykdyti ir teisti. Šiandien jos sritis išsiplečia į visą žmogaus veiklą. Klausimai, kuriuos ji visur sprendžia, yra tuo pačiu metu gausūs ir sudėtingi; jie kyla tokioj naujoj šviesoj, kad reikalauja drąsaus, bet ir paprasto sprendimo. Kaip pagelbėti reikale ir atsakyti į troškimus tautai, kuriai iš visų pusių graso tūkstančiai blogybių iš karto? Kaip apsaugoti žmones nuo visa, kas klastingai juos griauja materiališkai ir morališkai? Kaip išgelbėti ir išugdyti visa, kas sudaro žmogaus pasididžiavimą - materialinį, protinį ir dvasinį jo palikimą? Kaip garantuoti šeimos vertybę, apsaugoti profesinius reikalus ir kaip organizuoti valstybę, ją apsaugojant nuo anarchijos ir tironijos išnaudojimo, išlaikant teisingą autoriteto ir laisvės pusiausvyrą? Kaip pagaliau įkūnyti tarp tautų taiką, tą brangiausią žmonių širdžiai gėrį?

Žmogiškoji išmintis politiniuose svarstymuose ir bandymuose žino, kad organizuoti žmonių visuomenę yra nuo šiol antžmogiškas uždavinys. Vakar nusivylę, šiandien suspaustomis širdimis visų žemynų valstybės vyrai ieško aukštumų, kur dvelkia dvasia, kad ten atsigautų, apsvarstytų tautų likimą ir paliktoms pačioms sau tautoms duotų naujo pagrindo

tikėti, viltis ir gyventi. Visos pastangos jiems atrodo tuščios, jei jos ne dvasinėje plotmėje daromos. Dėl to jie drįsta pareikšti, jog išgelbėjimas yra grįžime į krikščioniškosios civilizacijos principus. Trūkstant tikėjimo, protas mus verčia kreiptis į dieviškąją patirtį, kuri parodė savo žmogiškuosius ženklus. Krikščionybės mums nereikia importuoti. Ji yra visai natūraliai pas mus, ji yra mūsų, mes jai turime būti dėkingi už mūsų ištisų šimtmečių kultūrą, tradicijas, mąstymo ir gyvenimo būdą. Kad galėtume iš jos gauti visuomeninių dorybių ir politinių geradarybių, tereikia ją atrasti po mūsų klaidų ir ydų griuvėsiais. Kai ji atgis, jos tikrasis veidas ją apreikš tiems, kurie jos ilgai nepažino, ir taip pat tiems, kurie, nors žinodami esminius jos bruožus, galbūt užmiršo jos gyvą veidą.

Krikščionybė sunkiai sutarė, jeigu tik ne visai išsiskyrė, su visuomene, kuri jau ištisi amžiai parado savo sielą. Nerealiai ir dažnai nežmoniškos politikos išvestas iš tikrojo kelio, modernusis pasaulis, pasigėręs technikos pažanga, sumaišė gerovę - materialinę priemonę - su laime - dvasiniu tikslu. Jis negalėjo pasiekti laimės ir neišsaugojo gerovės. Šie nepasisekimai vienas po kito ėję, vis daugėdami ir sunkėdami, įgijo kolektyvinio sugriuvimo formą. Technikos dėka visuomenė yra pasiekusi tokį tašką, kad žmogus vis labiau atskirtas nuo savo organinio gyvenimo, ir jeigu žmogus nepasisaugos, tai jam pačiam nebeliks tame pasaulyje vietos.

Kad ir kokie bebūtų pasiteisinimai ar priežastys vienų ar kitų, mes jau nebeturime teisės būti tik estetai, intelektualai ar pagaliau technikai. Jau nelaikas rašyti disertacijas ideologinėmis temomis statyti pasauliui, kur protas uždeda savo įstatymą. Patirtis mus atleidžia nuo bandymų. Reikale ji bus kaip dorybė mus kreipianti į išmintį ir mokanti, kad jei žmogus nenori pasmerkti save mirti, tai privalo pasiteisinti prieš save ir sau panašius ir pasidaryti pilnutinis žmogus. Klausimas pastatytas. Ar modernusis žmogus įvykdys savyje šitą revoliuciją, be kurios kad ir revoliucionieriškiausia politika betarnaus tik paraližuoti žmonijai baimės ir mirties grėsme?

Apdovanotas jėga, išmanymu ir meile, žmogus turi trigubą charakterį. Jis yra protingas, visuomeniškas ir religingas. Kaip žmogus reiškiasi šiomis trimis pusėmis ir realizuojasi trijose plotmėse, taip ir žmonija parodys tikrąją savo prigimtį, vystydamosi tuo pačiu metu medžiaginėje, intelektualinėje ir dvasinėje srityje. Tobulas dėsnis yra augti jėga, išmintimi ir malone. Politika, nepripažįstanti šito prigimties linkimo, sugadins visą jos darbą; iš to išeinanti pusiausvyros stoka pastatys į pavojų visuomeninį gyvenimą ir ilgainiui pačių žmonių bendruomenės egzistenciją. Vien materialinės pažangos pavergta visuomenė, kuri užsispyrusiai atmes moralę ir religiją, kad ir išliktų, nieko nebeturės žmoniška. Technika moka žadėti laimę, bet ji negali patenkinti nei proto reikalavimų, nei sielos troškimų. Politika veltui kreipiasi į techniką, ieškodama priemonių tvarkai ir taikai išsaugoti; ji patenka į naujos netvarkos ir karo grėsmę. O tai yra dėl to, kad viena jėga negali teisingumo atnešti. Supranacionalizmas, kuriuo šiandien didžiosios galybės garantuoja pasauliui saugumą, pasirodė kraštutiniausio nacionalizmo įpėdinis.

Kaip gali žmonės taikiai, o tautos bendruomenėje gyventi, jei jų protas ir širdis nesiderina laisvai ir prakilniai, aukščiau įvairiopų ir priešingų

reikalų į vieną akordą tuose dalykuose, kurie joms yra bendri? Jei tiesa, kad civilizacija yra ne žodis, o gyva materialinių ir dvasinių gėrybių suma, tai ji natūraliai turi atnešti visuomeninius ir politinius sprendimus tiems, kurie jos šaukiasi. Visa, ką ji turi, visa, kas ji yra, spiria modernią sąžinę nusilenkti idėjai bendruomenės, kurios reikalingumą žiauriai įrodė įvykiai ir kurios reikalauja tautos, verčiamos jų pačių instinkto. Nuo šiol aišku, kad jėga negali taikos palaikyti, ir jau pati baimė yra diplomatinis argumentas. Tik mistikos išreikštas bendras idealas pajėgia politiką pakelti iki bendruomeninių imperatyvų, iš kurių pasaulis laukia išgelbėjimo.

Humanizmas, civilizacija, mistika, - šie žodžiai reiškia Vakarų išmąstytas ir išgyventas sąvokas, kurių vertę pripažino visas pasaulis, ilgų amžių eigoje patyręs jaudinančių įrodymų ir daugeriopų geradarybių. Kad ir kokie dideli šie žodžiai, bet tikrąją reikšmę įgyja tik tada, kai jie yra sutartiniai šūkiai ir tuo pačiu metu moralinės ir dvasinės tvarkos išraiška. Pilnai šią kokybę ir vertę jie įgyja tik krikščionybės minties ir veiklos pilnybėje. Tik viena krikščionybė turi visuomet nepaliestą pradinės (kilminės) jėgos paslaptį tam tikrų žodžių, kuriuos šiandien iš naujo atranda ir kuriuos tik ji viena gali paversti nauja, naujam pasauliui pritaikinta realybe. Politika, kuri nori būti teisinga, privalo atsiminti praeitį ir gerbti ateitį. Dar nepajėgi kurti, ji privalo bent lengvai nesišvaistyti žodžiais, lyg neaiškiais rinkiminiais pažadais, kurie sakytum yra šventi, kaip pats gyvenimas, kurio vilti jie atneša, kai ji kalba apie visuomeninį teisingumą, tautų teises, rasių lygybę, tautų brolybę, žmonijos meilę. Toks artimas kankiniams krikščionių poetas Prudencijus 400 metais teisingai įvertino šiuos didelės prasmės žodžius, kai, pranašaudamas didį politinį ir krikščionišką amžių, kurio aušros pirmuosius spindulius mes pastebime, rašė: „Dievas nori žmonių giminės vienybės, nes Kristaus religija reikalauja būti statoma ant visuomeninės taikos ir tautų bičiulystės".

Šita ištisais amžiais laukta ir slaptai rengta vienybė nebus vien ekonominių ir politinių sutarimų faktas, paremtas reikalų bendrumu; ji bus išdava susitarimo dėl dvasinių vertybių ir visuotinai pripažintų moralinių dėsnių. Tarptautinė, tą vienybę įkūnijanti, charta reikalaus ne tiek proto argumentų, kiek meilės įkvėpimo. Tas, kuris yra pradžioje gyvenimo, kurį Jis pats mistiškai palaiko, yra ir visuomeninio gyvenimo kūrybinė galia, išsiskleidimas ir atbaigimas. Jis yra besiformuojančio pasaulio svorio centras. Be Jo tą pasaulį gali įtraukti į pražūtį jo paties (pasaulio) išsiblaškymo ir griovimo įsisiūbavimas. Jis valdys visuomeninį instinktą ir organizuos bendrai kuriančių, vispusiškai pagal savo gabumus ir idealą praturtintų žmonių gyvenimą.

Ar čia svajonė? Be krikščionybės, taip. Su krikščionybe šis planas yra drąsus, bet nėra neapgalvotas. Dievo duotas žmonėms pažinimo ir meilės įstatymas galėjo parodyti savo dvasinę valdžią individo sąžinėje, bet jo įtaka visuomeniniams reiškiniams iki šiol tebuvo šalutinė bei dalinė. Politinės institucijos jau seniai yra jam priešingos ar svetimos; jos remiasi protu ar teise, tikriau sakant, ginklo jėga ar daugumos nuotaika. Politika merdi, belaukdama santvarkos, kuri būtų išspinduliavusi iš kūniškai ir dvasiškai suorganizuotos visuomenės.

Šitą materialinį ir dvasinį susijungimą, kuris sudaro žmonijos vienybę,

krikščionybė yra pašaukta pranešti visuotinei sąžinei. Ji (krikščionybė) turi atsidėti šiam uždaviniui dar griežčiau ir skubiau tuo metu, kai nesant sąžinės mokslas pasidaro staiga atsakingas už žmonių laimę. Kuo tie vargšai žmonės, kuriuos vienas mokslininko rankos mostelėjimas gali pasmerkti išnykti, gali dar bepasitikėti, jei ne ypatinga pagalba To, kuris gali atverti akis ir širdis? Būtų kvaila ir tuščia laukti iš politikos, kad ji pati per save imtųsi tokio didelio sumanymo, kuris yra pagal žmogaus jėgas tik tuomet, kai žmogus jį daro sulig Dievo saiku. Tuo būdu krikščionybės įkvėpta politika gali nuo sugriuvimo ir gėdos išgelbėti gražiausią pasaulio civilizaciją ir net ją išugdyti bei atbaigti, atnaujindama pagal tiesos ir gėrio idealą. Tad žmogus gali tikėtis. Ir jei jis yra krikščionis, juo labiau jis turi džiaugtis, žinodamas, kad išvadavimo valanda yra arti, ir kad visa bus išgelbėta, nes viskam ir visur yra grasinama.

Ypatingoje srityje, kur politika turi visuomeninę atsakomybę, išsprendimas yra tas pats, nes ta pati problema. Kokios bebūtų vartojamos priemonės skurdui ir nedarbui nugalėti, vistiek jos šaukiasi pagrindinių krikščioniškųjų teisingumo ir solidarumo principų. Žinančiam, ką reiškia krikščioniškai galvoti ir gyventi, tuojau aišku, kad politika kalta, kadangi ji net nepradėjo naudotis tomis visuomeninėmis galimybėmis, kurių moderniajam pasauliui siūlo Bažnyčios mokslas ir krikščioniškosios veiklos dorybės. Daugelis valdžių, nepaisant jų gražių programų, mato, kad jos dažnai sugadinamos realizuojant, nes tos valdžios iš administracinės technikos nori to, kas priklauso teisingumu besirūpinančiai dvasiai ar artimo meilės aistra degančiai širdžiai. Jeigu krikščionybė turi paslaptį, tai ta paslaptis yra jos išradingumas ir kūryba dvasinėje meilės srityje. Bet politinė mintis čia jau yra stipresnė ir drąsesnė. Nuo sociologinio determinizmo ji pakilo iki socialinio spiritualizmo, kurio pasireiškimai plinta ir daugėja. „Socialinė katalikybė“ jau parodė savo drąsą, ir reikia ne tiek džiaugtis jos pasiektais vaisiais, kiek su jos pasiryžimu eiti iki galo savo mintyse ir darbuose, kurių tikslas prisidėti prie to, kad naujam pasauliui būtų duota nauja teisė.

Bet nėra svarbesnės ir skubesnės problemos už taikos problemą. Ir štai čia aiškiausiai pasirodė pavyzdys dieviškosios geradarybės, parodytos tautoms ir reikalaujančios iš jų darnaus proto ir širdies, politinės ir krikščioniškosios dvasios sąskambio. Taika, labiau vidinis negu išorinis dalykas, negali būti primesta. Ji gimsta iš žmogaus, pasitikinčio žmonėmis, tautos pasitikinčios tautomis veržimosi. Kaip krikščionybė nėra neapykantos nebuvimas, o gyva ir vyriška meilė, taip ir taika nėra nebuvimas karo, o veiklus tautų solidarumas. Ji turi būti pajėgi, jei reikia, greičiau savo tikrumą įrodyti teisingo karo rizika, nei toleruoti neteisingą taiką. Tuščia taikintis su kaimynu, jei namie nėra taikos. Būdama nuolatinė kūryba, ji yra ne tik planas, bet ir veiksmas; kai ją turi nupelnytai, ji apsireiškia gyvu liudijimu ir ją įkūnijančia draugiškumo valia. Taip pamažu, žingsnis po žingsnio, artėjama, nepaisant kliūčių, į ypatingą politinę laimę.

Įvykių šviesoje krikščioniškosios tiesos pasirodo savo dieviškame paprastume su visa aukšto polinio mokslo jėga. Įvykiai verčia visus žmones, jei ne mąstyti, tai bent gyventi bendru idealu. Kai kitados Aristotelis skelbė mechanistinių pažiūrų griuvimą, o finalistinių (finalizmas - tikslingumo mokslas, teorija, kuri visatos gyvenimą ir jos darną aiškina tikslingumu)

laimėjimą, jo argumentai buvo mažiau moksliški, o priežastys mažiau politinės, negu šiandien mūsų grynajai technikai pasmerkti ir atstatyti krikščioniškųjų principų garbei. O modernųjį protą ištikęs nepasisekimas primena graikų pavyzdį, kurių grynas protas parodė savo nepajėgumą tiekoje bandytų ir atmestų doktrinų. Laimingesni už šią tautą, kuriai mes turime būti dėkingi didele dalimi už savo kultūrą, mes pasiekėme žmogiškojo patyrimo laikus, kai žmogus yra protingesnis už savo protą.

Tautos, kaip ir žmonės, patenka į bandymus, kuriuos jos gali apvaldyti, surasdamos savo pačių nelaimėje motyvų ir būdų jiems nugalėti. Pasaulio istorijoje niekuomet dar politinis nepramatomumas nėra davęs žmogaus genijui platesnių perspektyvų. Formuojasi netik proto, bet ir širdies elitas, pašauktas, galbūt po kai kurių nesenų bandymų, būtinai rinktis visuotinį kataklizmą ar visuotinę harmoniją. Ateinąs amžius, jei jis turi būti didelis amžius, bus krikščioniškas. Popiežiai jį paskelbė, o Leonas XIII pirmomis mūsų šimtmečio dienomis numatė jo atėjimą. Juozapas de Maistre jį nujautė, rašydamas: „Mes turime būti pasiruošę milžiniškam įvykiui dieviškoje tvarkoje... Visa skelbia kažkokią didelę vienybę, į kurią mes žengiame dideliais žingsniais."

Žinodamas pasaulio pavojų ir pažindamas Dievo širdį, kas nesirinks, net politikoje, krikščioniškojo idealo, kuris vienas tegali žmones nuvesti į jų aukščiausią paskyrimą? Prigimties ir malonės sutarimas - štai krikščionybės darbas kiekviename geros valios žmoguje. Savo dieviškąja galia padėti žmogiškajai jos antžmogiškame uždavinyje sutaikinti geros valios tautas, kurioms yra pažadėta taika, - tokia yra krikščionybės dovana politikai. Ar ją priims politika ir kada? Nuo jos pasirinkimo priklauso visuomenės likimas. Greitumas ir rūpestingumas, kurį ji galės parodyti savo krikščioniškojo atsinaujinimo žygyje, apsaugos žmoniją nuo naujų nelaimių, kurių kraujo ir kančios dydį sunku ir įsivaizduoti. Tačiau politikai kreipiantis į krikščionybę padėti išgelbėti pamišusį pasaulį, Kristus be abejo ateis į pagalbą žmonių bendruomenei, kurią Jis myli ir kurią Jis išgelbėjo amžinai.

2. Krikščionybė ir Krikščionija

„Krikščionybė sukūrė tautas, ji jas ir išlaikys." Balzakas

Tuo tarpu kai Kristus buvo miręs, 120 žmonių, suvienytų tikėjimo į prisikėlimą, gauna Šv. Dvasią: krikščionybė gimsta.

Nuo pirmos valandos krikščionybė yra gyvenimas. Ji nėra filosofų ar karių darbas. Ji yra darbas paprastų žmonių, kurie, norėdami klausyti Mokytojo, kurį jie mylėjo ir kuris juos mylėjo, nuo to laiko mylėjosi tarp savęs. Jiems visa turi vieną šaltinį: mokslas, sakramentai, liturgija, moralinis gyvenimas ir visa kita eina iš Kristaus, iš Jo mokymo, Jo pažado, Jo buvimo. Galinga imperija visomis priemonėmis bandys sugriauti įtaką naujos religijos, kurios aukščiausią širdims galią ji jaučia. Tuo metu, kai su krikščionybe kovojama ir kai ji ginasi tik kankiniais, krikščionių bendruomenė kovoja su savo neištikimaisiais, tesirūpindama savo pačios vienybe. Ji nugali erezijas, ekskomunikuoja apostatus, drausmina savo papročius ir tvarko religinį gyvenimą. Kai po dviejų vergiškų savo slapto gyvenimo šimtmečių krikščionybė pasirodo pasauliui, jos laimėjimas yra garbingas ir visuotinis dėl dvigubo jos pobūdžio: asmeninio intimumo ir visuotinio spinduliavimo.

Garbinga yra krikščionybės žygio pasaulyje istorija. Palikdami duonos laužymo (paskutinės vakarienės) kambarius ir maldyklos prieangius, stiprūs dėl savo tikėjimo apaštalai iškeliauja tautų dvasios laimėti. Visur puolama ir puldama krikščionybė laimi pirmus laimėjimus, nugalėdama Romą ir Makedoniją, išsiliedama už visų antikinio pasaulio ribų. Nyksta mitai, griūva sistemos, tiek stoicizmas bei platonizmas, tiek judaizmas. Subyra tiek graikų, tiek barbarų dievai.

Pasiduoda stabmeldybė, o su ja orgijų kultas ir vergijos religija. Rytai ir Vakarai susitinka geografiškai ir istoriškai prieš krikščioniškąjį likimą, pasaulis prisiima savo išgelbėjimą ir pripažįsta savo išvaduotoją. Nuo tada ir iki amžių pabaigos Dievas yra Meilė.

Tačiau Romos imperija nerimauja. Ji bijo, kad šita horizonte kaip aušra bekylanti šviesa nebūtų jos sutemų ženklas. Antiochija, Efezas ir Roma, o netrukus Aleksandrija, Kartagina ir Lijonas pasidaro galingomis krikščioniškomis bendruomenėmis. Rūpindamasi išsaugoti savo vienybę, bet negalėdama dėl savo netobulumo reformuotis, imperija kyla prieš Bažnyčią, kaltindama ją turint politinių tikslų. Prasideda persekiojimų laikai, ir per du šimtu metų, su maža pertrauka, krikščionybė liudys krauju.

Ir štai ketvirtajame šimtmetyje nugalėjusi Bažnyčia įsigyja laisvę, tą vienintėlį gėrį, kurio ji visuomet reikalavo. Pripažinus jos teisę, laisvė antspauduoja taiką tarp jos ir imperijos, tuo būdu sudarydama tarp dviejų galybių, politinės ir religinės, darnų akordą. Pats imperatorius Konstantinas duoda didelį politinės išminties ir krikščioniškos dorovės pavyzdį, kai jis rašo popiežiui Miltiadui vienos santarybos proga: „Aš tiek gerbiu teisėtąją katalikų Bažnyčią, jog aš norėčiau, kad tarp jūsų nebūtų nei schizmų nei nesutarimų.“ Tai broliškas laikinės valdžios patarimas dvasinei. Vėliau, po barbarų įsiveržimo, smunkant laikinei valdžiai, priešingai, dvasinė valdžia eis valstybės funkcijas, globodama šeimą ir gindama miestą; tai būtina pagalba, bet apribota politine būtinybe, nes kitaip grėstų sąmyšis ir išnaudojimas.

Tuo tarpu krikščioniškos dvasios visuomenė formuojasi ir auga. Jungdami politinį gabumą su drąsa ir krikščioniškąja mintimi jos natūralūs vadai laimingai, kaip retai, įneša į papročius laisvai priimamos artimo meilės įstatymus. Natūralios bendruomenės, šeimos, parapijos, provincijos, korporacijos, ima gerbti savo tradicijas, kurios pamažu sudaro papročius, meta krikščioniškosios teisės metmenis. Darnus prigimties ir malonės santykis žmoguje, laikinųjų ir dvasinių dalykų darna visuomeniniame kūne pamažu ir kantriai kuria žmonijos šedevrą - žmoniškiausią iš visų bet kada buvusių civilizacijų. Dabar imperija gali išnykti. Nepriklausoma ir tvirta Bažnyčia tikrai ištvers. Jokie žiaurumo ar klastos bandymai jai negalės pakenkti. Amžių bėgyje jėgos prieštaravime ir net savo nesutarime bei pačiose savo klaidose ji ras dieviškų progų prisikelti ir atsinaujinti. Kaip nusižeminęs ir sutrintos širdies nusidėjėlis, ji kiekvieną kartą prisikels stipresnė ir didesnė po išbandymo siųsto To, kuris yra jos įkūrėjas ir vadas.

Tai Bažnyčios žydėjimas. Paskui kankinius kyla Išpažinėjai ir Daktarai, paskiau vienuoliai, išminčių ir šventųjų pasaulis. Kai Rytai krikščionina savo kultūrą, Vakarai derina ir nustato hierarchijos eilę plataus minties ir veikimo sąjūdžio, kurio siela yra krikščionybė. Miestas turi savo vys-

kupą, provincija savo metropolitą, prefektūra (Romos valstybę Konstantinas padalino į 4 vienetus - prefektūras: Italiją, Galiją, Rytus ir Iliriją). savo patriarchą, o popiežius turi savo sostą Romoje, sostinėje. Tuo pačiu laiku krikščionybė plečia savo veiklą nuo Irlandijos iki Armenijos ir laimi sau barbarus. Tai era, kur įsikūnijant Bažnyčios vienybei ir katalikiškumui bei organizuojantis krikščionijos federacijai, dvejopu, kilimo ir spinduliavimo, vyksmu „krikščioniškoji respublika", Europa, laimingai brėžia politinio krikščionijos likimo planą.

Laimėjimas eina toliau, iš tautos į tautą, iš šimtmečio į šimtmetį.

Prancūzijos karalystėje krikščionybė triumfuoja Klodvigo laikais. Galija, ateniečių grakštumo ir romėnų tvarkos paveldėtoja, buvo pasirengusi priimti krikštą. Galai, idealistai ir realistai kartu, instinktyviai suderina protą ir tikėjimą. Prancūzija pasidaro išrinktoji krikščionybės žemė. Vakarų pasauliui Prancūzija pasidaro įkvėptoji šalis, duodanti tikėjimo liudijimą; ir daugeliui tautų, kurios dar ilgai bus etninės mažumos, prancūzų tauta bus krikščioniškosios civilizacijos įkūnytoja. Tuo tarpu Evangelija yra skelbiama Irlandijoj ir Ispanijoj, paskui Anglijojoj ir Vokietijoj. Aštuntame amžiuje Islamo antplūdis užtvenktas, bet Romos imperija nepajėgia atgyti. Bažnyčia krikščionijos likimą patiki Prancūzijai. Pepiną Mažąjį pašvenčia karaliumi popiežius. Frankų ir romėnų kronikos, pasakodamos šitą didįjį tautinį ir krikščioniškąjį įvykį, aiškiai pažymi dvigubą investitūrą, religinę ir politinę: šventą Bažnyčios patepimą ir tautos sutikimą. Išrinkimas ir patepimas suteikia valdovui valdžią ir reikšmę, pažymi šventąjį laikinių ir dvasinių dalykų susiderinimą ir amžiams įpareigoja krikščionis rūpintis politika.

Eina sąmyšiai, intrygos, netvarkos, karai, o krikščionija gyva. Kai reikia, eidama kartu su Karolio Didžiojo imperija, kai reikia - prieš šventąją vokiečių imperiją, ji gelbsti tautų nepriklausomybę. Visa, kam gimstančioje civilizacijoje dar gresia pavojus, Viduriniai amžiai ima ir renka į krikščioniškąją žemę, kad geriau apsaugotų, praturtintų ir vieną dieną grąžintų šimteriopai. Italija suskilo ir pasidalino, ir tokia ji liks ištisus šimtmečius. Ispanijai ilgą laiką graso barbarai. Šiaurės Afrika, Artimieji Rytai kenčia Islamo jungą. Konstantinopolio imperijon įsiveržia turkai. Tai šiuo metu krikščionija visko imasi, kad viską išgelbėtų. Pilna mistinės dvasios ir remiama karinės drausmės ji kuria teisingumą ir įkūnija laisvę. Ji negriauja, bet stato, perdirba ir atbaigia. Jos dvasia - saikingumo, kantrybės ir aiškumo dvasia. Ji skiepija mokslą ir dorovę. Ji intensyviai gyvena krikščionišką gyvenimą, kuris žymu visur - politikoj, moksle, mene, literatūroj. Jos bendruomeninis gyvenimas yra taip didžiai įkvėptas ir tiek tobulai raiškus, kad niekur ir niekam pasaulyje nebuvo duota galios to gyvenimo paslaptį atkurti.

Tūkstantis metų nuolatinių dvasinių ir medžiaginių pastangų įpratino žmogų į moralinę drausmę ir visuomeninių troškimų valią, kurių kilnų paveldėjimą jis išlaikė iki šių dienų. Nepaisant visų žmogiškųjų silpnybių ir klaidų, krikščionija buvo įkurta, kad tikėtų žmogumi, kuris gavo gyvenimo idealą ir sutiko pagal jį gyventi. Viduriniai amžiai visa išgelbėjo, nes jie visa išlaikė prigimtinėje ir antgamtinėje tvarkoje, dvasią palenkdami tikėjimui, kūną dvasiai, žmogų Dievui. Jeigu tuomet buvo duotas gražiausių žmonijos istorijoje laimėjimų pavyzdys, tai kitaip negalima to išaiškinti, kaip tik dvasine vienybe, kuri krikščioniškajai vi-

suomenei užtikrino apsigynimo priemones ir išganymo sąlygas. Tikėjimas turi ne tik visą valdžią ir visokeriopą pagrindą ilgam išlaikyti politinę pusiausvyrą, bet jis taip pat gaivina visuomeninį kūną, duodamas jam kryptį, polėkį ir tvirtesnį bei aukštesnį gyvenimą, kuris įgalina visokią raidą ir progresą, nes jis turi pačiame savyje visokeriopą atbaigimo tikrumą.

Keturioliktasis amžius žymi pabaigą istorijos epochos, kurią galime pavadinti pirmąja krikščionija; gi šiandien mes matome viršum naujo pasaulio didįjį dieviškosios šviesos aiškumą. Nuo Vidurinių amžių galo iki mūsų moderniųjų laikų pabaigos - tai didelis žmogaus laukimo laikotarpis ir lyg nedėkingasis žmonijos, kuri nekantriai gyvena savo žemės gyvenimą, amžius. Mistinė epopeja nutraukta. Žmogus mato, kad harmonijai grasoma tiek jame pačiame, tiek jo darbuose. Kai krikščionis pažeistas - žmogus sutriuškintas. Nuo Renesanso laikų žmogiškumas yra atskirtas nuo dieviškumo, prigimtis - nuo malonės. Pakaks tik kelių kartų, kad plyšys tarp Dievo ir visuomenės būtų viešai pripažintas. Nuo to laiko ir tiek, kiek krikščionybė tolsta nuo politikos, politika įžengia į laikus be pusiausvyros ir pilnus chaoso, kurio pilną papiktinimo saiką duoda Europa.

Pasaulio ir Dievo akyse Europa yra atsakinga už neištęsėjimą ne tik krikščionijos pašaukimo, bet ir civilizacijos misijos. Drįskim pripažinti faktus, išpažindami savo klaidą ir kaltę, mes, nuskurdę ir susigėdę paskutiniai Renesanso palikuonys. Ir mes žinome, kad Prancūzija yra ypatingai kalta, nes ji buvo tarp tautų toji, kuri galėjo pasiimti šio entuziastingo ir puikaus Renesanso naštą ir duoti jam dvasią pagal jo genijaus dydį. Šį didį civilizacijos momentą, kai protas aistringai ir drąsiai reikalauja laimėjimo, politikai trūksta tikėjimo ar galbūt tik drąsos.

Vos Renesansas atliko savo demiurgo (taip Platonas ir jo sekėjai vadino Dievą, apibūdindami jį kaip kosmo kūrėją, sudariusį jį iš medžiagos (chaoso) ir suteikusį jam tam tikrą formą bei tvarką) darbą, tuoj pasirodė didžiausio Vakarų taikai pavojaus ženklai. Dvasinei krikščionių pasaulio vienybei grėsė pavojus. Pati krikščionybė pasidaro tautinių susiskaldymų ir valstybių ginčų priežastis. Reformacija suskaldo tautas, nemokėjusias Europos bendruomenės židinyje laikyti religinio idealo žibinto. Tūkstantmetės civilizacijos pastangos sugadintos, ir prasideda brolžudiškas karas pačių vienybę saugojančių ir taiką užtikrinančių principų vardan. Jau nebėra meilės dvasios, saugojančios žmogų nuo išdidumo nuodėmės ir anarchijos nusikaltimo. Šaukiamasi vien proto, vertės turi tik asmenis sprendimas, daromas remiantis kritikos dvasia, kuri tariasi esanti tyrinėjimo dvasia.

Tačiau reformacijos laikais yra dar tautų, kurios turi laimės išlikti krikščioniškomis, nes jos dar išlaiko savo religinį idealą ir savo politinį pagrindą. Prancūzija buvo tarp šių tautų ypatingas pavyzdys. Klastingesnės buvo jos klaidos, kurios bandė iškreipti jos dvasią, prieš pažeisdamos jos kūną. Galikanizmas, jansenizmas ir kartezianizmas buvo iš paviršiaus gana gėrybinio pobūdžio ligos, bet iš tikro ir ilgainiui pavojingos, nes jos veikė elitą pačios dvasinės krizės metu. Iš tiesų, tiek krikščioniškuoju, tiek politiniu požiūriu septynioliktajame šimtmetyje Prancūzija patenka į didelius pavojus. Čia protas vertinamas labiau negu siela. Tiesa, jis dar nesipriešina tikėjimui, bet plyšiai jau ima rodytis. Nepaisant krikščioniškos didybės ir kilnumo, tarp didžiūnų pasirodo nemaža tokių, kurie ne-

tenka savo socialinės misijos prasmės. Net pats „krikščioniškasis karalius“ nelabai tesirūpina pateisinti savo vardą ir jo politika pasižymi daugiau karališkomis intencijomis negu krikščioniškąja valia. Užuot Renesansą papildę ir atbaigę, menininkai labai dažnai tik pratęsia ir praturtina jo patetiškojo šauksmo į prigimtį aidus, ir jeigu literatūra pasiekia intelektinio ir kai kuriuo atžvilgiu dvasinio tobulumo, tai herojinė mintis atrodo supagonėjusi. Septynioliktojo amžiaus „garbingas žmogus“ nejučiomis įpranta klaidingai mąstyti ir dirbtiniu būdu gyventi. Skverbiasi racionalizmas, užkrėsdamas dvasią, nukariaudamas visas pažinimo sritis. Jam dar reikės viso šimtmečio iki laimėjimo, ir jis triumfuos tada, kai politinė kvailybė sudievins protą.

Tos protinės blogybės, kuriai išvyti Prancūzija turėjo politinę galią ir krikščionišką pareigą, ji nemokėjo išgyvendinti šešioliktame amžiuje ir nenorėjo septynioliktajame. Prancūzija, šalis liudytoja, paklauso neapykantos ir kraujo šūkio. Pasidaro visiškas santykių nutraukimas ne tik tarp krikščionybės ir politikos, bet tarp Dievo ir visuomenės. Valstybė pašventina revoliucionierišką laicizmą ne tik kaip teisę, bet kaip pareigą. Viešoji klaida pasidaro kolektyvine yda. Tartum grįžimu į gimtąją nuodėmę, kurios blogi padariniai griežtai užmiršti, žmonių giminė pasmerkta nuopuoliui, o visuomenė savo likimą pastato į visus atsitiktinumo pavojus. Blogiui gimdant nelaimę, žmogus patampa paties savęs auka. Pasaulio išėjimas iš pusiausvyros visuomet turi savo gilią priežastį - dvasios iškrypimą.

Po proto garbinimo eina mokslo garbinimas. Devynioliktasis amžius, kurio moksliniai išradimai galėjo patarnauti visuomenės pažangai, nepajėgia visuomenės organizuoti. Tarp intelektualizmo, kuris minta iliuzijomis, ir materializmo, kuris tenkina tik apetitą, bendrojo gėrio tikrovei nėra vietos. Tarp ekonominio liberalizmo ir politinio kolektyvizmo diktatūros laisvės, viena po kitos, nyksta. Kas, be nusivylimų ir kartėlio, lieka žmogui ir žmonėms dvidešimtame šimtmetyje iš to saugumo ir tos materialinės gerovės, kurių svajonės paskutiniai šimtmečiai vaikėsi? Technika tik tam valdo pasaulį, kad tautos pajustų savitarpinę priklausomybę, kitaip sakant, jų bendrą baimę ir vergiją. Kadangi dar nepajėgta sukurti dvasinės vienybės tam, kad statytų, atsirado materialinė vienybė, kad griautų.

Įvykių, nužymėjusių Europoje civilizacijos nuopuolį, eigoje politika kartais turėjo su krikščionybe gerų santykių, kadangi vertė tautiniai reikalai, bet niekad nebuvo su ja to harmoningo akordo, kuris truko tūkstantį metų ir kurio geradarybių istorija neseniai atsisakė. Tvarka, drausmė, hierarchija, teisingumas, vienybė - štai profesinės, visuomeninės ir politinės geradarybės, kurių trūkumo didumą tautos pajunta savo tragiško likimo valandą. Istorija moko, kad kur tikėjimo vienybė yra suardyta, ten sunku išlaikyti moralinę vienybę, o jei savo ruožtu yra sugriauta moralinė vienybė, tai socialinė ir politinė vienybė taip pat suyra. Patyrimas rodo, kad ten, kur krikščionybės dvasia vadovauja organizuojant miestus ir nusistovint papročiams, ten teisė nustato pareigas, o pareigos apriboja teises, ir tuo būdu materialinę ir moralinę pažangą tvarko pusiausvyra. Tiesa, kad joks rimtas ir patvarus darbas negalimas be meilės - tos valios ir aukos meilės, kuri kyla iš krikščioniškosios dva-

sios; net pats genijus, jei jis yra be meilės, pavirsta pabaisa, kurio darbai yra blogi ir pasmerkti žūti.

Kai kūnas yra atskirtas nuo dvasios, jis miršta. Kai politika atsiskiria nuo krikščionybės - vargas jai! Krikščionybė gyvena ir toliau. Ji eina paskui sielas, valdingai jas laimėdama, į nematomą ir slaptą žmogaus sąžinės karalystę. Jos jėga nematuojama nei laiku nei erdve, nes vienas sielos laimėjimo svoris yra begalinis ir matuojamas amžinybe. Ji yra pasirengusi išgelbėti pasaulį ir daryti sąjungą su drąsiausia politika, kai to reikės ir kai politika to norės. Kai tik civilizacija griūva ir pasaulis žūsta, krikščionybė tuoj pasirodo tiems, kurie žodžių nepiktnaudoja ir net krikščionybę atmetę, sudeda į ją savo slaptas viltis.

Tokia pasirodė su savo pirmykšte jėga krikščionybė jaunam žvilgsniui žmonijos, kuri prašo iš jos pirmųjų amžių dvasios - kūrybos dvasios. Šita žmonija, kurios vaikystė yra tokia sunki ir kartais tokia skausminga, pasiekia jaunatvės amžių, kai tikrą gyvenimo veidą suranda ne žaismuos ir juoke, o tikėjime ir meilėje. Ji supranta turinti naują jėgą, kuri renkasi jos jauname, galutinai užaugusiame kūne. Tai veikimo valanda, ir jos dvasia, būdama atidi skatinantiems iš visų pusių šauksmams, siekia nustatyti savo sutelktų jėgų pusiausvyrą. Dėl daugelio pasirodančių ženklų ji neabejoja, kad Dangus ją skatina kartu su juo atbaigti seniai pradėtą darbą ilgu ir giliu akordu. Nuo dabar skaičiuojamas laikas. Tegul tik politika ir krikščionybė susitinka galutinio bandymo valandą ir žmonija vienu šuoliu išsivaduos naujos krikščionijos gyvenimui.

3. Krikščionybė ir viešoji moralė

„Pasaulio taikos problema yra vidinė, o ne išorinė problema."

Eduard de Keyserling

Jei pasipriešinimas kiekvienam mokslui ir veiksmui, kuris bando griauti krikščionybę ir moralę, yra politikavimas, tai Bažnyčia politikuoja. Jei viešosios dorovės taisyklių aptarimas ir dorovės skiepijimas institucijoms ir tautoms yra politikos darbas, tai krikščionybė dirba politinį darbą ir rūpinasi politika.

Bet iš tikrųjų, tai darydama krikščionybė nedirba politikos darbo, bent iškreipta žodžio prasme, taikoma politikai, kuri, anaiptol nepakeldama, žemina, ir nejungdama, smulkina ir dalina. Reikalaudama iš kiekvienos politikos ne tiktai gerbti dorovę, bet ir pasiduoti jos dėsniams, krikščionybė atlieka savo pareigą. O kai krikščionybė padeda politikai atlikti jos pareigą, tai atlieka savo apaštalavimo misiją. Kristaus įsakymas savo Bažnyčiai - mokyti ir krikštyti visas tautas - duoda jai teisę ir uždeda pareigą duoti žmonėms, tiek kiekvienam atskirai, tiek visiems kartu, mokslą ir gyvenimą ir tiek tautoms, tiek valstybėms dorovę ir religiją.

Logika ir sveikas protas gali nesunkiai pripažinti šią krikščionybės reikalaujamą teisę. Negalima rimtai abejoti, kad problemos, kurias svarsto politika, ar tai bus valdymo, ar socialiniai bei ekonominiai klausimai, rišasi su doroviniais ir dieviškaisiais dėsniais. Jei pilietis ir juo labiau valstybė yra saistomi savo sąžinės, tai sąžinė bus tik tuščias žodis, jei ji nepareis nuo nepriklausomo autoriteto, kuris tik vienas gali sąžinę duoti ir ją teisti. O kai dėl šios teisės vykdymo, tai būtų mažiausia neišmintingai drąsu daryti priekaištus krikščionybei, nes patyrimas ir istorija pakankamai įrodė, kad politika iš to tik laimėjo ir dar gali laimėti.

Moralė bendra prasme yra universalinis gėris. Ji privalo įpareigoti žmones visuose jų darbuose; kitaip jos buvimas nepateisinamas. Ypatinga prasme, moralė yra papročių drausmė, ir jei ji turi dėl to teisę įsikišti į politiką, tai dėlto, kad jos pareiga atnešti politikai savo jėgos ir dorybės geradarybes. Bet viešoji dorovė yra kitas dalykas ir daugiau negu privatinė dorovė, kuriai ji priduoda savąjį bendruomeninį charakterį. Pagal natūralinę minčių ir dalykų tvarką, politika, kuri nori būti ne tik teisinga, bet ir veiksminga, iš dorovės laukia savo veiklos principų, o dorovė, kuri nori būti lojali ir veikianti, savo įkvėpimą semiasi iš krikščionybės. Taip pat ir krikščionybė atsimena, kad ji pašaukta ne griauti, bet įvykdyti. Kaip žmoguje ji atbaigia prigimtį, pridėdama malonę, taip dorovėje ji gerbia šios pastarosios natūralinius dėsnius ir juos palenkia dieviškiesiems dėsniams. Iš krikščioniškosios ir politinės pusės kiekvienam visa paprasta ir aišku, kas nėra užsispyręs sistemingai neigti dorovės būtinumo ir neatmeta bet kokios religijos vertės.

Kiekvienos politinės ir visuomeninės koncepcijos pagrinde yra aiški ta pirminė, niekeno, be kelių išimčių, neginčyta tiesa, kad žmogus yra socialus. Tikėti, kad žmogus gimsta geras ir skelbti, kad visuomenė jį pagadina, yra pagrindinė klaida, kurią atmeta protas ir patyrimas. Jei kai kurie betgi palaiko tokį sprendimą, tai turėtų visai logiškai pasekti Tolstojum, kuris, rutuliodamas šią mintį iki galo, skelbia krikščioniškąjį anar-

chizmą. Bet čia įsikiša pati krikščionybė. Ji pagrindžia krikščioniškąjį faktą, kuris sąlygoja moralinę likimo problemą, primindamas, kad Dievo darbas buvo žmogaus pagadintas ir kad žmonija savyje nešioja prigimtosios nuodėmės pasekmes. Tuo būdu krikščionybė iš principo duoda politikai išaiškinimą ir įspėjimą. Tikėjimui sustiprinant protą, klaida gali kilti iš iliuzijos ar prietaro. Tiesa, būdama išmintinga ir atsargi, norėdama išlikti savimi privalo tik sekti savo natūraliu proto ir tikėjimo palinkimu. Institucijos ir žmonės iš čia gauna dorovines normas ir religinius principus, kuriuos jiems privalu gerbti, bet ir jų pačių interesas yra semtis iš čia įkvėpimo. Pilietinės ir moralinės dorybės turi tą patį krikščioniškąjį įkvėpimo šaltinį.

Dorovė nėra sutartis, kaip kad tvirtina teoretikai, kurie iš jos mokslo reikalauja dažniau būti blogio pateisinimu negu gėrio vertės įrodymu. Jei dorovė yra susitarimo dalykas, tai kiekvienas gali laisvai ją tiek tegerbti, kiek jam patinka. Tik viena tiesa įpareigoja; net paties gėrio, jei jis yra ginčijamas, pasitaikius progai nepaisoma. Tuo pačiu pagrindu sunku prileisti abejingumą vienos ar kitos moralės atžvilgiu, esą - kad tik ji būtų ir kad jos būtų laikomasi. Jei visos moralės vertingos, tai nėra nė vienos vertingos. Betgi, kaikas pasakys, yra teisė. Čia nėra reikalo filosofuoti. Faktai kalba. Žmonės ir tautos tiek dažnai vartoja šį žodį ir išnaudoja tą dalyką, kad iš tiesų teisė dažnai reiškia tik teisinę sąvoką, be didesnės vertės ir reikšmės. Kaip visa, kas kitados buvo civilizacijos pasididžiavimas, teisė, vistiek, ar viešoji ar privatinė, visai nusmuko. Teisė jau negerbiama. Tiesa, ji gali reikalauti pagarbos, jei ji pati jos verta, jei jos kilmė šventa, o praktinis gyvenimas be priekaišto. Reikia ne tik atstatyti žodžio vertę, bet reikia pradėti ir pagimdyti kūną doktrinos, kurios siela bus krikščionybė ir kurios siela duos visuotinei sąžinei gyvybę. Teisės sąvoka tik tiek įgis vertės, kiek ji pasieks šią apimtį ir pilnumą. Jei šiam užsimojimui nevadovaus aukščiausioji mintis, tuščia laukti, kad būtų realizuota tolimesni ir plačiausi tikslai. Daugybė pavyzdžių rodo, kaip lengvai išsiskiria jėga ir teisė. Mažiausia proga gali būti pretekstu sugriauti teisingumo pusiausvyrai, kol pasaulis iš naujo neras savo svorio centro krikščionybėje. Jėga, kuri pripažįsta teisę, negali kitaip elgtis, kaip tik tikėti morale. Silpna valstybė tik tuomet gali pasitikėti stipriąja, kai mato šią pastarąją tikint tą patį idealą ir dėliai tų pačių priežasčių ir laikant save pirmą įpareigotą gerbti pasirašytąsias teisingumo taisykles.

Net pati utilitariškiausia ir labiausiai tiesioginė politika turi žinoti, kad nieko rimta ir pastovu nepadaroma be elementariausių dorovės dėsnių pagarbos. Nuo to laiko, kai žmogus pasidarė to vardo vertas, jis siekia prisiderinti prie teisės, kad pateisintų norimus apsaugoti reikalus. Bet kas gi yra teisė, jei ne moralės paveldėtoja? Tačiau, kai teisė nepajėgia priversti save gerbti, ir dorovė keršija. Tautos, kurios, paniekinusios teisę, paiso tik savo egoistinių interesų, tuojau patenka į ekonomines krizes, visuomeninius sumišimus, karus, ir teisėti reikalai, kurių neprotinga politika nebegali apsaugoti, būna daugiau ar mažiau, siauriau ar visuotiniau, pažeidžiami. Priešingai, tik vienas teisingumas pajėgia įkūnyti tvarką ir taiką tautoje ir tautose, nes jis vienas sudaro žmonių solidarumo sąlygas, logiškas išvadas ir gyvą liudijimą tos sielų brolybės, kuri yra aukščiausios moralės, pačios didžiosios dorybės, gailestingumo, išraiška.

Politika, kuriai tikrai rūpi bendrasis gėris, veikia taip, kad ne tik jos autoritetas apsaugoja prigimtines laisves, bet kad jos prestižas įkvepia ir globoja pačią moralę ir jos pasireiškimus šeimos, profesijos ir tautos gyvenime. Politika, išimtinai ir visuotinai tarnaujanti tautai, žinosi teigyjanti dorybės plačiausia šio žodžio prasme tik tuomet, kai ją palaiko moralė, natūralioji pastovių ir harmoningų žmonių santykių saugotoja. Ar savo idealo viršūnėse politika laukia iš moralės civilizacijos išskleidimo, ar pačiuose paprasčiausiuose reikaluose ji pasigelbsti morale savo visuomeninei pusiausvyrai išlaikyti, - iš šios gyvos politikos ir moralės vienybės visa, kas gera, gims tik tautai tikint moralinės sankcijos būtinumu. Tuo būdu, kai moralė duoda politikai savo tvarką ir kryptį, politika iš jos turi naudos ir garbės.

Jei moralė nėra teisės pagrindas, o pats Dievas nėra moralės pamatas, tai kas iš tikrųjų belieka pareigai pateisinti? Nuomonė, paprotys, jėga, įstatymas. Niekas iš to, kas gali remtis teise, negali būti teisės pagrindu. Net pats įstatymas, dėl kurio galima dažnai abejoti, kad jis būtų bendros valios išraiška, - kuria teise jis gali manimi disponuoti? Jei įstatymai kilę tik iš žmogaus, kaip jie gali įpareigoti mano sąžinę? Daugumas nėra tiesos įrodymas ir juo labiau teisės ir moralės pagrindas. Jau Platonas šiuo reikalu sakė, kad „tas, kuris pabudęs ar sapne nemoka atskirti bloga nuo gera, neišvengs papeikimo, nors visa minia jį garbintų". Netiktai kad minios nuomonė nėra tautos nusistatymas, bet vistiek, ar ji bus vieno žmogaus, ar tautos - neteisybė lieka ta pati; ir politiškai eidama iš tautos ji gali būti dar pavojingesnė, nes yra bevardė, ir dėl to jai mažiau galima pritaikinti sankcijas. Įstatymas ne daugiau už jėgą gali kurti teisę. Noras įrodyti, kad tiesa pareina nuo minių sprendimo ar kad teisingumas priklauso nuo vieno žmogaus valios, tai neigimas dieviškosios valdžios, moralinių įstatymų ir žmoniškosios išminties kartu.

Moralė ir politika negali gyvuoti viena apie antrą nežinodamos, bet privalo harmoningai sugyventi, kad nuo jų dėsnių pareiną papročiai visuomenei padėtų klestėti ir švelnėti. Visuomenė gyvena žmonių sąžinėje, bet ją sudaro žmonės. Turėdamas visiškai laisvą savo individualinę sąžinę, pilietis mato, kad daugelį jo veiksmų apsprendžia valstybė. Jei visuomenė nėra viskas, tai žmogus juo labiau. Abiejose kraštutinėse klaidose, individualizme ir kolektyvizme, žmogus ir visuomenė lygiai pasidaro aukos. Taip pat ir čia krikščionybė yra geras teisėjas, nes ji pasirodė esanti tikras vadovas. Kai šv. Tomas Akvinietis, krikščionijos mąstytojas, tvirtina, jog bendrasis gėris yra svarbiau negu dalinis, kad valstybė yra vienintelė tobula bendruomenė, tai jis duoda moralei teisės, o politikai faktų argumentus. Čia protui yra visa taip paprasta ir taip natūralu, jog protas iš karto atskleidžia tiekos politinių klaidų išaiškinimą ir tiekos krikščioniškųjų dorybių paslaptį. Šie prakilnieji visuomeninio humanizmo principai yra žmogiškasis krikščionybės mokslas, kuris pakeitė pasaulį ir nugalėjo iš graikiškai romėniškos visuomenės paveldėtus papročius, paskui apvaldė feodalinės visuomenės aistras ir išnaudojimus. Tai buvo gilus žmogaus pakeitimas bei lėta papročių raida dvasios kultūrinimo, širdies auklėjimo keliu, skiepijant garbės, teisingumo, gailestingumo darbų, moters gerbimo ir šeimos meilės pradus. Prieš tautų pavergimo teisę pastatyta pareiga tarnauti, prieš kerštо ir karo teisę - solidarumo ir taikos pareiga, - visa dėlto, kad mistinis Bažnyčios kūnas, nuolat augdamas tautoje, kuria

sielų valstybę, dvasinį papildymą, pasireiškiantį ir įsikūnijantį žmonių atbaigimu.

Kodėl šią moralinę, o kartu ir politinę, pamoką žmonės taip greitai pamiršo? Ir kaip čia yra, kad vis dar atsiranda viešosios moralės mokytojų, kurių mokslą pasmerkia patyrimas, arba kurių pastovios ideologijos teorijos niekad tikrovėje nebuvo nė kiek įrodytos faktais? Vienam nėra moralės tiesiogine prasme, kai kalbama apie politiką, nes tikslas pateisina priemones. Kitas moralę skelbia tautai, bet nuo jos atleidžia elitą, prie jo, žinoma, prisiskirdamas ir pats save. Kiti vėl nori, kad religija būtų jiems patiems paguodos šaltinis ir taikos garantija visuomenei, bet atmeta jos moralinę drausmę. J. J. Rousseau arba Makiaveliui, istoriniam determinizmui arba dialektiniam materializmui, krikščionybė duoda tą patį atsakymą, nes tiesa yra tik viena. Kas priima krikščionybę, privalo priimti jos gyvąją vienybę, ir ne tik vieną jos pusę ar dėl vienos kurios jos ypatybės. Atkirsti nuo krikščionybės jos moralę ar dvasią, tai tiesiog reiškia ją iškreipti ir sužaloti.

Galėtų kas prikišti- kokia bebūtų krikščionybės tiesa, vis tiek jos moralė gali varžyti politiką, kurioje vertinami tik rezultatai. Iš tikro gi turi vertės tik bendrasis gėris, o ne koks nors rezultatas. Jei vistiek - gėris ar blogis, jei karas ir taika - tik proto aštrumą lavinąs pasismaginimas, tai toliau neieškokim. Bet jei svarbu įkūnyti gėrį ir organizuoti taiką, tai vertingos yra tik pastangos siekiančios gėrio ir taikos, nors tos pastangos ir būtų sunkios ir jų vaisiai netikri bei tolimi. Tuo būdu moralės reikalavimai yra visuotiniai, ir jei tikslas to reikalauja, tai priemonės įpareigoja. Nepaisyti jos reikalavimų yra, kita vertus, bloga politika, ir valstybės, kurios leidžiasi į pavojingą religinių bei moralinių nuolaidų žaidimą, tuoj ima svyruoti tarp kraštutinumų: iš absoliutizmo į anarchiją, arba iš luomo valdymo į klasės valdymą. Maža dar yra naujų laikų valstybių, kurioms tikrai rūpėtų gerbti moralė, kuri kitados buvo viena iš politikos sudedamųjų dalių. Net dažnai, kai politika kalba apie teisę, tai ne tam, kad nusilenktų prieš prigimtinę ir pozityvinę teisę, bet kad apie ją nepriklausomai ir neatšaukiamai spręstų. Politinio būtinumo pretekstai, beje, yra dažniausiai šališki. „Kai kartą yra pasisakyta, jog moralė reikia paaukoti tautos reikalams, - šia proga pažymi P. de Staël, - tai netrukus žodis t a u t a diena iš dienos siaurinamas, ir pirmiausia iš tautos padaromi savieji šalininkai, paskui savo draugai, toliau savo šeima, kuri yra tik padorus žodis pažymėti sau pačiam."

Kad ir kaip reikalaujanti yra Bažnyčia viešosios moralės klausime, bet ji yra labai atsargi vertindama tų doktrinų, kurias ji pasmerkia, autorius. Jos krikščioniškoji dvasia ir politinis patyrimas ją nuteikia vertinti intencijas ir atskirti aplinkybių priedą. Jei tiesa yra viena, tai vis dėlto retai kurioje doktrinoje būna vien klaida; dar rečiau būna, kad klaidingą mintį ir neapgalvotą veiksmą nebūtų įkvėpęs kilnus jausmas. J. J. Rousseau sprendimų klaida lengvai išaiškinama širdies iliuzija, o kai dėl paties Makiavelio, tai jo minties bei jo paties istorijoje yra tam tikrų moralinių sumetimų, kurie savotiškai pateisina moralę. Makiavelis iš tikro neturėjo nei moralisto nei doktrinieriaus intencijų. Jo raštai yra ne tiek politinių mokslų rinkinys, kiek laiko papročių liudijimas. Šešioliktojo amžiaus nemoralumas buvo apėmęs ir politikos sritį, ir kaip paprastai atsitinka, paviršutiniai ir laikini pasisekimai buvo palankesni melui negu

tiesai ir ydai negu dorybei. Rūpindamasis valstybe, Makiavelis tiria politikos sąlygas bei galimybes, neieškodamas gėrio, kurio galėtų tauta iš jos gauti. Siekdamas Italijos vienybės, jis užmiršta savo amžiaus paliktą pavojuje krikščionybę ir savo pakrikusio krašto paniekintą dorovę. Tai netik krikščionio yda, bet ir politiko klaida. Tiek jo gyvenimas, tiek jo politika yra nenusisekusi. Šiandien politika iš ilgo patyrimo žino, kad lojalumas kilniai apmoka ilgas viešosios dorovės pastangas ir kad pats interesas įsako būti teisingu, nenusileidžiant gudrumui ir jėgai, bet priešingai, ginant žmonių teises ir tautų garbę. Montesquieu, įpareigodamas valstybę prie teisės gerbimo pridėti dorybės praktiką, pripažino didelę tiesą. Tokiu būdu ne tiktai teisė yra valstybės aukštesnio intereso samprotis, bet ir tautų gėris, moralės vardan, patampa valstybių buvimo pagrindas. Tad tarptautinės moralės ir ypačiai teisėtumo kūrimas nebėra valstybių reiškiama vyriausybių valia, bet moralinės sąžinės suformuota teisinė sąžinė. Tarp teisės ir moralės teisingumas sudaro ryšį, kurio vidinis ir visuotinis pobūdis yra juo stipresnis, kad jis reiškia krikščioniškosios sąžinės reikalavimus.

Kadangi krikščionybė įkvėpia moralę, tai jai priklauso teisė ir moralei vadovauti bei ją vertinti. Kai Bažnyčia įsikiša į tuos klausimus, kur viešoji moralė yra liečiama, ji vykdo vieną iš savo šventų vadovavimo pareigų. Jokio savo aukštesnio sumetimo dėliai valstybė negali statytis aukščiau už šią iš Dievo kilusią teisę. Tvirtindama moralės vardu, kas yra leistina ar neleistina, Bažnyčia, anaiptol neatimdama valstybei jos autoriteto, ją tvirtina ir stiprina, pridėdama dar savąjį autoritetą. Enciklikos, ypatingai Pijaus XII, aiškiais bruožais nužymi pagalbą, kurią katalikų moralė teikia savo uždaviniu besirūpinančiai politikai. Prigimtis, kokybė ir įvairumas tų geradarybių, kurias valstybės gali patirti iš tos pagalbos, yra pakankamas pagrindas, kad jos neleistų sau pačioms kištis į dorovės sritį. Visuomeninė tvarka, bendras reikalas, valstybės aukštesnis interesas jokiu būdu nepateisina sąžinių dirigavimo ar kontroliavimo. Net pats dorovės ar religijos interesas būtų blogas pretekstas valstybei, kuri bandytų savo vardu vykdyti prievartą. Institucijos gali turėti žmonėms įtakos, bet jos negali uždėti dorybės pareigos, ir jokia galybė pasaulyje neturi valios apriboti teisių tos sąžinės, kurios visišką laisvę gerbia pats Dievas. Valdžios turi tik teisę ir pareigą griežtai budėti išviršinės dorovės sargyboje. Bet kokios kitos pretensijos iš valstybės pusės tik sugadintų ir dorovinį ir politinį darbą.

Kadangi moralė priklauso sąžinei, taigi intimiausiam žmogaus pasauliui, tai tik vieną krikščionybė gali pajėgti jai (moralei) įkvėpti dorybės ir iš jos skleisti geradarybes. Tarp Dievo valios ir žmogaus laisvės kiekvieną akimirką vyksta drama. Veidas veidan Dievas ir žmogus yra vieninteliai liudytojai. Pakanka tik tai žinoti ir tuo gyventi, kad suprastum tuščias filosofų, sociologų ir biologų pastangas moralę grįsti mokslu. Nuo Spinozos etikos iki Bertheloto scientizmo (doktrina pripažįstanti tik pozityvinę mokslo tiesą) ir Durckheimo sociologinės moralės, visi vakar vertinti išaiškinimai šiandien jau atmetami. Reiktų sutikti, kad istorija blogai aiškina faktus ir nepateisina žmonių, ir jeigu visuomenė ir gali sukurti tvarką, autoritetą, hierarchiją, tai nepajėgia sukurti moralės. Materializmas, vistiek ar istorinis ar mokslinis, nesupranta moralinės tvarkos. Faktų studijavimas neturi nieko bendra su prievole ir įparei-

gojimu, kuriuos įkvepia idealas, o pateisina galutinis tikslas. Papročių mokslas negali būti moralė.

Moralė yra dvasios evidencija (aiškumas), kurios tikrumo pobūdis neturi nieko bendra su kad ir griežčiausio mokslo tikrumu, su to mokslo, kuris visuomet žiūri naudos, dažnai nesupranta ir niekad neapvaldo. Reikia tikrai išdidžios dvasios ir užkietėjusios širdies žmogaus, kad užsispyrusiai atmestų natūralią gėrio sąvoką, laikomą pareiga. O jei kalbėsime apie viešąją moralę, tai dar labiau pasirodys aiškus jos būtinumas. Iš tikrųjų, žmonės būdami visuomenėje parodo tuos trūkumus, kuriuos jie turi kievienas atskirai, ir be to dar kai kuriuos kitus, būdingus pačiai bendruomenės prigimčiai. Juo senesnės civilizacijos yra žmonių bendruomenė, juo jos veidas rodo paprastesnius ir ryškesnius bruožus, kurie žymi šeimos atavizmą, provincijos charakterį, tautos genijų. Jautri ir aistringa, judresnė ir mažiau apsivaldanti, negu kiekviena ją sudarančių individualinių dvasių, kolektyvinė dvasia yra dar labiau už šias pastarąsias reikalinga dorybės sau pačiai apvaldyti ir idealo vadovautis. Kaip neišsigąsti, kad taip trūksta moralės, kai mąstai, kiek tautų interesų konfliktai yra sunkesni negu tarp šeimos ar profesijos narių, arba kiek teisingumo ir santaikos dvasia yra reikalingesnė tarp valstybių ir tautų negu tarp šeimos ar profesijos bendruomenės narių. Ir tačiau dažnai pastebima, kad jei privatinė moralė yra įgijusi ir išlaikiusi drausmę, tai viešoji, ypač tarptautinė moralė turi dar visko mokytis, nes ji yra tik gimusi. Krikščionybė jai padės gyvuoti. 1917 m. kardinolas Pacelli, šiandien Pijus XII, jau tvirtino: „Teisinga ir pastovi taika visuomet turės krikščioniškos viešosios teisės pagrindą."

Iš tiesų, ne tik moralė turi nedorovingumui pasipriešinti ir intelektualinį turnyrą laimėti. Taip didžiai išsiskaidžiusiai ir vis dar krinkančiai visuomenei reikalinga sąžinė. O kas jai ją duos, jei ne krikščionybė su savo atbaigta, pilnutine morale? Tą plotą, kurį pralaimi krikščionybė, laimi žmogaus panieka. Ir kai mums iš visur graso įsiviešpatauti žmogaus pavergimo ir pažeminimo politika, mes galime pasitikėti tik krikščionybe, jos civilizuojamąja ir išganomąja galia, kuri viena tegali mums duoti Dievo vaikų laisvę.

Pažanga ar žengimas atgal? Kiekviena mintis, kuriai rūpi galutinės tiesos išvados, galiausia prieina būtiną pasirinkimą. Čia taip pat reikia pasirinkti moralės vardan. Pasauliui, kurio nestiprina gyvas tikėjimas, gresia paskutinių moralinės pažangos pozicijų nustojimas ir atkritimas į savo giminės pradžią, į tą pirmykštį būvį ,kur protas nevaldė instinkto. Jei Dievas nebūtų Dievas ir jei krikščionybė visuomet neturėtų šventumo liudytojų, žmonės galėtų bijoti priėję didžiausio nupuolimo.

4. Krikščionybė ir socialinis teisingumas

„Religiją reikia laikyti dideliu visuomeninio išsivystymo veiksniu ir didele žmonių visuomenės dvasine ir moraline jėga."

Eduardas Benešas.

Krikščionybė, politiką įpareigodama gerbti žmogaus asmenį, sukrėtė ir atnaujino visuomenę. Bet jeigu per ilgą laiką pasikeitė papročiai, tai dėl to, kad nuo pirmos akimirkos įtikėjo protai ir atsivertė širdys. Krikščionybė, tikėjimas ir meilė buvo pirmutinė didžioji žmonijos viltis.

Ilgai laukę šio išvadavimo, kuris rėmėsi jų dieviškuoju įsitikinimu, žmonės ir tautos ilgai iš politikos reikalavo, kad ji brolišką visuomenę pradėtų ir suorganizuotų į likiminę bendruomenę. Ir štai šiandien tautos ir žmonės - pamažu užmiršę viltį, maldauja iš politikos malonės, kad ji apsaugotų juos nuo karo, vargo ir griuvėsių. Jie šiandien žino iš liūdno patyrimo, kad medžiaginė pažanga nepajėgia užtikrinti žmonijos pažangos, ir susirūpinę ieško, kaip jie, tiek rizikavę mirti, galėtų rizikuoti gyventi.

Šituo šiandien išnykusiu tikėjimu neapibrėžta pažanga, kurio filosofinis įkvėpėjas - 18 a. racionolistinis amžius, devynioliktajame amžiuje ligūstai džiaugiamasi. Pagal tą tikėjimą pažanga klaidinga mokslo mistika turėjo užtikrinti žmonijos laimę. Iš tikrųjų, vidinis blogis, liberalinis kapitalizmas, graužė visuomenę. Tragiškoji liberalinio kapitalizmo istorijos tikrovė pasirodė taip aiškiai, jog šiandien joks ekonomistas neginčijo jo klaidų bei ydų. Kiek pradžioje jie sužadino didelių vilčių, tiek mūsų dienomis jis įsitikino esąs didele dalimi atsakingas už socialinę netvarką ir neteisybę.

Liberalinis kapitalizmas susinaikino pats. Iš pagrindų užsikrėtęs moksliniu materializmu, iš kurio jis yra kilęs, jis nešiojo pats savyje savo pasmerkimą, ir krikščionybė neapsiriko, atskirdama jo piktus darbus iš jo dvasios ir pasireiškimo ženklų. Sulig medžiagine pažanga atitinkamai būtų reikėję organizuoti profesinė veikla ir visuomeninis gyvenimas. Politika, ant kurios ši pareiga guli, neturėjo priemonių nei negalvojo apie ją. Politika pati pirmoji pakliuvo į tų ideologijų jungą, kurias ji įkvėpė. Kaip ji galėjo atmesti ekonominio materializmo kultą, pati pripažindama socialinio materializmo dogmą? Ji ne tik leido jį, bet dar skatino blogį, iš kurio ji tikėjosi, kad visuomenei ateis gerovė ir taika, nes pirmos pasisekimo valandos buvo sudariusios iliuzijų. Ilgainiui ši sisteminė ekonomija parodė savo nežmonišką charakterį su visomis savo pasekmėmis visuomeniniame gyvenime. Gamindama iki begalybės gaminius techninėmis, vis labiau tobulinamomis priemonėmis, industrija netrukus galėjo materialistinėje visuomenėje pasirinkti tik karą arba nedarbą. Dar labiau gamyba negalėjo gyvuoti, neišskyrus iš vartojamųjų gėrybių pasidalinimo kaskart vis didesnio skaičiaus darbininkų. Šie, dabar pasidarę nereikalingi visuomenei ir beginkliai prieš savo likimą, nieko negalėjo reikalauti, nebent pagalbos, ir begalėjo rinktis tik rezignaciją arba maištą.

Liberalinis kapitalizmas, turėjęs atnešti žmonėms laisvę, nepajėgė jiems duoti socialinio teisingumo. Nes gi iš tikrųjų kapitalizmas gali turėti tik vieną tikslą-pelną, ir jį gali pasiekti tik viena priemone - gamybos keliu. Jo buvimo sąlygos ir jo buvimo pateisinimas jį verčia būti nepermaldaujamai griežtą. Tayloro sistema ir Bedeau metodas, šie moderniosios technikos išradimai, kurie ne tik leidžia organizuoti darbą taip, kad jis duotų kuo daugiausia naudos, bet taip pat sistemingai išskirti visa, iš ko būtinai nėra pelno. Nepaisant visų gražių teorijų, liberaliniam kapitalizmui vaidenas tik savikainos ir pelno idealas. Nors jis ir bando teisintis progresu ar atsiprašinėti, akindamas į tariamą socialinį nuostolių atlyginimą, bet jis tuo būdu tik labiau išduoda savo tikslus - išnaudoti darbo jėgą ir žinias, ir negali ilgai nuslėpti savo padarinių, būtent pirmyn žengiančio geriausių dirbančiųjų jėgų išnaikinimo - darbininkų, amatininkų, menininkų ir mokslininkų. Negalima reikalauti, kad pinigas tarnautų, jei jis ne priemonė, o tikslas. Pelno nemoralumas pasirodė nežabotoj spekuliacijoj, kurios dėka įsigalėjo aferistų, nereikalingų tarpininkų, skolintojų be rizikos ar atsakomybės, didelių privatinių pelningų monopolių galybė. Skandalingai pelnydamasis be darbo ir darbo teisingai neatlygindamas, liberalinis kapitalizmas padarė iš pinigo valdovą, kurio despotiškumas pirmavo visuomenės tvarką griaujant. Taip gimė klasių kova, kuri neįteisina, bet puikiai išaiškina politikos nepajėgumą visuomeniškai teisingai organizuoti visuomenę.

Atsisakymas nusileisti liberalinio kapitalizmo tiranijai yra teisingumo refleksas. Kai pasirodė, kad gamybos sutelkimas, užuot tarnavęs kolektyvo reikalams, visus gaminius leido pasiglemžti kelioms tautoms, buvo aišku, kad netekę teisių dirbantieji ir pati visuomenė, kuriai grėsė naujas pavergimas, turėjo pilną teisę pasiskelbti teisėtai besiginą. Politika privalėjo atstatyti tvarką, įvesdama teisingumą. Čia buvo jau ne tik susidūrimas, kurį galėjo sutvarkyti teisiniai argumentai, bet kur kas aukštesnis ir tolimesnis dalykas negu teisė; teisingumas privalėjo atlikti žmonišką darbą. Prieš pelno išnaudojimą reikėjo pastatyti teisingos kainos sąvoką, ir prieš kapitalizmo išsišokimus pastatyti teisingą atlyginimo sprendimą. Teisingas atlyginimas yra ne tiktai tas, kuris leidžia darbininkui gyventi, bet tas, kuris leidžia egzistuoti židiniui. Pagal laiko ir vietos sąlygas valstybė gali iš tikrųjų teisiškai sutvarkyti teisingumą bendrojo gėrio dėliai, jeigu reikia, aprėžiant dalinį labą, net individo teisę ir nuosavybę, kuri pirmiausia tėra visuomeninė funkcija. Visuomeninis teisingumas vadovauja teisiniam teisingumui. Valstybė yra juo labiau įpareigota įsikišti, kadangi jos autoriteto globa ir kontrolė turi pakeisti trūkstamą profesinių organizacijų autoritetą, kurios iš visuomeninių bendruomenių nukrito į politinių sindikatų laipsnį. Vargingesnis už vargingiausią anų, praeities krikščionijos laikų darbininką, šiandien darbininkas yra vienas ir neginamas. Kai Vidurinių amžių darbininkas buvo įjungtas į visuomeninę ir profesinę santvarką, kuri pripažino jo teises ir gynė jo reikalus, moderniojoj visuomenėj jis yra pakliuvęs į medžiaginį nesaugumą ir visuomeninį nepastovumą, kurie sudaro nežmoniškas proletaro gyvenimo sąlygas.

Įvairiomis aplinkybėmis valstybė mato pavojų, kuris kyla leidžiant didėti visuomeninei neteisybei, kurios jei ne pašalinti priežastis, tai bent sušvelninti padarinius bandė keli valdžios atstovai. Kiekvieną kartą poli-

tika nedavė jiems nei laiko, nei priemonių. Mat, blogis buvo toks gilus ir išsiplėtęs, jog paprastų priemonių nepakako. Evoliucijos būdu, kurios logišką išsirutuliojimą nesunku nupiešti, liberalinis kapitalizmas pagimdė marksizmą. Socializmas yra kur kas pralenktas. Jis ne tik negali savintis „valandos viešpaties“ vardo, kurį neseniai vienas jo vadovų jam pripažino, bet jo gerų norų nesutaikomumas su veikimo tikrove pasirodo tuojau, kai tik jis ateina į valdžią. Jis savo politinių avantiūrų nusikrato tik dalyvaudamas valdžioje, kitaip sakant, kai jis čia nustoja, kartu su savo ideologija, ir savo vardo ir savęs pateisinimo. Jei marksistinis komunizmas laimi tai, ko nustoja socializmas, tik dėl to, kad su nepermaldaujama logika jis eina savo mintyse ir veiksmuose iki galo. Ir jeigu jis taip pat lengvai doktrinoje ir istorijoje pakeičia liberalinį kapitalizmą, tai dėl to, kad jis yra šio pastarojo natūralus paveldėtojas.

Kapitalizmas ir marksizmas yra individualizmo vaisius. Bendruomeninę idėją, kaip ji reiškiasi šeimoje, visuomenėje, religijoje, liberalinis kapitalizmas pakeitė individo idėja, kadangi darbo organizacija buvo vienintėlis siekiamas tikslas, turint galvoje vienintėlį reikšmingą dalyką - gamybą. Pats gi marksistinis komunizmas revoliucinės veiklos priemonėmis individus skirsto klasėmis, siekdamas vienintėlio reikšmingo rezultato - tautų išvadavimo. Šitas išlaisvinimas bus įvykdytas, kai bus išnaikintos klasės ir valstybė visiškai pakeista, kad net nebebus jau valstybe, pataps, kaip parašyta, „Bažnyčia žemėje“. Ištikimas istoriniam ir dialektiniam materializmui komunizmas tiki vien tik materialinėmis jėgomis, kurios kuria istoriją. Didžiausias galios troškimas yra kartu jo teisė, moralė ir religija. Su tradicinėmis sąvokomis, kurias mes laikome civilizacijos ir krikščionybės palikimu, jam nėra ko veikti. Jo ateizmas šiuo atžvilgiu yra praktinis, kadangi jis išnaudoja pačią religiją, jei tik ji gali patarnauti jo tikslui. „Kiekviena religinė ideja yra baisenybė“, skelbia Leninas, kuris prideda, kad visgi reikia ja pasinaudoti tuo atveju, kai ji gali padėti užtikrinti svarbų laimėjimą - išvaduoti žmogų iš visokios jo vergijos. Taip pat, koks gali būti visuomeninio teisingumo klausimas ten, kur nėra nei bloga, nei gera, nei tiesos, nei klaidos, bet tik veikimas, galingiausias, palankiausiu laiku efektingiausias veiksmas? Marksizme visa yra absoliutu (prieštaravimu sau gali jį kaltinti tik nepažįstantieji jo mokslo)ir giliausia dermė tiek jo mintyse, tiek veikime.

Prieš materializmą, tiek liberalinio kapitalizmo, tiek marksistinio komunizmo pavidalo, stoja savo dvasia ir darbais ne tik krikščionybė. Kiekvienas pripažįstąs dvasios reikalus žmogus, šioks ar toks civilizacijos paveldėtojas, biaurisi minties, kad žiaurumas ir klasta yra visuomeninė teisė ir politinė pareiga. Ir dabartiniame pakrikusiame pasaulyje reta yra žmonių, kurie sutiktų atsisakyti politinės laisvės ir visuomeninio teisingumo vilties ir tuo būdu padėti laimėti totalistinėms valstybėms, kurios dažnai dedasi demokratijos kaukę. Tie, kurių aistra neapakino, geriau supranta, po tiek bandymų, kurių aukos jie yra, kad politika juos vertė gyventi priešingai jų pačių interesams ir net jų pačių prigimčiai. Užuot gyvenę pagal kokybės įstatymą, jie gyveno pagal kiekybės dėsnį. Jie buvo individas prieš asmenį, sindikatas prieš amatą, klasė prieš bendruomenę, valstybė prieš tautą.

Moralinė netvarka, plačiai apėmusi visuomenę, gimdo tik visuomeninę netvarką. Netvarkos būdu tvarkos nepadarysi, taip pat teisingumo su ne-

teisingumu ar meilės per neapykantą. Prievartos, žiaurumo doktrina neapsimoka ir politikai. Ją naudojančios valdžios nuo jos ir žūva, ją palaikančios šalys yra pasmerktos žlugimui bei vergijai. Net ekonominės pusiausvyros stoka, kuri dažnai yra visuomeninių susikirtimų priežastis, irgi kyla iš moralinės netvarkos daugiau negu atrodo. Jei žmogaus vienintelė paskirtis tik gaminti ir gaminti kaskart daugiau, kad vien tik praturtėtų ar įgytų valdžios, tai nereikia stebėtis, kad žmogus žmogui yra niekis. Šiame mokslinės didybės ir pavergimo amžiuje panieka žmogui yra tokia didelė, kad jei neturėtum aiškiai didelės vilties, nedrįstum tikėtis žmonijos geresnio likimo. Krikščionybė, kuri perdirbo senovės visuomenę, žmoniją išvaduodama iš vergijos, dar yra pajėgi perdirbti moderniąją visuomenę, išvaduodama žmones iš ekonominės vergijos ir politinės diktatūros. Ypačiai niekas negali labiau padėti tautai grįžti į religiją, kaip popiežių enciklikų balsas apie valstybės pareigą patenkinti teisėtus darbininkų reikalavimus, sukliudant ekonominį viešpatavimą ir atitaisant socialinę neteisybę.

Padėjusi žmonėms vardan moralinės teisės lygybės pasiekti pirmąjį visuomeninės lygybės perijodą, krikščionybė gali politikai duoti visuomeninio teisingumo viltį, nes ji teikia politikai priemones to teisingumo darbams atlikti. Politika galbūt dar tebesirūpina teisingumu, bet tą savo rūpinimąsi seniai jau reiškia ideologijos kalba, pamiršdama, kad tik bendro dorovinio ir dvasinio idealo tikrovė yra protinio susitarimo sąlyga. Dažnai netekę prigimtinės ir antgamtinės paramos, politiniai susitarimai, kad ir iškilmingiausi, yra paviršutiniški ir laikini. Juo labiau įvykiai privers tautas priklausyti vienas nuo kitų, juo labiau atsistos prieš akis būtinumas moralinės vienybės bendrame likime. Tačiau juo pasaulis labiau susiorganizuos į kolektyvą, juo žmogus turėtų būti laisvesnis asmeniniu, profesiniu ir visuomeniniu požiūriu. Jei visuotinė dvasia, suteikianti visuotiniam darbui gyvybės, nenori būti chimeriška ar nusikalstama, ji turi išvaduoti žmogaus asmenį. Čia iš tikrųjų stoja vienas prieš kitą krikščionybės ir marksizmo mokslas ir tikrovė, vienas žmogų išvaduodamas iš medžiagos, kitas iš žiaurios būtinybės jį pavergdamas. Bet kaip tik dėl šios dvasios ir galios, kadangi krikščionybė tuo būdu žmogų išvaduoja, tai ji tariasi galinti duoti ir politikai priemonę išvaduoti žmonėms ir tautoms, užtikrindama moralines ir dvasines jų laimės ir gerovės sąlygas. Visuomeninis teisingumas yra tik tuomet realus ir tikras, kai valstybė ne tik gina profesines laisves ir teisėtą ekonominę veiklą, bet taip pat kontroliuoja ir reikale vadovauja lygiam tautinės bendruomenės gėrybių paskirstyme. Čia yra visa techninė ekonomikos problema. Pasirodo, kad tik tuomet ją galima bent kiek sėkmingiau išspręsti, jei politika turi drąsos pabrėžti skirtumą tarp asmeninės laisvės ir ekonominės. Reikia būtinai išsaugoti asmeninę laisvę ir jos asmeninius pasireiškimus, nes tokia laisvė yra kūrybiška. Bet taip pat būtinai reikia, kad valstybė normuotų ir vadovautų ekonominei laisvei, gerai ir naudingai teorijoje, bet pavojingai ir dažnai nesveikai praktikoje, nes galybės ir jungtinių modernių priemonių remiama savanaudiška konkurencija yra gera priedanga lupikiškai telkti pelnui. Reikia tačiau nenuslėpti, kad toks užsimojimas turi daugiau išnaudojimo rizikos negu sekmės galimybės tautose, kurios turi nuolatinių sunkumų ar dėl to, kad valstybė giliai negerbia žmonių teisių, ar kad tauta neturi bendruomenės drausmės jausmo bei papročių. Būtų

tuščia tikėtis įkūnyti visuomeninį teisingumą ten, kur nėra įvykdyta visuomeninė tvarka, kuri tą teisingumą paruošia ir sąlygoja. Ekonominis, visuomeninis, lygiai, kaip ir politinis gyvenimas yra artimai susijęs su morale, ir jokia reforma negalima įvykdyti kurioje šių sričių, jei valstybė jos nepadarys savo institucijose, o tauta nepriims į savo papročių tarpą. Kai studijuojame vieną iš šių pagrindinių bendruomenės paskirties pusių, visuomet esame įpareigoti žiūrėti paprastos ir pilnutinės tiesos, priklausančios krikščioniškos visuomenės tvarkai.

Laisvės ir autoriteto problemai, šeimos ar profesijos problemoms, ekonominiams ar visuomeninių reformų klausimams spręsti, - yra krikščioniškasis, pilnas realistinės ir visiems lygaus teisingumo dvasios požiūris, nusiteikęs priimti ir suderinti iš išorės skirtingus sprendimus. Bet jei čia turėsime galvoje ekonomines ir visuomenines problemas, krikščionybė, iš anksto numatydama ir įspėdama, nelaukė, kol pasireikš neteisybės ir subręs krizės. Būdami didesni realistai už daugelį politikų, popiežiai keletą kartų nužymėjo sprendimus, kurių teisingumą ir tikslingumą valstybės vyrai pripažino po daugel metų. Grigalius XVI 1832 m., Pijus IX 1819 m., Leonas XIII 1891 m., Pijus XI 1931 m., nepasitenkindami priminę dėsnius, smulkiai išdėstė detales, kaip įvykdyti pageidaujamą arba reikalingą visuomeninį teisingumą. Jei politika neniekintų enciklikų, ji turėtų visą eilę naujų pažiūrų, kurios jai nurodytų praktiškų sprendimų kelią įvairiausiose srityse: kapitalizmo, sindikalizmo, žemės ūkio, amatų ir net socialinės apsaugos.

Kad pasaulyje nėra socialinio teisingumo, tai nereiškia, kad visuomenė būtų linkusi į bloga, bet kad žmonės yra ydingi. Maltus ir Proudhonas klydo abu, pirmasis bijodamas per didelio žmonių giminės padidėjimo, antrasis - per didelės gamybos. Žmogus kenčia tik dėl savo nuodėmės. Krizės, kurios rodo augantį nesutarimą tarp gamybos ir vartojimo, aiškiausiai rodo valstybių trūkumus ir jų nepajėgimą numatyti, organizuoti ir valdyti. Katastrofų dažnumas ir dydis pernelyg aiškiai liudija, kad politika turi būtinai ir skubiai keisti savo dvasią ir metodą. Dabartinės nelaimės turi žmones bent išmokyti, ir tai pirmiausia, mylėtis ir vienus kitiems padėti. Pirmutinė valdžių pareiga yra priminti pirmutinius dėsnius ir įgyvendinti pagrindinę solidarumo tvarką, be kurios kiekvienas darbas jau iš pradžių bus pagadintas ir galės gimdyti sociologines blogybes ir politines nelaimes. Atėjęs iš aukščiau tiesos priminimas ir pavyzdžio galia juo lengviau ir stipriau lenks tautas į gėrį, juo jas ištikusio blogio aukų ir bandymų saikas bus pilnesnis. Atsisakydami praeities, kuri visuomenei neša tik netvarką, žmonės trokšta gėrio, kurio lytis yra dar neįžvelgiama, bet kuri jau rodo savo galią. Įvykiai daugiau bus padarę negu visi sumetimai, kad pagaliau būtų galimi politiniai, ekonominiai ir socialiniai susitarimai, kurie kiekvienoje tautoje sukurs profesinius sambūrius, o tarp tautų - tarptautinius komitetus, kuriems rūpės žmones apsaugoti nuo ekonominės vergijos ir socialinės neteisybės bendrame tautų varge, kur jau nėra žmoniškos vilties.

Vistiek, ką bemanytume apie liberalizmą ir valstybės vadovaujamą ekonominį gyvenimą, yra aišku, kad nebegalima toliau daryti vakarykščių klaidų, kurios tiek pakenkė visuomenei ir kurios šiandien, tiek pasistūmėjus ekonominio vienijimo kryptimi, turėtų dar skaudesnių pasekmių. Nuo šiol visos problemos statomos iš karto ir daugelis jų pagrindinių min-

čių, apie kurias prieš kurį laiką negalima buvo ir galvoti, skatina duoti iš pažiūros nelabai išmintingą atsakymą. Būtų menkniekis, jeigu reikėtų tik prisitaikinti prie naujo gyvenimo būdo. Pasaulis mums pasirodo tokio naujo veido ir dvasios, kad norint jį atitikti, reikėtų sugalvoti net naują vardą. Šiaip ar taip, jam suprasti ir išmanyti mums reikėtų laiko. Tai mes galime pasiekti, tik pasikeisdami su juo kartu ir net peržiūrėdami laisvės sąvoką, pelno supratimą ir pastangų socialinę vertę. Tai nepaprastas sutapimas, kad veikimo principai ir gyvenimo drausmė, kuri atsistoja prieš mus, kaip tik aiškiai sutaria su krikščioniškaisiais principais ir drausme. Krikščionybės pasiūlytas išgelbėjimo priemones visuomenė atmetė, paskui pamažu užmiršo ir visai išmetė iš galvos. Kaip prieš Kristaus pasiuntinybės pradžią Jo nepažino šalia Jo esą artimieji, taip ir krikščionybė yra pasaulyje, o pasaulis jos nepažįsta. Bet kaip kitados barbarų pasaulį atnaujino kryžius, taip gimstąs pasaulis per krikščionybės kryžių gaus naują dvasią ir naują meilę.

Solidarumas yra gyvenimo įstatymas. Ne tiek teoretiškai, kiek iš savo paties patyrimo kiekvienas žino, kad jį riša reikalų bendrumas su visais, ir kad jis yra atsakingas žmonių bendruomenės dalyvis tiek jos dvasiniame, tiek politiniame gyvenime. Tuomet, kai beveik išnykęs laikas ir erdvė vidury svaiginančios žmogaus veiklos prievarta žmogų padaro sustingusiu stabu, šitai visuotinei vienybei reikia duoti dvasią, jeigu norime joje gyventi, o ne mirti nuo jos. Ten kur žmonės didina suskilimo ir sugriuvimo pavojų, Dievas, galima sakyti, stengiasi sutelkti visas išgelbėjimo galimybes. Jei moralinė santvarka yra socialinės santvarkos pagrindas, tai krikščionybė yra moralinės santvarkos pagrindas. Po tiek žmogiškų bandymų būtų neprotingai drąsu laukti ko tikrai gera iš naujos santvarkos, kuri atmestų Dievo dovaną. Tik krikščionybė gali duoti pasauliui ne tik moralines taisykles, bet ir dieviškąjį aukščiausios valdžios ir kartu giliausios vidinės laisvės įstatymą, turintį tą pirmenybę, kad jam pasiduodama ir pritariama.

Krikščionybė yra aukščiausia moralinio idealo išraiška, kadangi to idealo kilmė dieviška. Tai dėl to jo kūrinys, kartu dieviškas ir žmogiškas, yra veikli, gyva moralė, kuri amžių būvyje giliai pakeitė visuomenę ir kuri iš kartos į kartą pavidalina žmonių sąžinę. Bet kai kalbama apie moderniąją visuomenę ir svarstoma, kokioje socialinėje būklėje yra mūsų senos civilizacijos kraštai, galima tikrai sakyti, kad krikščionybė, politikos apgalvotai pašalinta, socialiniame gyvenime pilnai nepasireiškė.

Tiek visuomenėje, tiek kiekvienam žmoguje, savo mokslu ir darbu, dvasiškai ir medžiagiškai - krikščionybė turi išvadavimo misiją. Tik krikščionybės padedama politika, kuri nori būti pilnai žmoniška, ras naujo pagrindo tikėti ir gyventi, susiedama savo likimą su Dievu.

RYŠKIEJI VEIDAI

K. J. Meškauskas

Tylusis Didvyris

Dar neseniai gana kukliai ir, palyginti, paprastai buvo minimas vienas didžio lietuvio jubiliejus. Ir spauda taip blankiai jį tepriminė, gal kai kur net nepajutome tinkamo susivokimo bei įvertinimo tikrai didvyriškų Jo darbų. Kalbu apie Garbingąjį Jubiliatą, J. E. Kauno Arkivyskupą Metropolitą, Juozapą J. Skvirecką, š. m. birželio mėn. 26 dieną atšventusį dvigubą jubiliejų - 50 metų kunigystės ir 30 m. vyskupystės. Iš tiesų gi, Garbingasis Jubiliatas kaip tik ir yra vienas iš mūsų tautos didvyrių. Tiesa, kai jo pašaukimo broliai - vyskupai, likę Lietuvoje, didvyrio garbės nusipelnė kankinio nuopelnais, mūsų Garbingąjį Jubiliatą Apvaizda veda kitais keliais, kuriuos mes ne visuomet tesuprantame. Mirties ir kančios didvyriškumo pasiekiama tik tada ir taip, kada ir kaip Apvaizda to pareikalauja. Bet yra ir kitas kankinio kelias, dažnai ne tik kad tuo vardu nevadinamas, bet net neįvertinamas, nežinomas. Šį kelią gali pasirinkti tas, kuris juo eina - tai gyvenimo ir darbo kankinystė, kuria kaip tik nuostabiai ir puošiasi J. E. Jubiliatas.

1909 metų ruduo. Mano pirmosios dienos Žemaičių Kunigų Seminarijoje Kaune. Sykį, lipant antrųjų rūmų laiptais, mano dėmesį atkreipia monotoniškas tiksėjimas. Sustoju ir klausausi, o mano vyresnysis draugas aiškina, kad už tų durų yra prefekto kambarys, kuriame kun. J. Skvireckas uoliai ir su didžiu pasiaukojimu verčia į lietuvių kalbą Šventąjį Raštą. Prefekto kambary mašinėlė tiksi visą laiką: ar eisi ankstų rytą, ar vakare skubėsi į savo kambarėlį poilsiui, vis tas pats monotoniškas tiksėjimas sutiks ir palydės tave.

Niekuomet nepamiršiu vienos Šv. Rašto Įvado paskaitos, kada iš paties Vertėjo gavome pirmąjį lietuvišką Šv. Rašto sąsiuvinį. Kiek tada būta džiaugsmo, kiek pasididžiavimo prieš kitataučius. - Štai, žiūrėkite - norėjos kiekvienam pasakyti - ir mes turime Šv. Raštą savo kalboje! Neretai kitų tautybių klierikai ir net kunigai bandydavo mus įtikinti, kad lietuvių kalba neturinti tinkamos terminologijos, kuri taip labai reikalinga verčiant šią Knygų Knygą. Dabar gi mes galėjome atsikirsti faktu. Dar seniau vysk. A. Baranauskas, norėdamas įrodyti lietuvių kalbos grožį, parašė „Anykščių šilelį“, o kun. Skvireckas kalbos turtingumą įrodė Šv. Rašto vertimu. Bėgo metai, vis nauji sąsiuviniai pasirodydavo, kol pagaliau visas Rašytasis Apreiškimas buvo kiekvienam lietuviui prieinamas. Dažnai apie pirmuosius bandymus išsireiškiama - „etiam desint vires, tamen laudanda est voluntas“, bet apie pirmąjį lietuvišką Šv. Rašto vertimą to niekas negalėjo ir iki šiol negali pasakyti. Ekscelencija dirbo perdaug rimtai ir tai su ne mažu pasiruošimu bei talentu. Rankiojo terminus, juos lygino, kai kur net naujus turėjo sudaryti, bet visa buvo daroma su tikro mokslininko bei savojo darbo mylėtojo atsargumu ir tikslumu.

Šv. Rašto vertimas yra toks didelis darbas, kurį ir daug aukščiau kultūriniai pakilusios tautos ne iš sykio tepajėgė atlikti. Neretai ten šiam

darbui buvo sutelkiami specialistai, kurie kolektyviai vertė ir leido Šv. Rašto knygas. Lietuvis šį darbą atliko vienas.

Baigus šį didį ir sunkų darbą, rodos, reikėjo Ekscelencijai pasilsėti, tačiau tos prabangos jis sau neleido. Nepamirština, kad ir be to Ekscelencijos pečius slėgė didelės arkivyskupijos ganytojavimo darbas bei kiti visuomenės ir tautos reikalai. Vis dėlto ir toliau visą laiką tiksi J. E. Šv. Rašto Vertėjo rašomoji mašinėlė, o naujai pasirodančios Knygos yra iš naujo peržiūrėtos, papildytos. Naujasis Testamentas susilaukė jau keturių laidų (neskaitant 1945 m. Amerikoje kun. Juro pastangomis išleisto fotokopinio leidinio, perspausdinto iš II laidos). Prieš pat antrąjį karą susilaukėme gražaus, kirčiuoto „Evangelijų ir Lekcijų" leidinio, skirto sekmadieniams ir šventėms. Nemeta Ekscelencija savo pamiltojo darbo ir tremtyje. Išleido IV Naujojo Įstatymo laidą, o paskutiniu laiku pasirodė naujai išverstas psalmynas.

Vien tik mano apskaičiavimu, jau 40 metų Ekscelencija dirba prie Šv. Rašto. Dirba atsidėjęs, visiškai pasišventęs savo darbui, o kiek reikia čia pasiaukojimo bei ištvermės, sunku net ir įsivaizduoti. Manau visai nesuklysiąs, jei J. E. Jubiliatą pavadinsiu darbo ir pasiryžimo didžiuoju pavyzdžiu, įrašiusiu savo vardą ne tik lietuvių tautos, bet ir visos Bažnyčios, ypač Šv. Rašto studijų istorijon. Šis darbas stebins ne vieną, kuris studijuos ar bandys versti Šv. Raštą, bet jis negali ir mūsų nestebinti. Negana to, šis didysis pavyzdys turi mus ne tik stebinti, bet ir patraukti, paskatinti dideliems darbams. Jei mūsų visi pasiryžimai, visi pasiimtieji darbai nuolat taip tiksės mūsų širdyse ir gyvenime, kaip J. E. Vertėjo rašomoji mašinėlė, ir pranašu nebūdamas, kiekvienas galės garantuoti, kad sulauksime to, ko trokštame, dėl ko aukojamės ir sekantį Garbingojo Jubiliato jubiliejų galėsime švęsti ten, kur lietuviškas žodis ir knyga nebebus svečias, bet šeimininkas. Tik daugiau idealizmo, darbo, kantrybės, ištvermės bei pasiaukojimo, o už tokį gražų ir didį šių dorybių pavyzdį Garbingam Jubiliatui reiškiame didžią pagarbą ir lenkiame galvas.

F. B-US

JO EKSCELENCIJA VYSKUPAS PETRAS PRANCIŠKUS BŪČYS

1910 metų Didžiosios Savaitės trečiadienis. Erdvi Marijompolės bažnyčia kupina žmonių. Visų galvos palinkusios, veidai apsiniaukę, daugelio akyse pakibę ašarų lašai. Mat, laidojamas mylimas tėvelis, a. a. kun. V. Senkus. Tai paskutinis tėvų marijonų generolas. Tai paskutinis ir apskritai „baltasis tėvelis". Neseniai buvo jų dar trys: seneliai Juraitis su Gilium ir kiek už juodu jaunesnis dabartinis velionis. Anuodu prieš porą metų abudu tą pačią dieną nužengė į kapus. Likosi tik vienų vienas „išnykusios armijos" generolas. Ir štai dabar jau ir jį pašaukė Dievulis pas save. Vadinasi, jau galutinai dingo „baltųjų tėvelių" vienuolija. O marijampoliečiai prie jos buvo taip prisirišę! Ji Marijampolei ir vardą buvo davusi. Be jos žmonės negalėjo stačiai įsivaizduoti Marijampolės. Todėl jiems ir buvo dabar taip gaila, liūdna ir graudu. Bet buvo ir kas tuo džiaugėsi. Tai mūsų tautos pavergėjai rusai. Jie aiškiai matė, kad galutinai išmirė viena taip jų nekenčiama vienuolija. Vadinasi, viena katalikybės tvirtovė paliovė Lietuvoje gyvavusi ir daugiau nebeatsigaus. Tačiau tiek vienų liūdesys, tiek kitų džiaugsmas buvo be pagrindo. Su a. a. kun. Senkum anaiptol nenuėjo į kapus paskutinis marijonas. Ne! Jų liko gražus būrys. Ir tai jaunų, stiprių, aukštai išsimokslinusių. Bet nei mūsų žmoneliai, nei rusų valdininkai to nežinojo. Nežinojo jie taip pat, kad du, esą pačiame amžiaus pajėgume, tėvai marijonai dalyvauja laidotuvėse ir taria paskutinį žodį tariamai paskutiniam tėvui marijonui. Vienas juodviejų buvo dabartinis tėvų marijonų generolas, Jo Ekscelencija vyskupas Petras Pranciškus Būčys, kuriam š. m. kovo 25 d. suėjo 50 kunigystės metų.

„Aušros" spinduliuose. Garbingasis tėvų marijonų generolas, tituliarinis Olimpo vyskupas, Jo Ekscelencija Petras Pranciškus Būčys yra gimęs 1872 m. rugpiūčio mėn. 20 d. Šilgalių kaime, Šakių aps. Jo tėvai Jonas ir Ona (Povilaitytė) buvo stamboki ūkininkai ir, kaip taisiais tamsiais mūsų tautai laikais, gana šviesūs žmonės. Šviesūs ne dėl to, kad, nors ką tik atpalaiduoti nuo kieto baudžiavos jungo ir nelankę lietuviškos mokyklos, sava kalba mokėjo skaityti (jie, kaip ir jų vaikai ir net paskesnės kartos, išėjo tik P. Rimšos atvaizduotąją lietuvišką mokyklą, atsieit, išmoko skaityti, betupėdami prie verpiančios motinos ratelio), bet dėl to, kad mėgo skaityti ir lietuviškas knygas bei apskritai spausdintą žodį labai gerbė. Kaip žinome, tuo metu jau buvo įsigalėjęs carų draudimas spausdinti lietuviškus raštus. Bet drauge su juo buvo prasidėjęs ir tųjų raštų spausdinimas Prūsuose bei jų iš ten gabenimas į Lietuvą. Būčių ūkis buvo ant pat Šešupės kranto, tenai kur jos vaga skyrė Rusijos caro valdomąją mūsų šalies dalį nuo Prūsų karaliaus užimtųjų Lietuvos žemių. Tad Būčiams nesunku buvo susisiekti su Prūsais. Jie dažnai į ten vykdavo, ar tai turėdami šį tą parduoti, ar norėdami šio to nusipirkti.

Tąja proga ne kartą parsigabendavo kokią lietuvišką knygelę. Be to, jie nuolat imdavo Prūsuose leidžiamus lietuviškus laikraščius - „Tilžės Keleivį“ ir „Lietuvišką Ceitungą“. Žinoma, tuodu laikraščiai negalėdavo pareiti į pačius jų namus. Jie turėdavo juos parsinešti iš anapus Šešupės esančio kaimyno, pas kurį jie būdavo atsiunčiami paštu. Be abejo, tai būdavo ne be pavojų, nes rusai gana stipriai saugodavo pasienį. Tačiau pavojai neatbaidė Būčių nuo lietuviškų raštų. Priešingai. Jie skatino dar labiau juos branginti ir mylėti. Būčius, kaip lietuviškų raštų mylėtojus, žinojo ir įvairūs knygnešiai. Todėl jie nekartą pas juos užsukdavo, ar tai drabužiams išsidžiovinti, perbridus Šešupę, ar pasislėpti kur anttvartėje, jei užklupdavo sargybiniai. Jų nešulius smalsiai peržiūrėdavo šeimininkai ir, radę ką naujesnio, pasistengdavo įsigyti. Tiek knygas, tiek laikraščius jie pagarbiai saugojo, lyg kokią šventenybę, ir rūpestingai slėpė, kad, dažnai kratas bedarydami, pasienio sargybiniai jų nesurastų. Tokiame tad lietuviškų raštų meile persisunkusiame ore prabėgo Būčių Pranuko (J. E. vysk. Būčys buvo pakrikštytas Pranciškaus vardu, gi Petro vardą priėmė tik įšišventindamas vyskupu) kūdikystė ir vaikystė. Be abejo, jis stipriai veikė gležnutę jo sielą ir darė jai niekuomet neišdildomos įtakos. Tąją įtaką dar labiau gilino knygnešių pasakojimai apie pavojus, su kuriais jie susidurdavo, begabendami knygas, ir apie baisias kalėjimo ar ištrėmimo bausmes, kurių ne vienam jų broliui tekdavo patirti. Tai savaime kėlė vaikui mintį, kad lietuviška knyga yra kažkas nepaprasto, kažkas švento, kam verta ir laisvę, ir sveikatą, ir net gyvybę paaukoti. Suprantama, tuo metu dar jis negalėjo pamanyti, kad reiktų pačiam imtis tų knygų rašyti, bet vėliau toji mintis jame įsigalėjo, ir lydi jį per visą jo gyvenimą.

Vos besulaukęs kelerių amžiaus metų ir bepradėjęs lemtai ištarti žodžius, Pranukas gavo sėstis į „lietuviškos mokyklos“ suolą, atseit, pirma su elementorium, paskui su maldaknyge rankose susirangyti ant kėdutės šalia verpiančios motinos ratelio. Taip, mat, jau buvo įprasta, kad vaikai, prieš lankydami valdišką rusų mokyklą, išmoktų lietuviškai skaityti. Pradžios mokyklą lankė Pranukas gimtosios parapijos bažnytkaimyje, Slavikuose. Baigė ją 1883 m. Tai buvo „Aušros“ pasirodymo metai. Būčiai tuojau ją gavo ir pirmutinį jos numerį su ypatinga iškilme perskaitė. J. E. pats taip apie tai pasakoja („Tėvynės Sargas“ 1947 m. rugpiūčio mėnuo): „Aušrą“ iš Prūsų parsinešė mano dėdė Petras. Neatsimenu, kokis tada buvo šventadienis, bet dar aiškiai matau, kaip visi mūsų namiškiai: senieji tėvukas su močiute, manieji tėvas su motina, minėtasis dėdė Petras, du samdytieji vyrai, vienas pusbernis, dvi tarnaitės, piemuo ir piemenė, pagalios mes, šeimininkų vaikai, apspitome stalą, už kurio sėdėdamas dėdė Petras skaitė „Aušrą“. Visi gėrėjosi, jokių priekaištų nė būti negalėjo; juk ir raidės tame laikraštyje buvo tokios kaip maldaknygėse“. (Reikia pažymėti, kad „Tilžės Keleivis“ ir „Lietuviška Ceitunga“ daug kam Būčių namuose nepatikdavo dėl gotiškų raidžių ir kai kurių per daug prūsiškų žodžių).

Kadangi Pranukas buvo gana mokslus, o tėvams lėšų netrūko, tad 1883 m. rudenį nuvežta jį į Marijampolės gimnaziją. Čia „Aušros“ padarytąjį įspūdį ir lietuviškų raštų meilę dar labiau sustiprino lietuviai mokytojai Juozas Jasiulaitis ir Petras Kriaučiūnas. Jiedu supažindino jį su neseniai Jablonskio parašyta lietuvių kalbos gramatika ir

išmokė lietuviškai rašyti pagal to paties autoriaus sustatytąjį statrašą. P. Kriaučiūnas stengdavosi savo mokinius taip pat paskatinti bei įpratinti dalyvauti spaudoje. Tam tikslui jis ne tik nešykštėdavo žodžių, bet nekartą, net nurodydavo temas, kuriomis turėtų būti rašoma. Jo karšti raginimai, be abejo, neliko be atgarsio jautrioje Pranuko sieloje. Ar Pranukas mėgino ką nors rašyti „Aušrai", negaliu tvirtinti, nes nežinau. Spėju, kad ne, nes, viena, jis buvo dar per jaunas, o antra, pati „Aušra" netrukus užgeso. Bet jos įpėdiniai jo rašinių jau susilaukė. Kodėl negalėjo gyvuoti „Aušra", visi žinome. Jos žlugimas skaudžiai palietė Pranuko ir kitų jaunuolių širdis, kurie dar nebuvo tiek subrendę, jog valiotų suprasti, kad ilgainiui „Aušra" pasidarė jau nebe ta, kokia buvo iš pradžios. Bet suaugusieji, nors ir mokslų nėjusieji žmonės, tai gerai suprato. Jų mintį teisingai išreiškė Pranuko motina, tardama savo sūnui: „Vaikeli, liaukis gyręs tą Aušrapalaikę. Nežinia kas ir nežinia kam ją skleidžia. Kas žino, kokiu bedieviškų raugu ji dvokia" („Tėv. Sargas", 1947 m. 1 nr.).

I-jo „Tėvynės Sargo" paūksmėje. 1890 m. Pranas Būčys įstojo į kunigų seminariją Seinuose. Čia besimokant, visa jėga išsiskleidė nepaprasti jo gabumai, kurie gimnazijoje buvo kiek prislopinti per gausaus knygų skaitymo. Pranas, nors dar būdamas žemesniuosiuose kursuose, nejučiomis iškilo į vadovaujančiųjų draugų eiles. Jo sumanymu ir daugiausia jo pastangomis seminarijos auklėtiniai ėmė leisti (žinoma, slaptai) pirma vieną, paskui kitą savo lavinimui skirtus rankraštinius laikraštukus. Siuntinėjo jis straipsnių taip pat Kauno kunigų seminarijoje leidžiamam tokiam pat laikraštukui. Rašinėjo „Apžvalgai", „Varpui", „Ūkininkui" ir kitus ragino bei mokė tai daryti. Organizavo liaudžiai skirto kalendoriaus išleidimą.

Tačiau nei kunigų seminarijų auklėtiniai, nei Peterburgo Dvasinės Akademijos studentai nebuvo patenkinti iki tol buvusiais laikraščiais. „Varpas" ir „Ūkininkas" ėmė jiems nepatikti dėl kaskart vis labiau juose pasireiškiančios antireliginės tendencijos. „Apžvalgos" itin nemėgo seiniškiai dėl jos sunkiai suprantamos rašybos ir gramatikos. Todėl kilo mintis leisti naują laikraštį. Jai įgyvendinti sumanyta padaryti 1893 m. vasarą seminarijų auklėtinių atstovų pasitarimą. Į jį seiniškiai išrinko Praną, nors jis tebuvo baigęs vos tris kursus. Kur ir kaip tasai pasitarimas vyko, ir kokios buvo jo pasekmės, yra plačiai aprašęs pats J. E. 1-jame III-jo „Tėvynės Sargo" nr-je. Tad čia nėra ką to minėti. Pakaks tik pasakyti, kad jo vaisius buvo I-is „Tėvynės Sargas", kurį ėmė leisti Tilžėje kan. J. Tumas, bet tik praėjus keleriems metams po tojo pasitarimo.

1895 m. Pranas Būčys baigė Seinų seminariją. Bet kunigu dar nesišventino, kadangi buvo pasiųstas aukštesnėms teologijos studijoms į Dvasinę Akademiją Peterburge *. Tosios Akademijos studentai, paprastai iki ją baigiant, nesišventindavo kunigais, kad su kunigyste susijusios pareigos netrukdytų mokslo. Akademijoje Pr. Būčys artimai susidraugavo

---

* Rašau Peterburgas, ne Petrapilis, kadangi Petrapilio vardu niekada nebuvo Rusijoje jokio miesto, o mums, nepasistengus sulietuvinti savųjų miestų vardų, kaip pvz. Jurbarko, Kazlų Rūdos ir pan., nėra nei reikalo, nei prasmės lietuvinti svetimų.

Jo Ekscelencija

PETRAS-PRANCIŠKUS BŪČYS

Titulinis Olimpo Vyskupas, Tėvų Marijonų Generolas

su Jurgiu Matulevičium, kurs paskiau buvo pirmutiniu atgaivintų tėvų marijonų generolu, Vilniaus vyskupu ir šv. Sosto įgaliotiniu Lietuvai. J. Matulevičius buvo kilęs iš Marijampolės parapijos, bet seminariją lankė Lenkijoje, Kielcuose ir buvo prisirašęs prie tos vyskupijos. Kaip Kielcų vyskupijos stipendininkas, lankė jis ir Akademiją. Panašūs būdai ir gabumai, tie patys giliai šaknis įleidusieji idealai, ta pati milžiniška energija glaudžiai surišo Praną su Jurgiu. Akademijoje bestudentaudamas, Pranas Būčys sulaukė ir I-jo „Tėvynės Sargo" pirmutinio n-rio. Jo džiaugsmas, suprantama, buvo dar didesnis, negu pirmą kartą išvydus „Aušrą", nes buvo juk čia ir jo paties vaikas. Nėra, be abejo, reikalo minėti, kaip uoliai jis rėmė „Tėvynės Sargą", tiek siųsdamas jam straipsnių, tiek ypač per atostogas parinkdamas jam prenumeratų. Nemažai rašė jis taip pat Amerikoje išeinantiems lietuviškiems laikraščiams „Vienybei Lietuvninkų", „Žinyčiai", „Dirvai-Žinynui".

1899 m. kovo 25 dieną įsišventino jis kunigu ir po poros mėnesių baigė Akademiją, gaudamas teologijos magistro laipsnį. Žinioms pagilinti (o gal ir profesūrai Akademijoje pasiruošti, nes savo nepaprastais gabumais tam darbui ypatingai tiko) tų pat metų rudenį išvyko jis į Friburgo universitetą Šveicarijoje. Padaryti tai nebuvo taip lengva, nes rusai ir tais laikais buvo atsitvėrę nuo kultūringo pasaulio, nors ir ne taip akla, kaip dabar, siena. Studijuojantiems užsienyje jos piliečiams tekdavo pakeisti savo pavardes. Tad ir P. Būčys Šveicarijoje pasivadino Berniu. Klausė jis ypač garsaus apologeto A. M. Weisso paskaitų. Bet domėjosi ir kitais dalykais, ypatingai socialinėmis pop. Leono XIII enciklikomis ir apskritai katalikų bei nekatalikų pastangomis spręsti socialinį klausimą. Įtemptas darbas nekliudė jam dalyvauti tiek Europoje, tiek Amerikoje einančioje lietuvių spaudoje. Po poros metų apgynęs pas prof. A. M. Weissą disertaciją apie kankinį šv. Stanislovą, Krokuvos vyskupą, gavo teologijos daktaro laipsnį ir grįžo Lietuvon. 1902 m. balandžio 1 d. buvo pakviestas į Peterburgo Dvasinę Akademiją profesorium ir prasidarbavo joje bene 10 metų.

Tamsybių varžtams kiek atsileidus. Nespėjo jaunasis profesorius dar nė gerai įsivežti į nelengvas savo pareigas, kaip ilgus metus mūsų tautą slėgusių tamsybių varžtai šiek tiek atsipalaidavo. 1904 m. atgavome spaudos laisvę. Džiaugsmas visų buvo neapsakomas. Kaip vos bešvystelėjus pavasario saulutės spinduliams, tuojau prilekia į savo gimtąją šalį iš tolimiausių pasaulio pakampių įvairių paukščių, taip mūsų tėvynėje bematant atsirado visokių laikraščių. Seinuose imta leisti „Šaltinį", „Vadovą", Kaune „Nedėldienio Skaitymus", „Draugiją", „Vienybę" ir k., Vilniuje „Vilniaus Žinias", „Vilį" ir t. t... Jei kada, kada, tai ypač tada pajusta, kaip darbo daug, o darbininkų, deja, maža. Vienas uoliausiųjų naujosios spaudos rėmėjų buvo prof. P. Būčys. Savo nepaprastu sumanumu ir nenuilstama energija jis čia atstojo tiesiog kelis. Vienokių ar kitokių jo straipsnių netrūko nė vienam katalikų laikraščiui. To dar maža. Beprofesoriaudamas Akademijoje, jis bendradarbiavo taip pat atitinkamuose lenkų, rusų ir net prancūzų periodiniuose leidiniuose. Sunku stačiai ir suprasti, kaip jam pakako tam visam laiko bei jėgų.

1905 m. įvyko kitas mūsų tautai didelės svarbos ir reikšmės turėjusis dalykas - susirinko Vilniuje tautos Seimas. Dalyvavo jame ir prof. P.

Būčys. Jis stipriai čia pasirodė, kaip atstovas tų idėjų, kurias paskiau smulkiai išvystė krikščionys demokratai.

Akademijoje dėstė prof. P. Būčys fundamentinę teologiją arba apologetiką. Savo klausytojų buvo jis labai mėgstamas ir aukštai vertinamas. Jis žavėjo juos nepaprasta savo dėstomojo dalyko meile ir kerėjo ypatinga iškalba. Nebuvo tai kaž kokia griausminga ir triukšminga, lyg audros lietus, iškalba, kuri klausytojus pritrenkia, tai valandai apsvaigina ir pavergia, bet kuri, kaip tas audros lietus, sielos paviršium tenuplaukia, o į protų gelmes neįsiskverbia, apsnūdusių širdžių neišjudina ir meilės jose neuždega. Prof. P. Būčio iškalba buvo visai kitokio pobūdžio. Ji buvo rami, bet maloniai šilta, kaip sodrus vasaros lietutis. Ji ėjo ne tik iš proto, bet ir iš širdies, ir todėl, kaip tas vasaros lietutis gaivina dirvos gelmėse slypinčias augalų šaknis, taip ji veikė klausytojų protus ir širdis. Dėstomasias tiesas prof. P.Būčys pats visa siela pergyvendavo, ne kartą net susigraudindavo, tuo užkrėsdamas ir savo klausytojus. Todėl, kaip visur besimokančioji jaunuomenė yra pratusi prisegti savo mokytojams tam tikras pašiepiančias ar nepašiepiančias, bet gana būdingas pravardes, taip ir Akademijos studentai greitai praminė prof. P. Būčį - doctor lacrimabilis. (Kitus tojo meto profesorius vieną vadino - doctor clamabilis, kadangi tas labai garsiai šaukdavo per paskaitas, kitą - doctor inintelligibilis, nes buvo sunkiai besuprantamas ir t. t.). Šią prof. Būčiui pravardę studentai davė, aišku, ne jį pašiepdami, nes per daug jį gerbė ir mylėjo, kad būtų galėję leisti sau tai daryti. Savo dėstymo būdu prof. P. Būčys ne tik įrodydavo klausytojams tai, kas turėdavo būti įrodyta, bet ir įtikindavo juos, kad tik taip, o ne kitaip yra, ir, be to, uždegdavo jų širdyse pažintosioms tiesoms meilę.

Tačiau vien tiesioginėmis savo pareigomis prof. P. Būčys anaiptol nesiribojo. Jam rūpėjo taip pat lietuviai studentai, kurie iš įvairių tėvynės gimnazijų atvykdavo į Peterburgo universitetą. Jiems čia grūmojo didelis pavojus, jei jau nenutausti, tai savo religijos tikrai netekti. Juos tad prof. P. Būčys, kiek beįmanydamas, stengėsi telkti aplink save. Kone kas savaitę darydamas savo bute jų susiėjimus, jis išaiškindavo jiems daug tikėjimo tiesų ir atremdavo nemaža visokių priekaištų. Kad tai galėtų jis atlikti, be abejo, reikėjo jam pačiam turėti pakankamai žinių iš įvairių mokslo šakų. Bet prof. Būčys visuomet šiuo atžvilgiu stebindavo savo svečius, o ne vieną aptingėlį kartais ir pusėtinai sugėdindavo. Suprantama, šios gražios jo pastangos nebuvo be vaisių, ir ne vienas mūsų inteligentas tik dėl jų išliko katalikas, ar bent nepasidarė katalikybės priešas.

Darbuodamasis Perterburge, prof. P. Būčys turėjo puikią progą pažinti stačiatikių rusų teologiją ir apskritai visą jų religinį gyvenimą. Tos progos jis anaiptol nepraleido veltui. Iš tikro reikia pasakyti, kad vargu bebuvo ir bėra kas iš katalikų teologų geriau šį dalyką pažinęs, kaip Būčys. Todėl kai popiežiui Pijui XI kilo mintis organizuoti tarp rusų emigrantų misijas, jis negalėjo rasti šiam uždaviniui tinkamesnio asmens, kaip kun. P. Būčys, kurį įšventindino rytų apeigų vyskupu 1930 m. liepos 6 d.

Beprofesoriaudamas Akademijoje, o gal ir anksčiau (to, deja, nežinau), kun. P. Būčys įstojo į marijonų vienuoliją (o gal drauge su kun. J. Matulevičium buvo jos atgaivintojas). Be abejo, tai turėjo būti padaryta slap-

tai, rusų valdžiai nežinant. Noviciatą reikėjo jam, kaip ir daugeliui kitų tokių pat pasiryžėlių bei pasišventėlių, atlikti užsienyje, Šveicarijoje. Todėl paskutinis carų laikais viešasis „baltasis tėvelis", kun. V. Senkus, galėjo ramiai užmerkti akis, kai 1910 m. pašaukė jį Viešpats, nes žinojo gerai, kad tai, kam jis visą savo širdį ir sielą buvo pavedęs ir kuo kiaurą savo gyvenimą buvo sielojęsis, neina drauge su juo į kapus, bet leidžia tarpių ir vaisingų atžalų.

Prof. P. Būčys negalėjo būti bažnytinės vyresnybės nepastebėtas. Tad palyginti gana greitai buvo paskirtas Akademijos inspektorium. O kai jos rektorius Kakovskis bene 1912 m. buvo įšventintas Varšuvos arkivyskupu, jis, jei ne tam tikros aplinkybės, tikrai būtų tapęs jo įpėdiniu. Bet tuojau beaugančios marijonų vienuolijos reikalai privertė ir jį patį apleisti Peterburgą ir išsikelti į užsienį.

Tautai nepriklausomybės siekiant. Neilgai trukus kilo anas pasaulinis karas. Kaip žinome, jis atnešė mūsų tautai ir šaliai begales nelaimių, vargų, skausmų. Bet taip pat sukėlė neapsakomai didelių vilčių, atidarė kelią į tai, apie ką iki tol nė svajoti nedrįsome. Tik reikėjo dar ypatingo jėgų įtempimo, nepaprastų pastangų. Jų ir nepagailėjo geresnieji mūsų tautos vaikai. Suprantama, kun. P. Būčys nuo kitų čia neatsiliko. Jis darė viską, kas buvo jo galioje ir jėgose. Karui kilus, gyveno jis Šveicarijoje. Čia atsidėjęs stengėsi iškelti ir priminti pasauliui lietuvių ir Lietuvos vardą, kurį pavergėjai rusai jau seniai buvo išbraukę iš jo atminties. Rūpinosi taip pat, kad šv. Tėvas Benediktas XV paskirtų lietuviams dieną, kaip buvo paskyręs lenkams. Tuo tikslu lankėsi Romoje. Tačiau anaiptol ne dėl to, kad šv. Tėvas nebūtų norėjęs jo priimti. Ne! Jam kelią čia pastojo kai kurie asmens, kurie nuo senų laikų tarėsi esą tikrieji Lietuvos ir lietuvių atstovai prie šv. Sosto. Tai paskutiniai mūsų tautos mohikanai, bajorai, unijos garbintojai. Šiaip jie buvo geri ir net žymūs žmonės, bet deja, nepajėgdami ar nenorėdami suprasti mūsų tautos ir jos reikalų, jie, kaip ir daugelis jų brolių, padarė mums nemaža žalos.

Nepavykus žygiui Romoje, kun. P. Būčys iškeliavo į Š. Ameriką. Čia stojo redaguoti „Draugą" ir taip pat daug rašė kitiems lietuvių ir net anglų laikraščiams. Jo įnašas į pastangas, kurių padarė Amerikos lietuviai mūsų šalies nepriklausomybei atgauti, yra žymus. Be to, išleido jis čia nemaža religinio turinio knygų ir knygelių.

Nepriklausomojoje Tėvynėje. Kai per amžius mus slėgusieji skaudūs pančiai pagaliau baigė kristi, kun. P. Būčys grįžo į tėvynę. Nemažam savo džiaugsmui rado ją bepradedamą tvarkyti tais dėsniais, kurių jis visada laikėsi ir kuriuos prieš keliolika metų atstovavo Vilniaus Seime. Darbo jo, kaip ir kitų mūsų tautiečių, laukė be galo daug ir labai įvairaus. Reikėjo juk gydyti ką tik pasibaigusio karo padarytąsias šaliai žaizdas, reikėjo ginti ją nuo iš rytų besiveržiančių kitokią išvaizdą priėmusiųjų tamsos galybių, reikėjo kelti jos apšvietą, vytis Vakarus, nuo kurių buvome nemažai atsilikę, arba teisingiau sakant, atlikdinti. Kun. P. Būčys energingai ėmėsi visko, kas tik jam buvo prieinama ar pavedama, į svetimas ir su jo, kaip vienuolio, pašaukimu nesuderinamas sritis nesikišdamas. Jis sustatė universiteto planą, kurį su mažomis pataisomis seimas priėmė ir įgyvendino. Jis profesoriavo tame universitete, dėstydamas fundamentinę teologiją bei kai kuriuos kitus dalykus ir net

buvo kelerius metus jo rektorium. Jis kurį laiką redagavo „Laisvės“ dienraštį. Jis davė daug vertingų straipsnių „Rytui“, „Lietuvai“, „Šaltiniui“, „Tiesos Keliui“, „Kosmui“. Jis išspausdino keletą stambesnių ir smulkesnių religinių veikalų. Jis nekartą vedė kunigams ir žmonėms rekolekcijas. Taip praėjo keleri be galo darbingi ir kartu vaisingi metai.

1927 m. marijonų vienuolija neteko savo atgaivintojo, arba antrojo kūrėjo ir generolo, arkivyskupo J. Matulevičiaus. Į jo vietą netrukus buvo išrinktas prof. P. Būčys. Vienuolijos reikalai, aišku, neleido jam liktis Lietuvoje. Išvyko jis į Romą. Čia, kaip jau minėta, 1930 m. liepos 6 d. buvo jis įšventintas rytų apeigų vyskupu. Mat, popiežius Pijus XI sumanė pavesti stiprią akciją tarp rusų stačiatikių, norėdamas šią atskilusią ir baigiančią nudžiūti Bažnyčios šaką grąžinti bent dalimis prie jos kamieno, Kat. Bažnyčios. Reikėjo tam tikslui vado. Tinkamesnio, kaip prof. P. Būčys, nebuvo ir negalėjo būti. Mielai sutiko jis imtis šio milžiniškai didelio, bet taip pat ir milžiniškai sunkaus uždavinio. Bet, deja, aiškesnių vaisių iš to nesusilaukta. Kodėl ,Apvaizda, kuri viską valdo ir tvarko, geriau žino. Jos mintį čia bene bus įspėjęs kitas žymus mūsų tautos sūnus, kuris beveik prieš šimtą metų, su pasigailėjimu žiūrėdamas į nuo tikrojo tikėjimo nuklydusią rusų tautą ir visa širdimi geisdamas, kad ji grįžtų į tiesą, rašė viename savo iš „Kelionės Peterburgan“ laiškų:

„Reikia trąšų dėl Maskvos,
Reikia art iš naujo;
Reikia trąšų dėl Maskvos -
Kankintinių kraujo“.

Didelė yra rusų tauta, daug reikia ir tų „trąšų“, kad galėtų tiesa joje prigyti ir tarpti. Ir kažin, ar tik ne dabar Apvaizda taip davė, jog daugybė geriausių mūsų tautos vaikų yra išblaškyti po milžiniškus Rusijos plotus, kad tosios „trąšos“ visur joje pasklistų?

Kelerius metus pabuvęs Romoje, J. E. vysk. P. Būčys grįžo Lietuvon. Į universitetą dirbti jau nebestojo, nes buvo sulaukęs to amžiaus, kuriame ir dirbantieji išeina ilsėtis. Bet jis ilsėtis anaiptol nemanė. Tarsi būdamas amžinai jaunas, jis darbavosi nemažesniu atsidėjimu, kaip prieš kelioliką metų. Jo straipsnių vis būdavo „Ryte“, „XX Amžiuje“, „Tiesos Kelyje“, „Loge“, „Šaltinyje“, „Žemaičių Prietelyje“, „Sotere“. Daug kartų vedė kunigams ir žmonėms rekolekcijas. Dvejus metus ėjo nelengvas dvasios tėvo pareigas Telšių Kunigų Seminarijoje. Vieneriais ar dvejais metais prieš šį karą išvyko marijonų vienuolijos reikalais vėl į Romą. Čia jam bebūvant, užėjo mūsų šaliai ir tautai tamsiausias laikotarpis.

Siaučiant pirma raudoniesiems, paskui rudiesiems okupantamas, kūnu jis nebegyveno mūsų Tėvynėje, bet jo širdis ir dvasia visuomet buvo joje. Kraujo ašaromis verkiant ir kone į nevilties bedugnę krintant mūsų tautai, jis, kiek bepajėgdamas, ramino ją ir guodė per Vatikano radijo stotį, nors pačiam graudumas balsą kimdė. Bet žodžių jam buvo per maža. Jo nuovargio nepažįstanti dešinė savaime tiesėsi teikti pagalbos. Jis žinojo gerai, kaip raudonieji rytų neronai itin nekenčia visko, kas katalikiška, ir pragarišku įnirtimu ko greičiau naikina religinę literatūrą. Aišku tad buvo, kad, neilgai trukus, mūsų žmonės nebeturės iš ko melstis, o priaugančioji karta iš ko mokytis pagrindinių tikėjimo tiesų. Tad vos beatsibaladojus okupantams, tuojau ėmė jis ruošti maldaknygę ir kate-

kizmą, tikėdamasis, kad gal bus tai galima slaptai įgabenti į Tėvynę, kaip anais knygnešių laikais. Bet, deja, šia jojo pagalba mūsų tautai naudotis neteko. Kodėl, gerai žinome. Čia pakaks tik tiek pasakyti, kad juo labiau žmonės tolsta nuo Dievo, tuo labiau nužmogėja, atsieit, pasidaro negailestingi, žiaurūs, žvėriški, ir grįžta senovės pagonių patarlė: homo homini lupus (žmogus žmogui vilkas). Mums atsidūrus tremtyje, J. E. vysk. P. Būčys nuolat su mumis. Tai viename, tai kitame mūsų laikraščių vis randame mielų jo nedžiūstančios plunksnos vaisių. Nemažesniu uolumu remia jis ir Amerikos lietuvių spaudą.

Garbingasis mūsų jubiliatas jau nebe jaunas. Tuojau bus jam 77 metai. Du trečdaliai to laiko praėjo jam besidarbuojant viešpaties vynuogyne, o kone 60 metų bedirbant mūsų spaudoje. Kas jo čia nuveikta, trumpai primins mums ši Lietuviškos Enciklopedijos ištrauka: „Visuomeninį ir plunksnos darbą Būčys pradėjo Seinų Kunigų seminarijoje, žadindamas klierikuose tautinę sąmonę, ragindamas į darbštumą ir sąmoningą gyvenimą. 1891 čia organizavo ir leido rankraštinius laikraštukus Knapt, Visko po biskį, ir rašinėja Kauno klierikų Viltyje, taip pat Ūkininke (1891), Varpe, Apžvalgoje, Vienybėje Lietuvninkų, Tėvynės Sarge, Žinyčioje, Dirvoje - Žinyne, 1905—1906 redagavo Petrapilio Metraštį arba Kalendorių. Profesoriaujant Akademijoje ir vėliau, jo straipsnius spausdino Przegląd Katolicki, Podręczna Encyklopedja Kościelna, Vilniaus Žinios, Lietuvių Laikraštis, Nedėldienio Skaitymas, Draugija, Šaltinis, Vadovas, Viltis, Vienybė, Rieč, Wiadomości Archidjecezalne, Wiadomości Kościelne, Atheneum Kaplanskie, Slowo, Pod znakiem Krzyża, Messager du Sacré Coeur (Belgijoje), New World (Čikagoj) ir k. 1917—1921 Amerikoj redagavo Draugą ir sutvarkė jo finansinę būtį. 1920 įkūrė religinį Laivo savaitraštį. 1921 redagavo Laisvės dienraštį Kaune. 1922—1929 išspausdino daug straipsnių Ryte, Lietuvoje, Šaltinyje, Tiesos Kelyje, Kosme... Įvairiomis kalbomis jo parašytų straipsnių yra daugiau kaip 500. Atskirais leidiniais, be jau minėtų (o tie minėti yra šieji: De papa Honorio et sexto Concilio Oecumenico, De summo Pontifice, Historia Apologeticae christianae ab initio aevi patristici usque ad s. Augustinum inclusive, F. B-us), išsp. Smolikovskio Marijos mėnuo 1900 (redagavo ir iš dalies vertė, II laida 1903). Apie Dievo buvimą 1908, Švenčiausios Panelės Apsireiškimas Lourde 1909 II 1. 1934, lot. sutr. De Beatae Mariae Virginis in oppido Lourdes apparitionum valore ad vitam christianam renovandam et veritatem catholicam probandam. Petropoli 1907), Apie Apšvietą 1918, Tikėjimo Kriterijus 1919, Žmogus ir gyvulys 1920, Katalikų Tikyba sulig Apaštalų sudėjimo 1921, Trumpa Apologetika 1922 (II 1. 1923, III 1. 1926), Fundamentalinės teologijos užrašai 1923 (II 1. 1925), Rekolekcijos Kunigams 1925, Teologijos Enciklopedijos Kursas 1925, Trys pamokslai apie girtybę 1925, Tėvų teisė ir pareiga auklėti vaikus 1927, Rapukus kaupiant 1928, XXIX Eucharistinis Kongresas 1929, Dievas Sutvėrėjas 1929, Pasikalbėjimas apie sielą 1930, Jėzus Kristus, Pasaulio Išgelbėtojas 1930, Gyvenimo Pagrindas 1930 (1931), Šventoji Dvasia 1932“ (Pal. Liet. Encikl. 4 t. 892 psl.).

Kaip matome, nepaprastai didelis J. E. vysk. P. Būčio veikalų skaičius. Retai kas tegalėtų šiuo atžvilgiu su juo lygintis. Bet Liet. Enciklopedijoje paminėta tik tai, ką jis parašė iki 1932 m. Vadinasi, anaiptol ne viskas. Kad sąrašas būtų pilnas, reiktų pridėti prie jo dar bent trečdalį to, kas jame yra. Be to, pažymėtina, kad J. E. vysk. P. Būčys yra rašęs net

šešiomis kalbomis: lietuvių, lotynų, rusų, lenkų, prancūzų ir anglų. Mums lietuviams tai gal nėra per daug nuostabu, nes mes (savo laimei ar nelaimei) esame nepaprastai gabūs kalboms. Bet kad kitose tautose būtų toksai daugiakalbis mokslininkas ir rašytojas, būtų į tai žiūrima, kaip į kokį stebuklą.

Sunkiais mūsų tautai laikais, kai „nei žodžio, nei rašto" neleido jai pavergusis ją dvigalvis rusų erelis, pirma „Aušra", paskui „Varpas" ir „Tėvynės Sargas" ragino ją nepalūžti dvasia, šaukė būti ištvermingą, semiantis jėgų, stiprybės iš garbingos ir didingos jos praeities. „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia", įrašė V. Kudirka į mūsų tautos himną. Dabar, kai kruvinas piautuvas ir žmogžudiškas kūjis ko žiauriausiai niokoja mūsų šalelę, o mus baigia negailestingai sklaidyti po visas pasaulio pakampes, mums suraminimo, paguodos, stiprybės teikia ne tik praeitis, bet ir dabartis. Ji, būtent, stato mums prieš akis visą eilę asmenų, kurie niekuomet nebuvo lyg koki vėjo nešiojami šapai, bet visokiose aplinkybėse tvirtai, galingai, didvyriškai žengė prie to, ką buvo užsibrėžę. Vienas jų yra ir J. E. vysk. P. Būčys.

Pačiam garbingajam ir mielajam Ekscelencijai norėtume palinkėti dar daug sveikatos ir ypač, kad ko greičiau įvyktų didžiausias jo troškimas, būtent, kad tikroji tiesa pasklistų ir įsigyventų toje nelaimingoje tautoje, kuri jau taip seniai skendi klaidų liūne, o dabar, deja, skandinama dar ir biauriausių melų jūroje, ir kuri pati be galo daug kentėdama, kankina ne tik vargšę mūsų Tėvynę, bet ir kone pusę viso pasaulio.

K. Ališauskas

PULK. JONAS LAURINAITIS

1947 metais spalių 22 d. Stuttgarte mirė pulk. Jonas Laurinaitis. Mirė staiga, širdies liga, beeidamas 54 metus amžiaus. Vietos lietuvių kolonija jį labai apgailestaudama palaidojo, spauda parašė trumpučius nekrologus apie jo mirtį. Vėliau Stuttgarto lietuviai, kiek teko girdėti, pastatė kryžių. Tai buvo viskas.

Nesinori, kad šio pasižymėjusio, tylaus ir ramaus Lietuvos kariuomenės karininko darbai būtų pamiršti; todėl čia nors trumpai, ką prisimenu, noriu parašyti, iškelti nors kelis bruožus iš jo karinės tarnybos ir kovų dėl Lietuvos laisvės. Jam kartais tekdavo būti aplinkumoje asmenų, kurie spręsdavo labai svarbius klausimus, susijusius net su Lietuvos valstybės likimu. Galimybei esant, jis reikšdavo savo nuomonę. Ji visuomet būdavo drąsi, atvira ir tiksli. Toks jis buvo kaipo karys ir žmogus.

Karininkas Jonas Laurinaitis Lietuvos kariuomenėn stojo savanoriu 1918 metais, berods gruodžio 31 dieną. Atvyko jau turėdamas nemažą karinį patyrimą, kurį įgijo rusų kariuomenėje, kovoje su vokiečiais ir austrais, beeidamas kuopos vado ir batalijono vado pareigas.

Lietuvos kariuomenėje buvo paskirtas į 2 pėst. puką. Pulkas tuo laiku tik formavosi iš savanorių. Jisai buvo pirmuoju 1 kuopos vadu. Kai tik po kelių dienų savanorių skaičius padidėjo ir buvo pradėta formuoti 1-mas batalijonas, karininkas J. Laurinaitis buvo paskirtas 1-mojo batalijono vadu. 1-mąjį batalijoną suformavus jis buvo paskirtas 2-jo batalijono vadu. 1919 metais vasario mėnesį, bolševikams puolant iš Vilniaus ir norint užimti Kauno miestą, jis buvo numatytas pasiųsti vadovauti kautynėms į Prienų barą, prie Jiezno. Tuo laiku grėsė kitas pavojus: vokiečiai spartakistai, drauge su vietiniais komunistais ruošėsi sukilti Kaune, kad nuverstų Lietuvos vyriausybę. Dėl to mūsų kariuomenės vadovybė savo pirmykštį sprendimą turėjo pakeisti. Karininkas J. Laurinaitis, kadangi jisai buvo pasiruošęs sukilimui malšinti ir turėjo planą, buvo paliktas vietoje. Į Prienų barą buvo paskirtas karininkas Butkus, o šio fronto vadu karininkas Zaskevičius. Sukilimas Kaune neįvyko, vokiečių štabas Kaune sugebėjo užgniaužti sukilimą jam nedavus išsiplėsti, vieni Kauno komunistai (jų buvo nedaug) neišdrįso ką nors daryti. Kautynėse prie Jiezno mūsų daliniai pradžioje turėjo nepasisekimų, tik vėliau atsigriebė; kai sužinojo apie tai kar. J. Laurinaitis labai apgailestavo mūsiškių daromas klaidas ir tai, kad ten jis asmeniškai negalėjo būti.

Kovoje dėl Lietuvos laisvės. Į frontą prieš bolševikus kar. J. Laurinaitis išvyko su 2-ru batalijonu 2 pėst. pulko 1919 metų gegužės mėn. Gegužės 24 d. po trumpų kautynių jisai užima Raguvos miestelį. Bolševikai pabėgo. Tuo laiku mūsų kariuomenės kiti daliniai vedė kautynes su priešu prie Subačiaus miestelio. Ypač atkaklų pasipriešinimą bolševikai rodė prie Rudilės kaimo. Į šį kautynių barą ir buvo pasiųstas kar. J. Laurinaitis su savo batalijonu. Gavęs pranešimą apie bolševikų užimtas pozicijas, jis tuoj suprato, kad nugalėti bolševikus tiesioginiu puolimu nepavyks, todėl griebėsi manevro. Anksti rytą, berods gegužės 26 d., apėjo iš rytų pusės Rudilės kaimą ir Subačiaus miestelį. Priešas,

tai pastebėjęs, tuojau pasitraukė. Birželio mėnesį priešas traukdamasis ir vengdamas smūgio, sustojo Čičiro, Avilių ežerų linijoje, kas teikė jam patogias pozicijas gintis. Rugpiūčio mėn. pabaigoje įvyko paskutinė mūsų kariuomenės operacija prieš bolševikus, kurios metu jie buvo išguiti iš Lietuvos teritorijos. Laike šios operacijos karininkui J. Laurinaičiui buvo pavesta vadovauti 2 pėst. pulkui. Bevadovaudamas jis parodė didelius gabumus manevruoti karo lauke. Ši operacija yra vadinama Zarasų operacija. Tai yra viena iš gražesniųjų operacijų mūsų Nepriklausomybės karo istorijoje.

Karo meno dėsniai reikalauja, kad puolantysis jam reikiamoje vietoje turėtų jėgų persvarą. Su mažesne kariuomene sumušti didesnes priešo pajėgas, neturint technikinės persvaros, yra neįmanoma. Vadai manevruoja, jie apnuogina kitus fronto barus, o numatomoje - lemiamoje vietoje sutelkia daugiau pajėgų. „Visur stiprus nebūsi“, sako karinė patarlė. Sumušus vienoje vietoje priešą, sumanus vadas tuojau pajėgas pergrupuoja ir nukreipia prieš kitas priešo kariuomenės pajėgas. Tokiu būdu pasiekiamas priešo nugalėjimas iš eilės - dalimis. Antra, dar svarbu surasti priešo silpniausią, skaudžiausią vietą ir smogti į ją. Šie karo meno dėsniai yra žinomi jau iš labai senų laikų. Jie niekuomet nepaseno ir nepasens, neatsižvelgiant į tai, kokią technika pažangą padarytų. Juos žino visi vadai, visų kariuomenių karininkai, tačiau praktikoje, karo metu, labai retai kuriam iš vadų pavyksta pilnumoje šiuos dėsnius pritaikinti. Pritaiko šiuos dėsnius tik asmenys turintieji stiprią valią, nes tai surišta su labai didele rizika, su mokėjimu vadovauti ir pravesti sumanytą operaciją iki galo. Zarasų operacijoje karininkas J. Laurinaitis tai atliko. Jo pulkas puolė priešą nenormaliai labai plačiame bare. Prieš save turėjo 2 priešo pulkus. Kiekvienas iš priešo pulkų buvo gausesnis, didesnis už mūsų 2-ąjį pėst. pulką. Lietuviai turėjo pranašumą tik kovingume, savanoriškume, didvyriškume ir asmeniškuose vadų gabumuose. Trumpai suglaudus, pulko operacijos eiga, kuriai vadovavo kar. J. Laurinaitis, atrodė šiaip:

Rugpiūčio 24 d. Ukmergės kariuomenės grupė (jos sudėtin įėjo: 1-pėst. pulkas, Vilniaus bat. ir Ukmergės bat.), karininko Ladygos vadovaujama, pradėjo puolimą Zarasų kryptimi. Rugpiūčio 25 d. Zarasai buvo paimti. Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas tuomet įsakė ir Panevėžio grupei (kuri susidėjo iš 2 pėst. pulko, Marijampolės bat. ir Panevėžio batalijono) pradėti puolimą. Puolančiai Ukmergės grupei jau grėsė pavojus būti per toli nuėjusiai ir atskirtai. Vienas iš sunkiausių uždavinių teko 2 pėst. pulkui, esančiam dešiniame Panevėžio grupės sparne ir viduryje baro puolančios lietuvių kariuomenės. Karininkas J. Laurinaitis teisingai įvertino bendrą padėtį; kad operacija baigtųsi sekmingai, jis turi veikti greitai: dar pirmąją dieną turi padaryti didelį šuolį pirmyn, kad išlyginus fronto liniją, tai yra likvidavus priešo įsikišusią alkūnę. Turint tik 3 silpnus batalijonus, prieš kuriuos veikė priešo du pėstininkų pulkai su skaitlingesne artilerija, uždavinys buvo nelengvas. Karininkas J. Laurinaitis numatė silpną priešo vietą esant Kuklių kaimą, kuris yra tarp Čičiro ir Avilių ežerų. Kuklių kaimą paimti pavedė karin. E. Noreikai (vėliau kapitonui, žuvusiam Klaipėdoje 1923 m. sausio 15 d.) su 2 kuopomis vyrų. Kuklių kaimas buvo užimtas rugpiūčio 25 d. vakare, saulei nusileidus. Reikėjo išnaudoti pasisekimą. Labai svarbu buvo paimti įtvirtintas bol-

ševikų pozicijas prie Raudinės dvaro ir Gudų kaimo. Tad kar. J. Laurinaitis rugpiūčio 26 dieną įsakė pulti iš priekio Raudinės ir Gudų kaimo pozicijas. Puolimą pradėti auštant. Kar. E. Noreikai buvo įsakyta palikti Kuklių kaimą ir, apėjus Čičiro ežerą, iš šiaurės užpulti priešą prie Raudinės dvaro iš užpakalio.

Kar. E. Noreikai reikėjo atlikti ilgą, vingiuotą žygį priešo užnugaryje per labai trumpą laiką. Abejojama buvo, ar pavyks. Tačiau Noreika, šis drąsus karininkas, jį atliko sėkmingai.

Buvo ir kritiškų momentų. Kai rugpiūčio 26 d. anksti rytą pulkas pradėjo Raudinės ir Gudų kaimo puolimą, pradžioje turėjo nepasisekimų. Puolimus kartojo. Apie kar. E. Noreiką trūko žinių. Tuo laiku bolševikai pritraukė iš savo rezervų dar vieną pėstininkų pulką, kontratakavo ir privertė trauktis kairėje esantį mūsų Marijampolės batalijoną ir 2 pėst. pulko 2-ąjį batalijoną. Pulko štabe esantieji karininkai jau pradėjo siūlyti įvairių sumanymų karin. J. Laurinaičiui, kaip išsisukti iš susidariusios situacijos. Kai kurie jaudinosi. Karininkas J. Laurinaitis buvo ramus. Jisai pasakė: „Priešo kontratakos aš laukiau. Tai yra natūralu; man svarbu žinoti, kur jie kontratakuos mane. Priešas puola mane mano kairėje, o aš jį pulsiu dešinėje.“ Tai pasakęs apnuogino dar labiau savo kairįjį sparną ir esamas rezerve pajėgas pasiuntė į dešinę Raudinės dvarui paimti. Karininkas Butkūnas, kuriam buvo pavesta paimti Raudinės dvarą, gavęs pastiprinimų pakartojo puolimą. Tuo laiku karininkas E. Noreika pasirodė Raudinės dvaro šiaurėje, priešo užnugaryje. Karininko Butkūno puolimas vyko sėkmingai. Bolševikai buvo sukaustyti. Priešo gynyba tuoj palūžo. Jie bėgo. Vienoje akimirkoje viskas pasikeitė. Svarbiausia priešo įtvirtinimų linija buvo paimta.

Rugpiūčio 27 d. vakarą bolševikai sugebėjo vis dėlto sudaryti antrą gynimosi liniją. Ir vėl tarpe ežerų, ant kalnelių, iš kur didelis matomumas ir maža gerų prieigų. Kar. J. Laurinatis įsako išžvalgyti priešo poziciją. Vienoje vietoje prie Grenzeno dvaro buvo rastas plyšys - silpnai saugojama ir menkai pridengta priešo vieta dešiniame mūsų sparne. Naktį iš rugpiūčio 27 į 28 d. kar. J. Laurinaitis čia pasiuntė karin. Butkūną su visu batalijonu. Batalijonas užėmė šį dvarą, priešui visai nepajutus. Išaušus batalijonas pradėjo manevruoti į gilų priešo užnugarį. Pirmiausia buvo nuvyta nuo pozicijų ir išblaškyta priešo artilerija, dezorganizuota ryšiai ir vadovybė. Priešas paskubomis pasitraukė. Rugpiūčio 28 d. priešas tik traukėsi, mūsiškių persekiojamas. Rugpiūčio 29 d. įvyko smarkus susirėmimas su bolševikais ties Naujuoju Sventenu. Priešas sutelkė savo pajėgas tarp Sventeno ežero ir Dauguvos upės. Laisvo tarpeklio niekur nebuvo. Kar. J. Laurinaitis ieškojo silpnų vietų mūsų dešiniame sparne, bet nesurado. Priešas buvo jau du kartu apeitas iš dešinės, tad trečiu kartu nesidavė apgaunamas. Tuomet kar. J. Laurinaitis greitai pergrupavo pulką ir pradėjo puolimą savo kairėje. Priešas buvo apeitas ir priverstas pasitraukti už Dauguvos upės. Rugpiūčio 30 d. pulkas be žymesnių susirėmimų priėjo Dauguvą ties Kalkūnais. Šioji operacija tuo ir pasibaigė. Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas pareiškė viešą padėką kar. J. Laurinaičiui už šią operaciją, be to, jis buvo apdovanotas 2 laipsnio Vyčio kryžiumi.

Kovoje su bermontininkais. Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas norėjo karin. J. Laurinaitį paaukštinti tarnyboje ir paskirti

kurio nors pulko vadu, nes 2-jam pulkui jis vadovavo tik laikinai. Faktinasis 2-jo pulko vadas buvo kar. Grigaliūnas-Glovackis. Tačiau taip neįvyko. 1919 metų rudenį gen. S. Žukauskas iš kariuomenės vado pareigų pasitraukė. Kariuomenės vadu buvo paskirtas karininkas Liatukas, tad tai laikinai ir buvo pamiršta. Kai prasidėjo kovos su bermontininkais prie Radviliškio, karin. J. Laurinaitis buvo 2-jo pulko vado padėjėju. Pulko vadas jį skirdavo ten, kur rasdavo labiausiai reikalinga. Radviliškio kautynėse 1919 m. lapkričio 21-23 d. jisai su batalijonu apėjo Radviliškio miestą, atkirto priešo pasitraukimo kelius, bet tuo operacija ir pasibaigė. Atvykusi alijantų gen. Niesselio karinė misija sustabdė karo veiksmus. Laike šių kautynių kar. J. Laurinaitis, teturėdamas savo valdžioje vieną batalijoną su ribotu uždaviniu, buvo įspraustas į tokius rėmus, kuriuose negalėjo nieku ypatingu pasireikšti, bet ir tai daug padarė, apeidamas Radviliškį.

Kovoje su lenkais. 1920 metais vasario mėn. pabaigoje kariuomenės vadu vėl buvo pašauktas gen. S. Žukauskas. Netrukus balandžio mėn. gen. S. Žukauskas kar. J. Laurinaitį paskyrė 2-jo pėst. pulko vadu. Su 2-ju pulku kar. J. Laurinaitis išvyko į frontą prieš lenkus 1920 m. rudenį. Nuo 1920 metų pradžios iki rudens pulkas kovose niekur nedalyvavo. Tą visą laiką vien ruošėsi ir mokėsi. Pulkas atrodė labai gražiai, buvo gerai pasiruošęs ir gan neblogai aprūpintas. Apskritai visa Lietuvos kariuomenė tuo laiku buvo pasilsėjusi, apmokyta, aprengta ir atrodė labai gerai. Trūkumų jautėsi apginklavime ir transporte, bet nedideli. Turėjome mažą, bet stiprią kariuomenę.

1920 metų vasarą Lietuvos situacija buvo įvertinama kaipo labai gera. Su bolševikais buvo jau pasirašyta Maskvoje sutartis. Su latviais ir vokiečiais turėjome gerus kaimyninius santykius. Neaiški, nei karo nei taikos padėtis tebebuvo su lenkais.

Tuo laiku lenkai veržėsi į Ukrainą. Buvo užėmę Kijevą. Bolševikai sutelkė gan žymias pajėgas lenkų fronto šiaurėje, Smolensko Vitebsko rajone ir smogė lenkams. Lenkai neatlaikė ir traukėsi. Bolševikų (Tuchačevskio armijos) pasisekimas ir spartus žygiavimas pro Vilnių Varšuvos link privertė lenkus atsisakyti nuo operacijų Ukrainoje ir gelbėti Varšuvą. Mažai kas tikėjo, kad Varšuvą pavyks lenkams išgelbėti. Tačiau dėl bolševikų vadovybės padarytų klaidų, J. Pilsudskiui pavyko prie Varšuvos sutelkti daugiau pajėgų ir suduoti į pašonę bolševikams stiprų smūgį. Bolševikai paniškai traukėsi, apie 7 ar 9 bolševikų divizijos nesuskubo pasitraukti nuo Vyslos krantų, buvo priverstos pereiti Rytprūsių sieną ir čia nusiginkluoti.

Lietuvos kariuomenės vadu tuo laiku buvo karininkas K. Ladyga. Kai tik buvo sužinota, kad įvyko vadinamas „Varšuvos stebuklas“ ir bolševikai traukėsi, Lietuvos kariuomenės vadas nusprendė sutelkti keletą pulkų tarp Nemuno ir Ryprūsių sienos, Augustavo kanalo riboje, ir neįsileisti atėjusių lenkų į Lietuvos teritoriją. Buvo tikimasi, kad lenkai bus sukalbami, taikysis. Tačiau buvo suvėlinta sutelkti kariuomenę. Kai mūsų pulkai nuėjo, jau rado lenkų kavaleriją. Lenkai praėjo mūsų silpnas ir retai stovinčias sargybas Augustavo kanalo riboje ir užėmė Seinus, Punską ir kitas lietuviškas vietoves. Situacija iš karto pablogėjo. Ginkluotas konfliktas su lenkais jau buvo įvykęs faktas. Nebuvo kitokios išeities kaip tik jėga išprašyti lenkus iš mūsų teritorijos. Lietuvos kariuo-

menės pulkai, suėję į sąlytį su lenkais, sustojo. Čia buvo sutelkta arti 2-jų divizijų kariuomenės. Vadovauti šiuo fronto baru buvo pavesta 2-os divizijos vadui karin. Grigaliūnui-Glovackiui. Tuo laiku mes vis dar nebuvome atsikratę svetimųjų ir buvo madoje visoki „specialistai ir patarėjai". 2-os divizijos štabe sėdėjo vienas tokių „specialistų" pulk. Ozolis, Dievas žino iš kažin kur atsibastęs. Su šiuo „specialistu" turėjo aštrų susikirtimą kar. J. Laurinaitis.

Kariuomenės štabuose, ypač didelių vienetų, niekuomet netrūksta gerų sumanymų operacijoms pravesti. Kol dar vyriausias vadas nepriėmė nė vieno iš patiektųjų sumanymų, vyresniesiems leidžiama pasisakyti savo nuomonę. Viskas vyksta labai slaptai. Bet kai vyriausias vadas jau priėmė vieną iš patiektųjų projektų ir šis tapo įsakymu, belieka tik vykdymas. Likimas buvo sprendžiamas 2-os divizijos štabe, kuris stovėjo Seirijuose. Karininkas J. Laurinaitis, susipažinęs su paruoštais operacijai sumanymais, pastebėjo, kad viename iš jų, kuris turėjo daugiausia galimybių būti priimtu, yra stambių klaidų: neįvertinama mūsų kariuomenė, priešas ignoruojamas, su mažomis jėgomis norima atlikti tai, ką turėtų vykdyti divizijos - korpusai. Jisai tarė šio projekto autoriui pulk. Ozoliui:

- Siūlyčiau paprastenį, nesudėtingą projektą: priešą nesupti, bet stumti, mažomis operacijomis išgrūsti iš mūsų teritorijos, paskui sustoti ir gintis.

- Jūs esate naivus žmogus. Priešą reikia ne stumti, bet sumušti. Pastumėtas priešas atsigaus ir vėl kariaus su tavimi, - atsakė Ozolis.

- Bet jūsų projektas reikalauja žymių pajėgų, kokių mes neturime. Sumušti lenkus mes nepajėgsime jokiu būdu, o išstumti iš savos teritorijos visuomet galėsime, - atsikirto J. Laurinaitis.

Pulk. Ozolis nepasidavė. Ginčijosi ir net susipyko. J. Laurinaitis neįtikino Ozolio, ir Ozolis nepajėgė įtikinti J. Laurinaičio. Šis projektas buvo priimtas ir tapo įsakymu. Įsakymą parašė 2-os divizijos vadas kar. Grigaliūnas-Glovackis, patvirtino kariuomenės vadas kar. K. Ladyga ir buvo vykdoma.

Puolimas buvo pradėtas vykdyti rugsėjo 2-ją dieną, bet nepavyko. Rugsėjo 6 d. lenkų raiteliai pradėjo kontrpuolimą ir mūsų dalinius privertė pasitraukti. Rugsėjo 13 d. puolimas buvo pakartotas, tačiau vėl nepavyko. Pagaliau rugsėjo 22 d. lenkai, sutelkę žymias pajėgas, sudavė labai stiprų smūgį mūsų kariuomenei prie Seinų. Turėjome didžių nuostolių žmonėmis ir priemonėmis. Lenkai pastebėjo mūsų silpnybę, nustojo skaitęsi ir vertinę mus kaip rimtą jėgą; pasėkoje šio visko atsirado gen. Želigovskio avantiūra.

Vyriausybei vėl teko kreiptis į gen. S. Žukauską, kad paimtų kariuomenės vadovavimą ir gelbėtų tai, ką galima išgelbėti.

Pasibaigė kovos dėl Lietuvos laisvės. Pulk. J. Laurinaitis dar ilgai tarnavo Lietuvos kariuomenėje, pagaliau 1930 metais išėjo į atsargą.

Kai aš 1939 metais buvau paskirtas kariuomenės štaban į karo istorijos skyrių, paprašiau J. Laurinaitį atsilankyti pas mane ir suteikti man kai kurių paaiškinimų. Atsimenu, kaip jisai atvyko drauge su pulk. Urbonu, žymiu mūsų kariuomenės artilerijos specialistu, į karo istorijos skyrių. Parodžiau šios operacijos dokumentus ir lenkų parašytą knygą apie šią operaciją. Pulk. Urbonas labai apgailestavo, o J. Laurinaitis pyko ir nervinosi. Galop papasakojęs tai, kas čia iš dalies yra aprašyta, tarė: „Vilnių mes praradome prie Seinų, tik vėliau jį lenkai pasiėmė."

Šias mintis parašiau garbingam atminimui pulk. Jono Laurinaičio. Lai būna lengva jam ši svetima žemelė! Tai buvo geras vadas, gabus karininkas ir neblogas karo operatorius. Jisai troško daug laimės ir gerovės savo Tėvynei, daug dirbo, aukojosi ir rūpinosi, o jeigu ne viskas pavyko, tai ne jo kaltė.

BAŽNYČIA IR RELIGIJA

Pagirensis

KOMUNIZMO PASMERKIMAS

I. Apaštališko Sosto dekretas apie kanoniškas sankeijas komunistams ir jų bendrininkams

Apaštališko Sosto oficialus organas „Acta Apostolicae Sedis“ šių metų liepos mėn. 2 dienos numeryje (vol. XXXI. No. 8) paskelbė šv. Oficijos Kongregacijos, didelės svarbos dekretą, liečiantį komunizmą. Šv. Oficijos kongregacijos, kuriai vadovauja pats Popiežius, paskirtis, pagal Kanonų teisės Kodekso kan. 247, yra tikėjimo ir dorovės saugojimas. Minėtasis dekretas lietuviškam vertime yra šio turinio:

„Šios Aukščiausios Šventosios Kongregacijos buvo atsiklausta:

1. ar leistina įsirašyti į komunistų partiją arba ją remti;

2. ar leistina leisti, platinti ar skaityti knygas, žurnalus, laikraščius ar atsišaukimus, kurie remia komunistų doktriną ar veiklą, bei juose bendradarbiauti;

3. ar tikintieji, kurie žinodami ir laisvai įvykdo veiksmus, apie kuriuos kalbama n. 1 ir 2, gali būti leidžiami Sakramentų;

4. ar tikintieji, kurie išpažįsta materialistinę ir antikrikščionišką doktriną ir ypač tie, kurie ją gina ar platina, pačiu įvykiu (ipso facto), kaip apostatai iš katalikų tikėjimo, patenka į ekskomuniką specialiu būdu rezervuotą Apaštališkam Sostui.

Kilmingiausieji ir Garbingiausieji tėvai, kuriems yra pavesta saugoti tikėjimo ir dorovės dalykus, atsižvelgę į Garbingųjų Patarėjų nuomonę, plenariniame susirinkime antradienį IV vietoje 1949 metų birželio mėn. 28 dieną nutarė atsakyti:

Į 1. - neigiamai: komunizmas yra materialistinis ir antikrikščioniškas, gi komunistų vadai, nors žodžiais kartais ir pareiškia nekovoją prieš religiją, ištikrųjų tačiau tiek doktrina, tiek veikla pasirodo priešingi Dievui, tikrajai religijai ir Kristaus Bažnyčiai;

Į 2. - neigiamai: tai draudžiama pačiomis teisėmis (žiūr. Kanonų teisės Kodesko kan. 1399);

Į 3. - neigiamai: pagal bendruosius principus Sakramentai neteiktini tiems, kurie nėra reikiamai nusistatę;

Į 4. - teigiamai.

Sekantį ketvirtadienį, tų pačių metų ir to paties mėnesio 30 dieną Jo Šventenybė Pijus XII, dieviškąja Apvaizda Popiežius, įprastoje audiencijoje Šviesiausiam ir Garbingiausiam Šv. Oficijos Asesoriui patvirtino Jam pristatytą Kilmingiausiųjų tėvų rezoliuciją ir įsakė paskelbti ją oficialiam organe „Acta Apostolicae Sedis“.

Duota Romoje, 1949 metų liepos mėn. 1 dieną.

L. S. (pas.) Petras Vigorita, Aukščiausios šv. „Oficijos Kongregacijos notaras.“

II. Dekreto aiškinimas

Dekreto tikslas yra apsaugoti tikinčiuosius nuo materialistinio ir antikrikščioniško komunizmo klaidų ir sudrausminti tuos tikinčiuosius, kurie tariamai bando suderinti katalikybę su komunizmu. Dialektinis materializmas, kuriuo remiasi komunizmo doktrina, jau seniai buvo katalikų teologų kvalifikuojamas kaip doktrinos klaida. Ta prasme dekretas nieko naujo nepasako. Dekrete nurodytos baudžiamosios sankcijos yra naujas dalykas. Dekreto paskelbimo priežastys nenurodytos. Jo pradžioje sakoma tik, kad „šios Aukščiausios Šventosios Kongregacijos buvo atsiklausta" keturiais dekrete išdėstytais klausimais. Labai galimas dalykas, kad dekreto atsiradimą paskatino vyskupų kreipimasis į Apaštališką Sostą aiškiau nustatyti teisinę būklę tų tikinčiųjų, kurie dedasi galį būti kartu gerais katalikais ir gerais komunistais. Pagaliau paaštrėjęs Katalikų Bažnyčios persekiojimas už vadinamosios „geležinės uždangos" bei suaktyvinta komunistų veikla prieš Katalikų Bažnyčią Rytų Europoj negalėjo neturėti reikšmės dekrete iškeltų klausimų svarstymui.

Atskiri vyskupai savo diecezijose jau seniau buvo paskelbę kanoniškas sankcijas aktyviems komunistams. Prisiminkime tik Milano arkivyskupo J. Em. Kard. Schusterio draudimą duoti išrišimą komunistų partijos nariams Milano arkivyskupijoj. Reikalas apsaugoti tikinčiuosius nuo komunizmo nuodų ir nepaklausiusiuosius sudrausminti pasidarė nebe vietinio bet universalinio pobūdžio. Bažnyčios disciplinai suvienodinti ir į tikinčiųjų masę besiskverbiančiam blogiui užkirsti kelią ir buvo paskelbtas šis dekretas.

Dekreto apimtis liečia kanoniškas bausmes komunistams ir jų bendrininkams. Dekrete nurodytos dvejopos bausmės: Apaštališkam Sostui specialiai rezervuota ekskomunika ir nušalinimas nuo šv. Sakramentų. Ekskomunika yra su tikrais kanoniškais padariniais susieta bažnytinė bausmė, išskirianti iš tikinčiųjų bendravimo (ex communione fidelium). Ji nereiškia visiško pašalinimo iš Bažnyčios, bet tik laikiną išskyrimą iš kitų tikinčiųjų, kol nubaustasis pasitaisys. Todėl ir ekskomunikuotuosius saisto bažnytiniai įstatymai, gi jiems pasitaisius nereikalingas priėmimas iš naujo Bažnyčion, o tik užsitrauktos bausmės atleidimas. Dekrete minima ekskomunika nėra paprasta. Ji specialiu būdu rezervuota Apaštališkam Sostui. Taigi tik Apaštališkas Sostas, pasitaisius nubaustajam, gali tą bausmę atleisti. Šią bausmę pagal kalbamąjį dekretą užsitraukia:

1) tie tikintieji, kurie i š p a ž į s t a materialistinę, antikrikščionišką komunizmo doktriną, atseit, aiškiai pareiškia, kad jų gyvenimožiūra visumoje yra pagrįsta materialistiniu, ateistiniu komunizmu, įsirašo į komunistų partiją ir joje aktyviai veikia, ar kaip kitaip pareiškia besilaiką komunizmo;

2) tie tikintieji, kurie g i n a ateistinį komunizmą. Dekrete pasakyta „ypač tie, kurie gina ar propaguoja" komunizmą. Gynimu suprastinas bet koks pagrindinių komunizmo principų dėstymas, aiškinimas, atremiant jam daromus priekaištus. Ginti komunizmą galima žodžiu - paskaitomis, diskusijomis, kalbomis; raštu - knygomis, brošiūromis, straipsniais, atsišaukimais ir t. t. Į šią asmenų kategoriją įeina, mano supratimu, ir vadinamieji „saloniniai komunistai", kurie ar tai sovietinės kultūros

bičiulių ar kitu vardu prisidengę įrodinėja, kad komunizmo doktrina ir praktika visumoje yra siektinas gėris;

3) Tie tikintieji, kurie platina (propaguoja) komunizmą. Jų kategorijon pirmoj eilėj įeina, sovietiškais terminais kalbant, „Agitpropas", atseit, agitatoriai - propagandistai. Jais nebūtinai turi būti komunistų partijos nariai. Užtenka tik aiškinti, piršti, įrodinėti komunizmą tiek kaip doktriną, tiek kaip gyvenimo praktiką.

Komunizmo išpažinimas, gynimas ar platinimas apima principinius dalykus - komunizmo esmę. Atvirkščiai - grynai technikinio pobūdžio dalykų, esančių komunizmo praktikinėj sistemoj, išpažinimas, gynimas ar platinimas neįeina dekrete dėstomo nusikalstamo veiksmo sudėtin. Todėl pav. sovietinės susisiekimo, statybos, elektrifikacijos ir pan. dalykų gyrimas ar pavyzdžiu statymas savaime nesudaro baudžiamojo akto, jei tai yra atsieta nuo komunizmui esminių dalykų.

Dekrete nurodomas pagrindas, kodėl komunizmo išpažinėjai, gynėjai ir platintojai užsitraukia sunkią ekskomunikos bausmę - jie yra apostatai iš katalikų tikėjimo. Apostatais kanonų teisėj laikomi tie pakrikštytieji, kurie visiškai atsitraukia iš katalikų tikėjimo.[1]) Komunizmo išpažinėjų, gynėjų ir platintojų kvalifikavimas apostatais yra visiškai logiškas, nes dialektinio materializmo, kuriuo teoretiškai remiasi komunizmas, jokiu būdu negalima suderinti su tikrąja Kristaus apreikšta religija. Tai dvi priešingybės. Tik propagandiniais ir kartais taktiniais sumetimais komunistai bando teigti, kad jų partijos nariais gali būti tikintieji. Šis metodas itin būdingas Italijos komunistams.

Ekskomunikos paliestiesiems (komunizmo išpažinėjams, gynėjams ir platintojams) nūnai lieka alternatyva - arba, apgailėjus klaidą ir gavus Apaštališko Sosto bausmės atleidimą, grįžti Katalikų Bažnyčion, arba liktis klaidoje su visomis su ekskomunika susietomis kanoniškomis pasekmėmis (draudimas dalyvauti pamaldose, eiti sakramentų, būti krikšto tėvais, būti katalikiškai palaidotam, jei mirtų, neparodęs atgailos ženklų ir t. t.). Ta alternatyva statoma milijonams katalikų šiapus ir anapus „geležinės uždangos", kurie, ar tai komunistų partijoj aktyviai dalyvaudami, ar komunizmą gindami, ar jį platindami šią ekskomunikos bausmę užsitraukia. Kalbamoji bausmė užsitraukiama, kaip dekrete sakoma, pačiu įvykiu (ipso facto), atseit, tai įvyksta išorinis, morališkai labai kaltas, sunkiai nuodėmingas ir su užsispyrimu susietas veiksmas,[1]) kuriuo komunizmas išpažįstamas, ginamas ar platinamas.

Antra dekrete nurodoma bausmių rūšis yra nušalinimas nuo šv. Sakramentų. Sakramentais yra visiems iš katekizmo gerai žinomi septyni Sakramentai. Ši bausmė savaime, pačiais Bažnyčios įstatymais, paliečia visus ekskomunikuotuosius.[2]) Šalia jų, pagal kalbamąjį dekretą, Sakramentų negalima teikti sekantiems asmenims: kurie žinodami ir laisvai - 1. įsirašę komunistų partijon, 2. remia komunistus, 3. leidžia komunistines knygas, žurnalus, laikraščius ar atsišaukimus, platina aukščiau nurodytus leidinius, 4. skaito aukšč. nurodytus leidinius, 5. bendra-

---

[1]) Plg. Kan. 1325, § 2.
[1]) Plg. Kan. 2242, § 1.
[2]) Cfr. Kan. 2260, § 1.

darbiauja minėtuose leidiniuose. Sakoma „žinodami ir laisvai“, nes šios sąlygos yra būtinos kanoniškam pakaltinamumui (subjektyviniam nusikaltimo elementui.[3]) Taigi kas nekaltai, nežinodamas arba būdamas morališkai ar fiziškai priverstas, atlieka aukščiau nurodytus baudžiamuosius veiksmus, neįeina tų nusikaltimų sąvokon, ir konsekventiškai jam negalima taikyti nušalinimo nuo Sakramentų bausmės.

Nušalinimas nuo Sakramentų šv. Oficijos Kongregacijos dekrete labiausiai paliečia komunistinės spaudos leidėjus, platintojus ir skaitytojus bei joje bendradarbiaujančius (sub 3-5). Dekreto atsakymuose į patiektus kongregacijai klausimus dėl komunistinės spaudos nurodomas kan. 1399. Jis liečia draudžiamuosius leisti, platinti ir skaityti spaudinius. Minėtu kanonu draudžiamos bet kokių autorių knygos, skleidžiančios ereziją ar schizmą, bet kaip bandančios griauti religijos pagrindus (n. 2), puolančios religiją ar gerus papročius (n. 3), katalikų dogmas, ginančios Apaštališko Sosto pasmerktas klaidas, kesinančios griauti bažnytinę discipliną, sistemingai niekinančios bažnytinę hierarchiją ir dvasiškiją (n. 6). Komunistiškoji spauda savo leidiniuos kaip tik tuos metodus vartoja. Tokios spaudos leidimas, platinimas, skaitymas bei bendradarbiavimas joje savaime yra blogas ir prigimtinės dorovės draudžiamas dalykas.

Kongregacijos dekrete nurodomas pagrindas, kodėl aukščiau įvardintieji asmenys šalintini nuo Sakramentų. Tuo pagrindu yra bendrieji principai, apie asmenis, kuriems Sakramentai negali būti teikiami. Kan. 855 kalbėdamas apie tuos, kurie šalintini nuo Eucharistijos Sakramento, išvardija viešai žinomus Eucharistijos Sakramento nevertus asmenis, kokiais yra ekskomunikuoti, interdiktuoti, aiškiai praradę garbę, jei nėra žinoma apie jų atgailą ir pasitaisymą ir jei viešas papiktinimas nebuvo atitaisytas. Šis cituotam kanone nurodytas principas tinka netik Eucharistijos, bet ir visiems kitiems Sakramentams. Į kanone išvardytų asmenų kategorijas įeina Kongregacijos dekrete minimi komunistai bei jų bendrininkai. Jie objektyviškai neturi tinkamo nusistatymo (dispositio) Sakramentams priimti ir yra jų neverti (indigni).

Tie samprotavimai tiek apie Apaštališkam Sostui specialiai rezervuotos ekskomunikos paskelbimą aktyviems komunistams, tiek apie nušalinimą nuo Sakramentų komunistų bei jų bendrininkų rodo, kad šv. Oficijos Kongregacijos dekretas yra ne kas kita, kaip bendrųjų kanonų teisės principų pritaikymas ateistinio, antikrikščioniško komunizmo veikėjams, skelbėjams ir jų pagelbininkams. Dekretas išsklaido kai kam galėjusias susidaryti abejones dėl kanonistiškai kriminaliniu kvalifikuotino komunizmo pobūdžio ir suvienodina atskirų vyskupų disciplinarines sankcijas tikintiesiems, bet kaip dalyvaujantiems komunistinėj veikloj.

Kaip iš aukščiau išdėstyto matyti, šv. Oficijos Kongregacijos dekretas yra grynai bažnytinis, disciplinarinis, saugojąs tikinčiuosius nuo komunistinių klaidų pavojaus tikėjimo ir dorovės dalykuose. Tiems dalykams tvarkyti kaip tik ir yra šv. Oficijos Kongregacija.

III. Dekreto atgarsiai

Šv. Oficijos Kongregacijos dekretas, paskelbęs kanoniškas sankcijas

[3]) Cfr. Kan. 2195, § 1.

komunistams bei jų bendrininkams, sukėlė pasaulyje labai gyvą reakciją. Reagavo spauda ir radijas.

Gyviausios spaudos diskusijos pasireiškė Italijoj. Komunistiškas „L'Unita", o su juo ir kita kairioji spauda, kaip „Avanti", „Il paese" ir kit. pristato skaitytojams dekretą, kaip „Bažnyčios kišimąsi į politinę ir ekonominę sritį". „L'Unita" dekretą kvalifikuoja kaip „obskurantizmo pinkles" ir ragina komunistus tęsti kovą dėl „kultūros sulaicistinimo" Liuterio, Kalvino, Bruno ir Galilėjaus (!) dvasioj, apjungiant visus „išlaisvinimo siekiančius sąjūdžius". „Avanti" ta proga drįso Popiežiui prikišti „politinį bukaprotiškumą" ir įdėjo ekskomuniką pajuokiančią karikatūrą. Kairiųjų socialistų vadas Pietro Neni šią Apaštališko Sosto intervenciją laiko politinės, bet ne religinės kilmės. Tas pats Neni raštu patiekė United Press agentūrai savo nuomonę, kur jis teigia, kad dekretas „neatitinkąs laiko dvasios". Vatikano oficiozas „L'osservatore Romano", polemizuodamas su kairiųjų spauda, nurodo, kad Kongregacijos dekretas iš esmės yra religinis, nieko bendro neturįs su politika. Dekrete kalbama apie komunizmą kaip idėją, doktriną, dialektiką, filosofiją, dorovę. Baigdamas ilgoką vedamąjį „L'osservatore Romano" rašo: „Pirmieji atgarsiai liudija, su kokiu pasitenkinimu ir dėkingumu visų kraštų katalikai priėmė dekretą, kuris yra netik apdairus religijos ir krikščioniškos kultūros gynimo, bet ir pilnos šviesos bei neginčijamo tikslingumo įnešąs aktas, kai šią iškilmingą katalikybei ir socialiniam sugyvenimui valandą kiekvienas prisiima prieš Dievą ir žmones savo atsakomybę be jokių rezervų, be jokio „alibi", be jokio savęs ir kitų apgaudinėjimo".

Gyvą atgarsį dekretas sukėlė ir Prancūzijoj. Nepriklausomas prancūzų laikraštis „Figaro" šį Apaštališko Sosto žingsnį laiko reikšminga priemone atimti komunizmui dirvą Vakarų Europoj ir padaryti beprasmišką vadinamąją komunistų katalikams siūlomą „ištiestos rankos politiką". Paryžiaus „L'Aurore - France Libre", stengdamasis dekretą objektyviai vertinti, nurodo, kad Bažnyčia kalbamuoju dekretu išeinanti prieš Europoj besiplečiantį totalizmą. Laikraščio nuomone, Bažnyčia ėmėsi ginti sąžinės laisvės prieš morališką žmonių tiraniją ir prieš žmogų pažeminančios despotijos reikalavimus. Socialistų „Le populaire" ekskomuniką laiko „perdaug dvelkiančia XII šimtmečiu".

Vakarų Vokietijos komunistų partijos vadovybė, sekant „Die neue Zeitung" pranešimais, pareiškė, kad Popiežius paskelbęs ekskomuniką milijonams paprastų tikinčiųjų žmonių, kai fašizmo vadai niekad nebuvę ekskomunikuoti. Sekdama savo „draugais", Italijos komunistais, minėtoji KPD vadovybė pasityčiojamai nurodo, esą, pagal dekreto raidę, ir kalno pamokslo Kristus bei viduramžio šventieji turėję būti ekskomunikuoti, kaip skelbę komunizmo dvasią.

Rytų Vokietijos sovietų licenzijuotas „Berliner Zeitung", rašydamas apie dekretą, sako, esą Popiežius, įsileisdamas į politinius ginčus su komunizmu, pralaimėsiąs. Rytų Vokietijos komunistinė spauda, lygiai kaip italų komunistų, dekretui priskiria politinį charakterį ir jį kvalifikuoja Bažnyčios „kišimusi į valstybių vidaus reikalus".

Čekoslovakijoj, kur nūnai vyksta sunki katalikų Bažnyčios kova dėl laisvės, šv. Oficijos Kongregacijos dekretas turi ypatingos reikšmės. Jis paskelbtas tame pačiame „Actae Apostolicae Sedis" numeryje, kur

minėta Kongregacija pasmerkė Čekoslovakijos komunistinės vyriausybės suorganizuotą vadinamąją „katalikiškąją Akciją“. Abu dekretai Čekoslovakiją pasiekė pačiame kovos įkarštyje. Į juos pirmiausia reagavo vyriausybė. Teisingumo ministeris Aleksej Cepicka, tautinio Fronto Vykdomojo Komiteto posėdyje, kuriame dalyvavo ir vyriausybės nariai, pareiškė, kad vyriausybė dekreto pravedimą kvalifikuojanti valstybės išdavimu, gi Pragos arkivyskupą Dr. J. Beraną ir kitus katalikų vyskupus apibūdino, kaip valstybės ir „darbo liaudies“ priešus. Būdinga pastebėti, kad pats teisingumo ministeris Cepicka ir dar du ministeriai - Dr. Antonin Gregor, užsienio prekybos ministeris, ir generolas Ludvik Svoboda, krašto apsaugos ministeris, prisipažįsta, Associated Press teigimu, esą katalikai, kai tuo tarpu kiti vyriausybės nariai oficialiai pareiškę nepriklausą jokiai religijai.

Sovietų Sąjungoj, United Press pranešimu, Maskvos radijas paskelbęs, kad Popiežiui nepasiseksią ekskomunikos dekretu pralaužti „jungtinį už taiką prieš anglo-amerikoniškus karo kurstytojus kovojančių tautų frontą“. Esą, tos „kovojančios tautos“ jau pažinusios, kad taika tik tuo būdu galinti būti užtikrinta, jei jos tvirčiau, be atodairos į religinius įsitikinimus, glausis vesti „kovą prieš reakcinį pasaulį“.

Ši trumpa apžvalga rodo, kokį didelį dėmesį minėtam dekretui skiria katalikiškas ir komunistiškas pasaulis.

Diplomatiniuose Apaštališko Sosto santykiuose su prokomunistinėmis valstybėmis - Rumunija, Jugoslavija ir Čekoslovakija - Denos ir AFP pranešimais iš patikimų Vatikano sluoksnių, dekretas neįnešiąs jokių pasikeitimų.

Lietuvių tremtinių bendruomenei šis dekretas dar kartą akivaizdžiai parodo Apaštališko Sosto nesvyruojantį nusistatymą kovoti dėl tiesos ir teisingumo. Tai morališkai labai paremia ir mūsų pastangas Lietuvos išlaisvinimo akcijoj. Dekretas lietuvius tremtinius konkrečiai paliečia ta prasme, kad nuo jo įsigaliojimo komunistinės spaudos skaitymas (tikime, kad tremtyje nėra lietuvių aktyvių komunizmo išpažinėjų, gynėjų ir skleidėjų, bei komunistinės literatūros leidėjų, platintojų ir spaudos bendradarbių) yra netik draudžiamas, bet ir susietas su baudžiamąja sankcija būti neprileistam prie šv. Sakramentų. Tai kiekvienas lietuvis katalikas turi žinoti. Tiems, kurie dėl politinio, mokslinio, kultūrinio, spaudos ar kitokio darbo turi sekti komunistinę spaudą, patariama išsirūpinti per vietos stovyklų ar kolonijų kapelionus kompetentingos vietos vyskupo leidimą komunistiškiems raštams skaityti.

IVAIRENYBĖS

Von Egbert Munzer

Komunistu Manifestas Simto Metu Perspektyvoje

Komunistų Manifestas nėra originalus nei savo išorinės formos, nei turinio, nei pagaliau savo loginio metodo atžvilgiu. Savo forma jis yra labiau egzorcizmų formulių, tam tikrų religinių ištarmių rinkinys, negu mokslinis analyzis. Savo psalminio pobūdžio struktūra jis psichologiškai primena tai Senąjį Testamentą, tai kalvinizmą su jo tariamu vidiniu teisingumu ir degančiu teisingumo troškuliu. Tatai liudija, kad Markso ir Engelso pasąmonėje veikė religinės jėgos, kurios tarnavo politiniams tikslams ir pasikeitė į antireliginius siekimus.

Turinio atžvilgiu Manifestas primena prancūzų revoliuciją, kuri atnešė tam tikro laipsnio politinę laisvę, tačiau nepajėgė sukurti socialinės ir ūkinės lygybės. Gali būti suminėti Badeuf su savo „Conspiration des Egaux" („Lygiųjų Suokalbis"), Fourier ir Owen su savo labiau idiliškomis komunizmo idėjomis, Proudhon su savo ūkinių ir istorinių dėsnių sulyginimu, pagaliau Blanqui ir kiti su savo istorijos aiškinimu visuomeninių klasių požiūriu ir dar daugelis kitų vyrų, kad būtų susiaurintos Markso pretenzijos į originalumą ir kad jis būtų pastatytas ant žymiai kuklesnio pjedestalo, negu jį norėtų pastatyti jo pasekėjai.

Pagaliau dėl Markso pavartoto paties istorinio metodo nėra jokių abejonių - jis yra visiškai kaip Hegelio anksčiau naudotas: istorija traktuojama kaip tezės, antitezės ir sintezės dialektikos arena. Tiek tėra skirtumo tarp pirmojo ir antrojo, kad vietoj Hegelio pusiau dieviško „praeceptor mundi" idėjų pas Marksą eina gyvųjų būtybių klasės, susigrupavimai. Tačiau nors ir daug ką reikia išbraukti iš Markso Manifesto, kol jame liks tik Markso kūrybinio darbo išdava, vis dėlto tik tas gali paneigti to Manifesto toli siekiančią įtaką, kas užsimerkia prieš istorinius ir socialinius faktus.

Nuo Manifesto paskelbimo jau praėjo visas šimtmetis, ir dabar galima jį įvertinti istorinio vyksmo perspektyvoje, tam tikru tikslumu nustatyti jo tikrąją vertę. Tačiau prieš pradedant tokį vertinimą reikia kritiškai peržvelgti to Manifesto pagrindines ir veikliąsias idėjas.

Manifesto idėja, kad visą istorijos vyksmą apsprendžia išimtinai - arba tegu tik lemiamai - socialinių klasių antagonizmas arba atvira kova, yra krikščioniškai pasaulėžiūrai, kaip ir apskritai bet kuriai religinei galvosenai, visiškai aiškiai nepriimtina. Ši idėja nepalieka jokios vietos toms jėgoms, kurios siekia toliau, negu matomas istorijos vyksmas. Iš tikrųjų ji yra ne kas kita kaip tik savotiškas ateizmo apsireiškimo būdas. Ji prieštarauja religinei etikai, kuri klasių kovas ir priešingumus laiko greičiau nesveikos kolektyvinės moralės simptomais, negu normalinėmis ir reguliarinėmis varomosiomis jėgomis istoriniame vyksme. Patsai faktas, kad šio areliginio istorijos mokslo įtakon galėjo patekti tokia didelė žmonijos dalis, kuri nėra patekusi jokios kitos nekrikščioniškos filosofijos įtakon, atrodo labai neįtikėtina. Tačiau kaip tik šio Manifesto, o taip pat

ir vėlesniųjų Markso ir Engelso veikalų, pseudoreliginis charakteris turėjo tokios milžiniškos įtakos. Manifestas šaukiasi žmogaus religinių jausmų tokiems siekimams ir tikslams, kurie toli gražu nėra grynai religinio charakterio. Ypač Marksas yra tartum retas socialekonomijos mokslininkas ir, nors ir labai supasaulinto charakterio, pranašas ar charismatinis vadas.

Dėl kapitalistinio išnaudojimo griežto puolimo, dėl savo pilno kritikos įspėjančio šauksmo atšiauriam ir pilnam prieštaravimų pasauliui, pagaliau dėl savo pranašavimo, kad ateis auksinis amžius, kada visas antagonizmas bus jau išgyventas, - Marksas netgi galėtų būti pavadintas „19-tojo amžiaus Jeremiju“. Markso, o taip pat ir Engelso pasąmonėje tartum raugas veikė religinės jėgos, ypač iš Senojo Testamento, ir kaip tik šios pastarosios suformavo jų veikliąsias idėjas: proletariatas yra išrinktoji tauta, kapitalistai atsistoja pagonių vietoje, kurie panašiai, kaip egiptiečiai, babiloniečiai ir asyrai engia išrinktąją tautą, pagaliau būsimoji revoliucija taps teismo diena. Tada išrinktoji tauta triumfuos virš visų priešų ir likimo smūgių. Galutiname Markso pranašavimų ir revolucinės veiklos dėstymo analizyje charakteringas bruožas yra rojus žemėje, visam pasaulyje įkurta Dievo karalystė, supasaulinimas religinių tikslų ir jausmų.

Šis iškreiptas religijos vaizdas, o ne Markso mokslinis analizis pastūmėjo ištisas generacijas į naują kelią. Tai yra retas raktas, tačiau iš jo mes galime pasidaryti pagrindinę išvadą, būtent, kad istorinio materializmo religinės klaidos gali būti nugalėtos tiktai tikros religijos, o ne mokslo.

Taigi mes turime atmesti istorijos filosofiją, kuria nori remtis tasai Manifestas ir jo dvasinis kūdikis - moderniškasis komunizmas. Tačiau Manifeste, kaip ir kiekviename klaidingame religiniame moksle, yra dalinių tiesų, kurių mes negalime nepripažinti. Niekas negali paneigti socialinės įtampos buvimo. Kaip gi kitaip būtų galima išaiškinti socialines revoliucijas? Tam tikrose epochose būna struktūrų, kilusių iš religinių ir kultūrinių jėgų, kurios lemia istorijos kelią, ir pasitaiko religinių kovų, kurios sukrečia socialinę santvarką. Vėl kitose epochose ūkinės ir socialinės jėgos turi didesnės reikšmės istorijai, negu religinės ir dvasinės vertybės. Netgi galima pripažinti, kad naujausių laikų istorijoje ūkinės jėgos turi tendenciją viršyti visų kitų jėgų įtaką istorijai. Tačiau tai dar nepasako, kad taip visuomet yra buvę ir kad taip liks ir visais laikais.

Jeigu mes dabar, pasiremdami viso amžiaus socialiniu patyrimu, imsime nagrinėti, kiek tiesos apima Manifesto turinys, tai aiškiai pamatysime, kad jis pats yra istorijos vyksmo padaras, to vyksmo reliativumo saistomas. Visumoje šis veikslas apima du per toli nuėjusius suprastinimus, kurie yra esminiai marksistinėje filosofijoje, tačiau neišlaiko istorinės kritikos: teigimas, kad visuomet buvusios nesiliaujančioje karo būklėje dvi socialinės klasės, ir Markso laikymasis evoliucijos preceso, kuris būtinai turįs eiti nuo feodalizmo per tarpinę buržuazinio kapitalizmo stadiją ir pagaliau išsivystyti į proletarinį rojų.

Pirmąjį suprastinimą galima išaiškinti ypatingu Markso dėmesiu, kurį jisai skyrė tuometinėms Prancūzijos ir Anglijos sąlygoms. Šiuose kraštuose - tačiau vientik ten - feodalistinę santvarką sugniuždė revoliucijos smūgiai. Be to, Anglijoje nebuvo ūkininkų luomo, taip kad darbininkai ir buržuaziniai kapitalistai sudarė pagrindinius visuomenės sluoksnius.

Tačiau Prancūzijoje buvo labai gausi ūkininkų klasė, o taip pat buvo, ir dar tebėra, visose kontinento Europos šalyse, jau nekalbant apie užeuropio kraštus.

Marksas prileido tarp kapitalistų ir darbininkų svyruojančios smulkios mieščionijos buvimą. Vis dėlto šios koncesijos vargiai užtenka. Istorijos raida tarp 1848 ir 1948 metų parodė, kad žmonės, tegu kad ir trumpam laikui ir per prievartą, nesiduoda suskirstomi į tas dvi grupes, kurias jiems yra numatęs Marksas, susirūpinęs jų gerbūviu ir jų sutapimu su Hegelio schema. Naujausieji tyrinėjimai, ypač atlikti žymaus italų mokslininko Mosca, įrodė, kad būna valdančioji klasė, kuri tarp kitko ūkiniu atžvilgiu nėra homogeninė, ir valdomoji klasė, kuri visuomet būna pasidalinusi į tam tikrą sluoksnių skaičių.

Pirmą didelę Manifesto spragą sudaro ūkininkų klasės klausimas. Be to, visuomenės tendencija suskilti į atskirus sluoksnius yra vis stiprėjusi. Taip, pvz. ultrabiurokratiniuose kraštuose ir Rusijoje modernioji biurokratija yra virtusi atskiru luomu, kuris siekia pakeisti buvusią feodalinę klasę.

Kaip žinoma, Leninas 1903 metais sudarė naują planą, pagal kurį tuometinėje Rusijoje, kur 80 % visų gyventojų buvo ūkininkai, dar vos apčiuopiamas proletariatas turėjo valdžią užgrobti su ūkininkų parama ir sukurti darbininkų ir ūkininkų (valstiečių) „demokratinę diktatūrą". Tačiau dabartinė Rusijos revoliucijos raida yra perdaug aiškiai parodžiusi, kad šis simbijozas tegalėjo atvesti prie iš anksto numatytos ūkininkų proletarizacijos, paverčiant juos „javų fabrikų", vadinamų „kolchozais" ir „sovchozais", darbininkais. Iš socialiniai istorinės raidos schemos, kurią Marksas buvo užbrėžęs, visiškai nieko nėra pasilikę.

Kita silpna vieta Markso pažiūroje į istoriniai-socialinę raidą yra glaudžiai susijusi su jo dviejų klasių ciklu. Pagal Marksą, ir pagal sveiką protą, proletariatas gali paimti valdžią tik tuo atveju, jeigu jis egzistuoja, ir jis gali egzistuoti tik kapitalizmo plėtojimosi ir buržuazijos susidarymo išdavoje. Tačiau gali juk atsitikti, kad tokia kapitalistiniai buržuazinė klasė visiškai nesusidaro, kaip tatai yra slavų pasauly; arba taip pat gali atsitikti, kad ši klasė nepajėgia ar neturi noro padaryti revoliucijos, kaip tatai yra buvę Vokietijoje iki 1918 metų, o taip pat ir po to. Šiems abiems atvejams Markso sistema netinka. Marksas nėra niekad savo mokslo pataisęs pagal šiuos faktus - „juo blogiau faktams" sušuktų Hegelis, jo tėvas filosofijoje.

1859 metais Marksas įžangos žodyje prie „Politinės Ekonomijos Kritikos" yra pakartojęs: „Jokia socialinė forma nepranyksta, iki išsivysto visos joje slypinčios gamybinės jėgos." Tik į savo gyvenimo pabaigą Marksas - kaipo partijos šefas ir priešingai savo „mokslui" - prileido, kad ūkininkų tauta, kaip pvz. rusų, taip pat gali įvykdyti socialinę revoliuciją, net neperėjusi per kapitalistiniai - buržuazinę fazę. Taip jis įžangos žodyje prie Manifesto rusiško vertimo, pasirodžiusio 1882 metais, rašė: „Jei rusų revoliucija bus signalas proletariato revoliucijai vakaruose, taip kad abi šios revoliucijos viena kitą papildys, tai dabartinės rusų žemės bendros nuosavybės (deščina) tarnaus išeities tašku komunistinei raidai."

Tiesa, bolševikų revoliucija nebuvo „signalu" bendrajai darbininkų revoliucijai, tačiau jinai įvedė Rusijoje komunizmą. Ir ji padarė tai fla-

grantiškame prieštaravime Manifesto revoliucijos analiziui. Vėl tas pats Leninas sutartinai su savo bolševikiniais bendradarbiais „kūrybiškai“ išplėtojo marksizmą, ir tai iki tokio taško, kad iš Manifesto visai nieko nebeliko, nes kitaip jis tebūtų tik rėmai, kurie, kiek tatai liečia Rusiją, būtų visai tušti, o kiek liečia Vakarų kraštus - tik labai menkai užpildyti.

Kaip žinoma, skilimo į bolševikus ir menševikus, kuris įvyko garsiame Londono kongrese 1903 metais, priežastį sudarė Manifesto ir Markso vėliau sudaryto istorijos mokslo aiškinimas. Menševikai, vadovaujami marksizmo teoretiko Plechanovo, dėjo visą svorį į marksistinį analizį: jie laikė, kad galingos kapitalistinės pramonės ir buržuazijos režimo susidarymas Rusijoje yra būtina ir neišvengiama sąlyga būsimai proletariato revoliucijai. Bolševikai buvo kitos nuomonės, ir Leninas sudarė komunizmo „Naująjį Testamentą“, ta prasme, kaip aukščiau buvo plačiau išdėstyta.

Rezultatas buvo visai netikėtas: pagal jį Marksas, kuris vis dėlto yra pirmasis rusiško komunizmo patronas, turi būti laikomas menševiku, o ne „ortodoksiniu marksistu“. Engelsui tatai dar labiau tinka. Beveik neabejotina, kad jų rusiški mokiniai būtų juos apkaltinę „marksizmo išdavimu“ ir „likvidavę“, jeigu jų nebūtų jau žymiai anksčiau nuo kankinių galo išgelbėjusi laiminga mirtis Viktorijos Anglijoje.

Abu šie reikšmingi prieštaravimai tarp Manifesto filosofijos ir socialinės tikrovės turėjo labai sukrėsti svarbiausius pagrindus, ant kurių Marksas buvo pastatęs savo bokštą. Manifesto Marksas buvo tikras, absoliučiai tikras, kad proletariatas perims valdžią revoliucijos keliu. Tačiau vėliau Marksas pats nebetikėjo į šią savo „tikėjimo tiesą“. Jisai sutiko, kad tam tikruose aukštos kultūros kraštuose galima pasiekti proletariato pergalės be revoliucinės prievartos. Bet ką gi tokiomis sąlygomis reikštų „proletariato pergalė“? Tai begali tik štai ką reikšti: proletariato nariai palaipsniui pakyla į valdantį sluoksnį ir jį kas kartas labiau persunkia, kad pasiektų dalyvavimo valdyme, kas reiškia tą patį, ką ir pramonės darbininkų klasės susidarymą.

Tam įrodyti visiškai nebūtų reikėję Markso - tam pakanka kiekvieno sveiko proto. Su šia tiesa susiduria visi, kurie yra analizavę visuomenės santykius - nuo Aristotelio iki Mosca, Sorelio ir Pareto.

Iš tikrųjų dabar visoje Europoje matome šį abipusį įčiulpimą tarp valdančios klasės ir darbininkų masės „be jokios revoliucinės prievartos“. Marksistus kiek supainioja, kad tatai vyksta taip tik tuose pramonės kraštuose, kur, kaip pvz. Anglijoje, yra tam tikro panašumo su Markso „dviejų klasių sistema“, kuria remiasi jo revoliucijos mokslas.

Iš kitos pusės yra įvykusios tikros socialinės revoliucijos Rytų Europos ir Azijos agrariniuose kraštuose. Manifeste negalima rasti jokios filosofijos, kuri šiems kraštams bent šiek tiek tiktų. Jiems tas Manifestas daugių daugiausiai tegali būti tariamai religinė ir gerokai ūkanota šviesa socialinio teisingumo minimumui atstatyti. Čia Markso idėjos panaudojamos tam tikros rūšies valstybiniam kapitalizmui sukurti ir tų kraštų ūkį pagal Vakarų Europos ir Amerikos pramonės pavyzdį išvystyti. Šiam prieštaravimų kalnui apvainikuoti Rusijoje ir visame slavų pasaulyje komunizmas vis labiau ir labiau virsta ryškiu panslavistiniu nacionalizmu, kas turi Markso kaulus karste šiurpu nukrėsti.

H. F.

BOLŠEVIZMAS IR NACIONALIZMAS

Daugeliui vakariečių Kominformo ir Tito konfliktas tebėra apsuptas paslapties. Rezoliucijos tekstas nėra labai aiškus: jame matyti daugiau noras įžeidinėti Tito, negu nežinantiems išaiškinti dalykų padėtį. Tik pažinę doktrinos raizginį, dengiantį tą rezoliuciją, pamatysime ginčo pagrindą: Belgrado vyriausybės noras būti autonomiškai ir sovietų nusistatymas Jugoslaviją visiškai pavergti. Nors Kominformas pabrėžė jugoslavų komunistų vadų nukrypimus nuo komunizmo mokslo, tikroji Maskvos pykčio priežastis slypi kitur: tai jugoslavų linkimas pirmiau rūpintis savo krašto interesais, o ne sovietų tikslais; rusų požiūriu, tai pats didysis iš visų pavojų. Šaukimasis marksizmo-leninizmo principų atrodo tik priemonė suskaldyti jugoslavų komunistus ir priversti jų vadus kapituliuoti; bet ji negali apgauti tų, kurie pažįsta padėtį kituose „sovietų zonos" kraštuose. Tito nusikaltimas yra tai, kad jis nutolo nuo absoliutaus paklusnumo Sovietų Rusijai taisyklės ir atsisakė paprasto agento, aklo rusų politikos įrankio, vaidmens.

Nenuostabu, kad šitas išsilaisvinimo reiškinys pasirodė įsakmiai Jugoslavijoj, kitaip sakant, tame Rytų Europos krašte, kur komunistai stipriausiai įsikūrė, kur jie tobuliausiai pritaikė sovietų valdymo principus savo valdžiai įvesti. Policinės diktatūros atžvilgiu ligi šiol niekas to nėra geriau padaręs „liaudies demokratijose", kaip kad Jugoslavija. Kai kitos satelitinių kraštų komunistinės partijos negalėjo apsieiti be Sovietų Sąjungos paramos, kad išsilaikytų valdžioje, Tito be sovietų pagalbos pajėgė susidoroti su bolševizmo priešais ir įsiviešpatauti krašte. Jis vienas turi nepriklausomą nuo sovietų armijos jam visiškai atsidavusią kariuomenę. Būdamas šios kariuomenės vadas karo metu, jis galėjo pasidaryti krašto išvaduotoju, nebūdamas priverstas, kitų satelitų pavyzdžiu, pripažinti šitą nuopelną savo sovietiniam sąjungininkui.

Pagrindinė išvada, kurią galima pasidaryti iš Tito bylos, yra ta, kad, pirma, kurio nors krašto politinės, ekonominės ir socialinės santvarkos pakeitimas bolševikiniu pavyzdžiu nebūtinai pašalina tautinio partikuliarizmo jausmus ir norą nepriklausomai valdytis ir, antra, kad galima būti kartu komunistu ir nacionalistu. Ši išvada tik patvirtina Sovietų Rusijos patyrimus. Nuo 1917 m. rusų komunistų partijos vadai nuolatos kovoja su sąjunginių respublikų tautinėmis tendencijomis. Gausūs valymai ukrainiečių, gudų komunistų tarpe nužymėjo dažnai kruvinus šios kovos etapus. Pavyzdys Krymo totorių, kurie buvo išvežti po karo dėl jų „antisovietinės" laikysenos, neseniai parodė, kaip šiuo atžvilgiu net pačioj Rusijoj yra paviršutiniški ir trapūs komunistų propagandos vaisiai. Kitas reikšmingas dalykas: ar Sovietų Rusijos vadai nebuvo priversti peržiūrėti savo nusistatymus į rusų istoriją ir atstatyti didžiųjų praeities vyrų kultą, kuris pajėgė nepaprastai pakelti rusų tautos patriotizmą? Per karą viešoji propaganda iki dugno išnaudojo šios tautos natūralinį palinkimą į nacionalizmą; visiems, kurie paskutiniais metais susidūrė su rusais, krito į akis išdidus ir jautrus dabartinių rusų, nuo paprasto kareivio iki generolo, nacionalizmas. Sovietų Rusijoje, tiesa, ši jausmą vadina „sovietiniu patriotizmu", bet tai tik vaidinimas žodžiais.

Satelitiniuose kraštuose komunizmas yra dar mažiau įsiviešpatavęs ir nustelbęs tautinį jausmą; priešingai, komunizmas visur priverstas su tautiniu jausmu bent susiderinti, jei visiškai nepatenka jo valdžion. Teoretiškai įvairių kraštų komunistų partijos smerkia nacionalizmą, laikydamos jį buržuaziniu padaru; iš tikrųjų jos susitapatina su juo, išskyrus tuos ątvejus, kai jis susiduria su SSSR interesais. Mėgiamasis jų propagandos argumentas nuo pat pradžių buvo tvirtinti, kad prisijungimas prie bolševizmo ir ištikimybė Rusijai yra vienintelis būdas tarnauti tautiniams reikalams. Subolševikinimas buvo vaizduojamas kaip ypatingai patriotinis reikalas. Kreipimasis į tautinį jausmą, kad tautą laimėtų naujai santvarkai, tai įprastinis komunistų metodas. Jugoslavijoje Triesto ir Korintijos reikalavimas buvo pastatytas į pirmųjų jugoslavų komunistų tikslų plotmę. Bulgarija gavo pietinę Dabrudžią, kaip Dimitrovo „džiaugsmingo įvykio" dovaną. Markos kampanija šiame krašte, kaip Jugoslavijoje, tarnauja puoselėti viltims laimėti Makedonijai ir Bulgarijai išėjimą į Egėjaus jūrą. Jei Rumunija nustojo Besarabijos ir Bukovinos, tai atėjus į valdžią Grozai, įsigijo Transilvaniją. Sumažėjusi rytuose SSSR naudai, Lenkija praplėtė savo sienas vakaruose. Čekų komunistai gavo slavizmo šūkį, kuris yra gyvastingiausia čekų nacionalizmo forma; iš to slaviško nacionalizmo jie entuziastiškai palaikė čekų respublikos pavertimą grynai slavišku kraštu ir pritarė Sudetų vokiečių ir Slovakijos vengrų išvalymui.

Šių pastarųjų atvejis yra ypatingai įdomus, nes jis parodo „liaudies demokratijų vertę" ir pakankamai nušviečia bolševizmo nesugebėjimą ne tik nacionalizmą nugalėti, bet net sušvelninti jo padarinių. Prahos vyriausybės tikslas buvo nusikratyti nuo 700.000 iki 800.000 vengrų, gyvenančių pietinėje Slovakijoje, bei 3.000.000 Sudetų vokiečių. Iš pradžių vyriausybė pabandė masiškai varyti vengrus, bet dėl vengrų protestų ji pakeitė metodą ir padarė jų padėtį nepakenčiamą, kad priverstų juos „laisvai" išvykti. Eile potvarkių 1945 m. ji uždarė visas aukštesniąsias, viduriniąsias ir daugelį pradžios vengrų mokyklų, atleido visus tarnautojus vengrus, atėmė pensijos teisę, įsakė paleisti visų rūšių vengrų organizacijas, konfiskavo nuosavybę, nusavino visą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį vengrų turtą; iš visų žmonių, kurių gimtoji kalba buvo vengrų kalba, atėmė čekų pilietybę, visiems tuo būdu nustojusiems bet kurių piliečio pasikeitimo principą ir apie šimtui tūkstančių vengrijos slovakų, nesenai teisių asmenims įvedė priverčiamąjį darbą; paskui juos išvežė į tolimas nuo jų gyvenamųjų vietų sritis. Tuo pačiu metu, prisidengę reikalu „atslovakinti" vengrus, kurių daugumas buvo kilę iš protėvių čia įsikūrusių nuo IX ir XI amžiaus, pradėjo viešą grasymų ir prižadų akciją, kad priverstų vengrus atsisakyti savo tikrosios tautybės ir pasivadinti slovakais. Tautinis persekiojimas dar niekados nebuvo toks pilnutinis. Net Slovakijos vengrai komunistai neišsisuko: jų „draugų" čekoslovakų pritarimu ir su jais buvo taip elgiamasi, kaip ir su kitais vengrais, ir jų sąjungos lygia dalimi buvo paleistos.

Kaip vengrų komunistai į tai reagavo? Iš pradžių jie pritarė čekoslovakų vyriausybei ir pravardžiavo savo tautiečius, Prahos šėlimo aukas „fašistais"; vėliau, kai persekiojimas ir dėl to kilęs vengrų viešosios nuomonės pasikeitimas vis augo, jie pakeitė savo elgseną ir kreipėsi, žinoma, be jokių rezultatų į čekoslovakų „demokratus"; vengrai komunistai dėjosi išklausą protestų, bet kliudė kitoms partijoms imtis šio klausimo. Norė-

dami šiam kebliam reikalui padaryti galą, jie vertė vengrų vyriausybę tartis su Praha; užsienio reikalų ministeris Gyöngyösi, kairysis, smulkus kaimietis, ir M. Sebestyen, senosios santvarkos diplomatas, prisidėjęs prie naujosios santvarkos, buvo priversti prisiimti atsakomybę, pasirašydami labai nepalankų vengrų reikalams susitarimą, nes jis prileido gyventojų pasikeitimo principą ir apie šimtui tūkstančių Vengrijos slovakų, neseniai čia atsikėlusių, davė teisę pasirinkti Vengriją arba grįžimą į savo kraštą, o čekoslovakų vyriausybei leido pasirinktinai iškeldinti tuos vengrus, kurie jai nepatiko. Šios nuolaidos buvo grynas nuostolis: konvencija buvo taikoma tik daliai vengrų ir problemą greičiau tik pasunkino, o ne išsprendė. Nepatenkintų iškeldintųjų antplūdis Vengrijoje tik padidino kartėlį, o Slovakijoje likusių vengrų likimas visai nepagerėjo. Iš abiejų pusių komunistai dedasi kovotojai dėl tautinių reikalų, o marksizmo-leninizmo ideologija pasirodo nepajėgianti pažaboti slovakų komunistų tautinės netolerancijos vengrų mažumos atžvilgiu.

Gi Sovietų Rusija, atrodo, slaptai drąsina Prahos vyriausybę nenusileisti; aziatiniai gyventojų „perkėlimo" metodai jos anaiptol neerzina: dar daugiau, kiekvieną kartą, kai tik slavų tauta susiduria su neslavu, Sovietų Rusijos palankumas natūraliai kliūva jei ne kalbos, tai bent giminės broliams. Kaip kitados Habsburgai, o neseniai vokiečiai, SSSR Rytų Europoje naudoja seną dėsnį: d i v i d e u t i m p e r a s; ji naudojasi šios srities tautų nacionalizmu, kad sutvirtintų savo hegemoniją. Užuot pašalinęs ar bent sušvelninęs tautų antagonizmą, bolševizmas dažnai jį tik aštrina.

Tito byla, be kita ko, tuo įdomi, kad atkreipė akis į šią svarbią Rytų Europos subolševikinimo problemos pusę, kurią dažnai uždengia satelitinių kraštų viešosios propagandos deklamacija.

KRIKŠČIONIŠKOS TAIKOS TEISINIAI PAGRINDAI

Jungtinių Tautų Organizacija šiuo begaliniai neramiu, gąsdinančiu ir siaubingu laiku neišbrenda iš kryžkelės ir neįstengia savo darbų pasukti į galutinę tvirtą ir teisingą taiką, kuri užtikrintų saugumą ir tarpusavį pasitikėjimą. Individai ir kolektyvai yra amžinoje baimės grėsmėje, audros ir konfliktai dar neaprimo; hegemonijos stengiasi sudaryti galingus blokus; dėl esminių problemų susitarimai vienas po kito nepasiseka. Pačios chartos, ant kurių manyta statyti taikos rūmą, yra verčiamos gin-čais, girtiniausios pastangos sudūžta į šias uolas. Vienų pastangos susiduria su kitų opozicija.

Šio sunkaus nepažįstamo klausimo akyvaizdoje yra pravartu paryškinti surinktą prof. Alberto de la Pradelle (Paryžiaus universiteto teisių fakulteto garbės profesoriaus) medžiagą apie teisinius krikščioniškosios taikos pagrindus. Įžymusis juristas, kurio autoritetingas balsas girdimas gausiuose tarptautiniuose kongresuose, taikai aptarti pasirinko Bažnyčios tėvų definiciją, pagal šv. Augustino doktorinalinę formulę:

„Taika tai ramybė tvarkoje. O tvarka yra harmoningas panašių ir nepanašių dalykų išdėstymas taip, kad kiekvienas daiktas būtų savo vietoje." Tokiai realybei pasiekti reikalinga, kad tvarka viešpatautų sąžinėse, bendruomenėse nuo pirmosios, kuri yra šeima, iki plačiausios, kuri yra pasaulinė bendruomenė. Kiekvienoje šeimoje, namuose taika; kiekvienoje valstybėje - socialinė tvarka; tarp visų tautų - tarptautinė taika; bet pagrinde - kiekvienoje sąžinėje - individualinė ir moralinė tvarka.

Krikščioniškoji taika pavojingame įsikarščiavusio šimtmečio įsisiūbavime principų taikyme įgavo dvigubą teisinį ir moralinį veidą, kuris ją paverčia teisingumo ir meilės taika. Ši taika yra visuotinė, nes Kristus atėjo į žemę gelbėti visų žmonių. Ji yra bibliška, nes ji visus lygiai jungia tame pačiame išganymo bendrijos plane. Taip tad ji yra esmiškai žmoniška.

Ieškodamas teisės aptarimo, La Pradelle pabrėžia iškraipymus, kuriuos materializmas įnešė į doktriną, kuri norėjo, kad teisė būtų patvari ir protinga formulė, pagal romėnų įstatymą, įvesti trečiųjų teismui kylantiems tarp žmonių ginčams spręsti. P r i n c o faktas, ambicija ir materializmas iškreipė dieviškosios tvarkos protingus principus aštuonioliktajame šimtmetyje baigdami tarptautine teise, kuri taikosi prie suvereninių galybių norų. Tos suvereninės galybės sukuriamos žmogaus globai, bet jos dažnai atsigręžia prieš jį, jį išprievartaudamos ir sugniuždindamos.

La Pradelle išneša kaltinimą prieš šį pragaištingą žodžio iškreipimą. „Tarpvalstybinė teisė, kurią apriboja suverenumas, kyla ne iš natūralios ir dieviškos tvarkos. Ji verčia jai paklusti visus žmones, visuose jų bendruose junginiuose, ar tai būtų tautiniai ar tarptautiniai. Tokia teisė yra suvereninių galybių teisė ir gali būti tik jų valia išleista. O kadangi jų interesai yra per dažnai priešingi, tad jos ir nesukuria tarpvalstybinės teisės tikrąja žodžio prasme. Paliekant laisvę suvereninėms valstybėms tarptautinius santykius tvarkyti pagal savo galybę ir interesus, paliekami atviri vartai karams. Izoliuodamas žmogų nuo savo teisių aptarimo ir gynimo, modernus pasaulis išdavė žmonių bendruomenę aistroms, žmogaus paniekinimui, rasiniam išdidumui ir neapykantai. Be to, ateizmas nesukūrė moralės, o materializmas pagimdė jėgos politinę teisę.

Užmiršus principus ir laužant koncesijas, prasidėjo nežabota karų sauvalė. Aistrų atsipalaidavimas yra natūrali to išdava. Iš to gimsta netvarka, priespauda, griuvėsiai ir skurdas, o po to seka totalitarizmas, privedąs iki blogiausio visa ko pažeidimo. Prieš šią bangą, gresiančią užlieti pasaulį Popiežiai pasisakė išganingai perspėdami, norėdami pasaulį grąžinti į „aktyvų ir vaisingą ramumą“, kurio diplomatiniai ginčai neįstengė sukurti.

Neribotas valstybės autoritetas yra klaida. Pijus XII savo enciklikoje „Summi Pontificatus“ šią klaidą atskleidė: „Valstybę laikyti tikslu, kuriam visi dalykai privalo būti palenkti ir į kurį viskas būtų kreipiama, galėtų tik kenkti tikrai ir patvariai tautų gerovei.“ Ši gerovė privalo sutikti su žmogiškojo asmens gerbimu ir jo pažanga, kad iš jo nebūtų atimta „vertė, kuri jam buvo Dievo duota jį sutveriant“. Šiam respektui ir pagrindinių žmogaus teisių praktiniam įgyvendinimui yra būtina siekti esamos padėties gerinimo ir „bendradarbiauti giliame teisinės tvarkos atkūrime“. Tai yra pažadinti ir paskatinti šios pageidautinos tvarkos supratimą, „sąmonę, atsiremiančią į suverenę Dievo sritį ir ginamą prieš bet kokią žmogišką sauvalę. Iš Dievo norimos teisinės tvarkos išplaukia nenuslopinama žmogaus teisė į teisinį saugumą, ir tuo pačiu faktu, į konkrečią ginamos prieš bet kokią sauvalingą puolimą teisės sferą“.

Šis teisinis aiškus ir absoliutus pagrindas turi turėti kaip pirminę sąlygą protingą drausmę, kilnų žmoniškumo jausmą, krikščioniško atsakingumo sąmonę, kad galėtų valstybę ir jos galybę palenkti visuomenės tarnybai, žmogaus asmens ir jo veikimo toleravimui, jo amžinųjų tikslų gerbimui.

Tautų Sąjunga neturėjo pakankamai nei jėgos nei užsispyrimo savo norus pakelti iki tokių planų ir juos realizuoti. Ar Jungtinių Tautų Organizacija įstengs per godumo ir prieštaravimo labirintą to pasiekti? Valstybės vyrai, kurie ten posėdžiauja ir turi pakankamai energijos ir nepriklausomumo pakilti aukščiau aplinkos, privalėtų įkvėpimo ieškoti prof. La Pradelle'io darbuose, stengdamiesi sukurti tikrą taiką, krikščionišką taiką, kurios teisiniai pagrindai suglaudus yra šie:

1. Taika privalo būti visuotinė ir sukurta ant žmogui duotų laisvių gerbimo pamatų, kad jis galėtų vykdyti savo nuolatinio tobulėjimo paskirtį, neatsiribojant vien karo eliminavimu, bet išplečiant iki įvairiausių žmonių bendruomenių, be rasinio ir religinio skirtumo, broliškos organizacijos išvystymo, nes tik vidine taika remiasi išorinė taika.

2. Suvesdama valstybę, kuri yra tiktai viena žmonių pozityvinės teisės institucija, į aprėžtų kompetencijų funkcijas, taika privalo jai palikti tik reliatyvų suverenumą, kuris net jos piliečių atžvilgiu, apribotų jos veikimą iki žmonių baudimų vykdymo, nes valstybė, būdama žmonių teisės kūrinys, negalėtų jokiu savo elgesiu, netgi viduje, būti priešinga šiai teisei.

3. Visų tautų bendra organizacija turėtų leisti žmonijai pakilti aukščiau dabartinės valstybių suverenumo padėties. Rezoliucijos, kurios turėtų būti griežtos prieš agresiją, netgi dėl tautinių aspiracijų, turėtų apimti visas naudingas sankcijas.

4. Lygiagrečiai su karo pranykimu ir iš vienos pusės konfliktam nutildyti, iš kitos pusės žmoniškumui realizuoti paskirstant išteklius, tautos, vykdydamos savo būsimąją paskirtį, privalo dirbti sričių ir darbų paskirstyme, šiai bendrai organizacijai padedant.

5. Pagaliau jokiam nusikaltėliui, netgi agresoriui, neturėtų būti užtrenktos vilties durys. Nes krikščioniškoje taikoje tai, kas privalo įvykti pagal pilną teisingumą, turi būti krikščioniška, o tatai reiškia, tarp žmonių išganymo broliškumą, kad ir neteisingieji, patekę į negalią, galėtų pakilti atgailos didybėje.

Štai geros valios žmonių troškimai, kurie reikalauja daugiau žmoniškumo ir nori, kad taika tarnautų laimingesnei dėlto ir krikščioniškesnei ir broliškesnei ateičiai. Tai didžioji viltis, kurią privalo konkretizuoti Jungtinių Tautų Organizacijos vyrai, jeigu jie ryžtasi dirbti, kad jų darbas, siekiant realaus susitarimo ir veiksmingos harmonijos, nebūtų praeinamo pobūdžio.

VEDYBOS AR PERSISKYRIMAS

Komisija, įpareigota paruošti tarptautinę Žmogaus Teisių Deklaraciją, neseniai pabaigusi darbus Chaillot rūmuose Paryžiuje, ilgai diskutavo vedybų ir skyrybų klausimą. Ji savo projekto 14-tame straipsnyje buvo numačiusi: 1. Vedyboms pribrendę vyras ir moteris turi teisę susituokti ir sukurti šeimą. Jie turi lygias teises vedybų atžvilgiu. 2. Be sutuoktinių pilno sutikimo vedybos yra negalimos. 3. Šeima yra natūralus ir pagrindinis visuomenės elementas ir turi teisę būti jos saugojama... Sovietai pasiūlė komisijai pakeisti bei papildyti pirmo punkto antąjį sakinį: „Vyrai ir moterys turi lygias teises vesti ir persiskirti." Nors sovietų atstovas Pavlovas pareiškė, kad SSSR nežiūri į persiskyrimą, kaip į normalų reiškinį, tačiau yra aišku, kad Pavlovo pasiūlymas, vedybas ir persiskyrimą

statyti toj pačioj aukštumoj, reiškia persiskyrimo teisės iškilmingą pripažinimą.

Diskusijų metu Prancūzijos atstovas Cassin pastebėjo, kad persiskyrimą įtraukti į Žmogaus Teisių Deklaraciją netinka dėl trijų priežasčių: 1. vedybos su persiskyrimu yra tik ypatinga vedybų forma, 2. yra valstybių, kurios nepripažįsta persiskyrimo teisės, 3. vedybų sąvokoje yra visos vedybų fazės, taip pat ir persiskyrimas. Panašiai išsireiškė ir kiti atstovai, ypač Olandijos atstovas tėvas Beaufort, pranciškonas, kuris diskusijas grąžino į jų tikrą kelią: „Persiskyrimas, - pareiškė jis, - yra visuomenės blogybė, kurią ji stengiasi panaikinti. Persiskyrimo įtraukimas į Žmogaus Teisių Deklaraciją reikštų, kad UNO jį pripažįsta kaip ir vedybas."

Tada sovietų pasiūlymo šalininkai patarė žodį „persiskyrimas" pakeisti žodžiu „panaikinimas". Balsuojant, 17 pasisakius už, 16 prieš ir 9 susilaikius, buvo priimtas toks tekstas: „Vyrai ir moterys turi turėti lygias teises vesti ir vedybas panaikinti."

*

La Croix, komentuodamas šitą svarbų nutarimą savo direktoriaus tėvo Merklen plunksna, visai teisingai pabrėžia, kad vedybų panaikinimo teisės pripažinimas užduoda milijonų pasaulio katalikų sąžinei svarbią moralinę problemą. Šis pripažinimas gali tik pasitarnauti tai baisiajai žmonijos nelaimei - persiskyrimams, kurie visuose jį įvedusiuose kraštuose pridaro neapskaičiuojamos žalos tiek šeimos, tiek socialiniu, tautiniu ir moraliniu bei religiniu atžvilgiais. Kad tuo įsitikinus, užtenka pasižiūrėti į tuos pasigailėjimo vertus ir nesuskaičiuojamus suirusių šeimų narius, kurie klaidžioja visais žemės keliais.

Šitai mus verčia priminti kasdien vis daugiau nesuprastą tikrą ir pilnutinę vedybų sąvoką. Kaip tik čia glūdi neatidėliojama pareiga, nes, kaip rašo tėvas Mersch, kunigai privalo reikalauti to, kas Dievui priklauso. Meilė ir vedybos priklauso Jam. Jis yra jų kūrėjas. Leisdami paneigti, nuplėšti aureolę nuo šio dieviško dalyko, nusikalstume teisės pažeidimu. Žmonių niekšingumas ir biaurumas - nešvarių minčių ar net geidulių išdavos - čia nieko esminiai nepakeičia. Meilė kyla iš Dievo. Vedybos yra Dievo kūrinys. Jis vienas žino jų reikšmę, nes Jis vienas jas sukūrė. Žmogus privalo gerbti dieviškojo plano esmines mintis, kitu atveju jam gresia nepasisekimas ar pražūtis. Ši mintis yra skelbiama teisininkų, kurie tvirtina, kad vedybos esančios institucija. „Vedybos, - rašo Georges Renard, - yra teisiškai pripažintas susijungimas, kurio sukūrimas visai nepriklauso nuo vedusiųjų valios." Jie gali susituokti ar nesusituokti, vesti tą ar kitą: jie gali tik sudaryti Dievo iš anksto nustatytą, juos suri - šančią sutartį. Čia nėra žiaurumo nė sauvaliavimo; tik tas, kuris sukūrė vyro meilę moteriai, žino jų susivienijimo įstatymus. Ir šis „taip", kuriuo jie pasikeičia nereiškia vien tik jų sutikimo priklausyti vienas kitam, bet reiškia taip pat pripažinimą kažko aukštesnio, kas juos viršija: institucijos, turinčios savo neperžengiamus įstatymus, kur tačiau meilė randa savo klestėjimui tikrą dirvą.

Kaip matome, meilė, vedybos yra sutartis. Štai kodėl Bažnyčios oficialieji aktai pradžioje sukelia mūsų nusistebėjimą. Bažnyčia vedybų sutartį laiko sakramentu. Tuo atveju, kai iškyla sunkumų nustatant sakramento galiojimą, nesiteiraujama, ar sužieduotiniai mylėjo vienas kitą, tik ar jie

ištarė „taip“, kas reiškė sutarties sudarymą. Sakramentą sudaro ne meilė, o sutartis. Tačiau ne bet kokia sutartis, o tokia, kurios sąlygos yra Bažnyčios nustatytos. Jeigu vedusieji sudarė sutartį priešingą šitoms sąlygoms, jų sutartis nelaikoma nei sakramentu nei vedybomis. Kaip rašė Pijus XI „Casti Cannubii“, pats gamtos kūrėjas ir gamtos atgaivintojas Jėzus Kristus, mūsų Viešpats, sukūrė vedybų įstatymus, juos patvirtino ir išaukštino; todėl šie įstatymai visai nepriklauso nei nuo žmonių valios, nei nuo jokio priešingo vedusiųjų susitarimo.

*

Vedybų sutartis ne tik kad neprieštarauja meilei, bet dar ją apsaugoja ir garantuoja. Vedybose matyti tik sutartį būtų didelė klaida. Nemažesnis pavojus būtų vedybose nematyti nieko kito, kaip tik silpną ir praeinančią meilę. Tai, kas vedybose pastovu, pirmiausia yra sutartis, kuri užantspauduoja vedusiųjų bendrą gyvenimą. Ši sutartis yra meilės ženklas. Žemiškoji meilė, pataisyta ir išaukštinta per sakramente glūdinčią malonę, yra vyrui ir moteriai nuolatinės malonės šaltinis. „Santuokoje, - rašo šv. Tomas Akvinietis, - vyras prisitaiko Kristaus kančioms ne kentėdamas, kaip Jis, bet mylėdamas, nes ir Kristus iš meilės kentėjo, norėdamas susijungti su savo sužieduotine Bažnyčia.“ Tarp šių dviejų meilių - Kristaus meilės Bažnyčiai ir vyro meilės žmonai - yra paralelizmas. Ir šv. mišios, laikomos vestuvių dieną, nėra atsitiktinos: jos yra aukščiausia meilės pamoka, kuri yra duodama dviem būtybėm tuo momentu, kai jos iš meilės sujungia save likimus šiam ir amžinajam gyvenimui.

Tikrai reikalinga, kad varginga žmogaus žemiška meilė būtų didelė, kad, nežiūrint visų profanacijų atsiradusių dėl žmonių piktumo ir silpnumo, ji būtų pašaukta tokiam krikščioniškam žibėjimui.

IŠ PRAEITIES

Kun. J. Tumas

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ VEIKIMAS[1])

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga buvo sumanyta daug anksčiau prieš spalių 17 d. manifestą. Demokratiškosios jaunesniosios lietuvių kunigijos nuomonės buvo gana plačiai žinomos; susiliejusios į neperskiriamą tapatybę su tautiškosiomis, jos padarė tą gausų dvasiškųjų tautiečių būrį, kurs mūsų apšvietos dalykuose ir iškovojime lietuviškai-lotyniškųjų raidžių vaidino visiems žinomą žymų vaidmenį, vidiniame gi mūsų gyvenime, santykiuose su senąja kunigija ir ištautėjusiąja bajorija užaštrino vadinamąjį lietuviškai-lenkiškąjį klausimą. Kiekvienas veiklus kunigas-tautietis įgijo vienokią pravardę - „litvomano" ir, nors veikė visiškai savarankiškai, nuo nieko nepriklausomai, viską savo atsakomybe, tačiau veikė vienodai, kaip kad iš programos, nors rašytos programo nebuvo. Vyriausius programos punktus buvo pabrėžęs pats gyvenimo prityrimas; užsienių laikraščiai ir susivažiavimai juos tik paryškindavo ir sutvirtindavo. Sąjungos pamatas buvo tad ne sumanytojų, bet paties gyvenimo laisvai, natūrališkai padėtas.

Būtų atsiradus ir sutvarkyta, surašyta programa, jei būtų kas tikėjęs, jog ji daugiau gyvumo įneš. Bet niekas netikėjo į didesnę galybę rašyto popiergalio, negu paties gyvenimo. Be to, rašytoji programa žymiai siaurina elgimosi būdą; jei būtų reikėję žvalgytis į vieną kitą jos reikalavimą, daugumas, tam tikrose skirtingose aplinkybėse būdamas, būtų turėjęs tiesiog nieko neveikti, negalėdamas visko išpildyti. Toliau, išdirbta programa reikalauja angštos organizacijos su išrinktu biuru, žodžiu sakant, slaptos draugijos, kuri tiesiog buvo negalima, kaip iš atžvilgio į pasaulinę valdžią, nepripažįstančią laisvų sąjungų, taip ir iš atžvilgio į dvasiškąją, kuri tam dalykui visai nepritarė. Taip ir gyvavo ta dvasios sąjunga, o jos nariai lygiai teisingai būtų galėję kaipo programos punktus parodyti: viršuje Dangų, apačioje Lietuvą, šalip savęs brolį - valstietį ir pusbrolį - bajorą, nelyginant kaip kits bajoras, mano paklaustas, kokie jo programos punktai, atsakė: štai! rodydamas į ketvertą savo vaikų.

Juokus šalin metus, apskritai dvasios programa buvo pakankama kada darbai ėjo siaura vaga. Blyksterėję laisvės pamėnai patraukė prie platesnio, šakotesnio darbo. Panorėję darbuotis dėl draugijos, turėjo knaptelėti ne ant vienos smulkmenos, kurias pirma drąsiai peržengdavo, nepastebėdami. Teko vyriausiuosius punktus smulkinti, idant ir mažmožiuose įvyktų nuomonių vienodumas. Pasirodė Konstitutiečių Demokratų programa, kuri visiškai patenkino mūsų reikalavimus; beliko tik ją pritaikinti prie mūsų vietinių aplinkybių ir pridėti ko ten trūko, būtent, tikėjimo dalykus. Tas darbas prieš pat Vilniaus Seimą ir buvo pavestas trims profesoriams, o per patį Seimą buvo nuspręsta remiantis spalių 17 d. manifestu tuojau užmegzti atvirą sąjungą su Centraliniu Biuru Vilniuje, kurio nariu turėjau būti ir aš.

---

[1]) „Draugija" 1907 m. Nr. 3, psl. 257—266.

Tačiau čia pat pasirodė, jog panaši sąjunga, būtent Konstitutiškai-Katalikiškoji, jau yra čia sumanyta vyskupo Roppo. Prieš katalikybę kaipo vienijantį punktą krikščionims demokratams protestuoti neišpuolė; taip mūsų biuras Vilniuje ir neapsigyveno, kol išsiaiškins bene patenkins ir K.-programa ir veikimas. Dėl viso ko tačiau buvo paskirta po keletą organizatorių į kiekvieną guberniją, kurie turėjo, taip sakant, pūdymą išplėšti, o su kokiomis akėčiomis teks apakėti, turėjo ateitis parodyti.

Ilgainiui L. K. D. programa Žemaičių dvasiškosios vyriausybės buvo atmesta. K. K. programa neprielankiai priimta su žymiomis atmainomis, pildytojų neatsirado daug dėl administracijos varžymo, kuriai pasirodė ji neatsakanti viešpatijos politikai Lietuvoje, ir taip vėl likome, kaip buvę, be sutvarkytos programos, o Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga pasiliko, kaip ir pirma, vien dvasios sąjunga.

Tas istoriškąsias žinias paviršutiniškai, nepilnai, kitur gal ir nenuosekliai išskaityti laikiau reikalingu dėl to, kad Lietuvių Krikščionių Demokratų partijos vardas pasklido dar gana plačiai; buvo padėtas ant dvejeto trejeto atsišaukimų, jos vardu kalbėta Vilniaus Seime, ir taip visuomenė ir laikraščiai buvo suklaidinti: manė L. K. D. Sąjungą jau esant pilnai suorganizuotą, turint savo pildomąjį organą, o atsišaukimus esant jos principų išreiškimais. Pravers todėl žinoti, jog nei Sąjungos, nei pildomojo organo nėra, o vienas kitas atsišaukimas buvo ne Sąjungos paleistas, bet atskirų organizatorių, kurie, nors padėjo parašą L. K. D., bet visą atsakomybę už turinį ant savęs turi prisiimti.

Kad Sąjunga būtų turėjusi savo biurą, tokie atsišaukimai, kaip nurodytieji „Lietuvos Ūkininko“ Nr. 13, nebūtų pasaulio išvydę.

Pasirodžius „Draugijai“, platinsiančiai krikščioniškai demokratiškąsias lietuvių idėjas, idant ilgainiui galėtų visgi susimegzti draugija, tas vienas laikraštis tegalės nutarti, kada ir kaip gali būti pavartotas L. K. D. vardas; todėl visi į tą pusę kreipiantys atskirų veikėjų projektai turi būti pristatomi į jo redakciją.[1]) Sava gi valia L. K. D. vardu pasinaudoti niekas tiesos neturi ir doriškai neprivalo, idant nekompromituotų jos.

Dėl tų ir dėl kitokių priežasčių aš jaučiuosi doriškai priverstas viešai duoti apyskaitą, ką ir kaip veikiau L. K. D. vardu, kaipo vienas iš paskirtųjų Vilniuje organizatorių. Tą patį turi padaryti ir kiti paskirtieji. Tai nebuvo slaptas darbas, nes garantuojamas spalių 17 d. manifestu, tad ir skelbimas jo negali sutraukti persekiojimų, o iš tos medžiagos gali susikrauti visas pilnas organizacijos rūmas. Redakcija tepareikalauja ir anos pilnos programos projekto, kurs buvo pristatytas dvasiškajai vyriausybei pavirtinti ir teapskelbie kritikų žiniai.[2])

---

[1]) Tai buvo rašyta pernai. Šiandieną dalykai kitaip virto. Pats šio straipsnio autorius tapo „Vil. Žinių“ vedėju. Todėl visi projektai kaslink L. K. D. partijos ir jos kuopų organizacijos ir veikimo turi būti pristatomi „Vil. Ž.“ redakcijai, nes smulkmenos ir atskiri faktai - tai dienraščio dalykai. „Draugija“ priiminės straipsnius vien bendresnio turinio. Būti siaurai partiniu organu a la „Viest. Nar. Svob.“ „Draugija“ neketino ir nebus, nes tokie laikraščiai visuomenei neįdomūs.

[2]) Tą dalyką redakcija jau išpildė. Žiūr. „Draugijos“ Nr. 1 psl. 68—87.
Redakcijos prierašai.

Kaipo Vadaktėlių bažnytėlės kuratas, L. K. D. idėjas platinau daugiausia Naujamiesčio parapijoje Panevėžio apskrityje ir apylinkėje, bet buvau suorganizavęs tik „Vadaktų kuopą“. Atsišaukimo nesustačiau ir nepaskelbiau nė vieno, bet ir kalbėti niekados nekalbėjau „iš pilvo“, t. y. kas į galvą pareis, nes visados iš žemiau įrašomosios programos, kurią savo atsakomybe buvau susistatęs, bent svarbiausiuose dalykuose. Kuopa, kilus reakcijai, žinoma, iširo. Ant manęs, kaipo ant organizatoriaus, vietiniai dvarponiai, dar labiau tolimesnieji, su kuriais niekados neteko susidurti, paleido tiek nebūtų paskalų, prikišdami tiek nusidėjimų už kurstymą prie agrariškos sauvalės, už vaisymą tarpluominės neapykantos, tiek priskundė policijai ir augštajai administracijai, jog, nors pasitraukęs iš Vadaktų į Sidabravą, būčiau kliuvęs į politiškuosius nusidėjėlius pirmosios rūšies, kad laiku visa sužinojęs nebūčiau tikrojo dalykų stovio išaiškinęs. Pasibaigė pareikalavimu atstatyti mane ir iš artimojo Sidabravo.

Visokioms paskaloms nesiliaujant ir tardytojui vis tebesiteiraujant, aš ir esu priverstas paskelbti šiuosius savo laiku užprotokoluotus dalykus, už kuriuos vientik ir teatsakau, kitas visas paskalas apgarsindamas iš piktos valios pramanytomis melagystėmis ir noru pražudyti kitokių nuomonių žmogų.

VADAKTŲ KUOPOS NUTARIMAI

Aiškiai išvydę kaip stingame gero supratimo „tikrojo“ dabartinio mūsų padėjimo, kaip dar stingame vienybės ir dvasios tvirtumo, reikalingų pabaigtinam iškovojimui Lietuvos savivaldos ir kitų pažymėtųjų politiškų ir tautiškų tiesų, mes susitarėme jungtis į angštą kuopą dėl geresnio tuose dalykuose apsišvietimo. Daliniuose susirinkimuose ir

VISUOTINĖJE SUEIGOJE Š. M. GRUODŽIO 7 D.

mes, vadaktiečiai, sutvėrėme pirmąją mūsų apylinkėje politišką kuopą pramindami ją: „Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga“, ketindami paskui susijungti su kuria nors platesne pasekmingiau dėl Lietuvos žmonių laisvės kovojančia sąjunga. Tuogi tarpu išsiaiškinome sekančius dalykus, kurių vienodai apsiėmėme prisilaikyti.

1. Būdami ištikimais Katalikiškosios Bažnyčios sūnumis, o jos skelbiamąjį Kristaus mokslą laikydami mūsų doros pamatu, stosime už pilną mūsų tikėjimo „pamatų“ neliečiamybę, jei kas prieš juos pasikėsintų, ir pilną jos laisvę nuo pasaulinės valdžios priežiūros.

a) Santykius su savo Dvasiškuoju ganytoju išlyginsime, jei prisireiks, sekančiuosiuose posėdžiuose.

2. Kitataučių kuopoms užtikrindami pilną jų kalbų laisvę, rūpinsimės, kad lietuviškoji kalba, kaipo daugumos gyventojų kalba, būtų visoje Lietuvoje viešpataujanti (oficiali), kaip savitarpiniuose visų gyventojų santykiuose, taip ir visose viešose įstaigose: mokyklų, teismų ir administracijos, turinčiose būti niekieno nevaržomoje mūsų pačių priežiūroje ir globoje. Tatai:

a) Neleisime savo vaikų į pradedamąsias dabartines mokyklas tol, kol negausime mokytojų lietuvių ir katalikų; kol netik „vaikai bus mokomi lietuvių kalbos“, kaip žada Lietuvos General-Gubernatorius savo lapkričio m., 23 d. apskelbime bet kol visų mokslo dalykų nepradės vaikus mokyti lietuviškai.

aa) Nesiskirdami nuo Rusijos, mūsų kalbos mokėjimą pripažįstame rei-

kalingu ir jos, kaipo atskiro mokslo dalyko, antrais ir trečiais metais mokytis neatsisakome.

b) Kolgi tai įvyks, sutariame kiekviename sodžiuje įsikurti pašalines mokyklas po bendra priežiūra vieno apšviestesnio mūsų kuopos nario.

ba) Laisvę pašalinio mokymo ginsime visomis savo išgalėmis.

c) Lietuvių kalbą vartosime visuose „stačiuose" susidūrimuose su mūsų valdininkais. Todėl reikalaujame:

ca) Kad kiekvienas Lietuvos valdininkas pakaktinai mokėtų lietuviškai;

cb) Jei dabartiniai nemoka, sukeisti juos su lietuviais, valdininkaujančiais Rusijoje ir Sibire.

c) Nestačiuosiuose, t. y. „raštiškuosiuose" santykiuose su augštesniaisiais valdininkais ir jų raštinėmis (kanceliarijomis), kaipo ir visų valsčiaus knygų vedime vartosime dvejopą kalbą: lietuvių ir rusų.

ca) Grynai lenkiškieji valsčiai, jei tokie Lietuvoje yra, tevartoja sau lenkų kalbą.

3. Lietuvos krašto gerovę remiame ant smulkaus žemvaldžio. Tad kovosime, kad kiekvienas lietuvis, kaipo pirmutinis to krašto savininkas, būtų čia pat aprūpintas tokiu žemės gabalu, kurs pilnai patenkina jo šeimynos reikalus. Tam tikslui reikalaujame:

a) kad tautiškasis iždas į savo fondą supirktų bankų už skolas licituojamus dvarus;

b) kad supirktų ir kitus silpnai bestovinčius dvarus, kurių savininkai ir šiaip jau turės juos iš savo rankų paleisti;

c) kad atsiimtų į savo fondą nuo ponų ir bažnyčių kitados paveržtas žemes;

d) kad kitados dvarų išblaškyti „laisvieji" ūkininkai būtų sugrąžinti į senovines jų sodybas;

e) kad dvarai neteisingai nuo valstiečių atimtas pievas, ganyklas ir miškus jiems sugrąžintų;

g) jei tų šaltinių neužtektų aprūpinimui visų bežemių ir mažažemių pagal nutartą normą, kad ir kitus dvarus ypač didžiadvarius išpirktų;

ga) dvaru verčiąsi apsisprendžia tam tikra taksacijos komisija iš vietinių gyventojų;

gb) žemę valdyti lietuviams, galintiems ją savo jėgomis gerai išdirbti, tautiškasis iždas paveda dykai, reikalaudamas tik mokesčių nuo pelno.

4. Kovosime už neliečiamybę pagrindiniais valstybės įstatymais ir šiandieną užtikrintos pilnos visaluominių valsčių savivaldos. Tatai:

a) nereikalingi Žemiečių Viršininkai. Kokia čia valsčių „savivalda", jei „jisai" sueigas gali suardyti, „jisai" nutarimus panaikina, neleisdamas augščiau pranešti; jei tegalima tokie nutarimai daryti, kurie tik „jam" patinka; jei jisai tegali valsčiaus susirinkimus sušaukti?! Jų globoje valsčiai negali „savo namų" dalykus svarstyti taip, kaip jiem prityrimas parodo;

b) jei valsčiai - savivaldiški, tad netiktai pasirinkimas jiems tarnaujančių, bet ir jų prižiūrėjimas ir nepasitenkinimas jų veiklumu, atstatymas privalo valsčiams priklausyti.

5. Vietinės policijos viršininkai pristovai dabar užversti visokiais visokių raštinių prisiunčiamais jiems išpildyti popieriais, dėl kurių apie tikrąsias savo pareigas, apie gyventojų nuo užpuolikų saugojimą nebėra jiems

kada besirūpinti. Ko ne vien tik popierių nešiojimu teužsiima ir žemesnieji policininkai: šimtininkai ir dešimtininkai, todėl reikalaujame:

a) pristovus atleisti nuo pareigų, nieko bendro su policijos tarnyba neturinčių;

b) kad raiti urėdninkai, kurių skaičius turi būti padidintas, vien darbuotųsi su dešimtininkais, kaipo sodžių sargais;

ba) šimtininkai tada bus nebereikalingi.

Pastaba: Kalbame ne apie dabartinius „statomuosius" mums valdininkus, bet kokie jie turėtų būti mūsų pačių statomieji.

6. Mūsų policija visados buvo nevykusi: niekados neperspėjo užpuolimų ir plėšimų, o jau jiems įvykus, niekados kaltininkų nesurado. Dabargi Panevėžio policijai atvirai pasisakius nieko nebeveiksiant ir piktadariams palikus pilną laisvę netiktai naktimis plėšti ir mušti, bet ir vidurdienyje rinkti muitą nuo atvažiuojančių į turgų; beto, atvirai jai organizuojant iš rusų - „poselencų" juodašimčius, grasančius lietuviams kerštu už nebepripažinimą dabartinės vyriausybės (tokių atsitikimų žinome keletą) ir neva už rusų žudymą (tokių atsitikimų nežinome nė vieno) - mes sutarėme:

a) kiekviename sodžiuje statyti iš eilės nakties sargybas iš apginkluotų vyrų;

b) pasitiekti signalus kitiems duoti žinią;

c) į turgus vien būriais tevažinėti ir be jokio pasigailėjimo bausti begėdiškai įsidrąsinusius išnaudotojus.

7. Kovojame ne su rusais, bet su biurokratiškosios valdžios tarnais, stabdančiais visokį mažiausią mūsų savarankiškumą. Tatai:

a) rusų, lenkų ar žydų, kaipo to krašto piliečių, neapykantoje neturime ir jos tarp kitų nekurstysime;

b) jų turto ir asmens neliečiamybę užtikriname;

c) mūsų reikalavimų teisingumą neveidmainingai pripažįstą, kovoti už juos padedą ir visuotinu mūsų balsavimu išrinkti gali pasilikti savo vietose;

d) iš vietų metame tik ištvirkintus ir savo žmogėdžius, kad jie būtų ir lietuviai ir katalikai.

8. Reikalaujame visaluominio teismo su mokytais teisėjais lietuviais, kurių daugybė Rusijoje tarnauja ir su mielu noru grįš tėvynėn, valdžiai pakvietus. Kol įvyks tokie taikos teismai, apsiimame:

a) kiek tik galėdami bylų vengti,

b) netyčia kilusias namie, pabaigti tam tikrame komitete, kad tik nereiktų kreiptis į dabartinius vien valsčių teismus.

9. Pašto įstaigų trūkumas sustabdo visą mūsų darbą, valdžiai nemaž nekenkiant, tik patiems piliečiams nuoskaudą darydamas. Tatai jų tuo tarpu neboikotuosime.

10. Visuotinei revolicijai neesant, kelių, tiltų ir telegrafų gadinimą, kaip tai buvo ties Vadaktais atsitikę, pripažįstame kaip nėturintį tikslo.

11. Kruvinos revoliucijos nekeldami ir nieko skausti neketindami, protestuojame prieš apstatymą mūsų kareiviais, ardymą su jų pagalba mūsų sueigų priešingai spalių m., 17 d. manifestui leidusiam tai daryti, ir rūstaujame ant Panevėžio sprauninko Tarchovo, Žemiečių viršininko Smirnovo ir dragūnų karininko N., be jokio reikalo arkliais sumindžiojusių

gruodžio m. 2 d. Krekenavos valsčiaus sueigą ir keletą kruvinai sužeidusių.

12. Alkoholio pardavinėjimą šitame pereinamame neramybės laike sustabdome. Toliau, jei negalima būtų visiškai panaikinti, tai bent reikalaujame pavesti jį Blaivininkų Kuratorijoms pagal Suomalaičių sistemą.

13. Prie Kauno bajorų sumanytosios „Sąjungos laisvei ir tiesai apginti" prisidėti negalime, dėlto kad:

a) sąjunga - nedemokratiška, nepripažįsta piliečių lygybės, skirdama juos į „valstiečius" ir „nevalstiečius" (1 ir 2); nelygios tos dalys: 93 % valstiečių ir 7 % nevalstiečių, skiria tačiau po lygų skaičių rinktinių į apskritis ir guberniją (6 ir 7). Sistema - tikroji Buligino duktė!

b) sąjunga aplenkia benamius darbininkus, kurių nenuraminus, negali būti kalbos apie kokią nors visuotinę ramybę.

c) sumanymas, kad valstiečiai rinktų bajorus, o bajorai valstiečius, yra pigus akių apvilkimas, pigi luomų išlyginimo simuliacija; bajorams lengviau išsirinkti iš didžios minios valstiečių sau prielankiu du, negu valstiečiams sau prielankius bajorus iš keleto parapijoje teesančių;

d) sąjunga siekia ne panaikinti, kaip laikas to reikalauja, bet sutvirtinti bajorų viešpatavimą visuomenėje.

14. Kuopa įsikuria knygyną.

a) knygų priežiūrą, jų dalinimą ir katalogų vedimą pavedame Vadaktų vargonininkui, kaipo centre, dažniausiai mūsų lankomame, gyvenančiam.

b) atskaitomybę veda kuopos pirmininko draugas.

15. Į „Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungą" priimame visus lietuvius be skirtumo kilties, luomų ir užsiėmimų, kurie tik demokratišką lygybę pripažįsta.

16. Savitarpines narių nesantaikas ir pretenzijas svarstys tam tikras mišrus komitetas, iš visų luomų po du atstovu, renkamu, kaip ir kuopos valdyba, vieneriems metams. Tikimės, kad savitarpinis kaimyniškas teismas, prie abipusio nusileidimo vardan ramybės ir teisybės, daug daugiau gero padarys, negu tąsymasis po valdiškuosius teismus.

17. Jei susitvers daugiau kuopų, tai visos jos išsirinks centralinį biurą, su kuriuo susineš tiesiai, be jokių tarpų.

18. Platesnę programą pagal „Rusų Konstitucinės demokratiškosios Partijos" programą, tik pritaikant prie vietinių mūsų autonomiškų, tautiškų reikalavimų, susistatysime, susijungimo ir veikimo būdą išdirbsime ne vėliau sausio mėnesio.

19. Visus kuopos dalykus, be Taikos Komiteto, ves tiesioginiu balsavimu išrinktas pirmininkas, jo draugas pavaduotojas ir kiekvieno sodžiaus atstovai.

Naujamiestyje, gr. m. 12 d. viešai tą programą išaiškinus, buvo ji priimta, ir kaipo valsčiaus nutarimai, buvo pirmą kartą į knygas įrašyti lietuviškai ir rusiškai sekantieji sutrumpinti punktai: 2-11, 13.

L. K. D. KUOPOS SUSIRINKIME GR. M. 11 d.

Dalyvaujant dvarponiams: pp. Marijonui Zavadzkiui, savininkui D. Vadaktų dvaro ir kitų palivarkų, Antanui Butrimui, s. Paliesio d. ir k. p., Nikodemui Butrimui s. Jotkonių d. ir k. p., grapaitei Elenai Kasakauskaitei, s. Leonardavo d. ir k. p., Konstantinui Puzinui, s. Viklaviškės d. ir k. p., Adolfui Tauginui, s. Memenčuvkos d. ir k. p., Karoliui Bistramui s.

Upytės dv. ir k. p., Vladislovui Eidrigevičiui, s. Nevežninkų d. ir k. p., Juozapui Bitautui, s. Vadaktų 2-jų d. ir k. p.; pirmininkaujant vienbalsiai išrinktam Vadaktų bažnytėlės kuratui kun. Juozui Tumui, svarstėme santykius tarp dvarponių ir jų kumečių, arba ordinarininkų, ir sutarėme, jog aukščiau paminėtuosiuose dvaruose, o geistina, kad ir tolimesniuose, nuo sekančiųjų samdymo metų kumečiai tarnaus šiomis žymiai palengvintomis sąlygomis:

1. Darbas naktimis bus panaikintas. Darbo diena skaitysis nuo saulės tekėjimo lig saulės nusileidimo.

2. Pusryčiams ir pietums bus duodama po dvi valandi, per vasaros darbus nuo III. 19 iki X. 1 nuo skambinimo lig skambinimui skaitant.

3. Darbai bus varomi visų išvien, bendrai, ir tik patiems darbininkams sutinkant po uždavinių.

4. Visi ūkio padargai, neskiriant nei kirvių, nei piūklų turės būti dvaro; lygiai ir jų taisymas. Darbininkai atsitraukdami juos palieka.

5. Susirgę darbininkai per du mėnesiu gaus pilną algą; per sekančiu du mėnesiu - pusę algos, toliau bus priimti į Labdarių globą, kol neįvyks visų darbininkų apdraudimas nuo negalės ir senatvės.

6. Dvarai užtikrins savo darbininkams ir jų šeimynoms gydytojo pagalbą ir kunigą: savo arkliais vežios ligonį pas gydytoją arba gydytoją į namus, savo lėšomis apmokėdami jį ir vaistinę.

7. Užlaikymą darbininkams dvarai duos šiokį:

a) pinigais 35-40 rs;

b) grūdais - pirmalakomis: rugių 44 pūdus, miežių 32 pūdu, žirnių 7 pūdus ir kviečių 7 pūdus; iš viso 90 pūdų;

ba) vienam javui neužderėjus, dvaras galės pakeisti kitu lygios vertybės;

c) žemės: bulvėms pasisodinti - dešimtinę šešiems kumečiams, linams pasisėti - dešimtinę 8 kumečiams, daržovėms pasisodinti - po gabalą 2-3 pūrų sodinimo;

d) pašaro dviem karvėm užlaikyti: 4 birkavus šieno, 4 birkavus vasarinių šiaudų, o ruginių ir kvietinių kiek reiks.

da) už kumečių pašaro sudegimą dvarai atsakys.

8. Kumečių žmonos jokių dienų nebeeis. Kviečiamos į kokį darbą bus apmokamos atskirai, pagal laiką ir esamąsias kainas.

9. Šienui pasipiauti, bulvėms nusikasti, grūdams susimalti bus duodama pakankamai laiko.

10. Šįmet tarnaujantiems algos šiek tiek iš geros valios pridės.

11. Darbininkai nebus skiriami į gerus ir negerus ir vienas kitam į priežiūrą atiduodami. Prižiūrės patsai ponas arba jo ekonomas.

12. Kylantiems kivirčams tarp darbininkų ir darbo davėjų nuraminti bus tuojau įkurtas mišrus komitetas iš dviejų dvarponių ir dviejų kumečių. Jie pasikviečia penktąjį - vietinį kunigą. Byloms tarp dvarų ir gretimų sodžių išspręsti bus komitetas iš tų pačių dviejų dvarponių ir dviejų sodiečių ūkininkų, kurie išsirenka penktąjį - vietinį kunigą.

13. Darbininkus be laiko atstatyti arba piniginę bausmę ant jų uždėti už jų vagystę, pasileidimą, tyčia žalų darymą, rūkymą trobose, beširdį elgimąsi su gyvuliais ir t. t. dvarai galės tik komitetui nutarus.

14. Jau paduotiems skundams peržiūrėti paskiriamas artimiausias posėdis už savaitės.

15. Komiteto nutarimų neklausančius privers bendru jų boikotu.

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ

SUSIVIENIJIMO PROGRAMOS PROJEKTAS [1])

Sudarė:

1. Kun. kanauninkas Jonas Maciulevičius, Petrapilio Dvasiškosios Akademijos inspektorius.
2. Kun. Aleksandras Dambrauskas, Akademijos profesorius.
3. Kun. Pranciškus Bučys, Akademijos adjunktas.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Susivienijimas

Kiekvienas žmogus turi savo protą ir apie tuos pačius dalykus ne visi vienaip išmano. Nors daugume žmonių nuomonės pasidaro įvairios, bet jos kartais vienos panėši į kitas. Kad panašių nuomonių žmonės susivienija, tai jie savo norus ir pažiūras gali greičiau išpildyti, nęgu tie, kurių yra daug, bet nesusivienijusių. Dėlto visose šalyse, kur įstatymus leidžia žmonių atstovai išrinkti į seimą, panašių nuomonių žmonės vienijasi į krūvą. Susivienijęę jie veikiau iš savo tarpo gali išrinkti atstovą į valstybės seimą, o tas paskui seime su kitais tokiais jau atstovais susitaręs padaro, kad įstatymai išeina pagal jo mintį. Panašios nuomonės žmonių susivienijimas, norįs prisidėti prie aprūpinimo visos šalies reikalų, vadinasi partija. Visose šalyse būna daug partijų, taip pat ne viena yra ir Lietuvoje.

Mes lietuviai krikščionys demokratai irgi susivienijome, nes mūsų nuomonės apie Lietuvos reikalus beveik vienokios. Savo vardą dėl trumpumo raštuose dažnai išreiškiame tik trimis raidėmis L. K. D. Mūsų susivienijime visi esame lietuviai, visi esame krikščionys ir visi demokratai. Demokrato žodžio seniau Lietuvoje nebūdavo girdėti; taigi daug žmonių ir dabar jo nesupranta.

Demokratais vadinasi visi tie, kurie pirmiausia ir daugiausia rūpinasi prastų žmonių reikalais. Demokratai nori, kad visi žmonės neturtėliai lygiai su piniguočiais galėtų rinkti savo atstovus į seimą, kad visi turėtų lygias teises. Mes, kurie prie šito Lietuvių Krikščionių Demokratų susivienijimo priklausome, ypatingai rūpinsimės, kad Lietuvos prastiems žmonėms būtų duota pilna laisvė į visa gera, kad jiems būtų geriau gyventi; kad miestai nečiulptų viso ūkininko ir jo šeimynos uždarbio; kad jie negadintų jo sąžinės, nei sveikatos. Mes dirbsime, kad būtų geriau visiems žmonėms kaimuose gyvenantiems: ūkininkams, turintiems ir neturintiems žemės, samdantiems ir samdomiems, dvarų kumečiams ir kitokiems tarnams. Šelpsime ir tuos, kurie iškeliauja į miestus uždarbio ieškoti ir ten apsigyvenę lieka.

Mes vadinamės krikščionys ir tą žodį dedame į savo susivienijimo vardą, dėlto kad tikime, jog yra Dievas ir Kristus mūsų Išganytojas. Jėzaus mokslą mes priimame ir Jo įsakymus apsiimame pildyti. Nevien savo naminiame gyvenime, bet ir aprūpinime tautos reikalų elgsimės taip, kaip krikščionių mokslas liepia. Šituo mūsų prisirišimu prie Dievo ir

---

[1]) Šis projektas buvo sudarytas prieš Vilniaus susivažiavimą. Paduodame šį projektą, kaip jis buvo sudarytas, išmetę tiktai porą visai nereikalingų smulkmenų.

tikėjimo mes skiriamės nuo kitų dviejų Lietuvoje esančių partijų. Socialdemokratai tikėjimo nepripažįsta ir jį atmeta, o Lietuviai Demokratai apie jį nekalba nei nesirūpina. Mes, žinodami kad tikėjimas labiausiai visiems reikalingas, ginsime visur ir visada tikėjimo reikalus. Valstybių gyvenime dažnai pasitaiko, kad vyriausybė kankina žmones už jų tikėjimą. Tai žino visi Lietuvos katalikai. Mums iš tiesų krikščionių tikėjimas brangus, dėlto neduosime jo niekam skriausti nei atvirai nei slapčia.

Į savo susivienijimo vardą įdėjome žodį lietuviai, nes Lietuva mūsų tėvynė ir ją mylime kaip vaikai savo motiną. Lietuviškoji kalba mums yra užvis brangiausia. Kitų ir kitoniškai kalbančių žmonių, Lietuvoje ir kitur gyvenančių, neskriausime, nes esame krikščionys, ir artimus mylime visaip kalbančius. Kiekviena tauta turi savo ypatingą kalbą. Mes esame lietuviai taigi lietuviškoji tai mūsų kalba.

Žemiau paduodame sąrašą tų dalykų, kurių reikalaujame, kad mūsų valstybės valdžia išpildytų. Bet nuo jos visko tikėtis negalime. Jei mes lauktumėme, kol ji mūsų reikalavimus išpildys, tai vargai mus tuo tarpu spaustų ir daugelis žmonių mirtų geresnių dienų neregėję. Dėlto dirbsime ir mes patys. Kol valdžia įtaisys lietuviškas ir Lietuvai naudingas mokyklas, mes imsime mokyti vaikus sodžiuose labiausiai jiems reikalingų dalykų.

Lietuviai sako: perdaug apžiojęs, mažai tenukąsi. Pagal tą priežodį mes tiek tereikalaujame, kiek galima tikėtis gauti ir tiek težadame, kiek šių dienų aplinkybėse galima išpildyti. Išsyk užsiimame tik tiek darbų, kiek galime aprėpti, o negraibstome visko vienu kartu. Niekuomet nekurstysime žmonių užpulti priešą daug stipresnį už juos, nes žinome gerai, kad iš to nauda būtų priešui, o nelaimė mūsų žmonėms. Mūsų ginklas - dvasios stiprybė, o mūsų stiprybė tame, kad kovojame vien už tiesą ir teisybę.

Visų šios dienos nelaimių priežastis yra ta, kad žmonėse sąžinės maža. Mūsų biurokratai mus skriaudė ir kankino, nes jie sąžinės neturėjo. Jei neturės sąžinės tie, kurie su biurokratais kovoja, tai gavę viršų, ims skriausti kitus. Iš to bus tiktai viena pasekmė, kad vietoje vieno skriaudiko stos kitas. Tai suprasdami mes niekad nė su vienu priešu nekovosime nedorais būdais. Mes savo priešininkų nešaudysime, jų turtų nenaikinsime, į juos nemėtysime neteisingų apkaltinimų, nes tie ir kiti tokie dalykai nedori yra ir žmonėse sąžinę naikina. Su Dievu pradedame, su Dievu ir dirbsime.

Prie mūsų susivienijimo yra prisidėjusi didžiausia dalis Lietuvos kunigų, mus laimina vyskupai.

Ateityje šitą savo programą papildysime ir išplėsime pagal tai, kaip laikas reikalaus. Bet pakraipa ir pagrindinės tiesos nesimainys niekuomet. Mes vis liksime lietuviais, krikščionimis demokratais, t. y. prastų žmonių aprūpintojais, nes patys esame prasti ir prastų vaikai.

Aiškiai pasakome, kad nuo Rusijos skirtis neketiname. Nors tai ir be pasakymo žinoma, bet stambiais žodžiais tai išreiškiame, kad mūsų priešai negalėtų mums prikaišioti to noro atsiskirti.

Lietuviai Krikščionys Demokratai artimiausioje giminystėje stovi su „Stronnictwo Konstitucyjno Katolickie na Litwę i Bialoruš".

Tarp jos ir mūsų tėra tiktai kalbos reikalų skirtumas. Dėlto visuose tikėjimo ir savo krašto gerovės reikaluose rūpinsimės su jais susitarti iš

anksto ir paskui išvien darbuotis, idant būtume stipresni. Mūsų ir jų programoje skyrimus apie Bažnyčios reikalus beveik žodis į žodį tas pats. Tikimės, kad remdamiesi abiems brangiu krikščionišku mokslu, galėsime su jais sutarti dėl skiriančio mus kalbos reikalo ir tuokart vienybė pasidarys dar stipresnė, bet kaipo tautiška organizacija mes vis liksime skyrium nuo jų.

Visos Rusijos atstovų susirinkime tikimės dažniausiai sutarti su Rusų Konstitucijonalistų Demokratų partija.

I.

BENDRIEJI L. K. D. PROGRAMOS SIEKIMAI

1. Kada Rusijos imperijoje įvyks konstitucinis ir demokratiškas valstybės valdymas, tai Lietuvai turi būti duota autonomija su savu seimu, išrinktu visuotinu, lygiu, tiesiu, slaptu balsavimu. Lietuvos autonomija turės apimti etnografines jos ribas ir išsitekti jose. Ribos tarp jos ir gretimų žemių turės būti padarytos imant dėmesin kraštinių gyventojų tautybę ir jų norą.

2. Būsiančiam Rusijos parlamente L. K. D. visuomet stovės už doros, teisybės ir laisvės reikalus ir rūpinsis, kad visoms tautoms būtų duotos lygios teisės. Ji tenai visuomet kovos prieš tikėjimo suvaržymą ir persekiojimą.

Visos Lietuvos reikalus gindami rūpinsimės eiti išvien su kitomis lietuvių partijomis.

3. Pagrindiniuose, neatmainomuose ir nepanaikinamuose Rusijos įstatymuose turi būti įrašyta: a) jog tos valstybės valdymas yra konstitucinis, b) jog ministrai yra atsakingi prieš žmonių atstovus, c) jog valstybės finansai yra žmonių atstovų kontroliuojami, d) jog visos Rusijoje gyvenančios tautos turi teisę gauti autonomiją, nacionališkai subrendusios susyk, o nesubrendusios, kada subręs, e) visų žmonių lygybė prieš teismą, f) asmens gyvenimo ir korespondencijos neliečiamybė, g) tikėjimo, jo viešo ir privatiško apeigų atlikimo, vienuolynų, ordenų, kongregacijų, draugijų ir brolijų įkūrimo laisvė, h) visokių politinių, mokslinių, literatinių, meninių, ekonominių, finansinių, pramoninių ir kitokių draugijų, susivienijimų, susivažiavimų ir kongresų laisvė, i) visiška teismo nepriklausomybė nuo administracijos, k) žodžio ir spaudos laisvė, visoje Rusijoje ir Lietuvoje turi būti visiška laisvė asmenims, ypač Bažnyčioms, steigti visokias laisvas mokyklas nuo žemiausių iki aukščiausių. Šitą laisvę L. K. D. laiko svarbiausia ir už ją reikale kuo smarkiausiai kovos.

4. Žmonių atstovai į visos Rusijos parlamentą renkami lygiu, tiesiu, slaptu, visuotinu balsavimu, be skirtumo tikėjimo tautos, lyties ir luomo.

II.

BENDRIEJI LIETUVOS REIKALAI

5. L. K. D. darbavimos tikslas yra Lietuvos autonomija etnografiškose ribose, t. y. apimanti visą Kauno guberniją ir lietuviškai kalbančias dalis Suvalkų, Kuršo, Gardino ir Vilniaus gubernijų su miestu Vilnium, kaipo visokeriopu to krašto centru.

6. Lietuvos autonomija susidės iš šitų tautos teisių: a) turėti savo šalies

seimą Vilniuje, galintį ir turintį leisti įstatymus ir skirti mokesčius visai autonominei teritorijai, išrinktą lygiu, tiesiu, slaptu, visuotinu visų suaugusių gyventojų balsavimu, b) teismas ir administracija iš vietinių žmonių, c) visos mokyklos su vietine kalba ir su mokytojais iš vietinių žmonių, d) administracijos priklausomybė nuo autonominio seimo ir jos atsakomingumas prieš jį, e) kariuomenės mokslo atlikimas savo krašte, f) sodžiuose ir mietuose vietinės savivaldos įstaigos skiria savo apskričiui policiją, jai moka algą ir jos darbus kontroliuoja.

Kariuomenė su laivynu, muitinių valdymas, geležinkeliai ir paštas su telegrafu lieka centralinių Rusijos valdymo organų valdžioje, bet su ta sąlyga, kad tų žinybų valdininkai Lietuvoje būtų skiriami iš vietinių gyventojų ir mokantieji vietines kalbas.

7. Lietuvos autonominis seimas turės įtraukti į pagrindinius savo įstatymus visiems Rusijos piliečiams priklausančias teises ir laisves, minėtas 1 punkte nuo e iki l, negalės jų susiaurinti nei panaikinti.

III.

ŠVIETIMO REIKALAI

8. Iš pačių pradžių su didžiausiu stiprumu reikalaujame: a) kad visose pradžios lietuvių mokyklose visi dalykai būtų dėstomi lietuviškai, b) kad visi jų mokytojai būtų lietuviai, c) kad programa būtų pritaikyta lietuvių dvasios ir kūno reikalams, mokytojus skiria mokyklos apylinkės gyventojai iš tų žmonių, kurie turi reikalingą mokslą, d) kad vidurinėse mokyklose būtų dėstoma lietuvių kalba, e) kad tikėjimą dėstytų tos Bažnyčios kunigas, kuriai priklauso vaikai, t. y. katalikams katalikų kunigas, protestantams - pastorius ir t. t., f) kad mokytojų seminarijose lietuvių kalbos dėstymas būtų tarp svarbiausiųjų mokymo dalykų.

9. Reikalaujame: a) kad pradžios mokyklose mokslas būtų už dyką, b) vidurinių mokyklų įsteigti tiek, kad norintiems ir galintiems jose mokytis būtų vietos, c) vidurinėse ir aukštesnėse mokyklose mokslapinigius sumažinti, d) tarp visokių mokyklų ryšį suartinti, kad galima būtų lengvai įstoti iš vienų į kitas, e) kad privatinių mokyklų lankymas būtų laikomas išpildymu priverstino mokymo prievolės.

10. Kad vaikai neinantieji mokyklon neliktų neišmokę reikalingiausių dalykų, visuose kaimuose parinksime nors po vieną vyrą arba moterį, kurie išmokytų visus to kaimo vaikus ir mergaites lietuviškai rašyti, skaityti ir katekizmo.

11. Kiekvienoje parapijoje L. K. D. rūpinsis įkurti knygyną, iš kurio galės gauti pasiskaityti knygų visi tos parapijos žmonės dykai.

Kadangi maža tėra dar gerų lietuviškų knygų, įsteigta Šv. Kazimiero Draugija knygoms leisti. Visus jos leidinius parapiniai knygynai gaus pigiau negu kiti pirkikai. Lietuviai Krikščionys Demokratai rūpinsis, kad visi tos Draugijos leidiniai būtų visų parapijų knygynuose.

12. Lietuvos mokslui ir menui šelpti Lietuviai Krikščionys Demokratai yra įkūrę „Motinėlę“. Tai yra draugija: jos nariai moka po 10 rub. kasmet. Iš tų mokesčių ir vienkartinių padovanojimų susideda pinigų fondas, iš kurio duodamos stipendijos lietuviams neabejotinų gabumų einantiems mokslus, ypač aukštesniuosius. Tokiu būdu tikimės prirengti pakankamai mokslinių pajėgų, reikalingų būsiančiam Lietuvos universitetui.

13. Neilgai trukus prie „Motinėlės“ įkursime antrą fondą, į kurį rinksime pinigus, reikalingus įkūrimui pirmutinės vietinės grynai lietuviškos mokyklos.

IV.

KALBOS REIKALAI

14. Visi Lietuvos gyventojai turi teisę laikyti save tos tautos nariais, prie kurios jie patys priklausyti nori. Jiems valia turėti savas mokyklas saviems vaikams ir savas tautiškas draugijas saviesiems.

15. Visomis jėgomis rūpinsimės ir dirbsime, kad rusifikacija ir polonizacija nežengtų toliau nė žingsnio.

16. Tose bažnyčiose, prie kurių priklauso 300 mokančių lietuviškai kalbėti, turi būti kunigas mokąs lietuvių kalbą. Kur parapijoje tokių yra 1,000, ten turi būti sakomi lietuviški pamokslai ir giedamas rožančius proporcionaliai lietuvių skaičiui.

17. Vyskupijoje, apimančioje 100,000 lietuvių katalikų, vyskupas arba pavyskupis turi mokėti lietuviškai.

18. Mes kovosime su lenkais inteligentais, kurie norės platinti Lietuvoje lenkų kolonizaciją, steigs lenkiškas mokyklas lietuvių vaikams nutautinti, reikalaus iš savo dvaro tarnų būtinai mokėti lenkiškai.

19. Visi etnografinės Lietuvos dvarų oficialistai turi mokėti lietuviškai ir neversti savo prižiūrimųjų, kad šie išmoktų ir kalbėtų lenkiškai arba kaip kitaip. To paties reikalaujame nuo dvarponių, užsiimančių nuolatine savo dvarų priežiūra.

V.

ŪKIO REIKALAI

20. Valstybei priklausančių žemių išdalinimas bežemiams ūkininkams kuo labiausiai palengvintomis jiems sąlygomis.

21. Valstybė (autonomiškoji valdžia) taiso kelius ir stato tiltus.

22. Turi būti uždrausta naikinti girias; išvežimas medžių ir malkų į užsienį turi būti apribotas, kad ir neturtingi žmonės galėtų nusipirkti sau užtektinai malkų ir rąstų.

23. Valstybės pašalpa: a) bežemiams arba mažažemiams ūkininkams, perkantiems žemės nuo nusigyvenančio dvarponio, b) sodiečiams keliantis į viensėdes kolonijas, c) ūkininkams veisiantiems ant savo žemės giraitę.

24. Kredito įsteigimas smulkiems ūkininkams, kur jie galėtų gauti lengvai, pigiai ir greitai pasiskolinti pinigų savo žemės reikalams.

25. Išleidimas įstatų, kuriuos pildant sodžių ir dvarų darbininkai būtų apsaugoti nuo samdančių neteisybės ir kad samdantieji būtų apsaugoti nuo samdininkų nesąžiningumo ir pavieninio pabėgimo nelaike. Tam reikalingas įsteigimas darbo inspekcijos dvaruose ir kaimuose, rinktos iš abiejų pusių, prižiūrinčios, kad nebūtų skriaudos nei darbininkams nei samdantiems.

26. Įkūrimas ūkio ir vartotojų draugijų, prieglaudų, savitarpinių susišelpimų ir t. t.

27. Kad Lietuvos sodiečiai, iškeliavę uždarbiauti į didžiuosius miestus,

nežūtų tenai sunkiose aplinkybėse, L. K. D. rūpinsis įkurti juose organizacijas, vienijančias ir šelpiančias tuos uždarbio ieškotojus.

28. Kad sodiečiai turėtų savitarpinę nuo ugnies nelaimių apsigynimo organizaciją visai skyrium nuo miestiečių ir miestelėnų.

29. Lengvas įgijimas naudingiausių žinių iš žemdirbystės mokslo: a) per tam tikras žemąsias ir vidurines ūkininkavimo mokyklas, b) per įkūrimą pavyzdinių ūkių, c) per tam tikrus instruktorius.

30. Ligoninių ir prieglaudų steigimas, mediciniškos ir juridiškos pagalbos toks organizavimas, kad ja galėtų pasinaudoti visi dykai.

31. Ūkio darbininkų senatvės ir ligos aprūpinimas visuomenės lėšomis. Fabrikiniams tai pareina nuo fabriko.

VI.

DOROS REIKALAI

32. Antrininkės ir kitos mergaitės ar moters, tarnaujančios dvaruose, kartais ir pas ūkininkus, patiria skriaudos nuo prižiūrinčių jas vyrų. Jei jos kreipsis į L. K. D., tai ras greitą ir stiprų užtarymą.

33. Visi vienoje parapijoje gyvenantieji L. K. D. sudaro atskirą kuopą, kuri visomis savo jėgomis stabdo girtybę tarp savo apylinkės lietuvių.

34. Kad žmonės, nuo girtybės atitraukti, turėtų kur ir kaip padoriai bei naudingai pasilinksminti, L. K. D. steigs sodžiuose ir miestuose susirinkimus su lietuviškais skaitymais, dainavimais, teatrų vaidinimais ir kitais dorais pasismaginimais.

VII.

BAŽNYČIOS REIKALAI

35. Tikėjimo klausimuose rūpinsimės susitarę balsuoti išvien su krikščionimis demokratais kitų Rusijos tautų.

36. Laisvas susižinojimas su Šventuoju Tėvu. Vyskupų rinkimas pagal kanonus. Diecezijos valdymo organizacija be kokio nors įsikišimo pasaulinių valdininkų, o grynai pagal Bažnyčios tvarką.

37. Vyskupų laisvė: a) steigti naujas parapijas ir keisti senųjų ribas, b) sušaukti diecezinius ir provincijos sinodus, c) statydinti parapijų, filijų bažnyčias ir koplyčias.

38. Vyskupų ištarmės: a) moterystės dalykuose tarp katalikų, b) prisiektosios moterystėje doros klausimuose, c) kunigų nusižengimuose prieš jų specialias pašaukimo priedermes - turi turėti teismo ištarmės svarbumą.

39. Laisvas steigimas ir valdymas žemųjų ir aukštųjų seminarijų ir absoliutiškai laisvas nuo visokios priežiūros mokymas jose jaunuomenės, rengiančiosi į kunigus, mokytojų skyrimas ir programų sudarymas priklausąs vien nuo vyskupo.

40. Atlyginimas katalikams visų jiems padarytų skriaudų, t. y. atnaujinimas panaikintų vyskupijų ir sufraganijų; sugrąžinimas uždarytų, sugriautų ir perkeistų bažnyčių arba pinigais atlyginimas už tatai.

41. Sugrąžinimas tų bažnyčios turtų, kurie buvo atimti po padarytai su Šventuoju Tėvu sutarčiai (Konkordatui). Sugrąžinimas vyskupams tų pinigų, kuriuos dabar neva valdo Kolegija, o iš tikrųjų juos eikvoja Vidaus Reikalų Ministerija be naudos, o dažnai net katalikų Bažnyčios skriaudai.

42. Katalikiškosios Kolegijos Petrapilyje panaikinimas, Dvasiškosios Katalikų Akademijos iš Petrapilio į Vilnių sugrąžinimas ir jos su jos kapitalais, knygomis ir turtais nuo pasaulinės globos visiškas atpalaidavimas.

43. Laisvas steigimas vienuolynų, apsigyvenimas ordenų, kongregacijų, religinių draugijų ir brolijų.

44. Laisvas prieš sužieduotuves sutarties darymas tarp įvairaus tikėjimo asmenų ir jos juridiškas pripažinimas. Laisvas tikėjimo skelbimas.

45. Įvedimas gregorijoniškojo kalendoriaus.

VIII

VIDINĖ PARTIJOS TVARKA

46. Centrinį Komitetą renka apskrities susirinkimų delegatai. Tam tikslui jie susivažiuoja truputį anksčiau prieš visuotiną partijos metinį susirinkimą. Centrinio Komiteto nariai tarnauja vienerius metus. Jie gali būti palikti komitete ir toliau. Jie iš savo tarpo renka pirmininką, kasininką. Niekas negali būti pirmininku, kasininku ir sekretorium dvejus metus pagrečiui, o antrus metus pirmininkas ipso facto lieka pirmininko pagelbininku ir jam negalint, už jį pildo pareigas. Ta pati tvarka apskrities komitetuose. Prie centrinio biuro gali būti samdytų raštininkų ir tarnautojų.

47. Centrinis L. K. D. komitetas bus Vilniuje. Jis susidės iš 5 asmenų. Jo užduotis bus: a) organizavimas ir prirengimas visuotinų partijos susivažiavimų, b) susižinojimas su apskrities ir parapijiniais komitetais ir davimas jiemas pakraipos bei informacijų dalykus iš anksto ir parodymas, į ką paskirtam laike reikia atkreipti ypatingą darbštumą, c) juridiškas patarimas ir apgynimas L. K. D. susivienijimo arba pavienių jo asmenų spaudoje, d) organizavimas arba patvirtinimas apskrities komitetų, e) sudarymas sąrašų kandidatų į valstybės ir autonomijos seimus, f) prirodymas reikalui atsitikus kandidatų į vietinės savivaldos organus, g) susivienijimo kasos vedimas, h) susivienijimo laikraščiuose reikalingų žinių ir atsišaukimų skelbimas. Taip pat atskaitų skelbimas ir neteisiųjų paskalų atitaisymas. Centriniame komitete turi būti vienas kunigas vyskupo patvirtintas.

48. Kiekvienoje apskrityje, o jei ji didelė - kiekviename dekanate steigiasi apskrities komitetas, kurio narių skaičius, pagal reikalų didumą, gali būti didesnis arba mažesnis. Iš jų nors vienas bus kunigas vyskupo patvirtintas tame.

Apskrities komitetų uždavinys: a) sušaukti vietinius seimus, b) darbuotis, kad partijos kandidatai būtų išrinkti atstovais į atsakančias vietas, c) patarimas centriniam komitetui, ką skirti į atstovų kandidatus į valstybės, autonomijos arba žemesnės savivaldos seimą, d) patarimas, reikalui atsiradus, parapiniams komitetams, ką rinktis mokytojais, teisėjais ir t. t., e) pranešimas centriniam komitetui vietinių reikalų, f) pagalba parapijos komitetams jų rūpesčiuose dėl įsteigimo draugijų, knygynų, Reifenseno kasų etc., g) vedimas sąskaitų, h) pranešimas centriniam komitetui to, kas gali būti reikalinga jam žinoti arba reikia skelbti laikraščiuose.

49. Kiekvienoje parapijoje yra komitetas iš keturių asmenų, prie kurių penktas prisideda kunigas. Šito parapinio komiteto uždavinys yra: a) rūpi-

nimasis parapijos knygynu, b) pranešimas visiems parapijoje gyvenantiems, kada bus visuotinas ir apskrities partijos susivažiavimas ir išplatinimas jų rezoliucijų, c) rūpinimasis, kad partijos laikraščiai ateitų laiku vietiniams prenumeratoriams ir pagelbėjimas jiems prenumeratos nusiuntime, d) įkūnijimas krikščioniškai socialinio partijos veiklumo, e) girtuoklystės stabdymas, f) ligoninių aprūpinimas, g) išdavimas liudijimų nariams, keliaujantiems kitur ir pranešimas jiems adreso ten veikiančių L. K. D. organizacijos kuopų, h) įsteigimas viešų ar privatiškų mokyklų su lietuviškai krikščioniška dvasia, i) pranešimas centriniam Vilniaus komitetui apie skaičių ir laiką maldininkų, kurie iš parapijos ketina keliauti aplankyti šventąsias Vilniaus vietas, k) jei galima, būti trečiuoju teisėju nesutikimuose tarp samdančių ir samdomų. Dėlto reikėtų, kad komitete būtų lygus skaičius abiejų. Parapiniai susirinkimai gali būti tik šventomis dienomis.

50. Nors vieną kartą į metus būna vienas visuotinas partijos susirinkimas. Reikale Centrinis Komitetas gali sušaukti ir daugiau.

Visuotiname susirinkime prezidentu visuomet būna naujai išrinktasis ateinantiems metams Centrinio Komiteto pirmininkas. Jam prašant susirinkimas gali išrinkti vieną arba du pagelbininku. Jis sau pasiskiria tam sykiui du sekretoriu, kuriuodu surašo susirinkimo protokolą.

51. Prieš visuotiną partijos susivažiavimą Centrinis Komitetas, o prieš apskrities susirinkimus apskrities komitetai turi aiškiai sustatyti apsvarstymams temas.

Visi partijos nariai turi teisę paduoti susirinkimui apsvarstyti kokį nors klausimą. Padavėjas turi raštu aiškiai suformuluoti savo sumanymą taip, kad jisai, jei būtų priimtas, galėtų būti stačiai be kokių permainų įrašytas į partijos programą arba įstatus. Šitoks padavimas temos iš šalies prieš visuotiną susirinkimą turi būti paduotas Centriniam Komitetui. Visos visuotino susirinkimo temos turi būti paskelbtos laikraščiuose nors dvi savaiti prieš susirinkimui įvyksiant. Centrinis Komitetas turi teisę tą laiką sutrumpinti.

Asmens, nepriklausą L. K. D. organizacijai, negali nei būti nei kalbėti jos susirinkimuose, nei visuotinuose nei mažesniuose. Pasyvi dalyvavimo teisė duodama tiktai valdžios reprezentantams.

52. Apskrities susirinkimai paprastai būna du kartu į metus. Reikale gali būti sušaukti keli ekstraordinariniai, bet arčiau vienas kito kaip dvi savaiti du apskrities susirinkimai negali būti. Juose visa tvarka eina taip pat kaip ir visuotiname, tik temos iš šalies gali būti priimamos už dviejų savaičių prieš susirinkimą ir turi būti paskelbtos apskrities nariams už savaitės.

Apskrities susirinkimuose dalyvauja tiktai: a) parapinių susirinkimų delegatai ir b) tie, kurie moka ne vien 10 rub. partijos mokesčių, bet dar įsirašę yra kaip nariai Šv. Kazimiero Draugijos ir „Motinėlės".

53. Visi ūkininkai, priklausantieji prie L. K. D. partijos ir mokantieji kas mėnesį po 25 kap., gauna dykai „Nedėldienio Skaitymą" ir visus Draugijos oficialius atsiliepimus, pranešimus, skelbimus. Visi kunigai ir pasauliniai inteligentai moka po 10 rub. į metus ir gauna dykai „Draugiją" drauge su visais draugijos skelbimais ir atsišaukimais.

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS PROGRAMA

A. Partijos tikslas

§ 1. Sutvarkyti visą Lietuvos gyvenimą Kristaus mokslo dėsniais darbo žmonių būviui pagerinti.

B. Valstybės sutvarkymas

§ 2. Lietuva turi būti nepriklausoma demokratinga respublika.

§ 3. Vidaus tvarką, santykius ir ryšius su kitomis valstybėmis ar tautomis nusprendžia Lietuvos Kuriamasis Seimas - vienatinių rūmų parlamentas.

§ 4. Visoms kitoms tautoms, gyvenančioms Lietuvoje, duodama kultūrinė autonomija.

§ 5. Nesusipratimai valstybių tarpe rišami tarptautiniu teismu (tribunolu).

§ 6. Teisdavystė yra Lietuvos Seimo rankose. Seimas nusprendžia valstybės pajamų ir išlaidų sąmatą, uždeda mokesčius ir muitus, skolina valstybės reikalams, patvirtina sutartis su kitomis tautomis. Svarbūs įstatai įvedami referendumo būdu (visų piliečių balsavimu).

§ 7. Atstovai į Seimą renkami visuotinu - be lyties, tikybos, tautos ir luomo skirtumo, - lygiu, betarpiu ir slaptu balsavimu, proporcionale sistema. Pirkliavimas balsais smarkiai draudžiamas. Balsavimo teise naudojasi visi piliečiai nuo 20 metų amžiaus.

§ 8. Teisdavystė, administracija ir Seimas - atskiros funkcijos.

C. Vyriausios piliečių teisės

§ 9. Visi Lietuvos piliečiai, nežiūrint tikybos, tautos, lyties ir luomo, lygūs įstatymams.

§ 10. Tikybos, sąžinės, žodžio, spaudos, susirinkimų, sąjungų, kongresų laisvė; asmens, buto ir korespondencijos neliečiamybė; laisvas gyvenamųjų vietų pasirinkimas.

§ 11. Privatinės iniciatyvos teisė įstatų leidime.

§ 12. Visi piliečiai apdraudžiami senatvei valstybės įstatymais.

D. Vietos savivaldybė

§ 13. Vietos savivaldybės tvarkomos decentralizacijos dėsniais.

§ 14. Visoje Lietuvoje įvedama valsčių ir miestų savivaldybės, organizuotos demokratingumo dėsniais.

§ 15. Savivaldybės įstaigų žinioje yra vietos reikalai, išskyrus tuos, kurie būtinai turi likti centralinės vyriausybės žinioje.

§ 16. Be administracinės valdžios vietos savivaldybės įstaigos galės leisti parėdymus. Jie turi vietos reikšmę ir negali prieštarauti bendriems šalies įstatams.

§ 17. Ginčai tarp savivaldybės ir centro organų rišami teismo.

E. Teismas

§ 18. Bausmės skiriamos tik teismo. Mirties bausmė panaikinama.

§ 19. Visi piliečiai teisiami vienodo valstybės apmokamo, žmonių rinkto, administracinei valdžiai nepriklausomo teismo. Bylų eiga pagreitinama.

§ 20. Valdininkai ir teisėjai atsako už savo darbus teismui.

F. Švietimo reikalai

§ 21. Pradedamieji mokslai - visuotini, priverstini ir nemokami.

§ 22. Žemutinėse profesionalinėse mokyklose mokslas nemokamas.

§ 23. Pradinėse mokyklose neturtingi vaikai aprūpinami mokslo dalykais ir valgiu.

§ 24. Švietimo reikalai yra valsčių ar miestų savivaldybės žinioje. Mokytojai renkami.

§ 25. Laisvė atskiriems asmenims ir įvairioms draugijoms steigti visokias mokyklas. Privatinėms mokykloms valdžia duoda tiek lėšų, kiek nustatyta panašiose valstybinėse mokyklose proporcionaliai mokinių skaičiaus.

§ 26. Savivaldybės rūpinasi suaugusių švietimu, steigia liaudies universitus, knygynus, skaityklas ir kitokias kultūros įstaigas.

§ 27. Valstybinėse mokyklose priverstinas religijos mokymas visiems asmenims, prigulintiems prie kokios nors konfesijos.

G. Tikybos reikalai

§ 28. Bažnyčia tvarkosi taip, kaip reikalauja kanonų teisės.

§ 29. Kiekviena pilnamečių vienaip tikinčių Lietuvos piliečių kuopa turi teisės steigti atskirą religinę draugiją, kuri įgauna teisių, bendrų visoms religijoms Lietuvoje: a) viešojo juridinio asmens teisę, b) teisę laisvai savo mokslą skelbti ir platinti, c) teisę steigti ir tvarkyti savo bažnyčias, mokslo, auklėjimo, labdarių ir kitokias įstaigas, d) teisę įgyti kilnojamo turto ir nekilnojamo ir jį valdyti.

§ 30. Valstybė turi pripažinti teisėtais tikinčiųjų žmonių daromus pas savo kunigus gimimo, jungtuvių ir mirimo aktus.

§ 31. Laisvė steigti vienuolynus, kongregacijas, brolijas.

§ 32. Kunigų prasižengimus teisiant, ir moterystės dalykuose, vyskupų ištarmė lygi valstybės teismo nutarimui.

H. Žemės klausimas

§ 33. Įstatų keliu nustatoma maksimalė žemės valdymo norma.

P a s t a b a : Valdymo normos maksimumas yra tokis žemės plotas, kuriame būtinai turi dirbti pats savininkas ir negali visą darbą pavesti samdomiems darbininkams. Bus tai apie 60-70 deš. arba 120-150 margų.

§ 34. Bežemiams ir mažažemiams aprūpinti žeme steigiamas tam tikras žemės Fondas iš:

a) konfiskuotų: 1. valstybės žemių, 2. valstiečių bankos žemių, 3. majoratų, 4. neteisingai įgytų žemės plotų;

b) išperkamų reikale žemių virš valdymo normos.

P a s t a b a : Žemių išpirkimą ar konfiskavimą sprendžia tam tikros komisijos, valstybės skiriamos.

§ 35. Gaunamos žemės norma turi būti ne mažesnė, kiek reikia tinkamai prasimaitinti, ir ne didesnė valdymo normos.

§ 36. Gauti žemės iš Fondo pirmiausia turi teisės Lietuvos piliečiai žemdirbiai, bežemiai ir mažažemiai. Žemės gavimas ne Lietuvos piliečiams šalies įstatais draudžiamas.

§ 37. Jeigu ūkio vedimas yra šalies ūkio stabdymas, tai valstybė turi teisės ūkį paimti į Fondą, atsilygindama su savininku savivaldybių nustatytoje normoje.

§ 38. Smulkaus ir vidutinio ūkio nuosavybė nenaikinama - šios rūšies nuosavybė dabar Lietuvai yra didžiai produktyvus veiksnys.

§ 39. Pirkti atskiriems asmenims žemės daugiau valdymo normos (§ 33) įstatymu draudžiama.

§ 40. Apsprendžiant teises ir sąlygas, kuriomis žemė bus dalinama iš Fondo, siekiama: 1. kad darbo žmonių, norinčiųjų žemės gauti, reikalai būtų pilnai patenkinti; 2. kad ekonominiai šalies reikalai nesuirtų.

J. Darbininkų reikalai

§ 41. Laisvė darbininkams steigti draugijas ir sąjungas, šaukti susirinkimus ir kongresus.

§ 42. Valstybė padeda darbininkams organizuotis į įvairias profesionalines, kooperatyvines ir produkcijos draugijas.

§ 43. Streikų teisė.

§ 44. Aštuonių valandų darbo diena fabrikuose.

§ 45. Įstatymais duodama samdininkams šventos dienos poilsis.

§ 46. Nakties darbas draudžiama. Išimtis dirbtuvėms, kame to reikalauja technikos sąlygos ir visuomenės reikalai.

§ 47. Mokyklos amžiaus vaikams dirbti fabrikuose neleidžiama. Prieaugliams darbas trumpinamas, atsižvelgiant į rūšį.

§ 48. Kenksmingas moterų sveikatai darbas draudžiamas. Nėščios moterys paliuosuojamos nuo darbo ligos metu (dešimčiai savaičių), nesustabdant mokėti algos.

§ 49. Visur, kame dirba motinos, steigiama vaikų darželiai. Darbo metu leidžiama vaikus papenėti.

§ 50. Valstybinis darbininkų apdraudimas senatvės metu ar nebepajėgiant dirbti. Lėšos apdrausti darbininkams sudaroma iš mokesčio nuo kapitalų.

§ 51. Valstybė nustato uždarbio minimumą. Įvedama savaitinis darbo apmokėjimas.

§ 52. Draudžiama darbdaviams mažinti pabaudomis ir kitokiais būdais darbininkų uždarbį.

§ 53. Skiriama reikalingas inspektorių skaičius ir jų priežiūra išplečiama visose ūkio šakose, kame dirba samdininkai. Moterų dirbtuvėse ir inspektoriai būna moterys.

§ 54. Medžiagai priimti ar jai atmesti, įstatymų pildymui daboti patys darbininkai renka atstovus.

§ 55. Vietos savivaldybės įstaigos kartu su darbininkų išrinktais atstovais prižiūri, kad darbininkams darbdavių skiriami butai būtų sveiki, prieinami kaina ir patogūs.

§ 56. Steigiama darbdaviams nepriklausoma sanitarinė priežiūra visose įstaigose, kame dirba samdininkai. Ligos metu darbininkai ir jų šeimynos gydomi ir išlaikomi dovanai.

§ 57. Vietos savivaldybės steigia tarpininkavimo kontoras (darbo biržas). Jose dalyvauja ir darbininkų atstovai.

§ 58. Visoms šalies ūkio šakoms steigiama pramonės teismai, iš lygaus darbininkų ir darbdavių astovų skaičiaus. Santykiai tarp sodžiaus darbininkų ir ūkininkų nustatomi ir prižiūrimi vietos savivaldybių ir darbininkų atstovų.

K. Šalies ūkis

§ 59. Kovai su kapitalizmu ekonominis gyvenimas tvarkomas kooperacijos pagrindais.

§ 60. Valstybė padeda valsčių ar miestų savivaldybėms, ūkininkų draugijoms gerinti ūkį. Įtaisoma ilgalaikis melioracijos kreditas (paskolos pagerinimui), padedama kaimams skirstytis viensėdžiais, keliamas ūkio švietimas.

§ 61. Valstybė įveda progresyvų nuo pelno, turto ir palaikų mokestį.

§ 62. Uždedamieji mokesčiai (čyžės) nuo reikalingiausių dalykų panaikinama.

Pastaba: Nuo pertekliaus (lėbavimo arba luxo) dalykų imama žymūs mokesčiai.

§ 63. Vietos savivaldybės teikia visiems prieinamą medicinos ir teisių pagelbą, steigia vaistines, ligonines, ambulatorijas, prieglaudas, apdraudžia nuo ugnies, ledų ir kitų nelaimių.

§ 64. Įvedamas nedidelis pinigų vienetas.

§ 65. Susisiekimo būdai priklauso valstybei.

1925 m. kovo m. 14 d.
Šie pakeisti įstatai įregistruoti Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinėje. Draugijų rejestro Nr. 543 (buvo 10 Nr.) Pasirašė už Kauno Miesto ir apskrities Viršininką - Pimpė.

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ PARTIJOS STATUTAS

I. Partijos veikimo plotas

§ 1. Partijos veikimo (darbo) plotas - visa Lietuva. Laikinai Centro Komiteto buveinė - Kaune.

II. Tikslo vykinimas

§ 2. Savo tikslui atlikti partija:
1. organizuoja žmones į įvairias draugijas;
2. steigia skaityklų ir knygynų;
3. steigia klūbų ir informacijų biurus;
4. leidžia knygų, laikraščių, biuletenių, atsišaukimų ir plakatų;
5. daro susirinkimus ir mitingus;
6. ruošia paskaitų, spektaklių, pramogų ir kursų,
7. įvairiais kitais būdais organizuoja žmones ir kelia politinę jų sąmonę.

III. Partijos organizacija

A. Partijos konferencija

§ 3. Partijos konferenciją sudaro partijos skyrių atstovai.

§ 4. Partijos konferenciją šaukia Centro Komitetas, pagarsinant spaudoje ne rečiau, kaip vieną kartą per metus.

§ 5. Kiekvienas partijos skyrius siunčia Konferencijon po vieną atstovą nuo kiekvieno pilno ir nepilno 50 savo narių.

§ 6. Partijos Konferencija yra vyriausias partijos organas. Partijos Konferencija:
1. taria ir sprendžia visus partijos reikalus;
2. prižiūri Centro Komiteto ir kitų partijos organų veikimo;
3. renka partijos Centro Komitetą ir R. Komisiją.

§ 7. Partijos Konferencijoje be skyrių atstovų sprendžiamuoju balsu dalyvauja: Centro Komiteto nariai, Seimo Frakcijos nariai, apskričių komitetų atstovai po vieną nuo kiekvieno apskrities komiteto ir parapijiniai įgaliotiniai.

§ 8. Partijos Konferencijos nutarimai yra privalomi Centro Komitetui, visoms partijos organizacijoms ir visiems partijos nariams.

B. Centro Komitetas

§ 9. Centro Komitetas yra vyriausias vykdomasis partijos organas. Jis veda partijos reikalus, vadovaudamasis partijos konferencijos nutarimais, programa ir statutu.

§ 10. Už savo darbus Centro Komitetas atsako partijos Konferencijai.

§ 11. Visi Centro Komiteto teisėtai padaryti nutarimai yra privalomi visoms partijos organizacijoms ir visiems partijos nariams.

§ 12. Centro Komiteto santykiai su Seimo Krikščionių Demokratų frakcija nustatomi atskiru statutu.

C. Partijos Taryba

§ 13. Partijos Tarybą sudaro Centro Komiteto nariai ir po 1 apskrities Komiteto atstovą.

§ 14. P. Tarybą šaukia C. Komitetas, bet nerečiau kaip 1 kartą per metus.

§ 15. P. Taryba svarsto visus partijos reikalus, kuriuos jai patiekia svarstyti C. K.

D. Apskrities organizacija

§ 16. Kiekvienoje apskrityje partijos darbui vadovauja Apskrities Suvažiavimas ir Apskrities Komitetas.

§ 17. Apskrities suvažiavimą sudaro skyrių atstovai, po vieną nuo kiekvieno, parapijiniai įgaliotiniai ir savivaldybių tarybų partijos frakcijų nariai.

§ 18. Apskrities Komitetą renka partijos Apskrities suvažiavimas. Apskrities Komitetas renkamas ne mažiau kaip iš 3 narių.

Pastaba: Ligi komitetas bus šio § nustatyta tvarka išrinktas, juos skiria Centro Komitetas.

§ 19. Apskrities suvažiavimus šaukia Apskrities Komitetas ne rečiau kaip vieną kartą per metus.

§ 20. Apskrities Komitetas yra vykdomasis partijos organas apskrities ribose.

Apskrities Komitetas:

1. veda organizacinį ir politinį partijos darbą apskrityje;
2. palaiko iš seniau esamus partijos skyrius ir rūpinasi steigti naujus;
3. skiria parapijinius įgaliotinius;
4. rūpinasi kitais reikalais apskrities ribose;
5. vykdo Centro Komiteto ir apskrities suvažiavimo nutarimus.

§ 21. Apskrities Komitetas privalo ne rečiau kaip vieną kartą per 3 mėnesius daryti pranešimus Centro Komitetui apie politinę padėtį, apie partijos reikalus apskrityje, apie esamus apskrityje partijos skyrius ir jų darbus, apie sudėtį parapijinių įgaliotinių ir jų darbus.

E. Partijos skyriai

§ 22. Kiekvienoje parapijoje (vietoje), kur atsiranda ne mažiau kaip 10 partijos narių, gali būti įsteigtas partijos skyrius.

§ 23. Skyriaus organai yra šie: 1. visuotinas skyriaus narių susirinkimas ir 2. Skyriaus Valdyba.

§ 24. Visuotinus partijos skyriaus narių susirinkimus šaukia skyriaus pirmininkas ne rečiau, kaip vieną kartą per du mėnesiu.

§ 25. Visuotinas skyriaus susirinkimas:

1. vykdo Centro Komiteto ir Apskrities Komiteto nutarimus;
2. taria ir sprendžia skyriaus reikalus, renka Skyriaus Valdybą ir Rev. Komisiją;
3. prižiūri Skyriaus Valdybos darbą;
4. klauso politikos pranešimų ir
5. renka atstovus į suvažiavimą ir partijos Konferenciją.

§ 26. Skyriaus Valdyba sudaroma iš 3 narių - pirmininko, sekretoriaus ir iždininko.

Skyriaus Valdyba yra vykdomasis skyriaus organas.

§ 27. Skyriaus Valdyba renkama vieneriems metams.

§ 28. Skyriaus Valdyba privalo ne rečiau kaip vieną kartą į tris mėnesius daryti pranešimą Apskrities Komitetui apie skyriaus reikalus.

§ 29. Skyrius gali būti dalinamas į kuopas kaimais, miesteliais, dvarais, kvartalais, gatvėmis, dirbtuvėmis ir kitais būdais.

Kuopa nėra savarankiškas partijos organizacijos vienetas; kiekviena kuopa renka sau pirmininką, kuris tvarko kuopos reikalus ir atstovauja kuopai skyriaus valdyboje, kur jis dalyvauja sprendžiamuoju balsu.

§ 30. Parapijose, kur nėra skyriaus partijos darbui dirbti, Apskrities Komitetas skiria partijos parapijos įgaliotinius.

Partijos darbui dirbti parapijos įgaliotinis privalo surasti kiekviename kaime atskirą kaimo įgaliotinį.

Instrukciją įgaliotinių darbui tvarkyti nustato Centro Komitetas.

IV. Partijos nariai

§ 31. Partijos nariais gali būti kiekvienas pilietis, kuris sutinka su partijos programa ir pildo partijos nutarimus.

§ 32. Norįs įstoti partijon ar išstoti iš partijos asmuo privalo paduoti atatinkamo turinio pareiškimą Skyriaus Valdybai.

§ 33. Narius priima ir šalina partijos skyriaus valdyba.

Dėl nepriėmimo ar pašalinimo suinteresuoti asmenys gali skųstis skyriaus susirinkimui, o šio nutarimus - Apskrities Komitetui.

§ 34. Kiekvieno partijos nario pareiga:

1. pildyti partijos programą ir visus partijos organų teisėtai padarytus nutarimus;
2. aktingai dalyvauti rinkimuose į Seimą ir savivaldybes;
3. ginti partijos nusistatymą, gerą vardą ir reikalus;
4. rūpintis patraukti partijon daugiau gerų ir naudingų žmonių, ir tuo būdu didinti partijos narių eiles (skaičių);
5. skleisti žmonių tarpe partijos idėjas;
6. sekti politinio gyvenimo įvykius;
7. skaityti gerus laikraščius ir knygas, dalintis gaunamais laikraščiais, knygomis ir paskaitytomis žiniomis su kitais žmonėmis - nariais ir nenariais;
8. platinti partijos literatūrą (knygas, laikraščius ir k. spausdinius);
9. aktingai dalyvauti visuomenės darbe (savivaldybėse, draugijose, sąjungose, kooperacijoje ir k.).
10. mokėti nustatytą nario mokesnį.

§35. Partijos nariai moka partijos skyriui, kuriam jie priklauso, mokesnį, kurio dydį nustato skyriaus susirinkimas; šis mokesnis negali būti mažesnis negu 1 litas metams.

Nepasiturinčius narius nuo mokesnio atleidžia S. Valdyba.

Partijos narys, neįmokėjęs be priežasties, kurią skyriaus susirinkimas pripažino nesvarbia, per metus nario mokesnio, šalinamas iš partijos narių.

V. Partijos lėšos

§ 36. Partijos lėšas sudaro:

1. narių mokesniai;

2. pelnas iš spektaklių, paskaitų ir įvairių pramogų;
3. pelnas iš įvairių spausdinių;
4. aukos;
5. pelnas iš partijos laikomų įmonių ir įstaigų;
6. įvairios pajamos.

§ 37. Partijos skyriai sumoka kas pusė metų į Centro Komiteto iždą 1/4 visų skyriaus nario mokesnių.

VI. Revizijos Komisija

§ 38. Revizijos Komisija turi teisės tikrinti atskaitomybę ir visą veikimą ir rezultatus praneša Konferencijai.

§ 39. Revizijos Komisijos renkamos vieneriems metams.

VII. *Bendrieji dėsniai*

§ 40. L. K. D. Partija yra juridinis asmuo; ji turi teises įgyti kilnojamą ir nekilnojamą turtą, jį valdyti, ieškoti ir atsakyti teisme.

§ 41. Partijos Centro Komitetas, Apskričių Komitetai ir skyrių Valdybos turi savo antspaudus su atatinkamais užrašais.

§ 42. L. K. D. Partijos įstatai gali būti pakeisti ar papildyti tik atatinkamais partijos Konferencijos nutarimais.

LIETUVOS DARBO FEDERACIJA

Jau prieš šį pasaulinį karą buvo jaučiama reikalas Lietuvos darbininkams susiburti į vieną didelę, galingą organizaciją. Prieš karą jau buvo įvairiose vietose darbininkų draugijų. Visiems buvo žinomos Šv. Juozapo, Krikščionių darbininkų draugijos, Šv. Zitos tarnaičių katalikių miestuose, Krikščionių lauko (Žemės Ūkio) darbininkų-ių.

Tos darbininkų draugijos, organizacijos daugiausia rūpinosi tik vietos darbininkų vargais - reikalais. Duodavo darbininkams pašalpų, ligos ir kituose priepuoliuose, ir kur-ne-kur kėlė darbininkų profesinį bei luominį susipratimą, ragino sutartinai kovoti su išnaudotojais ir išnaudojimu. Karo metu rusų ir vokiečių vėtros bei vokiškojo žandaro kumštis, suvis prislėgė darbininkų draugijų gyvenimą.

Bet 1918 metų lapkričio revoliucija Vokietijoje žymiai demoralizavo vokiečius-okupantus ir mūsų darbininkai stvėrėsi organizuotis. Darbininkų draugijos atgijo ir naujos kūrės. Nebuvo tik joms vienijančio Centro, nebuvo organizacijos, kuri apimtų visos Lietuvos darbininkų veikimą ir judėjimą.

Lietuvos darbininkų veikimo ir judėjimo suderinimą ir suvedimą į vieną vienijantį Centrą pasiėmė kai kurie darbininkų judėjimo draugai.

Darbas buvo sunkus. Kiekvieną pastangą ir žingsnį sušaukti visos Lietuvos Krikščionių darbininkų draugijų ir organizacijų susivažiavimą trukdė ir stabdė.

Bet visgi kr.-darbininkų judėjimo darbuotojų pastangos vėjais nenuėjo. 1919 metais rugsėjo 27-28 dieną Kaune, Rotušės salėje įvyko visuotinas Lietuvos Krikščionių darbininkų organizacijų atstovų susivažiavimas. Susivažiavime dalyvavo 65 atstovai, kurie atstovavo virš 4.000 organizuotų darbininkų. Susivažiavimas priėmė visą eilę svarbių nutarimų darbininkų

reikalais. Šiame susivažiavime įkurta ir Centralinė darbininkų organizacija, Lietuvos Darbo Federacija, kuri savimi apima visos Lietuvos krikščionių darbininkų organizacijų veikimo subendrinimą ir organizuotą darbininkų kovą už geresnį medžiaginį ir dvasinį būvį.

Lietuvos Darbo Federacija eina nepartingumo keliais ir atstovauja darbininkų reikalus, pasiremdama Kristaus mokslo dėsniais.

Lietuvos Darbo Federacijai rūpi suderinti Krikščionių darbininkų organizacijų ir profesinių Sąjungų darbuotę.

Lietuvos Darbo Federacijai rūpi visų teisingų darbininkų reikalavimų įgyvendinimas; jai rūpi suburti visus organizuotus darbininkus į vieną galingą visos šalies organizaciją, priversti darbininkų balso klausytis kaip valdžios, taip ir visuomenės organizacijos. Darbo Federacija padeda ir per atskiras darbininkų organizacijas iškrikusiems darbininkams susiorganizuoti.

Lietuvos Darbo Federacija rūpinasi Lietuvos darbininkais; bet tuo vien ji nesitenkina: eina dar toliau.

Darbo Federacijos pamate yra padėta taipgi tarptautinis Krikščionių darbininkų susivienijimas. Tad Lietuvos Darbo Federacija dedasi į Krikščioniškąjį viso pasaulio darbininkų Internacionalą ir jame atstovauja visos Lietuvos organizuotus krikščionis darbininkus.

Smulkiau suprasti Darbo Federacijos užduotį ir jos vidujinę organizaciją čia pridedamas ir patsai Lietuvos Darbo Federacijos Statutas, kuris yra įregistruotas Vidaus Reikalų Ministerijos Piliečių Apsaugos Departamente 1919 m. Spalių mėn. 17 d. draugijų rejestro 43 numeriu. Įregistravimą pasirašė: R. Dulskis, Piliečių Apsaugos Departamento Direktorius. Ad. Grunzinskaitė, Departamento Sekretorius.

LIETUVOS DARBO FEDERACIJOS STATUTAS

1. Lietuvos Darbo Federacijos tikslas yra jungti visas Lietuvos krikščionių darbininkų organizacijas ir profesines sąjungas organizuotomis jėgomis savo medžiaginiam ir kultūriniam būviui pagerinti.

2. Lietuvos Darbo Federacija dedasi į viso pasaulio Krikščioniškąjį darbininkų Internacionalą.

3. Lietuvos Darbo Federaciją sudaro Lietuvių krikščionių darbininkų draugijos, organizacijos ir profesinės sąjungos.

4. Lietuvos Darbo Federacijos nariu gali būti kiekviena darbininkų organizacija ar sąjunga, pagal Nr. 3 pareiškus tai Lietuvos Darbo Federacijos Centro Valdybai raštu ir sutikus pildyti Federacijos suvažiavimų nutarimus ir mokėti nustatytą nario mokesnį.

5. Skaitoma iš Lietuvos Darbo Federacijos išstojusiomis organizacijas ir sąjungas tuomet, kuomet jos 1. nesilaiko Lietuvos Darbo Federacijos suvažiavimų privalomų nutarimų, 2. nemoka paskirto nario mokesnio.

Pastaba: Išstojusios organizacijos ir sąjungos vėl gali būti priimtos, prisilaikant Nr. 4.

6. Lietuvos Darbo Federacijos veikimas apima visą Lietuvą.

7. Lietuvos Darbo Federacijos buveinė Vilnius. Laikinai Kaunas.

8. Visuotini Lietuvos Darbo Federacijos darbininkų suvažiavimai šaukiami kartą į metus Centro Valdybos. Kiekviena 50 narių krikščionių darbininkų organizacijų renka vieną atstovą, kur mažiau 50 irgi vieną.

9. Nepaprastuose atvejuose ir šiaip reikalui esant visuotini susivažiavimai gali būti šaukiami kiekviename atvejuje.

10. Lietuvos Darbo Federacijos suvažiavimai nustato veikimo pamatus, keičia Federacijos statutą ir riša kitus klausimus, renka Lietuvos Darbo Federacijos Centro Valdybą.

11. Lietuvos Darbo Federacijos Centro Valdyba renkama iš 7 narių ir 3 kandidatų vieniems metams.

12. Centro Valdybai duodama kooptacijos teisė, tik nedaugiau 3 narių.

13. Lietuvos Darbo Federacijos Centro Valdyba pati pasiskirsto pareigomis.

14. Reikale Valdyba sudaro įvairiems klausimams rišti nuolatines ar laikinas sekcijas (Biurus).

15. Centro Valdyba turi savo nuolatinį Informacijomis Tarpininkaujantį Biurą.

16. Centro Valdyba vykdo visus susivažiavimo nutarimus.

17. Centro Valdyba leidžia Lietuvos Darbo Federacijos laikraštį ir kitus spaudinius: knygas, brošiūras, atsišaukimus etc.

18. Centro Valdybos lėšos susideda iš atskirų darbininkų organizacijų ir sąjungų nario mokesnio ir kitų įplaukų. Sąjungos ir organizacijos įmoka 30 % nuo narių mokesnio.

Pastaba: L. D. Federacija gali turėti ir kitų lėšų šaltinių, kaip antai įvairus turtas, aukos, įplaukos iš Federacijos įstaigų etc.

19. Lietuvos Darbo Federacijos turtą prižiūri ir valdo Centro Valdyba.

20. Centro Valdyba atstovauja visos Lietuvos Krikščionių darbininkų ekonominiai kultūrinius reikalus valdžios savivaldybių, dirbtuvių ir kitose įstaigose ar šiaip jau įvairiuose atvejuose.

21. Centro Valdyba rūpinasi naujų sąjungų kūrimu.

22. Centro Valdyba reguliuoja darbą ir taktiką atskirų organizacijų.

23. Centro Valdyba renka statistines žinias apie darbininkų padėtį.

Lietuvos Darbo Federacijos teisės

24. Lietuvos Darbo Federacija turi visas juridinio asmens teises.

25. Lietuvos Darbo Federacija turi savo antspaudą, parašu „Lietuvos Darbo Federacija".

Lietuvos Darbo Federacijos pirmininkas yra Pranas Raulinaitis.

Sekretorius: Zabelė Mažeikaitė.

Valdybos nariai: Pr. Povilaitis, V. Beržinskas, P. Radževičius, ir kiti.

Lietuvos Darbo Federacija leidžia savo laikraštį, „Darbininkas", kuris yra darbininkų vienintelis jų draugas.

Kan. M. Vaitkus

ŽEMĖS REFORMA BELDŽIASI

(iš atsiminimų)

Jeigu bet kuri revoliucija nori laimėti kuriame nors žemdirbių krašte, ji turi pažadėti duoti užtenkamai žemės kiekvienam norinčiam ir galinčiam ją dirbti. Tokiu pažadu ir bolševikinė revoliucija patraukė 1917 metais į savo pusę Rusijos kaimiečių mases.

1918 metų gale Lietuvai išsivadavus iš Vokietijos okupacijos ir ėmus kurtis nepriklausomą valstybę, rusų bolševikai ėmė su ginklu brautis į mūsų žemę. Būta pavojaus, kad jie pavartos ne vien plieną bei paraką (kas buvo ne taip jau pavojinga), bet ir aną svaiginamąjį pažadą (kas buvo pavojingiau, nes galėjo jiems surasti nemaža talkininkų iš pačios Lietuvos vidaus). Tad mūsų jaunieji veikėjai, sugrįžę 1918 m. iš Rusijos, be srovių skirtumo, buvo daugumas pasiryžę išveržti bolševikams iš rankos tą pavojingąjį ginklą, patys pirmi paleidę į mases šūkį: žemė — žemdirbiams.

Šūkis buvo paleistas. Bežemiai ir mažažemiai nudžiugo. Bet šūkis, ko iš anksto reikėjo laukti, susilaukė ir priešingos reakcijos. Visų pirma, žinoma, pasiryžo tai revoliucinei žemės reformai pasipriešinti stambesnieji žemvaldžiai. Jie jau seniai būgštavo, kad ta reforma ateis (ypačiai nuo 1861 m. baudžiavos panaikinimo), ir kad ją atneš ne kas kitas, kaip tie naujieji lietuvių patriotai, buvusiųjų baudžiauninkų palikuonys, kuriuos jie pašiepiamai vadino litvomanais ir į kuriuos šnairavo, ypač kad daugumas tų litvomanų pasauliečių buvo socialistai, o ir nesocialistai, drauge su jaunesniąja lietuviškąja dvasininkija, socialinėje srityje buvo nusistatę labiau ar mažiau radikaliai. Tad lengva suprasti tą tariamai keistą apraišką, kad ta pati mūsų bajorija, kuri pirmojoj 19 amžiaus pusėj, ypač jo pradžioj, taip mielai dalyvavo tautiniame lietuvių atgimime, bent jam pritarė ir mielai vadinosi lietuviais, - ilgainiui ėmė kitaip nusistatyti ir bandyti prisišlieti glaudžiau prie lenkų, kurių tautinis judėjimas toli gražu nebuvo toks radikalus socialinėje-ekonominėje srityje, bent apskritai imant: ten tautos vadovybėje vyravo aristokratiniai-buržuaziniai, „blogiausiu“ atveju - liberalistiniai elementai.

Atleiskite, kad, tai padėčiai pailiustruoti, šį tą papasakosiu apie vieną kitą asmenį.

Didelis žemvaldys kunigaikštis Mykolas Oginskis (jo Plungės dvarui priklausė apie 60 000 ha),, gimęs ir augęs antrajame 19 amžiaus ketvirtadalyj, vadinas, mitęs jaunystėje lietuviškai bajoriškojo romantizmo dvasia (A. Mickevičiaus „Litwo, ojczyzno moja“), o miręs pačioj 20 amžiaus pradžioj (bene 1902 m.), vadinas, dar stipriai neįgąsdintas radikalių revoliucinių idėjų, dar laikė save lietuviu ir tai viešai pasakydavo. Man pačiam neteko su juo pasižinti, nes tuomet dar per jaunas buvau; bet pasakojo gerai žiną. Ūkininkas Petras Juckus nuo Kretingos, labai rimtas vyras, man pasakojo, kad kunigaikštis gebėdavęs, kur važiuodamas, suturėti sutiktuosius kelyje žemaičius ir juos žemaitiškai šnekinti. Mano mokslo draugas Bronius Daukša nuo Tverų pasakojosi man, kad kuni-

gaikštis kalbinęs jį, siūlydamasis jam padėti eiti mokslus, ką ir kitiems žemaitukams darydavęs. Baronienė Gabrielė Roenne (iš namų kunigaikštytė Oginskaitė, mirusi bene 1912 metais) man pasakojo kunigaikštį Mykolą buvus lietuviškai patriotiškai nusiteikus: jis mėgdavęs save vadinti Žemaičių kunigaikščiu, bandęs net su poniomis salione kalbėti žemaitiškai, kas joms nepatikdavę, nes, girdi „ta mowa žmudzka jest buzydka - ta žemaičių kalba esanti negraži."

Ar nebūtų Oginskio nusistatymas pakitęs jei jam būtų tekę išgirsti agrarinius pirmosios rusų revoilucijos šūkius 1904-1906 metais? Gali būti. Gerai pažinojau vieną didoką žemaičių dvarininką, gargždiškį (iš Mykoliškės), Liutijoną Bronišą, inžinierių, generolą leitenantą, garsiojo inžinieriaus generolo Totlebeno proteguotąjį, mirusį prieš pirmąjį pasaulinį karą. Ligi 1904 metų jis buvo palankus lietuvių tautiniam judėjimui, skaitė draudžiamąjį „Tėvynės Sargą", „Kryžių" ir kitus kitokius spausdinius, kuriuos jam teikdavo apsukri, veikli, išmintinga knygnešė Mansveta Strakšaitė, darbėniškė, Bronišų šeimininkė - virėja; generolas pasirūpino, kad jos sūnus Juozas, mano gimnazijos draugas bei jaunų dienų bičiulis, pramoktų iš tos pat Mansvetos žemaitiškai; tas Juozas pasigardžiuodamas man deklamuodavo „Litwo, ojczyzno moja"... Bet, kai aš apsilankiau Mykoliškėj po 1904-1905 metų revoliucijos, išmintingasis švelnusis ponas generolas man karčiai bei ryžtai pareiškė: „Pirmiau, - girdi, - simpatizavau jūsų tautiniam judėjimui, dabar - ne!"

Daug už jį jaunesnis Palangos grafas Feliksas Tiškevičius, nors kilęs iš mūsų gediminaičių, ėmė laikyti save lenku (ką man yra patvirtinęs jo brolis Juozapas, Kretingos grafas).

Beje, porą žodžių apie šį kretingiškį Tiškevičių (Tyszkiewicz), Aleksandrą vardu, didelį dvarininką, žmogų dorą, gabų, neblogą politiką, buvusį prieš didžiąją rusų revoliuciją Rusijos Valstybės Tarybos (anglų lordų rūmų) narių, vyrą plačiai įtakingą Lietuvos, o ir Lenkijos, aristokratijoje, kurio palivarkais buvo nusagstyti plotai tarp Kretingos ir Telšių. Lenkų istorikai išvesdavo šių Tiškevičių kilmę iš Ukrainos. Ilgai ir pats grafas Aleksandras Tiškevičius taip pat manė. Bet 20 amžiaus pradžioje jo nuomonė pasikeitė. Anuomet Kretingos klebonu buvo kun. Kazimieras Petreikis. Jam atėjo į galvą, kad Tiškevičių pavardė gali būti ir lietuviškos kilmės, nes juk Žemaičiuose esama nemaža prastų žmonių su Tiškevičiaus ar Tyškaus pavarde. Todėl jis prikalbino poną grafą ieškoti šeimos archyvuose tikrosios grafo kilmės. Abu juodu ilgai ieškojusiu ir suradusiu (taip man pasakojosi kun. Petreikis), kad kretingiškiai Tiškevičiai esą kilę iš mūsų gediminaičių. Vėliau klausiau ir patį grafą, kaip ten yra su ta jų kilme. Ir jis patvirtino tai, ką pasakojo Petreikis: jis laikąs save lietuviu ir gediminaičiu, Lietuvą mylįs ir jos nemesiąs, nors, pravedus žemės reformą, jo materialinė padėtis labai pablogėjusi, ir jis gavęs ieškotis tarnybos Klaipėdoje. Vienas jo sūnus puikiai įsikūręs Varšuvoje, esąs ten viceburmistru (antras sūnus tarnavo Lietuvos kariuomenėje), labai pralobęs ir kviečiąs jį persikelti į Lenkiją. Bet jis to nedarysiąs. Ir iš tikrųjų, jis pasiliko Lietuvoje 1940-1941 m., bolševikams užėjus; pasiliko ir naciams užėjus; o kai vėl ėmė grėsti Lietuvai bolševikai ir imta svarstyti klausimą, ar nereikėtų kartais organizuoti ginkluotą gynimąsi, senelis grafas, tuomet jau su viršum 80 metų amžiaus,

per laikraštį paskelbė prašąs ir jį kur nors toj gynyboj panaudoti. Spėju, kad jis niekur nebėgo ir antrą kartą bolševikams užėjus.

Kaip jis buvo nusistatęs mūsiškės žemės reformos atžvilgiu? Toks ar kitoks jo nusistatymas nebuvo mums nereikšmingas: jo balso klausėsi ir jo pavyzdžio žiūrėjo ne vien aukštoji aristokratija, bet ir smulkesnioji bajorija ir aplenkėjusioji žemaičių miesčionija, o tai buvo svarbu, turint galvoje, kad anuomet brendo peoviakų sukilimas; su Tiškevičiaus nuomone skaitėsi ir dalis vyresniosios dvasininkijos, o jį labai gerbė ir brangino dargi valstiečiai jo dvarų apylinkėse, netgi jo kumečiai (arba ir svetimi): įdomus faktas — po pirmojo pasaulinio karo ką tik įsikūręs Kretingos valsčius išsirinko grafą Aleksandrą Tiškevičių valsčiaus viršininku! Nedyvai, kad smulkieji žmonės jį gerbė: jo dvaruose kumečiai buvo geriau aprūpinti, negu kituose vakarų Žemaičių dvaruose, taip man pasakojo prel. M. Krupavičius, kuris anuomet apvažinėjo tą kraštą, inspektuodamas dvarus.

Taigi, kaip grafas A. Tiškevičius žiūrėjo į ruošiamąją žemės reformą, kurios vienas iš autorių ir uoliausiųjų propagatorių buvo prel. Krupavičius?

Bevažiuodamas vieną kartą geležinkeliu iš Kauno į Kretingą, susitikau grafą — ir teko su juo išsikalbėti tuo aktualiu tuomet žemės reformos klausimu. Grafas ėmė labai piktai pulti kun. Krupavičių: girdi, kaip galįs katalikų kunigas tokią radikalią, tokią neteisingą žemės reformą ginti, ne tiek iš esmės (nes ir pats aš dar dėl kai kurių jos punktų turėjau abejonių), kiek dėl susidėjusiųjų politinių-socialinių aplinkybių: mažažemiai geidė gauti žemės, ir tai patogiausiomis sau sąlygomis ir, kaip visur pasauly, buvo pasiryžę eiti su tais, kurie jų pageidavimus tinkamai įkūnys; o bolševikai jiems tai siūlyte siūlė; taigi, Lietuvos antibolševikiniai elementai, jeigu norėjo apsaugoti tėvynę nuo gresiančio bolševikinio perversmo, turėjo būtinai paskelbti ir pravesti kiek galima radikalesnę žemės reformą. „Pone grafe“, - sakiau aš Tiškevičiui, - tik pagalvokite: juk toji Krupavičiaus reforma išeis patiems dvarininkams į naudą: apsaugos jus nuo bolševizmo; o juk jūs patys gerai žinote, kad bolševikų reformos jums ir dūšią iš kūno išvarytų, ne vien visą žemę be jokio atlyginimo atimtų!“ Į tai ponas grafas atsakė, kad Krupavičius ir kiti tokie perdedą bolševikinį pavojų: pas mus bolševizmo nebūsią — žmonės ne tokie. Ir jis, kaip iliustraciją, priminė savo santykius su valstiečiais: jie, girdi, nežiūrėdami kairiųjų viliojimų, išsirinkę jį, „didponį“, valsčiaus viršininku. Reikią, girdi, tik mokėti prie žmonių prieiti. Taip turėtų, girdi, daryti ir Krupavičius, o ne žmones kurstyti radikaliais pažadais. Argi tai pritinką katalikų kunigui? Juk tai — cicilikavimas, bolševikavimas! Grafas iš pasipiktinimo net įkaito. Aš (atsargiai) šyptelėjau: man atėjo į galvą viena mintis. Tad sakau: „Mat kaip piktai Jūs, pone grafe, kalbate apie kunigą Krupavičių. O jis visiškai kitaip apie Jus kalba...“ „Negali būti! O kaip?“ — labai susidomėjo grafas. Čia aš jam papasakajau, kaip Krupavičius teigiamai įvertino Tiškevičiaus kumečių padėtį. Grafui tai padarė nepaprastą įspūdį. Jis nudžiugo ir susigėdo. Jo šneka tuoj sušvelnėjo.

Žinoma, jo neigiamas nusistatymas žemės reformos atžvilgiu nepasikeitė. Kiek vėliau kun. Krupavičius, kai aš jam papasakojau apie tą savo

pasikalbėjimą su A. Tiškevičium, man irgi papasakojo, kaip tas grafas sumaniai bei atkakliai kovojąs su Žemės Ūkio ministerija (kurios ministru Krupavičius kaip tik tuomet buvo).

Tačiau būta ir tokių stambesnių žemvaldžių, kurie, ar mielai, ar rūgščiau, buvo susitaikę su neišvengiama operacija (kaip, sakysim, socialdemokratas Stasys Narutavičius ar šiauliškis grafas Zubovas, vedęs to Narutavičiaus žmonos seserį Bilevičiūtę). Šie principe sutiko su radikalesne ar mažiau radikalia žemės reforma ar iš idealistinių įsitikinimų, ar dėl praktinių sumetimų (kai eisi išvien su operatoriais, gal ir operacija bus ne tokia skaudi). Bet tai buvo vien baltieji varnai, o apskritai stambesnioji dvarininkija buvo griežta projektuojamosios reformos priešė.

Jos pėdomis sekė, su nedaugeliu išimčių, ir aplenkėjusioji smulkesnioji žemvaldija. Visi jie buvo pasiryžę, kiek ir kaip įmanydami, priešintis. Ir priešinos: propaganda, grasymais, dėjimusi su mūsų valstybės priešais išvidiniais ar išoriniais.

Aplenkėjusioji miesčionija — taip buržuazinė, taip proletarinė — buvo nusistačiusi irgi nepalankiai, kadangi buvo priešinga iš viso tautinei Lietuvos valstybei; tad ėjo išvien su dvarininkija ir meiliai dalyvavo ruošiamame peoviakų sukilime ar tai aktyviai, ar vien simpatijomis.

Aplenkėjusioji dalis dvasininkijos, kadangi irgi nesimpatizavo tautinei lietuvių valstybei, buvo irgi priešinga jos projektuojamai svarbiajai žemės reformai, ypač kad ši skaudžiai lietė jų brangiuosius dvarininkus, o per tai silpnino ir jų širdies kūdikį — lenkystę Lietuvoj. Nors Kauno apskrityje bei Suvalkijoj jie buvo jau bebaigią išmirti, bet buvo žalingi ypač dėl to, kad teikė vienaminčiams aukštesnės eilės argumentų prieš žemės reformą — būtent, kad ji esanti priešinga krikščioniškajam dorovės mokslui — ir tą nepalankią mums nuomonę plukdė iki pat Apaštalų Sosto papėdžių, o iš čia grįžusi, ši nuomonė galėjo neigiamai paveikti ir lietuviškąją dvasininkiją. Kokios būtų galėjusios būti pasėkos — aišku savaime.

Tad kaip gi buvo nusistačiusi žemės reformos atžvilgiu lietuviškoji kunigija?

II.

Visi tuometiniai Lietuvos vyskupai ir mažne visi lietuviai kunigai buvo valstiečių vaikai, kurių širdis savaime linko prie toli einančios žemės reformos savo skurstančių brolių naudai. Tik, kadangi tas dalykas buvo naujenybė, jiems kilo rimtų abejonių, ar toji reforma nebus priešinga krikščioniškajam dorovės mokslui: juk pagal tą mokslą, nuosavybę iš savininko prieš jo valią atimti, apskritai imant, yra neteisinga; vien atitinkama vyriausybė, išimtinais atvejais, tikram reikalui esant, gali nusavinti savo valdomųjų nuosavybę, eidama įstatymais; bet savininkams turi būti teisingai atlyginta. Principai aiškūs. Bet pradedant juos taikyti konkrečiu mūsų gyvenimo atveju, kilo neaiškumų, sakysime: 1) ar iš viso išmintinga būtų duoti po sklypelį žemės kiekvienam norinčiam ją dirbti? Juk tuo būdu jo šeimos ateities pastoviai vis tiek neaprūpinsim: priaugs keletas sūnų — ir buities klausimą teks vis tiek kaip nors kitaip spręsti, ne vien tuo trafaretiniu žemės skaldymu; 2) ar tas ūkių smulkinimas nepadarys didelės žalos apskritai krašto ūkiui? 3) ar nebus tai neleistina skriauda žemės savininkams, taip l a b a i apkarpant jų nuo-

savybę? 4) ar ne per maža atlyginama savininkams už nusavinamą žemę? 5) ar nebus ypatingai neteisinga skriauda, jei miškai bus nusavinti visai be atlyginimo? Juk tuo bus dorieji savininkai daug skaudžiau paliesti už tuos, kurie savo miškus linksmai prašvilpė Paryžiuose.

Tokie ir panašūs abejojimai kilo dvasininkijos sąžinėje. Svarbi moralinė pareiga liepia arba išsklaidyti abejojimus, jei jie nepagrįsti, arba rimtai pakelti savo balsą prieš tokią reformą, kokia projektuojama.

Bet susidaryti aiškią ir tvirtą ortodoksinę pažiūrą iškilusiais konkrečiais klausimais dvasininkijai nebuvo lengva: tiesa, bendrieji principai kiekvienam teologui buvo žinomi, bet ar rengiamoji žemės reforma tuos principus tinkamai taiko mūsų konkrečiose aplinkybėse, - tai toli gražu ne kiekvienam teologui galėjo būti aišku; o ir literatūros tuo reikalu sunku buvo gauti, ypačiai kad ir iš viso tie klausimai, galima sakyti, nebuvo dar niekur paskutiniaisiais laikais praktiškai sprendžiami, bent tokiu mastu ir tokia forma.

Bet laikas nedelsė. Grūmojo grasmingi įvykiai. Ir jauniesiems katalikų vadams, tos reformos šalininkams, teko ryžtis - prisiimti ant savo pečių milžinišką moralinę atsakomybę. Tai tegalėjo padaryti vien toks aiškiai bei šaltai galvojąs, drąsus bei valingas vyras, kaip kun. Mykolas Krupavičius, ir savo šalininkus įtikinti bei uždegti.

Bet ir priešų ar bent abejojančių 1918—1919 metais dvasirinkijos tarpe jam buvo dar daug, netgi pačioje jo vedamoje krikščionių demokratų partijoje, kaip va, Aleksandras Stulginskis (apie šį truputį vėliau), apie smulkesnius nekalbant. Todėl Krupavičiaus padėtis kunigų tarpe buvo kartais opi: ne vienas jį laikė bolševikuojančiu. Ką jau bekalbėti apie dvasininkus, jeigu net toks socialdemokratas europietis (Lježo politechnikos auklėtinis) inžinierius Petras Narutavičius (ne giminė ano Stasio Narutavičiaus) man anuomet sakė: „Tas jūsų Krupavičius yra bolševikas, tik nuo dešiniojo galo“. Tad tam „bolševikui“ galėjo kilti nemalonumų anais metais iš dvasinė vyriausybės.

1918 metų gale susirinkome Kauno kunigija į eilinę kunigų konferenciją pas vyskupą Karevičių aname kukliame baltame dviaukščiame vyskupų „paloclujе“ senelės Katedros šešėly, toje salėje, kur taip gyvai, rodos dar sklando patylomis Valančiaus - Paliulionio - Cirtauto dvasios. Krupavičius neatėjo (gal tuokart nebuvo Kaune). Ir gerai, kad neatėjo, nes vyskupui dėl to buvo jaukiau iškelti Krupavičiaus klausimą. Girdi, skundžiamasi jo idėjomis bei užsimojimais ir patariama ar prašoma uždrausti jam Žemaičių vyskupijoje tąja kryptim veikti (Žemaičių vyskupija buvo tai anuomet Kauno, Panevėžio ir Telšių vyskupijos kupetoj, vadinas - ¾ anuometinės nepriklausomos Lietuvos). Mes, dalyviai, ausis skliaudom ir tylim: kas mano taip, kas kitaip. Dalykas opus. Bet, mūsų laimei, vyskupas nesistengia mūsų prakalbinti - pats vienas tuo reikalu kalba, kaip paprastai: kai pradės kalbėti, tai kalba veržias iš jo rutulais, nesuvaldomai (ne taip, kaip vysk. Cirtauto ar arkiv. Skvirecko, kuriuos būdavo nelengva išjudinti, kad kalbėtų). Šiuo reikalu jis turėjęs nemaža galvosūkio. Apsispręsti jam padėję du laiškai: arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus ir vyskupo Antano Karoso. Ir vyskupas ėmęs perskaitė mums atitinkamas vietas: arkiv. Matulevičius labai gražiai berekomenduojąs kun. Krupavičių. Vysk. Karosas, kad ir šaltesniais žodžiais, besakąs maž-

daug tai pat: Krupavičius esąs geras kunigas, kuriuo esą galima pasitikėti ir jam leisti veikti. Na, sako vysk. Karevičius, jeigu tokie vertingi vyrai taip apie Krupavičių maną, tai ir jis, Karevičius, netrukdysiąs Krupavičiui veikti.

Bet žemės reformos klausimą, net jo svarbiausias išgales, ši konferencija taip ir paliko galtinai neišaiškintą, ir dalyviai išsiskirstėme su rūkų pilnomis galvomis. Netgi pats vyskupas neturėjo dar aiškios nuomonės, kaip greit pamatysime.

Su 1919 metų pradžia kauniškė Šv. Kazimiero Draugija pradėjo leisti kunigams laikraštį „Ganytoją". Prel. Aleksandras Dambrauskas buvo atsakomuoju redaktorium, aš - faktiniu. Tokiu aktualiu žemės reformos klausimu „Ganytojas" turi būtinai atsiliepti: šiaip - koks jis būtų ganytojas. Bėda vien ta, kad nei vienas, nei antras redaktorius neturi aiškios bei tikros pažiūros į tą dalyką; atsakomasis redaktorius labiau linkęs pasmerkti Krupavičiaus teorijas, aš - pateisinti. Į ką čia kreiptis, kas galėtų parašyti tinkamą straipsnį? Pasižvalgęs po mūsų mokslo vyrus, nerandu nė vieno, kuris galėtų su pakankamu autoritetu tai atlikti: visiems tas dalykas naujas, niekas dar neturėjo progos reikiamai į jį įsigilinti. Negi kreipsies į patį Krupavičių, kurio teorijas turėtumei kaip tik įvertinti iš katalikiškojo bažnytinio taško. Buvo du vyrai, kurie būtų galėję autoritetingai atsiliepti kaip žinovai: arkiv. Matulevičius ir Mačiulis - Maironis; Matulevičius buvo buvęs Peterburgo Dvas. Akademijoj kąip tik sociologijos profesorium ir turėjo labai gerą vardą kaip mokslo vyras; Maironis ten pat ilgus metus dėstė moralinę teologiją ir buvo laikomas rasit didžiausiu tos srities kat. žinovu visoj buv. Rusų imperijoj. Bet Matulevičius buvo jau per aukštas asmuo, kad būčiau galėjęs drįsti iš jo prašyti straipsnio, o ir šiapjau jis turėjo begales darbo naujose sau pareigose. Kad aš būčiau žinojęs, jog jis buvo nemaža jau mąstęs ir svarstęs mūsų žemės reformos klausimą ir beturįs aiškią savo nuomonę, ir netgi Krupavičiaus teorijos esančios jo aprobuotos! Bet anuomet, 1919 metų pradžioj aš to dar nežinojau, nes arkiv. Matulevičius, matyti, nelaikė dar reikalinga savo nuomonių viešai skelbti. Tad liko man Maironis - eisiu iš jo prašyti straipsnio.

Maironis tuokart gyveno Žemaičių Seminarijos sodely, taip vadinamuose profesorių rūmuose, antrajam aukšte, dešiniajam nuo įeigos gale, kur anksčiau, man esant seminarijoj, gyveno jaunas prof. J. Skvireckas, ir iš kur šventoj seminarijos tyloj pasigirsdavo kartais švelniai fleitos pučiama žinomoji arija iš „Trubadūro", ir kur vėliau ilgus metus gyveno greitasis prof. kun. J. Meškauskas, amžinai kažkur beskubąs, o pas jį dažnai matydavome ateinant (ir neveikiai beišeinant) savo gaigalo eisena kresnąjį dr. Leoną Bistrą.

Bet tuokart gyveno ten Maironis, nes savieji jo rūmai nebuvo dar (po vokiečių okupacijos) paruošti jam tinkamai priimti. Ne be širdies mušimo sustojau ties durimis. Paskutinį kartą liūto oloj vienas prieš vieną bebuvau buvęs 1908 metais Peterburge, kai nuėjau atsisveikinti, palikdamas Dvas. Akademiją; tuokart jis buvo tėviškai palankus! bet tuokart jis buvo viršininkas ir norėjo būti mielas viršininkas... O dabar? Aš būčiau dar labiau nerimęs, kad būčiau tuomet žinojęs, kaip nelengva yra Maironiui užmegzti šneką su mažai pažįstamu ir kaip nelengvai jis duodas įkalba-

mas parašyti kokį straipsnį. Savo laimei to dar nežinojau, tad pasibeldžiau ir susilaukiau prašomas. Įėjau. Tas pats Maironis, su kuriuo 1914 metų rudenį viešėjome Paystry pas poetą kun. Jurgį Tilvytį-Žalvarnį: ten Maironis buvo toks draugiškai paprastas, mielai šnekus; ten pas p. Sabaliauskus jisai taip linksmai su jaunimu pušinėjo, jog aš tuokart net stebėjaus, kaip toks rimtas vyras, ir dar senyvas (52 metų), gali taip išsijudinti. Dabar jis pažvelgė į mane labiau tiriamai, negu maloniai, laukdamas, ką pasakysiu: matyt, galvoja: apsilankė redaktorius - gero nebus!... Ką gi? Tad ir pradėjau stačiai apie reikalą: girdi, šiandien yra iškilę naujų svarbių klausimų, į kuriuos katalikiškoji visuomenė laukia iš savo ganytojų atsako, o šie patys atsakyti negali, nes ir patys yra reikalingi pamokymo; mūsų „Ganytojas" norėtų pateikti jiems atitinkamų straipsnių; ar nesutiktų tad gerbiamasis prelatas parašyti mums straipsnių vienu kitu klausimu, kur liečia prelato specialybę? Nustebęs išgirdau atsaką:

- O kad jokių tokių klausimų neiškilo! Apie ką čia rašysi!

Laimingas poetas! Jo karalystėje jam tokių biaurių klausimų nekyla. O jeigu iškyla, tai aštrus profesoriaus protas tuoj juos išsprendžia - ir iš kevalų išskrenda į laisvę vien aiškios kaip spindulėliai tiesos paukštytės... Bet mes...

- Bet mes, visuomenės žmonės, - neberyžtai bandau aš dar ginti savo reikalą, - turime kai kuriais reikalais abejojimų.

Ir aš paminėjau jam, tur būt, šiuos anuo momentu kunigams ypač rūpėjusius dalykus: ar kunigijai užsiimti politika? Ar katalikams dėtis tik į v i e n ą partiją? Ar kr. demokratų siūlomoji žemės reforma sutinka su katalikiškąja etika?

Rankos mostelėjimu kratydamasis nuo tų įkyrių musių, prelatas vis tik nudaužė vieną:

- Žemės reforma? O kas čia neaišku? Ji nesutinka su mūsų teologijos mokslu!... Ne jau, kaip sau norit! Neapsimoka nė rašyti!

Ką žemas žmogus į tai beatsakysi? Liko - nutraukti vizitą ir sakyti sudiev. Kaip matote, interview buvo trumpas - neteko, rodos, nė atsisėsti. Bet išėjau ne visai kaip musę kandęs: dabar bent žinojau, ką mano apie Krupavičiaus reformą moralinės teologijos specialistas.

Žymiai vėliau, kai būsimosios reformos ruožai dar labiau paryškėjo, progai pasitaikius dar sykį klausiau Maironį, ką jis apie ją mano; jis lakoniškai pareiškė: „Grabiož na balšoj darogie - apiplėšimas didžiajame kelyje". Taip stačiai maskoliškai.

Bet vis tik ir straipsnį Maironis parašė, nors ir neatsakydamas stačiai į klausimą, ar kr. demokratų siūlomoji žemės reforma sutinka su Bažnyčios dorovės mokslu. Pavadinimą netiksliai beatsimenu: „Savastis kat. Bažnyčios mokslo šviesoj." Kas iš Maironio tą straipsnį iškaulijo? Kad neapsėjo be A. Jakšto, tai aišku: jis irgi nerimo dėl kr. demokratų projektuojamosios reformos (man teko apie tai iš jo girdėti) ir norėjo, kad toks specialistas apie ją pasisakytų jo „Draugijoje". Bet vienas Jakštas Maironio nebūtų paveikęs: Maironis ir su juo didelių ceremonijų nedarydavo. Čia bus prisidėjęs vyskupas P. Karevičius: iš jo esu girdėjęs, kad jis esąs labai susirūpinęs, begu kr. d. žemės reformos projektas katalikams priimtinas; tad jis ir bus paraginęs Maironį tuo reikalu pasisakyti. Straipsnis, rodos, buvo įdėtas „Draugijoj", o paskui jos išleistas atskira

brošiūrėle. Straipsnyj maironiškai aiškiai bei nuosakiai išdėstyta katalikiškojo nuosavybės mokslo principai, nesileidžiant į konkrečiuosius, anuomet mus dominusius klausimus. Tad, kaip buvę, taip ir pasilikome neapšviesti.

Ach, bepigu tiems, kurie nekvaršina sau opiai galvų tais nelemtaisiais klausimais: teisinga ar neteisinga, dora ar nedora, - kurie taip žaidžiamai lengvai suprastina sudėtingus bei painius dalykus, sąmoningai nukala žavingą šūkį ir paleidžia, kaip liepsnos paukštytę! Taip nuskrido per plačiąją Rusiją Lenino „Grab nagrablennoje!" Juk savaime aišku! Ar ne? O jeigu kieno sąžinė tokios formulės neįstengia sugromuloti, tiems atsiranda švelnesnių evangelistų, kurie pasakys taip pat ne taip drastiškai - sakysim, taip: „Dvarininkai įgijo žemes nepelnytai - tad nėra neteisinga, jas iš jų atėmus, duoti tiems, kurie yra tikrai reikalingi..." Na, argi ne visai įtikinama? Tegu užsičiaupia srėbtuvus senmergė logika, kuri ten savo kampe dar bamba nuvalkiotas tiesas: „Teigiate tai, ką pirmiau reiktų įrodyti ar t i k r a i n e p e l n y t a i įgijo, ar v i s i dvarininkai, ar v i s a s žemes?"

Todėl ir nerimo logikas-matematikas Adomas Jakštas; todėl satyriškai ir šypsojo tuose pat Švento Kazimiero rūmuose dar už jį logiškesnis istorikas Antanas Alekna; todėl ten pat geraširdiškai piktinos tetušis Juozas Bikinas; todėl perkūnais - žaibais svaidės parūžęs iš Amerikos ten pat daktaras Antanas Maliauskis, pilnas logikos dėsnių ir jais raitas jojąs; o poetas Margalis tylomis vaikščioja su savo bizneliais ir mįslingai šypso, tartum sakyte sakydamas: „Aš žinau, ką žinau, bet jums nesakysiu: visi durni esate - ir gana!" O aš į juos žvalgiaus negandingai ir nežinojau, ką turiu rašyti į savo „Ganytoją". Širdis linko į Krupavičių, o sąžinė plonai pypė: „Na, kažin, ar nebus griekas?"

Pavaizdavau tą Kazimiero kampelį dėlto, kad jis buvo gana tipiškas.

Vieną dieną ateina į mano trečiojo aukšto užkampį retas svečias (nors širdingas draugas), Aleksandras Stulginskis. Ar buvo jis tuokart kuriuo ministru, dabar nebeatsimenu. Ir jį beslėgiąs tas pat žemės reformos teisingumo klausimas. Tad jis norįs pasitarti ir su manim: juk aš - šioks toks teologas, bent taip stovi popieriuose. Aš jam ir sakau:

- Karo metu, kaip žinai, gyvenau ilgai Smolenske. Turėdamas gana laisvo laiko, studijavau tarp kitko Aertnyso moralinę teologiją. Benagrinėjant skyrelį apie įsisenėjimą (praescriptio), blikstelėjo man galvoj: o juk toji įsisenėjimo teorija savo esme yra ne kas kita, vien nusavinimo teorija: dėl visuomenės labo (kad būtų mažiau nuosavybės bylų, ir nuosavybė ramesnė) nuosavybės teisės nuo t i k r o j o savininko perkeliamos ant t a r i a m o j o, ir tai be jokio atlyginimo buvusiajam savininkui. Ir šitokias operacijos įvyksta dažnai ir daugely atvejų, - ir per kuri laiką, suėmus objektus į krūvą, susidaro labai didelės vertės masės... Dabar, bičiuli, pagalvok - ar ne tai pat daroma, pravedant žemės reformą: skirtumas vien tas, kad čia operacijos reikalingumas daug didesnis (vadinas, ir jos naudingumas visuomenei), ir ji daug rečiau tedaroma. Išvada savaime peršasi: jeigu įsisenėjimo teorija bei praktika yra pripažįstama teisinga ir priimtina, tai kodėl dvarininkų žemės nusavinimas būtų neteisingas ir neleistinas? Vadinas, einant įsisenėjimo teisės pavyzdžiu, principiniai yra

leistina nusavinti dvarų žemes ir tai v i s a s, ir b e a t l y g i n i m o, jeigu tik yra pakankamai didelis visuomeninis reikalas.

Čia ir pats išsigandau radikalaus savo išvadžiojimo ir pasiskubinau pridurti:

- Bet, žinai, brolau, jeigu nuo manęs pareitų, vykdyti ar nevykdyti šitą teoriją tikrovėj, neišdrįsčiau spręsti teigiamai: sąžinė vis tik būgštauja.

Baigiau ir veizdžiu į pašnekesio draugą. Jis tyli, kietai sukandęs dantis ir glaudžiai sučiaupęs lūpas, sardoniškai šypsodamas po savo rudais ūsiukais-šepečiukais... Ar jis pritaria išdėstytajai teorijai? Aštriame žvilgyj intensyvi mintis... Atsisveikino, taip ir nepasakęs savo nuomonės. Gebėdavo ilgokai pamąstyti ir negreitai pasisakyti.

Paleidai paukštę Mintį . . . Bet kaip ją sugrąžinti . . . jeigu besanti Klaida? Susisuko lizdą svetimose galvose, padės kiaušinių, išperės nelemtą paukščiuką...

Einu tartis su kolegomis. Jaunesnieji (rodos, A. Alekna, J. Bikinas ir kt.) linkę pripažinti mano teorijai šiokią tokią įrodomąją galią. Dabar išdrįsiu savo paukštį parodyti A. Jakštui. Manau sau: jis labai pažangus, drąsesnės mintys jam yra patrauklios, gal susidomės... Bet apsirikau: tylomis išklausęs mano bylą, jis kategoriškai pareiškė: „Ne! Įsisenėjimas - kas kita, o čia - kas kita!“ Be įrodinėjimų, kiek užsikirtusiai, kiek karščiuodamasis. Jaučiu - neapsimoka pradėti ginčo: užsklęsta senąja saugiąja sklende... Ką jau bekalbėt apie Maironį! Jis gėdinte sugėdins, pacitavęs, ką sako De Lugo, Soto, Busenbaum, Liguori ir kiti 16-18 a. korifėjai... Ne, geriau nei jam nesakysiu, nei niekur tuo klausimu nerašysiu...

Bet ką manytų tuo reikalu Jo Ekscelencija vyskupas Karevičius? Juk jis pažangesnis ir už savo bičiulį Jakštą... Ne, verčiau nieko jam nesakysiu. Tas, viską skaitęs bei viską atsimenąs vyras, gal vien išniekintų tą mintį ir gana...

Tačiau žemės reformos klausimu teko su juo kalbėtis (tiksliau: jis kalbėjo, aš tylėjau). Mat, jis buvo, kaip sakoma, didelis demokratas: raskokį reikaliuką - ir be niekur nieko užeis net pas paprasta kunigioką, dieną tai dieną, vakarą, pats nesivaržydamas ir neturėdamas tikslo varžyti lankomąjį (kuris dažnai kitaip manydavo). Tad užeidavo ir pas mane, gal kiek dažniau, nes jį viliojo užsieniniai žurnalai bei naujos knygos (kurių gana daug galima rasti redakcijose).

Atėjo kartą, bene vėlokai vakarą, savo paprastuoju „mikalojiškuoju“ apsiaustu apsisiautęs, žemą plačiakraštę skrybėlę užimovęs. Vos atidavęs man skrybėlę ir apsiaustą, nesileidęs prisiprašomas sėstis (gal ir gera, nes mano senutė soįkė buvo silpnutėm kojom), jis negaišdamas nusiskubino į „redakciją“, kur buvo vienkart mano gyvenamasis bei miegamasis kambarys, - ir stačiai prie mano dirbamojo stalo, apkrauto laikraščiais, rankraščiais, žurnalais, knygomis - ir stovėdamas rausias, ieško, sklaido, skaito pasigardžiuodamas... Ir pasakoja, pasakoja apie autorius bei jų veikalus... Kiek čia įdomių dalykų būdavo galima išgirsti! Ir ko jis neskaitęs! Ir ko jis nežinąs! Net eruditą Jakštą būtų galėjęs įvaryti į ožio ragą (žinoma, religinių mokslų srity). Patenkinęs savo knyginį smalsumą, pasiprašęs leidino pasiimti namie perskaityti naujuosius sau įdomesnius žurnalus bei knygas, jis eina. Aš lydžiu. Siaurčių medinių laiptų platformoj jisai, dabar nebeatsimenu dėl ko, prisimena žemės

leistina nusavinti dvarų žemes ir tai visas, ir beatlyginimo, jeigu tik yra pakankamai didelis visuomeninis reikalas.
atitinkama pagarba, trumpai reiškiu savo nuomonę (ir jis, nuostabus dalykas, šį kartą turi kantrybės nenutraukti mano šnekos siūlelio).

Ekscelencija, man rodos, nedarykite nieko. Žemės reformą, šiokią ar tokią, reikia būtinai įvykdyti, ir tai negaištant, nesiginčijant: periculum in mora! Tegu ir ne be klaidų. Ką veiksi! Kat. mokslininkai to reikalo visų smulkmęų dar nėra išnagrinėję, o čia ryžtis ar šiaip, ar taip, reikia. Ilgainiui pats gyvenimas nurodys trūkumus, mokslininkai suras, ką ir kaip pataisyti, įstatai prisitaikys - ir bus gerai.

Vyskupas nesiginčijo. Ką čia su jaunuoliu užsidėsi. Beje, tam jaunuoliui 35 metai.

Sykį, 1919 bene gegužės pradžioj, vyskupas man sako: „Bus pirmoji vyskupų konferencija. Dalyvaus apaštališkasis vizitatorius arkivyskupas Antonius Zecčini. Susirinks ir šiaipjau įžmesnieji dvasiškijos atstovai. Turėsi ateiti sekretoriauti.

Žinoma, įžymesniesiems nepritiktų. Baugu. Bet ką veiksi! Vyskupas liepia! Pagaliau, toks jau mano likimas - sekretoriauti (pirmiau, ir vėliau).

Išaušo konferencijos rytas. Pasimėldę ir pasistiprinę, susirinko į „didžiąją“ senųjų rūmų salę pirma mažesnieji iš įžymiųjų, paskui galiūnai tarp jųjų, o galų gale vyskupas įsiveda vizitatorių. Tai vidutinio ūgio, ryškių veido bruožų (visai kaip seno žemaičių žvejo) vyras. Stojosi pirminiko vietoje, sukalbėjo Veni Creator, sėdos. Sėdomės. Ašprie didžiulio stalo, žalia staltiese, prie popieriaus ir rašomų įnagių. Vogčiomis apsižvalgau: A. Zecchini, P. Karevičius, J. Skvireckas, K. Šaulys, Maironis, Jakštas, P. Būčys, J. Grigaitis (prof. prel.), P. Januševičius, K. Olšauskas, A. Alekna. J. Tumas, rodos, neatvyko. M. Krupavičiaus nebuvo. Kitų nebeatsimenu.

Arkiv. Zecchini pradėjo posėdį, žinoma, lotyniškai (lotyniškai kalbėjo ir visi kiti). Pirmą punktą pirmininkas pateikė šį: Lietuvos kunigams reikią tiksliau laikytis viešose apeigose bažnytinių rubrikų. Miniu čia šitą dalyką dėl to, kad jis dar labiau sumažino mūsų simpatijas apaštališkajam vizitatoriui, o per tai — ir jo ginamosioms nuomonėms: jau ir šiaip jam nesimpatizavome už jo per didelį palankumą lenkams. Daugumo nuomonę dėl to pirmojo punkto bei jausmus vyriškai išreiškė švelnusis prel. Grigaitis (ko aš iš jo tikrai nebūčiau nė tikėjęsis):

— Man rodos, to dalyko neverta čia nė svarstyti, ypač pirmojoj vietoj: Lietuvos kunigai šventąsias apeigas atlieka pakankamai padoriai, ypač palyginus su kai kurių kitų tautų kunigais: prašom pažiūrėti, sakysime, italus!

Na, ir pateikei, baisusis vaike! Vyras esi! Bet vyskupu neliksi! Ne diplomatas. Ne kiekvienam pasiseka, kaip Ekscelencijai Karevičiui.

Žvilgterėjau į ark. Zecchini: nebūtų vienuolis, ir dar jėzuitas! Nuolankiai nurijo akibrokštą, kaip vaistų žirniuką, nors matyti, kad kartus, ir ramiai veda posėdį toliau pro uolas ir per verpetus į svarbesnius, bent įdomesnius dalykus, nutarus anuo klausimu diplomatiškai nereikšmingai: patarti kunigams nepamiršti rubrikų.

Pagaliau prieita ir prie visus jaudinusio anuo metu dalyko - prie žemės reformos. Arkivyskupas pirmininkas pareiškė:

— Dabar reikia pasvarstyti žemės reformos klausimą. Man rodos, kad krikščionių demokratų projektuojamoji nesutinka su katalikiškosios dorovės dėsniais... Prašau tuo reikalu pasisakyti...

Visi į kits kitą žvilgt... Tyla... Tuokart stojas vyskupas Karevičius, prašo leidimo valandėlę pasišalinti, tuoj sugrįšiąs — ir, energingai žengdamas, išeina į šalutinį kambarį... Manome: ką tai galėtų reikšti?... Po valandėlės paaiškėjo: grįžta mūsų Ekscelencija, dideliu — storu tomu nešinas, piktokai gudriai šypsodamas, ir sako pirmininkui:

— Štai atsinešiau A. Lehmkuhlio moralinę teologiją. Jis — šiais laikais didžiausiasis jūsų ordino autoritetas šitoje srityje. Jį gerbia ir visa Katalikų Bažnyčia. Tad pažiūrėkime, ką jis sako apie nusavinimus. Gal man leistumėte, Jūsų Ekscelencija, perskaityti?

— Žinoma, žinoma. Prašau.

Čia mūsasis vyskupas ėmm skubiai sklaidyti atsineštąjį tomą ir, suradęs reikiamąją vietą, patenkintai taria „štai" ir ima skaityti (neturiu Lehmkuhlio, tad atpasakoju, ką atsimindamas):

— Leidžiama nacionalizuoti piliečių nuosavybę, jeigu visuomenės gerovė to reikalauja ir jeigu teisingai atlyginama už nusavintą nuosavybę...

— Taigi, taigi! - čia džiugiai įsiterpė arkivyskupas Zecchini, - jeigu t e i s i n g a i atlyginama!

— Atsiprašau, dar ne galas, - sugriovė jam pergalės iliuziją vyskupas Karevičius, - čia dar yra pastaba: „kiek tai galima!"

Ir mūsų ganytojas kukliai padėjo atskleistą Lehmkuhlį ant stalo, priešais pirmininko akis, ironiškai šypsodamas, iškaitusiais veidais...

Mes žvilgt-žvilgt į kits kitą, atsargiai šypt-šypt... Tai mūsų vyskupėlis!... Ką dabar arkivyskupas Zecchini?

O Zecchini regimai sumišęs. Užuot padaręs, sakysim, kad ir tokią pastabą: „Taigi, taigi: atlyginti, kiek tai galima! O ar jūsų projektuojama atlyginti t i k r a i k i e k t a i g a l i m a?" - jisai valandėlę rūgščiai tylí.

Čia kun. prof. P. Būčys prašo žodžio. Gauna. Praneša, kad krik. demokratų partijos centro komitetas jam pavedęs šioj garbingoj konferencijoj referuoti šios partijos žemės reformos projektą. Ar did. gerb. pirmininkas leisiąs? Gavęs leidimą, profesorius referuoja, įsakmiai pabraukęs, kad dėstąs ne savo pažiūrą. Reikia pripažinti: referuoja taip, jog geresnio advokato savo bylai kr. demokratai anuomet nebūtų galėję surasti. Bet tas advokatas visai ne advokatiškas: kalba be jokių „iškalbos" priemonių - kukliai, atsargiai, svarstydamas žodžius, beveik negindamas nei įrodinėdamas dėstomųjų nuomonių, vien aiškiai bei nuosakiai vystydamas referuojamąją teoriją - leisdamas pačiam dalykui už save patį kalbėti. Tikras Akviniečio mokinys! Klausau ir manau sau: na, įdomu, ar benorės Zecchini projektą kritikuoti?

Šis gal ir būtų norėjęs, bet nebebandė. Nebesakė savo nuomonės niekas ir kitas. Pereita, kaip sakoma, prie dienotvarkės.

Išsėmus jos punktus, pavesta prof. Būčiui ir man suredaguoti rezoliucijas, ir tuo baigta svarbiausioji diskusinė konferencijos dalis.

Nuėjau, kaip susitarėva, į profesoriaus butą Laisvės Alėjoje prie šaričių bažnytėlės, pavestosios tėvams marijonams. Žinoma, dar šie nebuvo pasistatydinę puikiųjų rūmų nei šalia alėjos, nei kieme, ir mano branginamasis profesorius begyvenąs senam namely paliai bažnytėlę, mažam

tamsokam kambariuke, tarytum įgrimzdusiam į žemę. Emėvos darbo. Tiesą pasakius, tikrąjį darbą dirbo vien profesorius, aš buvau vien jo plunksna.

Sekančiajame konferencijos posėdy gavau perskaityti prof. Būčio pavyzdingai suredaguotąsias rezoliucijas, kurios ir liko, kaip broliai amerikiečiai sako, konferencijos „užgirtos", rodos, be pataisų. Nebeatsimenu, ar buvo tarp tų rezoliucijų ir kokia liečianti žemės reformą. Jeigu ir buvo, tai nebent pačia bendriausiąja forma: padaryt visa, kas galima, kad žemės reforma visiškai sutiktų su Katalikų Bažnyčios dorovės mokslu.

Konferencija baigės. O pačiu aktualiuoju klausimu mes, jos dalyviai, pasilikome tokie pat „mandrūs", kaip buvę.

III.

Taigi, kun. Krupavičiui pasisekė persiristi su savo projektu gal per pavojingiausiąjį kalnagubrį: vyskupų konferencija bent jo nepasmerkė. Dabar liko nepailstamajam veikėjui stoti į rinkiminę kampaniją su tuo savo projekto švietalu (koziriu) rankoj - gana rausva vėliava, žadančia pergale; ne vien žadančia - ir užtikrinančia: į Steigiamąjį Seimą Krupavičius įsivedė tiek savo šalininkų, jog jie sudarė absoliučią daugumą.

Bet, iki tai įvyko, jaunajam vadui teko daug privargti bei prisikentėti. Ką reiškia aktyviai dalyvauti demokratinėj rinkimų kampanijoj, tas tik visiškai supras ir atjaus, kas pats joj yra dalyvavęs. Tai - tikras kryžiaus kelias, ypač anais laikais, kai propagandos bei agitacijos technika buvo pas mus dar labai primityvi (dažni koliojimai, šmeižtai, niekinimai, išjuokimai, grasymai), o ir patys būsimieji rinkikai ne mažiau primityvūs (nuo grasymų lengvai prieidavo prie atitinkamų veiksmų). Reikia pridurti, kad susisiekimas anais laikais (po caro bei karo) buvo nepatogus, europietiškai tariant - labai nemalonus, o jo nė kiek negalėjo pasaldinti lietuviškasis ruduo, žiema ir jaunasis pavasarėlis (mat, Seimas turėjo susirinkti gegužės mėnesį).

Tiesa, ne vienas kun. Krupavičius nešė tą sunkiąją rinkiminę naštą; bet jam, kaip vadui, teko pasiimti ant savo pečių liūto dalį, kautis pačiame priekyje, pulti gelbėti padėties ten, kur labiausiai striuka ar trūksta. Anais laikais iš šalies stebėdamas to nepaprasto vyro veikimą, labai stebėdavaus, kaip jis, silpnos sveikatos žmogus, įstengia tą naštą panešti (tik pagalvoti, kad 1919 m. rudenį jis aplankė su mitingais bei prakalbomis didelę Žemaičių dalį). O sielos būsena? Nesunku įsivaizduoti, ką garbingas vyras turi jausti, kai reikia jam stoti kalbėti į minią, kurioj gal daugiau žioplių bei valkatų, negu nuoširdžių klausytojų, kurioj gal daugiau priešų, negu palankių ar nei šiokių - nei tokių; į minią, iš kurios į tave svaidoma pašaipos, įžeidimai, šmeižtai, grasymai, o kartais ir rankom apčiuopiami kietesni bei minkštesni daiktai, ne visada švarūs ir kvapsningi ... O ką rimtas vyras turi jausti, jei prieš jį stoja ir išjuokia, išniekina, įžeidžia kitas šiaipjau rimtas vyras, su kuriuo turėdavo ir dar turės dažnai susitikti, kurį buvo įpratęs gerbti, bet kuris štai dabar pasidave mitinginei - bačkinei nuotaikai ir verste verčia tave atsilyginti dražiu už gražų . . . Negaliu užmiršti vieno mitingo Kaune, Rotušės aikštėj (kitoj rinkiminėj kampanijoj - jau į eilinį seimą). Smalsuolių minia laukia, linksmai nusiteikusi, savo tarpe paakibrokštaudama, pasikeiksnodama, belaukdama

sensacijų: kurie kuriuos vykusiau iškoneveiks... Ir štai aukštai, iš rotušės salės, į bokšto balkoną išeina po kits kito kalbėtojai, įvairių partijų atstovai; jų tarpe - dr. K. Grinius ir kun. M. Krupavičius. Kaip niekur nieko, savo tarpe netgi priešai padoriai kalbasi - geri pažįstami, kits kitą gal labai vertiną bei gerbią. Bet štai prasideda mitingas. Kalba K. Grinius. Ir ką girdžiu?

— Neklausykite kunigų! Po kiekvieno kunigo skvernu devyni velniai lindi!

Ar ne sąmojinga? Ar ne efektinga? O čia šalia kunigas stovi, ir ne bet koks - daugelio kunigų atstovas! Pirštu stačiai į akį!... Ir taip įžeidžia visą kunigiją, o vienkart ir Krupavičių, tas išmintingas, korektiškas, simpatingas aušrininkas. Jis, tur būt, taip blogai ir nemano apie kunigus; jis, tur būt, atskirų asmenų ir nenori užgauti. Bet, mat, reikia žmones atitraukti nuo krikščionių demokratų, o patraukti prie savo partijos.

Tuo tarpu Krupavičius stovi šalia, ramiai įsikišęs kairę į kelnių kišenę, dešine tvarkydamas vėjo taršomus plaukus, stipriai sukandęs dantis, nuodingai šypsodamas. Kas jį pažįsta, žino, kad jis kriuš dantį už dantį, o netyčiomis gal ir antrą kliudys. Taip ir įvyko:

— Šitas ponas meluoja, - rodydamas dešine į Grinių, šaltu metaliniu balsu garsiai taria Krupavičius, su gera doze paniekos, puse lūpų, pro pusiau sukąstus dantis, ir drožia, ir drožia...

Kaip jis ten kovė gerb. daktarą, dabar nebeatmenu. Spėju, kad nepraleido neprikišęs: „Nei jis žiūrinėjo kiekvienam po skvernais, nei jis velniu tiki.“ Ar kunigas iškrušė bent vieną dantį daktarui, arba daktaras kunigui, dabar tiksliai negalėčiau pasakyti: mat, abiejų dantys stiprūs. O minia, kaip minia, plojo abiem. Bet kaip tuodu vertingi ir mieli vyrai galėjo paskiau susitikinėti ir padoriai žmonėtis, tai man taip ir liko ligi šiol paslaptis.

Žodžiu sakant, kun. Krupavičiui teko atlikti tikrą kryžiaus kelią, kol nunėšė savo mylimą kūdikį į Steigiamąjį Seimą.

Bet čia gavo ne lengvesnį kelią atlikti. Tiesa, rinkimuose krik. demokratai, jo vedami, laimėjo absoliučią daugumą kedžių. Tik sėdintieji iš pradžių buvo labai jau nedrąsūs ir nebylūs. Ir nenuostabu: juk daugumas jauni, neprisirengę, nepritytę. Buvo jų tarpe ir geros medžiagos, kaip va: Juozas Vailokaitis, Aleksandras Stulginskis, Vladas Jurgutis, Juozas Purickis, Antanas Šmulkštys, Vytautas Bičiūnas (miniu tik kai kuriuos). Bet Vailokaitis per gudrus, kad dažnai kyščiotų, Stulginskis pirmininkavimu surištas, Jurgutis per atsargus, Purickis apsnūdęs, o kiti dar neįsidrąsinę ar nepajėgūs. Tad, Krupavičiau, vėl imk ant savo nugaros visą kovų naštą, kol už tavo pečių atsikutės ir paaugs viščiukai ir, virtę gaidžiais, pasijus galį jau ir patys pragysti bei pasipešti.

O opozicijoj - visa eilė slibinų. Valstiečiai liaudininkai (anuomet dar besivadiną socialistais liaudininkais) kiek pilkesni, nors ir turi tokių čempijonų, kaip Kazys Grinius ir Mykolas Sleževičius). Užtat 16 socialdemokratų - vyras į vyrą, išskyrus vieną kitą jauniklį, subrendę, pritytę - profesoriai, advokatai - dantingi, liežuvingi (pav. Čepinskas, Kairys, Požėla, Venclauskas, Cirtautas ir p.).

Gana dažnai (bent iš pradžių) lankydavau Seimo posėdžius: naujiena, spektaklis, mokykla. Su pasigailėjimu veizdėdavau į vargšą krikščionių

lyderį, kaip jis rezignuotai eina į pakopą ginti kokio savo partijos projekto ar atsakyti į kritikas bei paklausimus, o priešai lydi pašiepiamais žvilgsniais bei kandžiais žodeliais, gi saviškiai glūdi kedėse ir skliaudo ausis... „Vargše, vargše, - manydavau, - kaip tu turi jaustis, pasilipęs ten aukštai ir atsisukęs į tuos akylus, buklius, iltingus pašaipas, kurie vien stebi, kur prikibti, vien laukia, kur pašiepti!“ Jei jau nejauku yra kalbėti priešais palankią aukštą auditoriją, tai ką jau - priešais šią!... Bet kalbėtojas tvirtai valdosi. Pradeda savo bylą šaltai, vyriškai, kiek iš aukšto traktuodamas auditoriją... Opozicijoj kuždesys, suturimas juokas, piktos pastabos... Budrusis kalbėtozas viską girdi, vykusiai aštriai atsikertą; už kiekvieną antausį pliauškus antausis... Ir taip diena po dienos. Priešai pastebėjo, kad su šitu priešu menki juokai, ir pamažu ima juo skaitytis. O saviškiai pradeda jaustis jaukiau, lyg tas Senkevičiaus Zagloba užu Volodijovskio nugaros, ir išdrįsta debiutuoti su savo dvylekiu vis dažniau, vis drąsiau. Atsimenu, vienas iš pirmųjų buvo Vytautas Bičiūnas, ramus, tetušiškas, bet akylas, apsukrus ir nuodingai šmaikštus. Anksti ėmė jiedviem gelbėti Antanas Šmulkštys, drąsus, sveikaprotis, aštrialiežuvis. Ėmė rodytis ir mįslingasis Purickis: tai jam ploja saviškiai, tai priešai, o galų gale nebežino nei vieni, nei antri, ar gėdytis ar džiaugtis plojus (ir pats Purickis, manding, nebūtų tuokart įstengęs jiems padėti tai išspręsti). Teko matyti ant to parlamentarinio lakto netgi Juozą Vailokaitį: geraširdiškai šypsodamas visomis savo apvalaus veido duobikėmis, gudriomis akutėmis gyvai blizgėdamas, jis kalba švelniai, suvalkietiškai, geležine logika lenkdamas pasipriešinimą... Prabilo po kits kito ir kiti buvusieji nebyliai...

Taip Krupavičius išjudino iš molyno savo sunkųjį krikščioniškai demokratiškąjį vežimą ir nutiesė kelią savajai žemės reformai. Nenoriu mažinti ir kitų vyrų bei partijų nuopelnų šios reformos atžvilgiu, bet, tikiuos, ir jie mielai pripažino, kad čia tiesiog milžiniška dalis darbo teko Krupavičiui, vadinas, jam tenka ir milžiniškoji dalis nuopelno.

Vieną dieną būrelis „kazimierinių“ buvome susirinkę pas kan. profesorių Antaną Alekną; buvo tai, regis, prel. Aleksandras Dambrauskas, prof. dr. Antanas Maliauskis, redaktorius kun. Juozas Bikinas. Liesta opiausieji dienos klausimai; žinoma, kritikuota krikščionys demokratai, ypač kun. Krupavičius. Man pasidarė liūdna, tiesiog skaudu. Tad ir sakau:

— Lengva mums čia, ramiai ir patogiai sėdint šiltam kambaryj, ieškot klaidų ir kritikuot tą žmogų, kuris, nesigailėdamas silpnos sveikatos, iš nieko kūrė tą vienintelę katalikų partiją, nepaisydamas vargo, per purvą bei darganą važinėjo po platųjį kraštą, mitingų mitinguose plėšydamas gerklę bei krūtinę, ragindamas žmones jungtis ginti krikščioniškus gyvenimo principus. Ir savo kruvinomis pastangomis jis pasiekė tai, kad Steigiamajame Seime daugumą sudaro ne Bažnyčios priešai, o jos ištikimi vaikai. Ir tame pat Seime ne mes, o jis nuolat ir nuolat stoja ginti mūsų bendrųjų reikalų prieš stiprų, sumanų, pavojingą priešą, prisiimdamas į savo krūtinę jo paniekos, pašaipos, neapykantos smūgius. Juk tai sunkiai kovai kovoti reikia būti karžygiu, taip drąsiai katalikiškiesiems principams ginti reikia būti išpažinėju, taip kantriai visam tam vargui bei kankynei pakelti reikia būti kankiniu!

Ir aš draugams papasakojau, ką matęs bei girdėjęs Seime. Jie tylėjo, susimąste...

Kitą kartą vėl užėjo pas mane vyskupas Karevičius. Dar beturįs kai kurių abejojimų dėl Krupavičiaus bei jo partijos. Tuokart ir jam aš iš širdies pareiškiau tai pat, ką ir anam būreliui. Jis dėmesingai, nepertraukdamas išklausė mano oracijos. Atrodė truputį susigraudinęs... Kiek patylėjęs, susimąstęs sako:

— Kažin, o gal tas Krupavičius ir yra išpažinėjas... Gal ateitis jį tuo ir laikys...

Aš paklausiau Ekscelenciją, ar jis man leistų tuos jo žodžius pranešti Krupavičiui: tai būtų šiam nemaža paguoda. Vyskupas leido.

Susitikau kažkur Mykolą Juodąjį (kaip aš jį vadindavau, skirdamas nuo kito didžio Mykolo - Raudonojo - Šleževičiaus) ir pranešiau anuos vyskupo žodžius. Mykolas regimai buvo patenkintas. Bene ta pačia proga paliečiau žemės reformos klausimą, būtent, kad miškai norima nusavinti be atlyginimo. Sakau jam pusiau juokais, pusiau rimtai:

— Įdomu, kaip jausies Tamsta mirties valandoj? Ar nebijai, kad ten, Anapus, anot to Pliuškino, paspirgins?

Ir žiūriu į tą juodabarzdį drąsų kovotojo bei vado veidą... Švystelėjo jame toks širdingas, vienkart vyriškas platus šypsnis, jog paširdžiuose šilta pasidarė.

— O ką gi? - sako - Rizikuoju!

Ir tuoj perbėgo per tą veidą susimąstymo šešėlis:

— Taip, tenka rizikuoti. Žūt-būt reikia reformos. Gyvenimas neleidžia delsti. Svarstymams bei svyravimams per maža duota laiko. Žinau, kad mūsų reforma bus ne be klaidų. Klysti - bendras žmonių likimas. Bet pats gyvenimas atitaisys klaidas...

Ir gyvenimas taisė... Ir dar taiso. Savotiškai. Taip savotiškai, jog anuomet, rodos, vien vysk. P. Būčys tesitikėjo...

Ką gi! Nesitikėta šito - netikėtai gali ateiti ir visai kas kita.

Dievo rankoje visi galai.

M. Draugelytė-Galdikienė

MOTERYS IR KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI

Esti tikrų ir tariamųjų draugų. Tikrieji pasižymi nuoširdumu, o tariamieji - tuščiais pažadais. Tik bendras darbas duoda progos geriau atskirti tikruosius nuo netikrų draugų. Ilgametis bendradarbiavimas su krikščionimis demokratais įgalina mane pasisakyti, ką esu patyrusi iš jų veiklos moterų naudai.

Rusų priespaudai siaučiant, lietuvių tauta gyveno viena mintimi - nusikratyti svetimųjų jungu. Laikams pakitėjus, pavergtai mūsų tautai gavus kiek laisvės, pradėta konkretus darbas: organizacijų ir mokyklų steigimas, laikraščių ir knygų leidimas, kursų, vakarų, suvažiavimų organizavimas ir t. t. Šis darbas išskyrė tautiečius. Susidarė dvi žymesnės srovės. Viena savo veiklą pagrindė tikėjimo dėsniais, kita priešingai.

Lietuvė visuomet buvo jautri tikėjimo reikalams, todėl aišku, kurioje pusėje ji atsistojo. Pasirinkusi šį kelią, ji neapsiriko. Ten surado ji paramą ir paskatinimą lavintis ir šviestis. Nepripuolamai atsirado „Žiburio" draugijos mergaičių progimnacija Marijampolėj su mūsų žymia auklėtoja ir rašytoja Marija Pečkauskaite - Šatrijos Ragana priešaky.

Įsisteigusi Lietuvių Katalikių Moterų Draugija pasiryžo rūpintis moterų reikalais plačiu mastu, ir ji nesulaukė per visą savo gyvenimo laiką sau konkurencijos iš kitos pusės.

1911 m. įsikūrusi „Ateitininkų" organizacija įjungė dideles mases mergaišių moksleivių į savo eiles. Čia jos gavo ideologinį ir visuomeninį pasirengimą. Ši organizacija išugdė visą eilę žymių veikėjų.

„Pavasario" sąjunga, sutelkusi gausius jaunimo būrius, švietė kaimo mergaites.

Einant Lietuvos nepriklausomybės atstatymo darbui, moterys jau galėjo bendradarbiauti visose srityse.

Tais laikais katalikės buvo jau tiek susipratusios, kad sugebėjo suprasti vienybės reikšmę. Jos atmetė labai populiaraus ir gerbiamo prel. Janušević iaus sumanymą - įsteigti moterų partiją. Moterys numatė, kad tokia partija suskaldytų katalikų frontą; o vienybė buvo labai reikalinga, kad duotų Lietuvos valstybei krikščioniškai demokratiškus pamatus.

1919 m. Moterų Katalikių Kongresas pasisakė visais aktualiais klausimais ir nustatė tolimesnio veikimo gaires. Valstybei atstatyti ir tvarkyti užvyrė Krikščionių Demokratų Partijos programą, pagrįstą lietuvybe, krikščionybe ir demokratybe. Ši partija buvo pasiryžusi suburti visus tautiečius, be padėties ar lyties skirtumo, po savo vėliava valstybės reikalams tvarkyti. Ūkininkams ir darbininkams, vyrams ir moterims, visiems buvo atviras kelias į ją.

Moterys parėmė Krikščionių Demokratų Partijos pastangas ir rinkimuose į savivaldybes ir į Steigiamąjį Seimą atidavė savo balsus už Krikščionių Demokratų bloko sąrašus. Laimėta St. Seime dauguma ir Krikščionių Demokratų partija prisiėmė atsakomybę už valstybinį darbą.

Didelė moterų teisių lygybės pripažinimo demonstracija buvo, kai St. Seimo pirmąjį posėdį atidarė vyriausia amžiumi G. Petkevičiūtė, o sek-

retoriaus kėdę užėmė jauniausia amžiumi O. Muraškaitė. Tuo būdu pilkosios visuomenės masės gavo abiejų lyčių lygybės gerą pamoką. Senų pažiūrų žmonės, kurie manė, kad moters paskirtis ribojosi trijų „K“ sritimis, suprato, kad atėjo nauji laikai.

Krikščionių Demokratų bloko sąrašais praėjusioms į St. Seimą 6 atstovėms partija patikėjo įvairias atsakingas pareigas. Pavyzdžiui, E. Gvildienė buvo deleguota į Sveikatos, Darbo ir Socialinės Apsaugos Komisijas, S. Stakauskaitė į V. Konstitucijos Komisiją, M. Galdikienė į Švietimo ir Knygyno komisijas, o O. Muraškaitė Račiukaitienė išrinkta frakcijos sekretore.

Pirmaisiais nepriklausomo gyvenimo laikais be valstybės tvarkymo darbo reikėjo rūpintis dar ir tuo, kad kitos valstybės pripažintų Lietuvos valstybę. Diplomatinių žygių nepakako, reikėjo juos dar sustiprinti St. Seimo atstovų delegacijomis. Viena tokia delegacija 1921 m., sudaryta iš 5 asmenų nuo visų didesnių frakcijų, buvo pasiųsta į Suomiją. Toje delegacijoje nuo Krikščionių Demokratų Partijos dalyvavo M. Galdikienė.

Moters dalyvavimas diplomatinėje misijoje buvo geriausias įrodymas pasauliui, kad Lietuva nuoširdžiai demokratiška. Tai be abejo prisidėjo, kad Suomija, šalis, kur demokratizmas labai gerbiamas, pasiskubino pripažinti Lietuvos valsybę de jure. Nors ir buvo pasipriešinimo iš įvairių pusių, neva sveikatos sumetimais, krikščionių demokratų valdžia pirmomis savo darbo dienomis likvidavo viešąją gėdą - „baltąją vergija“, pasėtą vokiečių okupacijos. Prostitucijos namai uždaryti ir tuo būdu moterų legalizuotam pažeminimui padaryta galas.

Lietuvos sodietės daug kentėjo nuo vyrų girtavimų. Pritardami moterų pageidavimui, krikščionys demokratai dėjo daug pastangų nusikratyti vadinamuoju „girtu biudžetu“, t. y. varžant alkoholio pardavimą, sumažinti jo vartojimą, nepaisant, kad tuo būdu valstybinis monopolis gaus mažiau pajamų.

Moterų darbininkių reikalus gindami, krikščionys demokratai išleido daug pažangių, naudingų įstatymų. Vieni jų apsaugojo darbininkę nuo darbdavių išnaudojimo, kiti teikė joms įvairių palengvinimų, pavyzdžiui, buvo uždrausta naudoti moterį nakties darbams, nėščioms ir gimdyvėms duodamos apmokamos atostogos ir įvairios lengvatos jų motinystės pareigoms atlikti. Taip pat neužmiršta ir tarnaičių samdymo ir atleidimo taisyklės, jų socialinis draudimas ir laisvalaikio nuostatai duoda jai galimybės atlikti savo religinius ir kitus asmens reikalus.

Krikščionys demokratai palankiai sutiko katalikių moterų patiektą įstatymo projektą rusų paliktiems civiliniams įstatymams pataisyti, kuriais buvo daroma skriauda moterims: turto valdymo, paveldėjimo ir vaikų globos klausimais. Nors kitos frakcijos, pasivadinusios irgi demokratiškomis, priešinosi, siūlydamos atidėti šį klausimą, kol bus rašomi nauji Lietuvos civilinės santvarkos įstatymai, kas, iš tikrųjų, reiškė atidėjimą „aux calendes grecques“, krikščionių demokratų St. Seimo dauguma įstatymo sumanymą pripažino svarstytinu, atidavė jį Juridinei komisijai ir į ją delegavo savo frakcijos atstovę, kad turėtų galimybės ginti savo pageidavimus prieš užkietėjusius juristus, pamėgusius kodeksų paragrafų įsisenėjusią tvarką. Po ilgų svarstymų ir ginčų, labai nuoširdžiai paremiant šį įstatymo projektą Krikščionių Demokratų Frakcijos atstovui

Teisingumo Ministeriui advokatui A. Tumėnui, kurio autoritetas, kaip seno ir patyrusio juristo, buvo didelis, laimėta dar daugiau: buvo išbraukta ir tas straipsnis, kuris draudė moteriai turėti savo atskirus asmens dokumentus. Turint blogos valios, šis straipsnis galėjo labai suvaržyti moters asmens laisvę.

St. Seimo krikščionių demokratų dauguma, priimdama šį įstatymą, davė pradžią materialiniam moters savarankiškumui. Tai buvo drąsus šuolis priekin. Šiuo klausimu Lietuva pralenkė daugelį Vakarų Europos kraštų. Prancūzes dar ir šiandien varžo senas Napoleono kodeksas, paremtas romėnų teise, kuris moterį nepripažino savarankišku asmeniu.

Krikščionys demokratai, išeidami iš abiejų lyčių lygybės, atrėmė pasikėsinimus sumažinti mergaičių mokyklų programas ir tuo būdu atvėrė kelią į aukštąsias ir specialines mokyklas. Moteris galėjo lavintis, laisvai pasirinkti sau mėgiamą profesiją ir užimti aukštas tarnybines vietas. Turėjome „Eltos" - Informacijos D-to direktorę M. Avietėnaitę, V. D. Universiteto ord. profesorę Dr. Tumėnienę, visą eilę aukštesniųjų mokyklų ir ligoninių direktorių, teisėjų ir t. t.

Krikščionių Demokratų Frakcija pavedė moteriai atstovei M. Galdikienei eiti Seimo sekretorės pareigas II Seime, o III Seime išrinko ją Seimo II vice-pirmininku.

Krikščionių demokratų valdžia rėmė moterų pastangas pakelti šeimininkavimo lygį. Tuo tikslu leido įsteigti mergaičių ūkio mokyklas ir jas parėmė lėšomis. Tų mokyklų gražus tinklas apgaubė Lietuvą ir įnešė nemaža šviesos ir jaukumo į sodžiaus šeimų gyvenimą. Mergaičių Ž. Ūkio mokyklų mokomam personalui parengti buvo įsteigta Ž. Ūkio Akademija Dotnuvoj, o be to, buvo suteikta visai eilei abiturienčių stipendijos studijuoti užsieniuose. Ir šioje srityje pradarytas langas į pasaulį, kad pasinaudojus platesniais ir pažangesniais patyrimais. Tad nenuostabu, kad mūsų šalies gerovė sparčiai kilo. Už tai Lietuvos moterys bus visuomet dėkingos jų reikalų nuoširdžiam rėmėjui, Žemės Ūkio Ministeriui, Krikščionių Demokratų Partijos pirmininkui M. Krupavičiui.

Jau iš šių kelių pastabų aišku, kad krikščionys demokratai laikė moterį lygiateise piliete ir rėmė lietuvės pastangas šviestis, kultūrėti ir būti laiminga savo šalies gyventoja. Ir tikrai to būtų pasiekta, jei Lietuva būtų išlikus lietuviška, krikščioniška ir demokratiška.

L. Patvara

ANTROJI VALSTYBĖS KONFERENCIJA IR JOS UŽDAVINIAI

„Redakcija deda šį straipsnį antrosios Valstybės konferencijos trisdešimties metų sukakties proga."

Redakcija.

Pirmoji Lietuvių Konferencija susirinkusi 1917 m. gruodžio mėn. 11 d. Vilniuje, praskynė taką į Lietuvos nepriklausomybę.

Nuo to meto ligi II Lietuvos Valstybės konferencijos Lietuvos gyvenime įvyko daug atmainų. Lietuvos Valstybės Taryba, kuri sunkiu okupacijos metu vedė aršią kovą už Lietuvos Nepriklausomybę — susilaukė vaisių. Vokiečių pančiams kritus, atsirado galimumas susisiekt su kraštu, paaiškinti kaip ir kas buvo padaryta Lietuvos Nepriklausomybei atstatyti, pasitarti ir padėti pagrindus tik užuomazgoj esančiai krašto organizacijai.

Vokiškam okupantui varžant susirinkimų laisvę, ir iščenzūruojant spaudą, Lietuvos Valstybės darbai maža kam tebuvo žinomi ir nebuvo aišku, kodėl Lietuvos Valstybės Taryba Lietuvos laisvę gina tik diplomatiniais keliais, kodėl leidžia žmones skriausti ir persekioti ne tik vokiečiams, bet ir besibraujantiems bolševikams. Ir ypatingai, kada vokiečiai pagal Sekto planą, siekdami suartėjimo su rusais, netik kad mūsų negynė, bet sudarė nepalankiausias kariuomenės suorganizavimui sąlygas, atidavė Vilnių rusams. Reikėjo, kad kraštas apie artėjantį pavojų patyręs, ryžtųsi savom jėgom priešą atremti.

Be to ir Lietuvos Valstybės Taryba Pirmojoj Konferencijoj išrinkta, vykdyti Konferencijos nutarimus, irgi buvo savo sąstatą pakeitus. Lietuvos Social-Demokratai - Kairys, Biržiška, Vileišis ir Narutavičius iš Valstybės Tarybos buvo išstoję, o Socialistai - Liaudininkai buvo, kaip jie patys mėgo girtis, tik „dėl kontrolės". L. V. Tarybai, kaip laikinam parlamentui, reikėjo patikrinti pasitikėjimo klausimą ir darinkti naujus atstovus.

Minėtoms problemoms išspręsti buvo reikalinga sušaukti, ir nieko nedelsiant, Tautos Atstovų Konferenciją. Šaukti Steigiamąjį Seimą dar nebuvo galima nes kraštas neturėjo pačių pagrindinių įstaigų, kurios patikrintų Seimo teisėtumą, ir neleistų virsti vienos kurios nors partijos ar grupės įrankiu. Lietuvos Krikščionių Demokratų Frakcija Valstybės Taryboje, buvo pasiūlusi, kad išeinant iš taip svarbių Konferencijos uždavinių - Lietuvos Valstybės Tarybos papildymas ir Valstybės atkūrimui pagrindų nustatymas - į Konferenciją atstovai būtų renkami visuotinu, lygiu, betarpiu, slaptu balsavimu. Bet įvyko taip, kaip panorėjo dauguma - Konferencijon suvažiavo valsčių ir apskričių komitetų ar miesto Tarybų atstovai.

1919 m. sausio mėn. 16 d. 17 val. 35 min. Konferencijos Šaukimo Komisijos Pirmininkas, J. Vileišis Konferenciją atidaręs ir atžymėjęs, kad

dėl Vilniaus užėmimo buvo nutarta Konferenciją sušaukt Kaune, patiekė sekančią Konferencijos darbų programą:

1. Konferencijos atidarymas.
2. Konferencijos Šaukiamosios Komisijos pranešimas apie Konferencijos sudėtį.
3. Mandatų Komisijos rinkimai.
4. Konferencijos Prezidiumo rinkimai.
5. Pranešimai:
   a) Valstybės Tarybos,
   b) Laikinosios Vyriausybės,
   c) Paklausimai dėl pranešimų.
6. Artimiausieji Lietuvos reikalai:
   a) Krašto gynimo darbas,
   b) Krašto organizacijos darbas.
7. Bendrųjų dėsnių Steigiamajam Susirinkimui šaukti aptarimas.
8. Bendrųjų žemės reformos dėsnių aptarimas.
9. Valstybės Tarybos papildymas.

Mandatų Komisijos pranešimu Konferencijoj dalyvauja 184 nariai, iš kurių -

- Lietuvos Krikščionių Demokratų Partija	93 atst.
Nepartiniai	44 atst.
Socialistai Liaudininkai Demokratai su Valstiečių Sąjunga	38 atst.
Tautos Pažanga	7 atst.
D. T. L. Santara	2 atst.
Žydai	5 atst.
Gudai	1 atst.

Nežiūrint, kad Krikščionys Demokratai turėdami daugumą galėjo pretenduoti į pusę Prezidiumo vietų, bet siekdami vienybės, be diskusijų pritarė sekančiam Prezidiumo sąstatui:

Krikščionių Demokratų 4 atstovai - Radzevičius, Tučkus, Ratkevičaitė ir Brokas.

Nepartinių 3 atstovai - Zaskevičius, Žilinskas, Dagilis.

Socialistų Liaudininkų Demokratų 2 atstovai - Dr. Staugaitis ir Norkus.

Pažangiečių 1 atstovas - Poderis,

Gudų 1 at. - Lostouskis, Žydų 1 - Dr. Levi.

Po sveikinimo kalbų, Konferencijos šaukimo Komisijai užleidus vietą išrinktam Konferencijos Prezidiumui, pagal darbotvarkės 5-tąjį punktą, žodį ima Valstybės Tarybos Pirmasis Vice-pirmininkas Kun. Staugaitis.

„Valdžia turėtų būti tokia, kokios nori tauta. Tačiau pasiekiama to tik tam tikrose apystovose. Tai labai svarbu ir nereikia pamiršti, klausant mano pranešimo. Jei Taryba negalėjo daryti tai, ko norėjo tauta, tai kalta ne Taryba, bet apystovos, kuriose Taryba dirbo. Vokiečių valdžia trukdė ir visais būdais persekiojo, kada Taryba norėjo susisiekt su kraštu. „Lietuvos Aidas", Tarybos organas, negalėjo daug ko pranešti, nes ilgai buvo cenzūros braukiamas net pats žodis „nepriklausomybė".

Savo agentų Taryba pasiųsti negalėjo, nes važinėjimas buvo varžomas ir nebuvo pinigų.

Vokietijoje tuo tarpu ėjo varžytinės tarp dviejų politinių grupių: pangermanistų ir reichstago didžiumos. Pangermanistai norėjo Lietuvą užgrobti, reichstago didžiuma reikalavo taikos be užgrobimų. Kadangi val-

džios vadžias turėjo savo rankoje pangermanistai, tai ir Tarybai buvo be galo sunku.

Varydama savo darbą, Taryba padarė daug svarbių žingsnių. Pirmutinis žingsnis - tai gruodžio 11 d. aktas, dėl kurio tiek daug Taryba buvo kaltinama.

Ligi tam laikui Lietuvai atstovaudavo arba rusai vadindami ją „sievero zapadnyj kraj", arba lenkai, apsibudindami ją Lenkijos provincija; lietuviai nebuvo išėję į pasaulio rinką, o reikėjo išeiti. Iškelti Lietuvos nepriklausomybei pasaulyje reikėjo dėtis su kuria nors galinga valstybe. Lietuviams buvo vienas kelias - tai dėtis su Vokietija. Kadangi politikoje vyrauja taisyklė „duosiu, jei ir tu duosi", tai reikėjo žadėti ką nors vokiečiams. Tai iškilo konvencijų klausimas. Taryba tik principe pripažino konvencijas, visai nemanydama po jomis pasirašyti. Tarybos buvo sakoma, kad tai padarys tik Kuriamasis Lietuvos Seimas. Konvencijos nors ir principe padarytos sukėlė tam tikrą bruzdėjimą. Kaip tik pasitaikė progos, kaip tik vokiečiai per Brastos derybas pradėjo tartis su lietuviais, Taryba vasario 16 d. paskelbė Lietuvos nepriklausomybę antru kartu jau aiškiai pabrėždama, kad sutartis su kaimyninėmis tautomis nustatys tik Kuriamasis Lietuvos Seimas. Tuo žingsniu Taryba norėjo Lietuvos priešams parodyti, kad lietuviai jokių konvencijų daryti tuojaus nemano. Vokiečiams tai basiai nepatiko ir jie Lietuvos klausimą nustojo kėlę.

Tačiau Reichstago didžiuma pradėjo įsigalėti ir privertė Vokietijos valdžią pripažinti Lietuvos nepriklausomybę. Kovo 23 d. nepriklausomoji Lietuva buvo pripažinta. Taryba buvo paruošusi tam tikrą Lietuvos nepriklausomybės tekstą, kame apie konvencijas nebuvo minima nė žodžio. Bet vokiečiai apgavimu patys įdėjo konvencijas.

Kada Taryba norėjo važiuoti į Berlyną ir tartis dėl valdžios perėmimo, tai jos neįšleido iš Vilniaus. Kaip tik tuo laiku Kuršo Taryba paskelbė kaizerį savo valdovu. Vokiečiai laukė, kada ir lietuviai tą pat padarys: Lietuviai pasisakė aiškiai, kad valdymo formos klausimas neišrištas. Tuo kartu dar didesnę vokiečių neapykantą užsitraukė. Vokiečiai net pasiuntė agentus įkalbėti Tarybai Vilių būtinai parinkti karaliumi. Vyriausias agentas buvo baronas Ropas. Tačiau visos vokiečių pastangos likdavo be vaisių. Iškilo tada projektas unijos su saksais.

Lietuviai iš tikrų šaltinių sužinoję, kad vokiečiai jau net konvencijas išdirbę sujungti Lietuvai su saksais, ryžosi karalių rinkti.

Nužiūrėjus Urachą, Taryba iš anksto pasiuntė jam visą eilę reikalavimų, su kuriais jis sutiko. Iš jo pusės jokių reikalavimų nebuvo.

Kada vokiečiai sužinojo, kad Taryba išrinko karalių, tai pangermanistų spauda subruzdo. Vyriausybė atsiuntė aktą apkaltindama Tarybą dėl to žygio ir reikalavo padėti tą aktą „Lietuvos Aide".

Taryba išpildyti tai atsisakė ir „L. A." sustojo ėjęs. Lietuvos Tarybos santykiai su vokiečių vietine vyriausybe galutinai pairo. Pripažinus vokiečiams nepriklausomybę, Taryba ėmė vadintis Lietuvos Valstybės Taryba. Vokiečiai net atsisakė raštus priiminėti, kur Taryba bus taip tituluojama.

Taip dalykai tęsėsi, kol Maksas von Baden paėmė valdžią, ir leido Tarybai sudaryti Ministerių Kabinetą. Vienas Kabinetas valdyti negalėjo. Reikėjo sudaryti Laikinąją Konstituciją. Tos konstitucijos dėsniais, auk-

ščiausia valdžia buvo L. V. Tarybos prezidiumo rankose, o vykdomoji valdžia Ministerių Kabineto.

Prie Tarybos buvo ir įvairių Komisijų. Be Komisijų Taryba manė įsteigti departamentus, kurie paėmus valdžią, norėjo virsti Ministerijomis. Jų turėjo būt dešimts. Tačiau pinigų iš vokiečių negavus, to sumanymo įvykinti buvo negalima.

Taip, ligi šių dienų Taryba Vykdomosios Valdžios neturėjo. Dėl to ir valdymo srityje ne ką yra nuveikusi. Užtat politinį darbą Taryba yra atlikusi be galo didelį. Dabar Lietuvos ir Tarybos vardas yra žinomas visam pasauliui. Tikiuosi, kad ir Konferencija neteis skaudžiai Tarybos."

Laikinosios Vyriausybės vardu pranešimą daro Ministeris Pirmininkas Šleževičius.

„Sunkią valandą kreipiamės į Jus. Laikinoji Vyriausybė jaučia, jog yra šalies atstovai, kurie padės jai nustatyti artimiausius žygius ir darbus. Buvo laikas, kad ji nesijautė, jog galima kas padaryti ir laukta buvo iš šalies pagalbos - vokiečių, Antantos. Kuomet kabinetas darėsi, beveik nebuvo vilties iš šalies pagalbos ir dabar jos nebėr. Konferencijos nebuvo galima sulaukti gruodžio mėn. Buvo nutarta sudaryti kabinetas koalicinis, iš visų partijų ir grupių atstovų, kad privedus šalį ligi konferencijai, o paskui - jau ligi Kuriamajam Seimui. Į jį įėjo visi, kas pripažino Lietuvos Nepriklausomybę, be pačių kairiųjų liaudininkų ir komunistų. Buvo toks momentas, kad reikėjo suspiesti visas pajėgas, kurios galėtų tą darbą dirbti. Buvo stengiamasi patraukti visus, kurie pripažįsta parlamentarizmą. Nekalbama apie komunistus, nes jie to nepripažįsta.

Kabineto užduotis privesti šalį ligi Kuriamojo Seimo. Nors ministerių kabinetas mano, kad Lietuva turi būti demokratinga respublika, bet pats to nesprendžia. Reikia sudaryti apystovas, prie kurių Kuriamasai Seimas galėtų įvykti. Dabar tas negalima, nes Lietuvos dalis jau užimta rusų okupacijos. Kuriamasai Seimas turi būti sušauktas krašto širdyje - Vilniuje, o mes jau jo šiandien nebeturime. Vilniaus apginti negalėjome, buvo maža kareivių ir nebuvo ginklų, vokiečiai ginklus davė lenkams, kurie į Varšuvą kreipėsi ir tenai Lietuvai paskyrė valdžią. Vilniuje sudaryta legionai be L. Vyriausybės žinios. Laikinoji Vyriausybė važiavo į Kauną, kad prieiti prie liaudies ir su ja tartis, joje visą stiprumą rasti, savo krašto žmonėmis pasiremti. Vilniuje pasilikęs generalinis įgaliotinis švietimo ministeris Biržiška protestavo prieš lenkų darbus, kurie pakėlė naminį karą. Laikinosios vyriausybės kariuomenė buvo Vilniuje, kol jis nebuvo užimtas rusų okupacijos.

Kraštas buvo teriojamas per keturius metus vokiečių ir rusų armijų. Ir dabar dar yra vokiečių ir ateina rusai. Imant valdžią į savo rankas nebuvo jokių organizacijų, nebuvo žmonių, kuriuos būtų galima tuojau pastatyti prie darbo. Su visu kraštu negalima susižinoti - nei paštu, nei gelžkeliu.

Šiuo momentu darbas sunkinama tuo, kad veržiasi rusų bolševikų ginkluota armija, iš kitos pusės veržiasi lenkai. Tokiame padėjime prisieina tvarkyti finansų, prekybos, pramonės, žemės, darbo žmonių - darbininkų reikalus. Visą sunkumą matydama L. Vyriausybė nenusimena; ji tikisi, kad ji gali sudaryti karinę pajėgą, kuria galės priešus atremti. Tvarkos negalima daryti, kol nėra jėgos.

Į Vyriausybės šauksmą šalį ginti plaukia būriai mūsų žmonių; eina ir

inteligentinė pajėga išėjusi tam tikrą karinį mokslą. Su ginklais yra sunku, bet pastaruoju laiku mes vis daugiau ir daugiau gauname ginklų iš vokiečių.

Lėšų prisiėjo ieškoti užsienyje. Dar pirmasai kabinetas gavo dalį lėšų iš vokiečių, kurie pinigus surinko iš mūsų pačių. Paskola dabar gauta lengvomis sąlygomis - tik 5 nuoš. Ji bus suvartota sudaryti karinei pajėgai. Reikia pasirūpinti, kad kraštas imtų mokėti mokesčius. Visa turi būti mūmyse pačiuose. Visi turės mokėti ir tai turės būti priversta. Mes turime parodyti, kad esame susipratę ir mokame ginti savo reikalus. Svarbus klausimas mūsų turtų apsaugojimo. Vokiečiai visa išveža iš dvarų. Jie palieka be gyvojo inventoriaus, be sėklos. Tikimasi, kad mūsų nepaliks neužsėtų žemių ir nebus bado.

Laikinoji Vyriausybė ima ir ims visus majoratus, bankų, dvarų ir visas tų dvarų žemes, kurios negali būti apdirbtos ir duos jas ar tam tikroms bendrovėms, ar apskričių komitetams, ar atskiriems žmonėms, kurie reikalingii žemės ir galės ją dirbti. Mes turime sergėtis neapgalvotų žingsnių, kad nebūtų taip, kaip Rusijoj, kur turtingesni išsigrobstė žemes. Yra pasiūlymų iš vienų ir kitų imti žemes ir dalytis, bet Laikinoji Vyriausybė ima dvarų žemes į savo rankas ir duos laikinai valdyti ir dirbti tam, kas gali. Tik Kuriamasai Seimas galės ši klausimą išrišti galutinai. Nors sunku įgyti tinkamas inventorius, bet visa bus galima atlikti kada šalis padės ir klausys Laikinosios Vyriausybės. Laikinoji Vyriausybė kviečia laikytis tų įsakymų, kurie eina iš centro.

Laikinoji Vyriausybė eis kooperacijos ir privatinės iniciatyvos keliu ir kreips prekybos ir pramonės politiką taip, kad būtų didžiausia nauda šaliai.

Šalį tvarkant nereikia nuolatos perrinkinėti komitetus, bet rinkti darbščius žmones ir jų klausyti. Mes juos išrinkome ir turime jų klausyti, nes patys tą valdžią pasistatėme. Vietos savivaldybės turi pildyti įsakymus iš centro, o jau Kuriamasai Seimas nustatys kur baigiasi vienų ir kitų ribos. Kol yra Laikinoji Vyriausybė, tai ji privers pildyti savo įsakymus, nes valdžia turi būti tvirta. Dauguma turi priversti visuomet klausyti mažumą.

Ačiū susidariusioms aplinkybėms visoj šalyj yra ištisos eilės bedarbių. Reikia visiems duoti darbo. Ūkio darbininkai pavasarį gaus darbo; turi tam padėti valstiečiai. Valstiečiui naudinga yra padėti tiems žmonėms, kurie ims naujai ūkį vesti. Miestuose ir miesteliuose turi būti duota darbininkams darbo. Iš vokiečių atperkami fabrikai. L. Vyriausybė kreipėsi į fabrikantus, kad jie pradėtų darbą.

Visur mes randame tuščią vietą ir reikia darbą pradėti. Mes neturime žmonių, kurie galėtų darbą dirbti. Jie sėdi kaime. Mes turime karininkų, kurie dar namie. Mes jau apskelbėme visuotiną mobilizaciją karininkų ir puskarininkių. Jie turi būtinai atvyktį į šaukiamą vietą, nes nepaklausius teismu juos priversim.

Dabar užsienio politika. Mūsų kaimynai stengėsi mus užslėpti ir net mūsų vardą panaikinti. Bet jau pasisekė įgyti simpatijos Švedijoj, Šveicarijoj, Suomijoj ir kitur. Kad įeiti į tarptautinę šeimyną, reikia kad mus pripažintų ir didelės tautos. Galingosios tautos paskelbė apsisprendimo teisę, mes apsisprendėme ir pasakėme, kad esame nepriklausomi. Bet viena paskelbti, o kita įvykinti. Ligi šiam laikui mes dar negavome oficialaus pakvietimo dalyvauti taikos konferencijoj. Laikinoji Vyriausybė

kaip vidaus, taip ir užsienio politikoj remiasi mūsų pačių žmonėmis. Mūsų atstovams pasisekė nuvažiuoti į Londoną ir Paryžių, kur bus mūsų reikalavimai pastatyti. Ir mes išrodysime, kad Lietuvai yra būtinai reikalinga nepriklausomybė. Visam tam įvykinti reikalinga sudaryti karinė pajėga. Visur su mumis skaitysis, kuomet turėsime pajėgą. Pav. Čeko-Slovakai, jie darė įvairių diplomatinių žygių, bet juos tik tada pripažino, kuomet susidarė karinė jėga. Ta tauta, kuri pasisakys, kad ji pati tvarkys savo kraštą, bus pripažinta ir padedama. Laikinoji Vyriausybė deda visas pastangas sudaryti karinei pajėgai. Šiandien turime jau 3 tūkstančius. Mūsų moterys atveža pvz., paskutinį aviną, paskutinį paršiuką, šimtą rublių kariuomenei, tai parodo, kad mūsų tauta gyva ir mes galėsime atsispirti ir visus priešus pergalėti. Mūsų darbo žmonės sudarys tokią šaly tvarką Kuriamajame Seime, kad nebus vietos išnaudojimui. Seimas galės būti tik Vilniuje. Vilnius turi būti Lietuvos ir jis bus. Vilnius mums visuomet švietė ir jame bus tartas galutinas žodis dėl mūsų likimo."

Po Ministerio Pirmininko pranešimo frakcijos ir paskiri asmenys daro paklausimus dėl Valstybės Tarybos ir Vyriausybės darbų.

Paklausimai L. V. Tarybai

Atsako V. Tarybos Vicepirmininkas Šilingas

1. Kodėl buvo trukdomas Konferencijos šaukimas?

- Šis klausimas turėtų būti kitaip formuluotas. Kai tik radosi galimybė Konferenciją sušaukti - Valstybės Taryba nesugaišo nei vienos valandos. Lapkričio 10 d. įvykus Vokietijos perversmui jau dešimtą valandą vakaro susirinkę Valstybės Tarybos nariai pirmuoju klausimu svarstė Konferencijos sušaukimą. Ir lapkričio 11 d. pirmajame L. Vyriausybės ir V. Tarybos atsišaukime buvo paskelbta, kad bus sušaukta Valstybės konferencija. Valstybės Taryboje Konferencijos klausimą svarstant skirtumai pažiūros buvo ne Konferencijos šaukimo, bet dėl Konferencijos šaukimo būdo. V. Taryba numatydama, jog visoj Lietuvoj nebus galima pravesti tobulus demokratinius rinkimus, nuo šio nutarimo turėjo atsisakyti, bet tai nesutrukdė demokratinius rinkimus pravesti ten kur buvo galima.

2. Kas buvo daroma, kad būtų užmegsti santykiai su Antanta?

- Reikia atminti kokiose sąlygose gyvenome. Valstybės Tarybos atstovams įvažiuoti į Berlyną buvo labai sunku. O su pasauliu ir Antanta Lietuva galėjo susisiekti tik per Vokietiją.

3. Kokia monarchija buvo teikiama Lietuvai?

- Sąlygos, kuriomis buvo kviečiamas Urachas buvo visiškai apgalvotos ir apsvarstytos. Jūs klausiate kokias sąlygas statė Urachas Lietuvos Valstybės Tarybai sutikdamas paimti sostą - aš atsakysiu - jokių sąlygų nestatė. Maža to, jis tų sąlygų ir negalėjo statyti, nes tai nebuvo kieno nors iš šalies siūlomas kandidatas. Pats kvietimas nebuvo ir negalėjo būti laikomas kaip negeistinas valdžios Lietuvai primetimas, nes patys žinote, jog dar lapkričio pabaigoj, dar prieš revoliuciją Vokietijoj, kai tik Valstybės Taryba savo galiose pasidarė pajėgesnė, tuoj pat visai tautai viešai paskelbė, jog visa Lietuvos ateitis, o kartu ir mūsų valstybės valdymo formos nusprendimas priklausys vien tik Kuriamajam Seimui.

4. Ką Taryba darė, kad Lietuva turėtų savo atstovus Taikos Konferencijoje?

- Taip, šiuo reikalu V. Taryba ir L. Vyriausybė darė žingsnius ir daro.

5. Kokiais reikalais yra pasiųsti kun. Alšauskas ir kiti pirmosios delegacijos nariai?

- Kaip reikia suprasti tasai „Ko"? Juk mūsų visuomenei yra žinoma, kokiais tikslais buvo pasiųsta pirmoji delegacija užsienin, vadovaujant kun. kanauninkui Alšauskui. Apie tai buvo rašyta laikraščiuose. Toje delegacijoje dalyvauja nuo lietuvių kun. Alšauskas, nuo gudų V. T. narys Siemaška, nuo žydų užsienio reikalų viceministeris d-ras Rozenbaumas ir p. Doviatas...

6. Dėl ko išėjo iš Tarybos kairiųjų partijų atstovai?

- V. Tarybos gyvenime buvo du tokiu momentu. Vienas liepos mėn. ir kitas dabar neseniai, prieš išvažiuojant iš Vilniaus, kuomet iš V. Tarybos narių tarpo išstojo s. 1. d. atstovas d-ras Alseika. Dėl šito antrojo atsitikimo aš nieko atsakyti negaliu, nes tai geriau turėtų žinoti patys s. 1. d., iš kurių partijos d-ras Alseika išstojo tuo pat laiku.

Paklausimas turbūt liečia pirmąjį atsitikimą liepos 11 dien., kada p. p. Kairys, Vileišis, Biržiška ir Narutavičius padarė savo pareiškimus ir išėjo iš Valstybės Tarybos posėdžio. Kada, kviečiant Urachą, prasišalino iš V. Tarybos minėtieji asmens, jie įteikė tam tikrą pareiškimą pranešdami, kad atsisako bendradarbiauti su V. Taryba ir neima atsakomybės už tolimesnius josios darbus. Gavusi šį pareiškimą, V. T. nutarė skaityti po juo pasirašusius išstojusiais iš jos.

Kiek vėliau, kaip žinoma, p. p. J. Vileišis ir M. Biržiška sugrįžo į V. Tarybą.

7. Ar žinojo Taryba, kad vokiečiai parsiduoda bolševikams?

- Jau nuo to laiko, kaip vokiečiai atidavė raudonajai armijai Paskovą, V. Taryba pamatė, kad visas atsitraukimas vokiečių kariuomenės daromas sutartinai su bolševikais. Buvo matyt aiškūs santykiai vokiečių su rusais ir nebuvo pamato abejoti, jog tie santykiai daromi su Berlyno valdžios žinia.

Bet gi sunku buvo įspėti, iki kuriai vietai atsitrauks vokiečiai. Buvo nuomonių - ir rimtai pamatuotų nuomonių - jog vokiečiai turės sustoti antroje linijoje, kurioje jie stovėjo iki Brastos taikos derybų. Iš kitos gi pusės vokiečių elgimasis tartum liepė spėlioti, kad vokiečiai priėjo tos nuomonės, kad jiems nėra prasmės ir reikalo ginti Lietuvą. Jie žino, jog esant Lietuvos nepriklausomai valstybei, ji perskirtų Rusiją ir Vokietiją. Vokiečiai supranta ir mato, jog jųjų varžymai ir okupacijos metu mūsų krašto išnaudojimas, suardė gerus santykius su Lietuvos gyventojais - jųjų kaimynais.

Maža to, yra įtariama, jog mūsų sostinė Vilnius buvo atiduota priešininkams vokiečiams pritariant, o visa eilė skriaudų, padarytų mūsų visuomenės ir valstybės reikalams vokiečiams pasitraukiant iš šiaurinės Lietuvos dalies, privertė L. Vyriausybę atkreipti į visą tai dėmesį Centralės Vokietijos valdžios.

8. Kas privertė Tarybą anuliuoti Urachą?

- Patsai kvietimas, įvykus politiniams perversmams Vokietijoje atsi-

mainė. Tokiu būdu pats gyvenimas, iššaukęs reikalą kviesti Urachą, panaikino visas to kvietimo pasekmes.

9. Kas išstatė Kondratavičiaus kandidatūrą į ministerius?

- Kondratavičius pakviestas paties prof. Voldemaro. Tačiau V. Tarybos nariai, matydami, jog gen. Kondratavičius buvo neatsakomingas žmogus, prof. Voldemarą nekartą perspėjo.

10. Kokia valdymo forma buvo teikiama Lietuvai renkant Urachą?

- Aš atsakiau į šį klausimą. Kaip jau matėte, V. Taryba neužmetė tuo išrinkimu jokios valdymo formos Lietuvai.

11. Dėl ko Konferencija buvo šaukiama tik papildymui o ne Tarybos perrinkimui?

- Šitam klausimui išaiškinti buvo pavesta daug laiko pačios V. Tarybos. Buvo nurodoma daug svarbių motyvių, dėlei kurių V. Taryba turi būti tiktai papildyta.

Pirmoji Konferencija, kuri išrinko Lietuvos Tarybą, įsakė jai vykdyti Lietuvos nepriklausomybę iki Kuriamajam Seimui.

Todėl paskelbimas Lietuvos nepriklausomybės, aktai gruodžio m. 11 d., vasario m. 16 dienos ir t. t. ir t. t. - tvirtai surišo nepriklausomos Lietuvos valstybės vardą su V. Tarybos vardu. Todėl perrinkti V. Tarybą reikštų perrišti visus tuos klausimus, kuriuos rišo V. Taryba ir paskelbė. Perrinkimas V. Tarybos užsienyje būtų suprastas, kaipo perversmas pačioje tautoje ir galėtų užkviestionuoti pačią nepriklausomybę.

Ir šiandien, darant valstybės aktus, skelbiant Lietuvos norus betkuriame mūsų valstybės gyvenimo klausime, nepakanka L. Vyriausybės vardo, nes L. Vyriausybė ar kokia kita valdžios įtaiga negali būti pastovi. Vienintėlė šiame momente mūsų valstybės atstovė, pripažintoji netik Vokietijos, bet ir Amerikos J. V. prezidento Vilsono, yra V. Taryba.

Paklausimai L. Vyriausybei

Į paklausimus Laikinai Vyriausybei atsako p. Ministeris Pirmininkas Šleževičius.

1. Kas gina dabar Lietuvą nuo bolševikų?

- Dabar niekas dar negina, nes mes neturim jėgų. Laikinoji Vyriausybė reikalavo, kad vokiečiai laikytų bolševikus, kol mes susitvarkysim.

2. Kas daryti su dvarininkais, kurie dvaruose organizuoja legionierius?

- Be Laikinosios Vyriausybės leidimo niekas negali organizuoti ginkluotos pajėgos.

3. Ar L. Vyriausybė pripažįsta autonomiją tautinėm mažumom?

- Visi Lietuvos piliečiai naudojasi pilnomis teisėmis; gi autonomijos klausimą išriš Steigiamasis Seimas.

4. Ar Vyriausybė yra pasiryžusi paskirti kitą ministerį žydų reikalams vieton išstojusio Vygodskio?

- Vieta laisva: Teduoda žydų visuomenė kitą.

5. Kodėl nepasakyta, kokia paskola yra užtraukta?

- Šimtas milionų markių.

6. Kodėl neužkertama kelias bolševikų agitacijai?
- Agitacija prieš agitaciją, - pajėga prieš pajėgą.
7. Ar Laikinoji Vyriausybė garantuoja, kad Vokiečiai nepasielgs su Kaunu taip, kaip su Vilnium?
- Čia garantijų jokių negali būti. Tik turėdami kariuomenę galėsime gintis.
8. Ar Laikinoji Vyriausybė nedarė žygių susitarti su Latvija?
- Santykiai su Latvija yra geri. Bet dabar yra visur suirutė ir todėl sutartis dar negalima.
9. Kokios politikos mano laikytis Laikinoji Vyriausybė?
- Tas yra pasakyta pirmoje ir antroje deklaracijoje ir mano pirm pasakytoje kalboje.
10. Kokie santykiai valdžios su Valstybės Taryba?
- Laikinosios Vyriausybės darbas buvo labai apsunkintas, kadangi Laikinoji Vyriausybė koalicinė, o Taryboje nėra visai tų partijų, kurios įeina į Ministerių Kabinetą.
11. Ar žinoma, ką daro vokiečiai, siųsdami savo žandarus?
- Mes kreipėmės į vokiečius, kad kol patys susiorganizuosim, jie užimtų frontą, o paskui jau mes patys ginsimės.
12. Kas daroma dėl karo nuostolių registracijos?
- Šiandien mes turim kalbėti apie apsaugą, o kiek galėsime rūpinsimės ir nuostolių apskaitymu.

Po Ministerio Pirmininko paaiškinimų frakcijoms sutarus, dėl V. Tarybos ir L. Vyriausybės pranešimų tolimesnių diskusijų nevesti, frakcijos išneša rezoliucijas.

Grajauskas - Krikščionių Demokratų frakcijos vardu pareiškia, kad frakcijos įsitikinimu V. Taryba Lietuvių Tautai padarė dideliausių nuopelnų. Jei mūsų laisvės obalsis plačiai pasklido po pasaulį, jei tikimės jos sulaukti gyvenime - tai V. Tarybos nuopelnas. Sunkiausiais laikais ji su dideliu pasišventimu, atkakliausiai kovodama su vokiečiais, dirbo Tautai. Tat nepasitikėjimo - V. Tarybai reikšti negalima.

Dėl L. Vyriausybės daug kalbėti dar negalima, nes ji dar trumpai gyveno. Jos nuopelnas, kad kritingu laiku sugebėjo sujungti visas Tautos jėgas ir stoti į kovą su visais Lietuvos priešais. Iš L. Vyriausybės tikimės Tautai naudingų darbų. Bet Krikščionių Demokratų frakcija negali nutylėti nepažymėjusi ir L. Vyriausybės trūkumų.

1. Mūsų liaudis nori stiprios ir demokratiškos valdžios. Tik tokia valdžia suteiks kraštui gerovę. Pas mus laisvai organizuojasi visuomenei priešingos dalys ir nori pavergti visuomenės didžiumą. Tai laužimas demokratiškumo. L. Vyriausybė turi demokratijos principus ginti ir pildyti nors visuomenės didžiumos.
2. L. Vyriausybė neprivalo pakęsti Lietuvoje besitveriančių „respublikų".
3. Karininkų, puskarininkių mobilizavimas pradėtas per vėlai. Tai reikėjo padaryti kartu su kareivių šaukimu.
4. Valstybės kontrolierius paskirtas tik šiom dienom, o tuo tarpu didelės pinigų sumos jau seniai išleidžiamos. Jei valdžia nori Tautos pasitikėjimo, kontrolės neprivalo bijoti. Tauta valdžią rems, bet reikalaus ir ats-

kaitomybės. Visame demokratiniam pasauly vyriausybės daro sąmatas, kurias tvirtina parlamentai. Pas mus tai turi daryti V. Taryba. Jei tas dar nepadaryta, reikia padaryti. Reikalinga V. Tarybos ir Vyriausybės vienybė. Krikščionių Demokratų frakcija siūlo sekančią rezoliuciją:

„Antroji Lietuvos Konferencija, susirinkusi Kaune 1919 m. sausio m. 16 d., išklausiusi V. Tarybos ir L. Vyriausybės pranešimų ir laikydama, kad šio momento svarbumas reikalauja kuo artimiausio bendradarbiavimo ir susibūrimo visų krašto pajėgų, kaip V. Tarybos, taip ir josios Laikinosios Vyriausybės laikinosios konstitucijos pagrindinių dėsnių pamatais, pereina prie tolimesnio dienotvarkės klausimų svarstymo."

S. Klimas - Santaros frakcijos vardu išneša sekančią rezoliuciją:

„D. T. L. Santaros frakcija, išklausiusi V. Tarybos pranešimą, randa:

1. Kad V. Tarybai teko dirbti nepaprastai sunkiose sąlygose - iš vienos pusės visa šalis buvo slėgiama vokiečių okupacijos, iš kitos gi pusės Lietuva buvo atkirsta nuo viso pasaulio ginkluota ir politine vokiečių jėga.

2. Kad nežiūrint šitų sunkenybių - V. Taryba gavusi iš Lietuvių Konferencijos Vilniuje 1917 m. rugsėjo m. tam tikrų įgaliojimų ir nurodymų, kėlė prieš visą pasaulį Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą, paskelbė Lietuvos nepriklausomybę ir privedė Nepriklausomą Lietuvą prie valstybinės organizacijos.

3. Kad ir dabar Valst. Taryba plečia savo visas pajėgas, kad rasti nepriklausomai Lietuvos valstybei pripažinimą Taikos Konferencijoj.

Vienok, D. T. L. Santaros fr. laiko reikalingu pažymėti, kad V. Taryba per pusantrų metų savo darbo nesugebėjo laužyti vokiečių statomas kliūtis, užmegsti artimų ryšių su žmonėmis, išaiškinti jiems pačios V. Tarybos dirbamąjį darbą ir organizuoti plačią Lietuvos visuomenę bendrai kovai dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės ir tik apsireiškusi žmonėse politinė ir tautinė sąmonė padėjo eiti visoje Lietuvoje plačiam valstybės organizavimo darbui.

D. T. L. Santaros fr. konferencijoj išklausiusi Laik. Vyr. pranešimą, supranta jos nepaprastai sunkias sąlygas, kuriose tenka statyti valstybės rūmas, vienok randa, kad Vyriausybė neužtektinai energingai reaguoja į priešvalstybinį elementų veikimą šaly.

Santaros frakcija reikalauja iš L. Vyriausybės kuo ernergingiausiai kovoti su kraštui kenksmingais gaivalais."

Gudų frakcija patiekė sekantį pareiškimą:

„Gudų frakcija Lietuvos Valstybės Konferencijoje, išklausiusi Lietuvos Valstybės Tarybos ir Laikinosios valdžios apyskaitas, tvirtina ligšiolinį Lietuvos Valstybės Tarybos darbą ir išreiškia pilną pasitikėjimą dabartinei Laikinajai Vyriausybei."

Nepartyvių klubo atstovas išneša sekančią rezoliuciją:

„1. Nepartyvių frakcija, išklausiusi Valst. Tarybos pranešimų apie jos darbus, randa V. Tarybos paaiškinimus patenkinančiais ir pereina prie sekančių dienos klausimų.

2. Nepartyvių frakcija, išklaususi L. Vyriausybės pranešimus, pareiškia jai pasitikėjimą."

Žydų frakcija įteikia raštišką pareiškimą:

„Žydų frakcija su didžia atyda išklausė Laikinosios Valdžios pranešimą, susipažino su taip tikrai atsakomais žingsniais ir darbais, kuriuos Laikinoji Valdžia ketina įvykdyti bendroj mums Lietuvos valstybėj. Žydų frak-

cija giliai įsitikinus, jog Laikinoji Valdžia ir ateityje vadovausis tokiais demokratijos principais, kurie užtikrina nacionaliai politines teises visoms mažumoms, gyvenančioms Lietuvos valstybėje.

Žydų frakcija giliai įsitikinusi, jog gyvenantieji Lietuvoje žydai karštai atsilieps į kiekvieną Laikinosios Valdžios pašaukimą ir aktyviai dalyvaus Lietuvos valstybės atstatyme."

Bridžius - Tautos Pažangos frakcijos vardu siūlo sekančią rezoliuciją:

„I. Konferencija išklausiusi 1919 m. sausio 17 d. Laikinosios Vyriausybės pranešimus ir paaiškinimus randa, kad Laikinoji Vyriausybė šių dienų sunkiomis aplinkybėmis daro visa, kas reikalinga ir galima kraštui organizuoti, valdyti ir ginti, ir tikėdama, kad L. Vyriausybė laikydamasi 1. konstitucijos, sutelks visas krašto pajėgas jo laisvei ir nepriklausomybei apginti, eina svarstyti tolimesnių darbų.

II. Konferencija išklausiusi 1919 m. sausio m. 16 d. Valstybės Tarybos pranešimų ir paaiškinimų, pažymėdama, kad V. Taryba vykdydama pirmosios konferencijos 18-23 rugs. m. 1917 m. nutarimus ir jai pavestus uždavinius:

1. paskelbė Lietuvą nepriklausoma valstybe, 2. kiek leido sunkios okupacijos meto aplinkybės, visom priemonėm Lietuvos nepriklausomybę vykdė: a) išgaudama Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą užsienyje, b) nustatydama laikinosios Lietuvos Valstybės konstituciją, c) sudarydama L. Vyriausybę, - pritaria Tarybos darbams, tiki, kad ji prives Lietuvą prie Steigiamojo Seimo, ir eina tolimesnių darbų svarstyti.

Frakcija reikalauja laikytis konstitucijos pagrindų. Ministeris pirmininkas sakė, kad komunistai tik žodžiu kovoją su mumis, tad į juos nekreipiama domės, o imsis ginklo tik tada, kada komunistai jo imsis. L. Vyriausybė privalo žinoti, kad jie jau ginklo imasi, kad karas su jais jau šiandien prasidėjęs, tad reikia kovoti ir Vyriausybei."

Misiurevičius, Socialistų, Liaudininkų Demokratų frakcijos vardu pareiškęs, kad V. Taryba veikė slaptai, vieną darė, o kitą skelbė, raštu įteikė sekančią rezoliuciją:

„Lietuvos Valstybinė Konferencija 16. I. 19, išklausiusi Valstybės Tarybos prezidiumo ir Laikinosios vyriausybės Ministerio Pirmininko pranešimų ir jų paaiškinimų ir, išeidama iš nusistatymo, kad visas darbas dėl tautos laisvės ir šalies nepriklausomybės išgavimo gali būti remiamas tik krašto piliečių valia ir jų parama bei pasiryžimu savo valią įvykdyti, o ne svetimų galybių prielankumą, ar kitokiomis slaptosios diplomatijos kombinacijomis bei pinklėmis Lietuvos Valstybinė Konferencija, neleisdama Valstybės Tarybos ar atskirų jos narių intencijų bei motyvų ir atrasdama:

1. Kad 1917 m. rugsėjo m. 17 - 23 d. Konferencijos išrinktoji Valstybės Taryba beveik visą savo darbą rėmė tik slaptosios diplomatijos žygiais;

2. Kad taip veikdama ji ne kartą padarė žingsnių ir pažadų, lietuvių visuomenės atstovų įgaliotai atstovybei nepritinkančių, su bendruoju Lietuvos liaudies ir lietuvių tautos nusistatymu bei valia nesutinkančių ir 1917 m. Konferencijos nutarimams priešingų ir tuomi uzurpavo Steigiamojo Seimo teises;

3. Kad net pasaulinės ir Lietuvos politikos sąlygoms griežtai atsimainius Valstybės Taryba ligi pat paskutiniųjų dienų laikėsi senojo veikimo

būdo, kaip vidaus, taip ir užsienio politikoje; yra ir asmenų, kurie būdami surišti praeities darbais ir pažadais, šiandien naujose sąlygose ir prie naujų aplinkybių negali nei svetur, nei namie turėti pasitikėjimo, nei tautos valios reikšti;

4. Kad pagalios Valstybės Taryba, šaukdama šią konferenciją, tik savęs papildymo tikslams, taip pat prezidiumo lūpom skelbdama savo sąstatą tiki Kuriamojo Seimo nepamainumu, uzurpavo tautos ir visuomenės valios teises,

nutarė:

a) Tarybos prezidiumo paaiškinimus pripažinti neganėtinais ir pritarimo jos tokiems darbams nereikšti;

b) Dabartinės gi Lietuvos vyriausybės, kuri už Tarybos veikimą negali būti atsakoma ir atsistojusi ant tikrojo prie Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės vedančio kelio - paaiškinimus pripažinti patenkinančiais ir pareikšti pasitikėjimą ir paramą jos darbam.

Drauge konferencija išreiškia pageidavimą, kad Laikinoji Vyriausybė tolimesniame savo veikime be atodairos, nesustodama prieš visus tuos, kurie mėgina šalyje įvesti suirutę arba kėsinasi pakenkti Lietuvos nepriklausomybei ir demokratiniam susitvarkymui."

Po šios socialistų liaudininkų demokratų V. Tarybą ir jos darbus niekinančios rezoliucijos, Grajauskas Krikščionių Demokratų fr. vardu prašo pertraukos ir Socialistus Liaudininkus Demokratus atkalbinėdamas nuo jų kontinuitetiniai destruktyvinės taktikos, bando sutarti visoms frakcijoms bendrą rezoliuciją. Socialistų Liaudininkų Demokratų frakcijai nesutikus, - patiektos rezoliucijos išstatomos balsavimui. Tautos pažangos ir Santaros frakcijos savo rezoliucijas, kaip principe su Krikščionių Demokratų frakcijos rezoliucija sutinkančias, atsiima.

Balsuojama:

1) Krikščionių Demokratų partijos rezoliucija -
   - už 99 balsai, prieš 55, susilaikė 10.
2) Nepartyvių Klubo rezoliucija -
   - už 24, prieš 111, susilaikė 26.
3) Socialistų Liaudininkų Demokratų rezoliucija -
   - už 55, prieš 88, susilaikė 22.

Krikščionių Demokratų frakcijos rezoliuciją balsų dauguma priėmus, Soc. L. D. atstovas, Dr. Staugaitis frakcijos vardu reikalauja mandatų komisijos pranešimą, kiek ir iš kur į konferenciją atvyko. - „Tai yra reikalinga žinoti, kad būtų galima nustatyti ar konferencija pilnateisė." - Kol mandatų komisija darys pranešimą, prašo pertraukos.

Balsų daugumai pasisakius prieš pertrauką, Dr. Staugaičiui pareiškus, kad frakcija išeina pasitarti, Soc. L. D. apleidžia salę.

Mandatų komisijos nariui Leonavičiui darant pranešimą. - „Konferencijoj dalyvauja 180 atstovų iš 17 apskričių; mandatų atsiųsta 238." - Grįžta Soc. L. D. frakcija ir Dr. Staugaitis frakcijos vardu reikalauja, kad būtų persvarstytas klausimas ar konferencija pilnateisė, nes iš viso apskričių yra apie 45, o dalyvauja tik iš 17.

Šiuo klausimu pasisakydamas, Min. Pirmininkas Šleževičius, pabrėžė, kad į konferenciją iš 45 apskričių atvyko tik iš 17, ir tai po labai maža. Tik iš trijų apskričių yra atvykę po 11 - 15 žmonių. Kadangi konferencijoj

dalyvauja vos 1/5 Lietuvos dalis, L. Vyriausybė mano, kad konferencija turi tik patariamą, o ne sprendžiamą balsą.

Ministeriui Pirmininkui palaikant Soc. L. D., išsiplečia temperamentingos diskusijos.

Noreika, konferencijos šaukimo komisijos vardu, nušviečia konferencijos šaukimo faktinę pusę. -

- Konferenciją šaukė V. Taryba išleisdama gruodžio mėn. 11 d. įstatymus. Šaukimo komisija nurodė kaip rinkimai turi vykti. Visos rinkimo sąlygos buvo atliktos. Mandatai buvo patikrinti Konferencijos Šaukimo Komisijos ir Konferencijos Mandatų Komisijos. Kvestijonuota tik dviejų atstovų įgaliojimai. Visur kitur - rinkimai teisėti. Vadinasi, Konferencija teisėta. Gali kilti tik pilnumo klausimas. Jei dalis atstovų neatvažiavo, tai dėlto, kad juos sulaikė didesnė jėga. Iš neužimtos Lietuvos atstovai suvažiavo iš visų apskričių, ir todėl Konferencija gali svarstyti visus dienotvarkės punktus. Konferencijos programą sudarė Konferencijos Šaukimo Komisija su L. Vyriausybe ir buvo pripažinta, kad ją gali Konferencija svarstyti. Jau apsvarstėm 6 punktus. Niekas ligi šiol Konferencijos teisėtumo nekvestionavo. Vadinasi L. Vyriausybė praktikoj pripažino Konferencijos teisėtumą. Kam tad dabar kvestionuojama? Kodėl šis klausimas nebuvo iškeltas vakar prieš rezoliucijas?

Tučkus, kr. d. - kalbėdamas savo vardu pareiškė:

- „Išgirdome iš ministerio pirmininko, kad Konferencija turi tik patariamą balsą. Soc. l. d. siūlo svarstyti apie Konf. teisėtumą. Kyla klausimas, kas turi teisę spręsti apie Konf. teisėtumą: ar Vyriausybė, ar Konferencija? Jei Vyr. manė, kad Konf. neteisėta, kodėl ji pradžioj to nepareiškė? Jei ji davė apyskaitą Konferencijai, jei atsakinėjo į užklausimus, tad tuomi ji pripažino jos teisėtumą. Antra - Vyr. pranešė, kad mes neturim sprendžiamo balso. Mus siuntė liaudis duoti įsakymus valdžiai. Kaip liaudis į mus pažiūrės? Kaip žiūrės į pačią valdžią? Mes diktatūros, kuri mums čiaupia burną, negalim pripažinti."

Vileišis. - „Aš kaipo šaukimo komisijos pirmininkas pasiūliau išrinkti mandatų komisiją ir pertikrinti įgaliojimus. Toliau neatsakau už darbus. Neteisingai suprasta Šleževičiaus kalba; jis sakė tik, kad L. Vyr. mano, jog neteisėta. Kalbant apie neteisėtumą, turėtum tokiu būdu pasakyti, jei bolševikai toliau pasivarys, tai galės vieno apskričio atstovai spręsti Lietuvos vardu. Tai absurdas.

Vienas įstatymų punktas sako, kad Konfer. teisėta neatsižiūrint į narių skaičių, bet teisėtumą sprendžia pati Konferencija. Mes visos Lietuvos vardu negalim kalbėt. Bet jei Konf. nutars, kad ji teisėta, nieks nečiaups burnos."

Tučkus. - „Malonu, kad p. Vileišis pripažino, jog valdžia neturi teisės užčiaupti burnos Konferencijai. Dėl dienotvarkės, pats s. l. d. lyderis Staugaitis pirmininkaudamas ir nestatydamas balsuoti dienotvarkės, aiškiai matosi, kad jis neabejojo, jog ji teisėta. Mes patys žinom savo kompetenciją. Siūlau nesvarstyt to klausimo ir eit prie sekančio punkto. (Soc. liaud. dem. fr. šaukia šalin ir švilpia.)

Noreika. - Tautos Pažangos fr. vardu. - „Kada svarstėm Konf. programą buvo žinoma, kiek išrinkta, ir kiek atvyko. Manoma buvo, kad bus atstovų mažiau, negu yra. Kodėl tad tuomet p. Šleževičius savo balso nekėlė. Ar galim sakyti, kad mums negalima Lietuvos vardu kalbėti. Tai

žodžiais žaidimas. Juk kaip gintis, kaip tvarkytis, tai neužimtos Lietuvos reikalas. Bendriems žemės ir Kuriamojo Seimo dėsniams nustatyti turime teisę. Galutinai jų išrišti negalime. Tai reikalautų ištisų mėnesių laiko. Bet nurodyti bendrus dėsnius galime. Dėl Tarybos papildymo. Jei žmonių būrelis, ne rinktiniai atstovai, galėjo išrinkti visą Tarybą, tai juo labiau gali žmonių atstovai ją papildyti. Ar galim kalbėt šalies vardu. Mažas Belgijos kraštelis kalbėjo visur Belgijos vardu. Serbijos liko tik Korfu sala, o ji kalbėjo visos valstybės vardu. Tad juo labiau galime mes kalbėti visos Lietuvos vardu."

Balsuojant ar įnešti į dienotvarkę Konferencijos kompetencijos klausimą, balsų dauguma pasiūlymą atmetus, soc. l. d. fr. išeina pasitarti. Soc. l. d. fr. sugrįžus Bridžius Pažangos fr. vardu siūlo nutarti, kad kvorumas pusei atstovų plius vienas. Suskaityta 169 atstovai, ir balsuojant: „Kvorumą sudaro pusė atstovų ir vienas". Už 90 balsų, prieš -, susilaiko - 5.

S. l. d. fr. vardu Staugaitis daro nepaprastą pranešimą:

„ S. l. d. frakcija negali imti atsakomybės už tolimesnius Konferencijos darbus ir dėl to atsisako dalyvauti tolimesniuose Konferencijos sprendimuose ir balsavimuose, atšaukia savo atstovus iš prezidiumo ir komisijų, bet pasilieka Konferencijoj ir pasilaiko sau teisės atskirais klausimais pareikšti savo nuomonę ir nusistatymą."

S. l. d. fr. pareiškimą nuplojus ir sugiedojus „Lietuva Tėvynė mūsų", s. l. d. fr. atstovas išeina iš prezidiumo. Po atskirų s. l. d. fr. solidarizuojančių pareiškimų savo atstovus iš prezidiumo atšaukia: žydai, lenkai, vokiečiai, rusai ir Nepartinių klubas.

Po pertraukos Žilinskas daro nepaprastą pareiškimą: -

- Dalis atstovų pasireiškusių Lietuvos Valstybės Konferencijoje „Nepriklausomųjų Klubo" (Nepartyvių) vardu išnešė rezoliuciją visos Nepriklausomųjų fr. narių vardu, jog ji (grupė) visai atsisako su sprendžiamu balsu Konferencijoj dalyvauti ir neatsako už Konferencijos darbus, turiu garbę pranešti:

1. Mes manydami, kad kiekvieno piliečio vyriausia pareiga ginti Lietuvos laisvę, gerovę ir nepriklausomybę,

2. Kad mūsų rinkikai ypatingai mums pabrėžė aktyviai dalyvauti žemės ir apsaugos klausimų sprendime,

Todėl, mes iš šios grupės išstojam ir neįsiterpdami į kurią nors kitą grupę, dalyvausime Konf. posėdžiuose ir nutarimuose.

Petrušauskas, kalbėdamas Pagermonio vals. darbininkų vardu pažymi, kad tuo metu, kada Lietuvos širdis Vilnius priešo rankose, kada Lietuva pasiryžo nusimesti nuo savo sprando svetimą jungą, dalis atstovų dėl siaurų partijos reikalų atsisakė dirbti Konferencijoje. Darbininkai laukia parvežant tvirto Konferencijos žodžio dėl dvarų žemės ir t. t. Jei Konf. nepasakys aiškaus žodžio žmonėms, tai Jūs (rodo į soc. l. d.) Konf. darbo trukdytojai tokiu momentu būsit kalti. „Aš tiesiog sakau: už tokius Jūsų darbus ant Jūsų kabo Lietuvos darbo žmonių prakeikimas!"

Brokas - kr. d. fr., darbininkas, kalbėdamas savo valsčiaus vardu pažymi, kad ūkininkai jam įsakė: „Pasakyk Valdžiai, kad Tėvynės reikalams visa duosim, tegul tik ji sutartinai ir gerai dirba."

Darbininkai sako: „Be žemės nedrįsk sugrįžt". Ligi šiol mes dirbom svetimiems; į senatvę uždirbdavom krepšį ar lazdą. Daugiau svetimiem

nedirbsim. Lietuvos valstybė turi išklausyti mūsų reikalavimų ir duot žemę. Išreikalauk laisvės tikėjimui ir mūsų tautai."

Grajauskas - kr. d. fr. nurodęs kiek krikšč. dem. partija nudirbo Lietuvos nepriklausomybei ir kaip atsimainė soc. l. d., nes iš Rusijos Seimo išėjo giedodami marselietę, o Lietuvoje išeidami, jau sugiedojo himną, ir pažymėjęs, kad Konferencija suvažiavo gelbėti Tėvynės ir duoti pagalbą valstybei, kreipdamasis į s. l. d. sušunka: „Jūs trukdot mums to siekti, švilpiate ir šūkaujate. Jūs matyt norite ne Lietuvą atstatyti, o ją prašvilpti. Tai parodėte savo vakarykščiais darbais - išeidami iš Konferencijos, trukdydami valstybę ir darbo žmones ginti ir remti." Perskaito sekančią Krikščionių Demokratų Frakcijos rezoliuciją: -

- „L. kr. dem. frakcija, turėdama omenyje vakarykščius soc. l. dem. fr. ir dalies nepartyvių klubo pareiškimus, nurodydama:

1) kad kr. d. fr. visą laiką stovėjo ant teisės ir demokratingumo pagrindo;

2) kad s. l. d. fr. ir nepartyvių klubo dalis nori pasisavinti liaudies atstovų teises, darydami obstrukcijas nepraėjus jų nuomonei;

3) kad šiuo svarbiu metu pamynė pagrindinius demokratingumo dėsnius ir ardo bendrą darbą;

4) kad dabartiniu metu esant bolševikams šalyje ir Lietuvos darbo žmonių reikalams pavojuj ardymas bendro darbo yra ištiesimas rankos priešams ir aiškus šalies pardavimas;

5) kad Liet. soc. l. d. fr. darydama tautinę demonstraciją nori suklaidinti lietuvių liaudį -

visą atsakomybę kr. d. fr. deda ant atsisakiusiųjų dėl savo partinių reikalų nuo bendro darbo ir reiškia griežčiausią protestą, skelbia Lietuvos darbo žmonėms, kad jų reikalai yra parduodami ir krašto padėjimas yra apsunkinamas."

Kubilius - kr. d. fr. vardu išneša sekančią deklaraciją:

„Lietuvių Krikščionių Demokratų frakcija turėdama omenyje vakarykščius atsitikimus pareiškia:

1. Kadangi išleistu įstatymu Konferencija teisėta nežiūrint atvykusių atstovų skaičiaus.

2. Kadangi Konferencijoje vis tik yra atstovai iš visos neužimtos Lietuvos, kuri yra dar Laikinosios Vyriausybės žinioje ir gali kalbėti tos Lietuvos vardu.

3. Kadangi Konferencijai patiektoje programoje yra tik parengiamieji Steigiamajam Seimui klausimai ir neatidėliojami šalies gynimo ir organizavimo ir žemės reikalai.

4. Kadangi iš esamųjų įstaigų: Tarybos Prezidiumo, Laikinosios Vyriausybės ir Valstybės Tarybos Konferencija daugiausia turi teisės tarti žodį liaudies vardu.

5. Kadangi Konfer. šaukimo komisijos pirmininkas ir valdžios atstovas s. l. d. lyderis Vileišis pareiškė, kad Konferencija pati nuspręs savo kompentenciją.

6. Kadangi L. Vyriausybė rado galimu daryti pranešimus ir atsakinėti į paklausimus ir tuo faktu pripažino Konferencijai teisės svarstyti patiektąją programą.

7. Kadangi L. Vyriausybės kabinetas visą laiką tvirtino, kad Konferencija turės teisės spręsti visus einamuosius reikalus.

8. Kadangi pats ministeris pirmininkas paskyrė Konf. vietą Kaune ir todėl žinojo, kad iš visos Lietuvos atstovai nesuvažiuos.

9. Kadangi Konferencija pripažino sau teisę spręsti patiektąją programą - pareiškia, kad Ministerio Pirmininko Šleževičiaus pareiškime, kad Konferencija turi tik patariamąjį balsą, mato aiškų norą pasisavinti Lietuvos liaudies teises, o ministerių kabinetui pareiškia, kad pasitikės juo tik tada, jei jis eis nurodytais dėl Tarybos ir Vyriausybės darbų rezoliucijoje keliais."

Petrušauskas - kr. dem. frakcijos vardu išneša deklaraciją: -

„Lietuvių Krikščioniu Demokratų frakcija:

1. Jau Rusijos Lietuvių Seime vedusi ir savo pečiais išlaikiusi Lietuvos nepriklausomybę.

2. Visą laiką, kaip Rusijoj, taip ir Lietuvoje dirbusi mūsų Tėvynės nepriklausomybei išgauti.

3. Pasiuntusi savo geriausias jėgas į Lietuvos kariuomenės eiles Tėvynei ginti.

4. Atsižvelgdama į dabartinio momento svarbumą pasiryžusi ne žodžiais, bet darbais parodyti savo tėvynės meilę, nežiūrint s. l. d. fr. ir dalies nepartinių klubo sabotažo, - kviečia visus darbo žmonių atstovus dirbti Konferencijoj ir tol nesiskirstyti, kol bus tartas tvirtas Lietuvos liaudžiai žodis."

Pereinama prie Krašto Apsaugos reikalų.

Ministeris Pirmininkas Šleževičius Konferencijai skirtam pranešime pažymi, kad krašto apsaugos ir vidaus organizacijos reikalus Vyriausybė laiko svarbiausiais ir nedalomais.

Vyriausybė nori, kad visi žmonės eitų tėvynės ginti, bet neturėdama ginklų to negalėjo padaryti. Pradėta rinkti savanoriai, bet stovima prieš didelius sunkumus - neturima nei rūbų nei batų. Bet visa šiomis dienomis bus gauta iš užsienio kartu su amunicija.

Didelė reikšmė kreipiama į krašto tvarką palaikančią miliciją. Kadangi pirmoj milicijoj buvo daug netinkamų, kurie daugelyje vietų be pasipriešinimo pasidavė komunistams - kabinetas nutarė miliciją organizuoti kariniais pagrindais.

Valsčių ir apskričių komitetai turi disciplinuotis ir visi turi klausyti Centro Valdžios įsakymų. Valsčiai turi laikytis Apskričio.

V. Tarybos vardu Ministerio Pirmininko kalbą papildo Noreika pažymėdamas, kad Ministerio Pirmininko Šleževičiaus pasakymas, kad jam paėmus valdžią, Krašto Apsaugos reikale nieko nebuvo padaryta - yra ne tiesa. Jau liepos mėn. buvo sudaryta slapta organizacija. Ypatingai ji buvo įsigalėjusi Panemunėje.

Buvo sudaryta Apsaugos Komisija, kuri per kelias darbo savaites sutelkė tą karininkų būrį, kuris dabartiniu metu vadovauja kariuomenei ir kuris išdirbo mobilizacinius planus, kuriais dabartinė Vyriausybė naudojasi. Valstybės Taryba plačiau apsaugos darbą organizuoti negalėjo, nes viską reikėjo dirbti slaptai ir be lėšų. Kaip tik gavo teisę sudaryti vyriausybę, stengėsi išgauti leidimą ir apsaugos organizavimui. Leidimą gavus - neturėjom ginklų. Gi vokiečiai žadėjo duoti ginklus tik tada, jei Vals. Taryba ir Kabinetas raštu prižadės tų ginklų nevartoti kovai su bolševikais, iš kurių pusės mums ir grėsia didžiausias pavojus.

Lėšas irgi iškovojo ne šis Kabinetas, bet V. Taryba su senu Kabinetu.

V. Taryba rūpinosi ir amunicija: - balnais, kuprinėm, rūbais ir t. t. Todėl šis Kabinetas rado nebe tuštumą, bet nudirbtą didelį darbą.

Krašto apsaugos reikalu kr. d., paž., dalies bepart. sant. ir gudų frakcijų vardu išnešama ir 103 balsais priimama sekanti rezoliucija:

1) Kuogreičiausia turi būti prirengta ir paskelbta Lietuvos Valstybės mobilizacija, kad ginti Lietuvos Valstybės nepriklausomybę ir visų gyventojų laisvę ir gerovę nuo Lietuvos priešų.

2) Tuojau turi būti paskirtas Vyriausias karo vadas.

3) Kariuomenė neturi būti išnaudojama politinių partijų reikalams.

4) Griežčiausiomis priemonėmis turi būti kovojama su Lietuvos priešininkų agitacija ir neleidžiama tverti ginkluotų formacijų, o sudarytosios turi būti nuginkluotos.

5) Paskelbti karui reikalingų daiktų rekviziciją."

Perėjus prie Krašto Organizavimo reikalų - Konferencijos Šaukimo Komiteto Pirmininkas J. Vileišis savo pranešime pažymi, kad pagrindinis uždavinys visa daryti liaudžiai per liaudį. Pirmosios vyriausybės duotas nurodymas steigti parapijų komitetus buvo tik laikinas, kad valdžia iš vokiečiu būtų organizuotai perimta. Yra nustatytas savivaldybių organizavimo projektas, iš kurio pabrėžtina - bus valsčių ir apskričių savivaldybės.

Valsčių ribų nustatymas ir gyventojų skaičiaus statistika yra svarbu ir Kuriamajam Seimui, nes be jų negalima pravesti demokratinių rinkimų. Piliečių apsauga turi pasilikti piliečių rankose. Apsaugos viršininkus turi nurodyti ir pasirinkti apskričių komitetai. Dabar, kai yra lėšų, apsaugos viršininkams bus mokama iš Valstybės iždo. Nežiūrint, kad iš komitetų pusės buvo nurodoma, kad patys komitetai gali tvarkytis - apskrities viršininkus skirs Centro Valdžia. Komiteto Pirmininkas negali būti apskrities viršininku, nes būdamas Centro valdžios priklausomybėje, negalėtų laisvai veikti. Apskrities viršininkas yra reikalingas, nes turi visą eilę Centro Valdžios darbų, pav. rinkimas mokesčių, rūpinimasis sveikatos reikalais, savivaldybė šiokia - tokia kontrolė ir t. t. Geresniam susisiekimui Susisiekimo Ministerija rūpinasi, kad būtų įvestas paštas, telefonas telegrafas.

Kubilius, kr. d. fr. vardu prašo, kad Vyriausybė griežtu įsakymu užkirstų kelią, kad duona nebūtų naikinama degtinės varymui. Reikia vesti griežtą kovą su spekuliacija, nes pasienyje iš mūsų krašto vežama netik duona, bet ir išvaromi gyvuliai. Reikia sutvarkyti pirkimo - pardavimo kainas, nes dėl aukštų javų kainų darbininkai neįperka. Druska, geležis ir t. t. turi būti paimta visuomenės žiniai. Miškus reikia sutvarkyti ir padegėliams duoti veltui. Nors žmonės ir bijo atsiunčiamų viršininkų, bet šiuo metu reikalinga tvirta valdžia.

Švietimo reikalai suiro, daug mokyklų užsidarė, nes mokytojai negauna algų. Iš mokytojų vieni pastojo į kariuomenę, kiti perėjo į kitas įstaigas. Švietimas stovi jei ne pirmoj, tai antroj vietoj. Mokyklų iš vokiečių visoj Lietuvoj gauta 1.500, mokytojų - apie 2.000. Mokykla dar netinkamai išplėsta ir savivaldos mokytojų dar neapmoka, todėl Ministerių Kabinetas nutarė kiekvienam mokytojui išmokėti tam tikras sumas. Mokyklos bus maždaug vienodos, valdžios šelpiamos, bei prižiūrimos. Tautybių mokyklas globos atskiros tautybės.

Krašto organizavimo reikalu Krikščionių Demokratų, Pažangos, Nepar-

tinių grupės ir Gudų frakcijos patiekia, ir 106 balsais priima sekančią rezoliuciją:

„II Lietuvos Konferencija, išklausiusi pranešimo apie šalies organizavimą, pareiškia:

1) reikalinga nustatyti savivaldybės organų kompetenciją;
2) reikalinga nustatyti santykius ir susinešimą apskričių su Centrale Valdžia;
3) reikalinga kovoti griežtai su spekuliacija ir degtindariais netik vietų, bet ir Centro Valdžiai;
4) kuoveikiausiai reikalinga organizuoti paštas;
5) reikalinga užginti išvežimą iš Lietuvos produktų į užsienius;
6) nustatyti valsčių ir apskričių ribas;
7) uždrausti svaiginančių gėrimų pardavinėjimą;
8) apsaugoti miškus;
9) organizuoti karo nuostolių apskaitymą;
10) įvesti privalomą pradedamąjį mokymą dovanai;
11) aprūpinti maistu pavargėlius ir bedarbius;
12) panaikinti vietines valdymo organizacijas, nepripažįstančias L. Vyriausybės."

Bendrųjų dėsnių Steigiamajam Susirinkimui šaukti aptarimas.

Teisingumo Ministeris Leonas savo pranešime apie pasiruošimus Kuriamajam Seimui šaukti pažymi, kad pirmoj eilėj reikalinga nustatyti krašto ribas, kas ir kaip turi rinkti. Rinkimams pravesti reikalinga turėti tam tikras įstatymo kelių nustatytas įstaigas ir turi būti sutvarkyti savivaldybių organai ir teismai. Dėl priekaišto, kad teisėjai skiriami o ne renkami, paaiškina, kad neesant savivaldybinių organų nebuvo kam rinkti ir teko skirti.

Laiko taupymo sumetimais frakcijoms nuo platesnių diskusijų susilaikius, kr. d. frakcijos vardu Tučkus išneša sekančią rezoliuciją:

„Antroji Lietuvos Konferencija, susirinkusi sausio 16 dieną 1919 metų, apsvarsčiusi Kuriamojo Seimo reikalus, nutaria:

1. Kad Lietuvos V. Taryba ir L. Vyriausybė neatidėliojant turi imtis prirengiamojo prie Kuriamojo Seimo darbo.
2. Kad Kuriamasis Seimas būtų sušauktas lygiu, slaptu, tiesiu, visuotinu balsavimu proporcionale sistema.
3. Rinkimuose aktyvią ir pasyvią balsavimo teisę turi turėti visi Lietuvos piliečiai be lyties, tikybos, tautos skirtumo, kam sukako 20 metų.
4. Įstatymai Kuriamajam Seimui turi būti išleisti laikinosios Konstitucijos dėsniais.
5. Šaukiant Lietuvos Kuriamąjį Seimą turi būti laisvė spaudos, agitacijos ir žodžio.
6. Kuriamojo Seimo vieta turi būti Vilnius."

Kr. d. fr. rezoliuciją balsų dauguma priėmus, pereinama prie -

Bendrųjų Žemės reformos dėsnių nustatymo.

Žemės ūkio ir Valstybės Turto Ministeris Tūbelis savo pranešime pažymi, kad šiuo klausimu jau buvo išsitarta 1905 m. Lietuvių Seime Vilniuje. Mūsų krašte šio klausimo išsprendimu laukia beveik ketvirta gyventojų dalis. Dvarų, valdžios, majoratų, vienuolynų, bažnyčių žemių

yra apie 4 mil. deš. Taip kad paskirsčius tarp žemės reikalaujančių gautų po 14 ir daugiau deš. Bet žymi dalis yra miškai, kurių naikinti negalima, nes mūsų sąlygose, kad išgyventi, miškų turim turėti bent 25 % viso žemės ploto. Atėmę iš esamos žemės miškus, darbui netinkamas žemes, tai darbui tinkamos žemės, skaitant šeimą 4-5 žmones, tektų tik nuo 4 iki 6 deš. Gi, kad tinkamai žeme aprūpinti reikia duoti mažiausia 10 deš., tuo tarpu kai tinkamiausi ūkiai yra tarp 20 ir 100 deš. Tad visų žeme aprūpinti negalima. Žemės reforma turi būti daroma išeinant iš to principo, kad mažesni žemės plotai yra našesni.

Šiam klausimui rišti yra sudaryta tam tikra Žemės Reformos komisija, kuri renka visą medžiagą. Kadangi šis klausimas palies viso krašto gyventojus, todėl jį nustatyti turi Kuriamasis Seimas. Šiandien apie jį kalbėti ir nuspręsti negalima - reikia ligi Kuriamojo Seimo palikti taip, kaip yra.

Žemės Reformos Komisijos sekretorius A. Rimka padaro platesnį pranešimą.

- Žemės reformą vykdant noroms nenoroms reikia atsižvelgti į visų ar bent daugumos žmonių norus. Reformai įvykdinti reikalinga lėšų ir jas būtinai reikia gauti. Vieni gaudami žemės džiaugsis, o kiti, kam reiks mokėti išlaidas arba kam ta reforma pakenks pramonėje bei ūkio produktų gamyboje, pyks ir priešinsis. Žemės reformos komisija turi statistinius duomenis apie visą Kauno, Suvalkų be Augustavo, Vilniaus be Dysnos ir Vileikos apskričius, pakraščius Kuršo ir Gardino guberniją. Beveik pusę žemių turi patys ją dirbantieji. Valdžios žemes daugiausia sudaro miškai. Reikės palikti žemės dar įvairioms kultūros įstaigoms. Taip, kad reformai vykdyti, paėmus visas ligi 100 deš. ūkių žemes, viena šeimyna gautų pusketvirtos. Taip rišdami klausimą, sudarytume smulkiųjų mažažemių armiją ligi 200 tūkst. šeimų. Miškai per karą maždaug 1/5 sumažėjo. Bet pagal dabartinius apskaičiavimus dar sudaro 15-17 % Lietuvos žemės ploto. Jei visus ūkius sumažinti ligi 20 dešimtinių, tai žemės padaugėtų dar 1 mil. dešimtinių. Žemės mažiau 10 dešimt. skirti negalima, taip kad žemės reiktų apie 3 mil. dešimtinių. Jeigu visus ūkius sumažinti ligi 20 dešimt., o kitus reikalingus žemės aprūpinti ligi 10 dešimt., tai vis tik žemės nepakaktų. Vienas matininkas per metus gali išparceliuoti nedaugiau 2.000 dešimt. Išmatuoti 1 mil. dešimtinių reiktų 500 žmonių. Be to, ūkiui sutvarkyti reikia ir agronomų. Mes gi matininkų turime apie 50. Tai viena. Antra, žemei išmatuoti neturime reikalingu inteligentinių pajėgų. Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gub. žemės dvarininkų skolos siekia 250 mil. rublių. Visa žemės reforma kainuotų apie 500 mil. aukso rublių. Lietuvoj gi į metus prieš karą mokesčių surinkdavo 50 mil. rub., taip, kad žemės reformai reiktų 10 metų rinkti mokesčius.

Tuojau dalindami žemes įneštume didžiausią suirutę ir netvarką, nes vieni gautų daug žemių, o kiti visai negautų. Padidėtų emigracija į Ameriką, o likusieji skurstų. Bet tai nereiškia, kad nereikia daryti žemės reformos. Iš Lietuvos kasmet išeidavo apie 20.000 lietuvių. Reikia pagalvoti kaip tas jėgas sulaikyti. Žemės reforma turi prisidėti prie šalies ūkio pakėlimo, o ta reforma, kuri tam priešinga, atmesti.

Žemės reformos komisija prie Žemės Ūkio Ministerijos ruošia Kuriamajam Seimui žemės reformos projektą.

Atsižvelgus į visą dalykų stovį turime imtis pagrindinių reformų. Pir-

masis būdas: duoti į nuosavybę, antras - vesti komunistinį ūkį, bet tam būdui Komisija nesurado įrodymų, kad jis būtų geresnis.

Beveik visoj Europoj ir pačioje Lietuvoje geriausias ūkis yra tas, kurį apdirba pati šeimyna. Dvarininkai veda kenksmingą politiką Lietuvai ir darbininkams. Duoti žemės visiems bežemiams ir mažažemiams nepakaktų. Tad žemės negavusiems reikia parūpinti žmonišką uždarbį. Žeme aprūpinti reikia sudaryti tam tikrą Fondą, į kurį tam tikromis sąlygomis įeis valdžios privatinių dvarų žemės. Žemes reikia duoti ar į nuomą, ar į nuosavybę, prie ko mūsų žmonės yra prisirišę. Reikia nustatyti žemės valdymo normą. Kultūros ūkiams ir dvarams turi būti daromos išimtys. Įsikurti gautoje žemėje reikia duoti paskolą. Žemės reformą pravesti normaliose apystovose reikės keliolikos metų. Reikia be to vesti dar sąmoningą prekybos, pramonės ir finansų politiką, kas sudarys tvirtą pamatą mūsų žmonių gerovei.

T r u k u s - kr. d. - pareiškia, kad prie žemės reformos einant tuo keliu, kaip pranešinėjo p. A. Rimka, mes negreit prie jos prieisime ir galime pasakyti mūsų žmonėms, kad jie žemės negaus, jeigu bus einama tuo keliu, kurį nurodė komisija. Tai panašu į tai, kaip kad gen. Kondratavičius kūrė armiją. Jis pirm kareivių kvietimo skaitė kiek reiks tepalo abozo ratams.. Mes neturime laukti, nes lenkai nori mūsų žemes kolonizuoti ir šitiems jų siekimams reikia užeiti už akių. Žemės reforma turi būti pravesta įstatymo keliu. Įstatymą turi išleisti Valstybės Taryba. Būtina, kad visi miškai pereitų valstybės nuosavybėn. Dvarai, kuriuos žemės reforma nepalies, turi būti valstybės kontroliuojami.

Krikščionių Demokratų frakcija patiekia sekančią rezoliuciją:

„Antroji Lietuvos Konferencija žinodama:

1) Kad didelė Lietuvos gyventojų dalis yra bežemiai ir mažažemiai,

2) kad tų bežemių ir medžiaginis būvis ypač dėl pasaulinio karo pasekmių yra labai vargingas,

3) kad toks žemės paskirstymas, koks dabar yra Lietuvoje, kenksmingas ekonominiam Lietuvos valstybės gyvenimui,

4) kad lenkai rimtai rengiasi pirma proga kolonizuoti Lietuvos dvarus lenkams atėjūnams, o mūsų bežemius ir mažažemius palikti tokiam pat vargingame padėjime, kokiam buvo ligi šioliai,

5) kad išvengti anarchijos, galinčios kilti dėl žemės klausimo nukėlimo tolimesniam laikui, nusistato, kad Lietuvoje būtinai neatidėliojant reikia pravesti valstybės įstatymo keliu žemės pertvarkymas tokiu būdu:

1) Lietuvos žemdirbiai bežemiai ir mažažemiai turi būti aprūpinti žeme.

2) Pirmoje vietoje duodama žemė tiems bežemiams ir mažažemiams, kurie savo noru eina į Lietuvos kariuomenę Tėvynės ginti.

3) Dėl gręsiančio darbo žmonių ir valstybės gerovės pavojaus reikia juos aprūpinti žeme. Tas darbas reikia pradėti dar prieš Kuriamąjį Seimą. Pirmoj vietoj dalintini majoratai, valstybės ir valstiečių banko žemės, bažnyčių žemės ir tie privatiniai dvarai, kurių savininkai negali jų pilnai ar dalinai apsėti. Valstybė tuo tarpu uoliai privalo rengtis prie kitų likusių dvarų parceliavimo.

P a s t a b a I. Neišdalinti dvarai imama į valstybės kontrolę.

P a s t a b a II. Reformuojant bažnyčių žemes reikia laikytis kanonų tei-

sių ir valstybės nustatytų bendrų rinktiniams valdytojams reformos taisyklių.

4) Žemės turi būti duodamos į nuosavybę.

5) Kitas žemės pertvarkymo sąlygas, kaip atlyginimo už imamas ir duodamas žemes ir kitas, nustato Kuriamasai Seimas.

6) Miškai ir vandenys turi pereiti į valtybės nuosavybę.

7) Paverstos valstiečių žemės dvarais turi būti sugrąžintos pirmiems jų savininkams.

8) Ligi Kuriamajam Seimui daromam žemės pertvarkymui išleidžia įstatymą V. Taryba, vykdo jį - L. Vyriausybė."

Kr. Dem. fr. rezoliuciją balsų dauguma priėmus ir nutarus Konferencijos vardu pasiųsti sveikinimus Mažajai Lietuvai, o Lietuvos Valstybės vardu Taikos Konferencijai - pereinama prie paskutinių darbų tvarkos punkto.

Valstybės Tarybos papildymas

Valstybės Tarybos vardu Šernas savo pranešime pažymi, kad Pirmoji Konferencija 1917 m. rugsėjo mėn. išrinko L. Tarybą iš 20 žmonių. Keliolika žmonių į V. Tarybą buvo kooptuota lietuvių ir nuo tautinių mažumų: gudų ir žydų. Iš Valstybės Tarybos dėl Uracho išėjo Kairys, Narutavičius, Vileišis ir Biržiška. Liko 18 senųjų narių ir 17 kooptuotų - viso 34 žmonės. Todėl Valstybės Tarybą papildyti Krašto atstovais ir prašo tai įvykdyti.

Tučkus - Kr. Demokratų frakcijos vardu pareiškęs, kad V. Taryboj nėra ūkininkų, amatininkų ir darbininkų atstovų, raštu įteikė sekantį pareiškimą:

„Liet. kr. dem. frakcija, pripažindama reikalą papildyti L. Valstybės Tarybą atstovais nuo darbininkų, amatininkų ir ūkininkų, siūlo iš savo tarpo šiuos tris kandidatus: 1) Kavaliūną, 2) Broką Liudviką ir Ivanauską Motiejų."

Lastouski - gudų frakcijos vardu, išreiškia norą, kad Konferencijos principialiai nutartų, kad į Valstybės Tarybą vieton dviejų išėjusių būtų darinkti trys, kuriuos išrinks Gudų Rada Gardine.

Bridžius - Tautos Pažangos ir Klimas - Santaros frakcijų vardu pasisako už 1 Tarybos papildymą ir Kr. dem. fr. pasiūlymą.

Jatulis - Nepartyvių grupės vardu pasisako už V. Tarybos papildymą ir išstato Šato ir Jakimavičiaus kandidatūras.

Krikščionių Dem. ir T. Pažangos frakcijoms pasisakius ir už nepartinių kandidatus - balsų dauguma V. Taryba papildoma:

1. Kavaliūnas, 2. Brokas L., 3. Ivanauskas M., 4. Šatas, 5. Jakimavičius ir vieton 2 išstojusių gudų, Gudų Rada Gardine gali atsiųsti 3.

Valstybės Tarybą papildžius Vidaus Reikalų Ministeris Vileišis pareiškia, jog Konferencijos buvo minima, kad jis yra V. Tarybos narys. Jis ilgai svyravo ar V. Taryboj likti ar iš jos išeiti. Tikėjo, kad šį klausimą išspręs Konferencija. Bet Konferencijoj atsakymo neradęs iš V. Tarybos sąstato išeina.

Tuo ir buvo baigta, šešias dienas užtrukusi II Lietuvos Valstybės Konferencija, kuri tik Krikščionių Demokratų Partijos dėka buvo pravesta, kurios dėka buvo padaryti Valstybės Organizacijai ir Krašto Atstatymui taip svarbūs nutarimai ir kurios dėka buvo sutramdyta Socialistų Liaudininkų Demokratų neaiškių tikslų destruktyvinė akcija, kurių principai, anot Petrušausko - „visada buvo kišeniuje".

KNYGOS

Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir P. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniaisiais viešojo gyvenimo klausimais. Spaudai paruošė ir įvedamąsias mintis parašė J. E. Vysk. Dr. V. Brizgys. „Lux" leidinys, 1949 m., 630 XXXI pusl. Kaina nepažymėta.

Leidiny patiekta lietuviškajai visuomenei didžiulis rinkinys, iš viso net 19 enciklikų paskutiniųjų popiežių, pradedant pop. Pijaus IX enciklika „Quanta cura" - apie svarbesniąsias gyvenamojo meto klaidas, ir 6 dabartinio pop. Pijaus XII kalbos. Kelios enciklikos paimtos iš žurnalo „Tiesos Kelias", o visos kitos, taip pat ir visos kalbos, yra dabar naujai išverstos. Vertė: kan. dr. P. Aleksa, kan. dr. F. Bartkus, kun. dr. M. Čyvas, kun. L. Gižinskas. T. L., kun. dr. V. Gronis, kun. dr. P. Jatulis, kun. dr. J. Maknys, kun. dr. P. Manelis, a. a. kun. dr. P. Petraitis, S. S., kun. A. Sabaliauskas, S. S.

Patiektos ne visos paskutiniųjų popiežių enciklikos, o tos, kurios liečia daugiau visuomeninio gyvenimo bei su juo glaudžiai susijusius ar jam grindžiamosios reikšmės turinčius klausimus. Pradedama pop. Pijaus IX enciklika apie gyvenamojo meto klaidas bei pop. Leono XIII enciklika apie laiko blogybes ir priemones joms pašalinti. Toliau paduodamas pop. Leono XIII enciklikos apie krikščioniška valstybės santvarką (Immortale Dei), apie pagrindines krikščionių piliečių pareigas, apie politinę valdžią, pop. Pijaus XII kalba apie tikrosios demokratijos pagrindus, pop. Leono XIII enciklika apie krikščioniškąją demokratiją (Graves de communi), apie socializmą, apie žmonių laisvę (kulto, žodžio ir spaudos, mokymo, sąžinės laisvė, politinė tolerancija), pop. Pijaus XI enciklika apie katalikiškąją akciją. Randame čia ir didžiąją pop. Leono XIII encikliką „Rerum novarum", tąją darbininkų Magna chartą, taip pat jos lyg tęsinį, jos po 40 m. patvirtintoją ir papildytoją - pop. Pijaus XI „Quadragesimo anno", taip pat ir dabartinio pop. Pijaus XII kalbą (1944) apie naują socialinę santvarką, rodančią, kad ir daugiau kaip 50 metų praėjus po „Rerum novarum" socialinio klausimo sprendimas skubiai ir gyvybingai reikalingas ir kad esminė soc. klausimo problema - proletariato pakėlimas.

Socialinėms problemoms kasdieniniam gyvenime spręsti, socialiniam teisingumui vykdyti tačiau reikia ne vien proto, o ypačiai meilės dvasios, širdies. Jos savo jautresne prigimtimi gali daug parodyti moteris ir dėlto pop. Pijus XII savo prieš kelis metus pasakytoj kalboj moterims (593-606 psl.) kviečia jas į socialinę veiklą, primindamas nepamiršti ir politinio gyvenimo, nes vienur, socialinėj srity, jos gali daug pagalbos nešti, daug žaiždų ir žaizdelių gydyti jose glūdinčiu švelniu motiniškumu, o kitur, politinėj srity - nešti taikos dvasią, gi visur - visa apimančią meilę.

Atsiminus gi, kad tikrasis ir neišsenkamas meilės šaltinis yra Dievuje, nes Dievas - meilė, apaštalo žodžiais tariant, suprantama bus, kokia reikšminga pop. Pijaus XI enciklika apie Kristaus taiką Kristaus karalystėje (Ubi arcano Dei), duota pasauliui po I pasaulinio karo, ir dabartinio pop. Pijaus XII kalba apie ištikimumą Kristaus mokslui ir krikščioniškąją taiką, duotą dabar, po antrojo pasaulinio karo, kada ir vėl naujos įtampos pavojingai bręsta. Primenamos praeities nelaimių priežastys ir įspėjama dabarčiai ir ateičiai, bet ar išgirs ir supras žmonės ir tautos, kad tikroji taika tarp paskirų žmonių ir ištisų tautų bei valstybių

pasiekiama tik tada, kai leidžiama Kristui viešpatauti savyje, tautoje, valstybėse, kai privačiam, tautiniam ir tarptautiniam gyvenime vykdomas dieviškasis meilės įstatymas. Ir veltui konferencijos, tuščios valstybės vyrų pastangos taikai įgyvendinti ir jai išlaikyti, jei norima ją grįsti ne Kristaus meilės įstatymu, o savais pakaitalais, savom išrastom kad ir labai, atrodytų, gudriom formulėm, kuriomis valstybės ar jų blokai nori pridengti savuosius egoistinius išskaičiavimus bei interesus kitų sąskaiton.

Kai nukrypimas nuo Kristaus įstatymo darėsi itin ryškus, kai žmonių valstybiškai organizuota jėga bei veikla nukreipiama net prieš Kristaus įstatymą, kad jį panaikintų ir jo vieton savąjį pastatytų, kurs tačiau esmėj žmogų nužmogina, popiežius Pijus XI rado būtina tarti aiškų ir tvirtą tiesos žodį, išleisti specialias enciklikas: apie bedieviškąjį komunizmą (Divini Redemptoris) ir prieš nacionalsocializmą (Mit brennender Sorge), kurios budino protus ir širdis ir budina, kas nėra tiesai apkurtę.

Visuomenės organizmo ląstelė - šeima. Norint todėl visuomenę, visuomeninį gyvenimą pagydyti bei pašalinti iš jo negeroves, tenka kreipti ypatingą dėmesį šeimai. Šeimos juk sudaro dabarties visuomenę, jos ateities visuomenės lopšys, naujųjų piliečių pirmoji mokytoja ir auklėtoja, o pirmasis mokslas giliai įstringa jaunoj ir imlioj sieloj. Laukti geros visuomenės, jei šeimoj įsimetusios negerovės, sunku. Šeimai todėl randame skirtas taip pat specialias enciklikas: pop. Leono XIII Arcanum divinae sapientiae ir pop. Pijaus XI Casti connubii, o taip pat atskirą encikliką apie krikščionišką jaunosios kartos auklėjimą - pop. Pijaus XI Divini illius magistri. Su pastarąja susipažintina tiek auklėjimo mokymo tiesioginiams veiksniams - tėvams, mokytojams, tiek švietimo tvarkytojams ar į švietimo darbą besirengiantiems. Jei E. Sprangeris kartą giliai nusiskundė, kad šių dienų mokslo jaunimui nieko daugiau nepatiekiama, kaip tik problemos, tai čia enciklikose ieškąs galės rasti šviesos ir tvirtos tiesos.

Kiek toliau, kaip iš pirmo žvilgsnio atrodytų, nuo vedamosios šio leidinio linijos, visuomeninio gyvenimo klausimų, yra dvi enciklikos: pop. Leono XIII apie Jėzų Kristų Atpirkėją ir dabartinio pop. Pijaus XII apie Jėzaus Kristaus mistinį kūną ir apie mūsų susivienijimą su Kristumi. Tačiau kaip tiktai sprendžiant visuomenines bei socialines problemas ir norint padėti dabarties žmogui, neretai tiesiog beviltiškai susipainiojusiam problematikoj ir neberandančiam iš problemų tamsumos kelio į šviesą, šiedvi enciklikos turi savo vietą ir gilią prasmę. Jos turi šių dienų žmogui, išrandančiam ir socialinėj srity daug problemų bet praradusiam po kojomis tvirtą pagrindą, grindžiamosios ir atbaigiamosios reikšmės. Grindžiamosios, nes Kristus, būdamas pati tiesa, duoda vienintėliai tikrą pagrindą visiems socialiniams klausimams spręsti; ir atbaigiamosios reikšmės, nes Kristus, vienintėlis žmonijos gelbėtojas, rodo visų laikų žmogui tikrąjį individualinės laimės ir visuomeninio gerbūvio šaltinį, rodo, kur yra galutinis bet kokio žmogaus darbo bei veikimo tikslas bei siektinoji aukščiausioji viršūnė. Taigi, norint tinkamai išspręsti šios dienos žmoniją varginančius visuomeninius klausimus, reikia nuoširdžiai pažinti Kristaus mokslą, dar daugiau - reikia tuo amžinuoju mokslu gyventi ir gyvenimą tvarkyti. O pažinti šįjį mokslą žmogus, jei tik nori, gali, nes nors šis mokslas amžinas, bet sykiu ir paprastas, kaip paprasta kiekviena tiesa. Žmogus, beje, anot Goethės, nustemba jo ilgai ieškotąją tiesą radęs tokią paprastą, bet nuo to tačiau tiesos vertė nemažėja.

Pagelbėti pažinti tiesai žmonių viešojo gyvenimo klausimais ir buvo siekta šiuo leidiniu. „Šiandien, sako vysk. V. Brizgys įvedamajam žody, visas pasaulis stato klausimą, kaip pertvarkyti žmonijos pažiūras ir gyvenimą. Mums šis klausimas taip pat turi rūpėti, kad nedarytume klaidų nei svetur būdami bei kitų kraštų gyvenimą sekdami ar jame ir patys dalyvaudami, nei atkurdami savo šalies laisvą gyvenimą, ko visi siekiame ir tikimės pasiekti. Kad palengvintume mūsų tautiečiams orientuotis įvairiuose šiandieninės žmonijos gyvenimo klausimuose, ryžomės juos supažindinti su Katalikų Bažnyčios mokslu šioje srityje, patiekdami bent paskutiniųjų Popiežių kai kurias Enciklikas ir kelias dabartinio šv. Tėvo Pijaus XII kalbas. Tai bus tik trumpa visos katalikų doktrinos ištrauka, tačiau tikimės ir ją būsiant naudingą mūsų tautiečių teisingai orientacijai". O kad Ekscelencijos viltys ir darbas pasiteisintų, reikia, kad šis leidinys, kokio mes ir būdami namie, Lietuvoj, neturėjom, galįs savo apimtim tarnauti tiesiog visuomeninio gyvenimo bei veikimo kodeksu, būtų kiekvieno lietuvio inteligento, nekalbant jau apie visuomeninio darbo besiimančius, bibliotekoj. Ir ne bibliotekai savo meniška išleidimo forma papuošti, o išstudijavimui leidiny liečiamų klausimų, nes visuomeniniai klausimai, ypačiai socialinis klausimas, šiandie nebėra kai kurių, o visų žmonių reikalas, visiems jis turi rūpėti bei visų pareiga prie jo tinkamo sutvarkymo prisidėti, nors ir kiekvienam savu būdu. Pareiga visiems, o juo labiau katalikų mokslo išpažinėjams, nes „dvasia ir pavyzdys Viešpaties, kurs atėjo ieškoti ir gelbėti to, kas buvo žuvę; meilės įsakymas ir, apskritai, socialinis pajautimas, kurs spinduliuoja iš Linksmosios Naujienos; praeitis Bažnyčios, įrodanti, kaip ji visuomet yra buvusi tvirčiausia ir nuolatinė atrama visoms gėrio ir taikos pajėgoms; pamokinimai ir paskatinimai Romos Popiežių, ypač pastarųjų dešimtmečių bėgyje, apie krikščionių elgesį sau panašiųjų, bendruomenės ir valstybės atžvilgiu, - visa tai skelbia tikinčiojo pareiga, pagal savo padėtį ir savo išgales, su atsidavimu ir drąsa, rūpintis klausimais, kuriuos iškankintas ir sujudintas pasaulis turi išrišti socialinio teisingumo srityje, o nemažiau ir tarptautinės teisės ir taikos dalykuose. Įsitikinęs krikščionis negali užsidaryti patogiam ar egoistiniam „izolacionizme", būdamas liudininku savo brolių nepritekliaus ir skurdo; girdėdamas ekonomiškai silpnųjų pagalbos maldavimus; pažindamas darbo klasių troškimus turėti normalesnes ir teisingesnes gyvenimo sąlygas; matydamas ekonominės santvarkos piktnaudojimus, kai pinigas statomas aukščiau socialinių pareigų ...", kalbėjo iš širdies į širdis bei protus per praėjusias Kūčias pop. Pijus XII (623 psl.). Ne užsimerkti tat gyvenamo meto bei visuomenės rūpesčiams ir negerovėms, o kiekvienam imtis darbo toms negerovėms mažinti ir gerbūviui kelti. O kad darbas būtų našus, reikia jo imtis sujungtom jėgom, nes vienybėje stiprybė. Katalikų vienybės reikalas enciklikose nuolat pabrėžiamas (plg. pop. Leono XIII encikliką Immortale Dei - 108 psl., Sap. Christianae - 150 t, 156 psl., Graves de communi - 226 psl., pop. Pijaus XI enc. Div. Redemptoris - 461 psl., pop. Pijaus XII kalboj - 612-13 psl). „Leistinas tinkamu būdu pareikštasai nuomonių skirtumas grynai politinių klausimų srityje", tačiau „kai vyksta kova dėl pačių svarbiausių dalykų, neturi būti paliekama vietos vidaus nesutarimams bei partijų aistroms. Bet visi turi siekti, sujungę mintis ir pastangas, visiems bendro tikslo, būtent - kad būtų apsaugota ir išlaikyta religija ir valstybė", sako pop. Leonas

XIII (Immortale Dei, 108 psl.). Asmeniniuos nesutarimuos bei partiniuos skirtingumuos turėtina tat galvoj, kad asmeniniai bei partijų interesai ir nusistatymai turi būti palenkti religijos ir valstybės gerovei. O kad tokia subordinacija galėtu praktiškam kasdieniniam gyvenime vykti, reikia ne savanaudiškumo, o aukos ir meilės dvasios, tiesos ir artimo meilės, taip pat nuoširdžios idealo meilės, kurio vardu kovojama. Tai, beje, paprasta, bet tačiau būtina ir išplaukia iš katalikybės esmės. Meilė ir teisingumas, stiprinami gyvo tikėjimo, yra laidas netik vienybės bei taikos, bet ir gerbūvio apskritai. „Mes primename, sako popiežius Pijus XII, visiems tiems, kurie didžiuojasi krikščionio kataliko vardu, dvigubai šventa pareiga, būtina dabartinei žmonių bendruomenės padėčiai pagerinti:

1) Nepajudinama ištikimybė tiesos palikimui, kurį Atpirkėjas atnešė į pasaulį.

2) Sąžiningas teisingumo ir meilės įsakymo vykdymas, kaip būtina sąlyga, kad žemėje triumfuotų socialinė tvarka, verta dieviškojo taikos Karaliaus“ (620 psl.). J. K.

Šimtametė Sukaktuvininkė

TOBULIAUSIAS POPIEŽIŲ MINTIES INTERPRETATORIUS

Amžinajame Mieste yra institucija, kuri be triukšmo daug gero daro, **tai - Tėvų Jėzuitų leidžiamas, išimtinai Popiežių mokslo skleidimui ir** ginybai pašvęstas dvimėnesinis žurnalas „Civilta cattolica".

Spaudos pasaulyje „Civilta cattolica" šiais metais turi privilegiją švęsti retą šventę: - šimtąją įsikūrimo sukaktį.

Laikraštis prieš laikraštį.

„Civilta cattolica" pradžią, gavo Pijaus IX pontifikate, kai savo popiežiavimo pradžioj jis pakvietė vyskupus per katalikišką spaudą ginti krikščionybės tiesas. Į šį pakvietimą iš krikščionių pusės buvo atsakyta skaitlinga periodika.

Italijoj, Jėzaus Ordino Tėvas Curci gavo Švento Tėvo aprobatą savo pažiūrai, kad teisybės labui, prieš visus krikščionybę puolančius laikraščius ir leidinius turi būti atsakyta tuo pačiu ginklu. Į laikraštį reikėjo atsakyti laikraščiu, į periodiką - periodika. Ir tuo metu, kai kai kurie iš jo konfratrų galvojo apie tarptautinio katalikų dienraščio įkūrimą ar apie lotynišką leidinį à la „Mémoires de Trévoux", Tėvas Curci, svajodamas apie dvimėnesinį aukštesnio išsilavinimo asmenims skirtą žurnalą, kuris, skleisdamas sveikas socialines doktrinas, gintų katalikų politinius ir religinius interesus prieš vis daugiau beaugantį radikalizmą. Šio projekto subrandinimui Tėvas Curci nukeliauja į Prancūziją.

Prieštaravimai ir pritarimai.

1849 m. lapkričio mėn. Tėvas Curci iš Prancūzijos sugrįžęs, ir savo galutinai išbaigtu projektu pasidalinęs su Jėzaus Ordino generolo pavaduotoju ir Kardinaline Komisija, kuri Pijui IX pabėgusiam į Neapolį, ėjo Pontifikalinės valdžios įgaliotinio pareigas - pritarimo nerado.

Tėvas Curci vilties nenustojo. Nuvyko į Neapolį ir savo pažiūras išdėstė Valstybės sekretoriaus pareigas einančiam Kardinolui, kuris jo projektams pilnai pritardamas, paruošė audienciją pas Pijų IX. Drąsaus ir toli reginčio jėzuito projektams Popiežius Pijus IX pilnai pritarė.

Šiuo reikalu Pijus IX turėjo pasikalbėjimą su Jėzaus Ordino Generolu Tėvu Roothaan'u, kuris prieš Tėvo Curci projektuojamą apaštalavimo formą - dėl jos naujoviškumo ir ypatingai dėl neiàvengiamų politinių susikirtimų - buvo griežtai nusistatęs. Tačiau, Pijus IX pasilikus prie savo pažūrų, paklusnusis vienuolis Tėvas Roothaan nusileido ir žurnalo leidimas buvo nutartas.

Tėvas Roothaan parkviesdamas stipriausius Jėzuitų Ordino Tėvus, sudarė sekančio sąstato redakcinę komandą: - Tėvus Bresciani iš Romos, Taparelli d'Azeglio iš Palermos, Oreglia iš Prancūzijos, Pianciani iš Amerikos ir prie jų iš Neapolio priskirtą Tėvą Liberatore.

Liko finansinis klausimas. 1250 dukatų Tėvui Curci spontaniškai davė

Didžioji Širdis - Pijus IX. 740 talerų paskolino Generolas. Likusius 600 talerių Tėvas Curci sudarė iš savo leidžiamų veikalų.

Prieš išleidžiant.

Pirmojo numerio išleidimui besirengiant visam pusiasalyje buvo suorganizuota plataus masto propoganda išplatinant 120 000 atsišaukimų ir 4000 publicistinių plakatų. Turint omenyj Italijos kultūrą ir gyventojų skaičių vidury praeito šimtmečio - buvo labai plati propaganda.

1849 m. balandžio 6 d· išėjusio pirmojo numerio pasisekimas toli peržengė visas viltis. Pirmoji 4200 egz. laida buvo perspausdinta 7 kartus. Tėvo Curci „Civilta cattolica" užsimojimą, matomai pats Dievas rėmė. Visa redakcija išgyveno džiaugsmingam Aleliuja prilygstantį sprogimą. Tiražas nuolat didėjo. Po trijų metų jis siekė 12.000, o paskutinaisiais metais - 16 000.

Iš kur tas pasisekimas?

Iš prieš katalikus nusistačiusios spaudos skaičiaus ir aršumo. Agnosticizmu ir antiklerikalizmu persisunkę „La Riforma de Lucques", „La Statuo" ir „L'Opinione de Turin", tik šiuos laikraščius išvardinant, tyčiodamiesi iš krikščioniškos doktrinos puolė Šventąjį Sostą. Šie puolimai šaukte šaukėsi energingo kovotojo įžeistai tiesai apginti. Italijos katalikai jautė reikalingumą tiesaus, gyvo, už jų bylą kovojančio organo. „Civilta cattolica šiuos reikalavimus sąžiningai pildė.

Prie naujojo žurnalo sekmės daug prisidėjo Bažnyčios priešų puolimas ir sarkazmas. Daugelis panoro su puolamu žurnalu susipažint ir sekt jo atsakymus.

Dar viena pasisekimo priežastis - Pijaus IX pasitikėjimas ir žuralo protegavimas. 1850 m. lapkričio mėn. perkėlus iš Neapolio į Romą - nuo to laiko „Civilta cattolica" buvo laikoma Romos balso išreiškėju ir tobulu Popiežiaus minčių interpretatorium." Ir ligi šių dienų tebelaikome autentišku Švento Sosto veidu.

Po antraste „Civilta cattolica" kaip obalsis stovėjo šie laicizmą provokuojantį žodžiai: „Beatus populus, cujus Deus est Dominus" - Laiminga tauta, kurios Viešpačiu yra Dievas.

Pirmoji Komanda.

Prie žurnalo įsikurdinimo labai daug prisidėjo redaktorių gabumai.

Ypatingai Tėvas Curci, žurnalo įkūrėjas ir pirmasis redaktorius, protingas ir brilijantinis polemikas, žurnalistas iš pašaukimo, jis reiškėsi karšta proza.

Jei Tėvas Curci laužydavo klaidas savo iškalbingumu. Tėvas Taparelli galutinai jas sunaikindavo savo dialektikos aštrumu ir ramumu. Kaip grynakraujis mintytojas, savo priešų tezes pastatydavo prieš nepermaldaujamą triuškinančią argumentaciją, kad kiek galėdami jo logikos vengė. Savo laiku jis buvo vadinamas „Tvirtapročiu". Tėvas Taparelli paliko mums į keletą kalbų išverstą ir neperseniai Paryžiuje perspausdintą „„Essai sur le droit naturel". Pijus IX šį veikalą vertindamas, rekomendavo studentams.

Tėvas Liberatore nedaug žemiau testovėjo už Tėvą Taparelli. Jo proza buvo ramesnė ir skaidresnė. Jis patiekdavo ilgai išmintytų minčių krištolinį aiškumą.

Didysis plunksnos viešpats, Tėvas Bresciani rūpinosi literatūros klausimais. Savo romanuose jis parodydavo praktiškas revoliucijos pasekmes. O vėliau atėjęs, Tėvas Fantoni, ilgus metus pasišventė ne taip pastebimam, bet skaitytojui labai vertinamam uždaviniui: „tų laikų kronika".

Kiekvienas „Civilta cattolica" numeris turi religinę kroniką - Vatikano reikalai ir politinę kroniką - Italijos reikalai, kurios pasižymi savo objektyvumu. Be to dar italų kalboj yra išleidžiama svarbiausi Popiežiaus dokumentai. „Civilta cattolica" rinkinys yra laikomas pirmos rūšies politine ir religine dokumentacija. Apgailestautinas yra vienas trūkumas, kurį turi dauguma Pusiasalio leidinių, tai - metų gale alfabetiniai sutvarkyto turinio. Šiuo ponai redaktoriai dar geriau pasitarnautų reikalui, kurį jie taip puikiai vysto.

Lyginant su savo broliais anapus Alpių,

pav. su „Etudes" ir „Stimmen der Zeit", „Civilta cattolica" stebina savo vieningumu. Savo skiltis paprastai rezervuoja tik savo redaktoriams, tuo tarpu, kad jos prancūziškieji ir vokiškieji broliai įsileidžia lygiai dvasiškius kaip ir pasauliečiuį. Iš to ir išplaukia „Civilta cattolica" gilus vienuodumas ir vieningumas.

Šis charakteris savo esmėje išplaukia iš ypatingos „Civilta cattolica" misijos. Ji nėra vien katalikiškos inspiracijos, bet pagal „Šv. Sosto norą įkurta, išimtinai Jam, šventų doktrinų apgynimui ir Bažnyčios teisių, sutvirtinimui tarnaujanti institucija."

Žurnalo redaktoriai, visi jėzuitai, sudaro atskirą, Pijaus IX kanoniškai pripražintą ir jo įpėdinių patvirtintą, bendruomenę, kuri sudaro Sv. Sosto normų ribose Popiežių reikalavimams skirta publicistų ekipa.

Todėl visai suprantama, kad „Civilta cattolica" negali, kaip kad „Etudes" ar „Stimmen der Zeit" mėginti naujus kelius. Ne ta yra jos paskirtis. Jos misija yra ginti Bažnyčios interesus ir nuolatos aiškinti, komentuoti ir įkalti Popiežiu skelbiamas tiesas.

Nuo Pijaus IX iki Pijaus XIII.

Ištikimasis Vatikano minties reiškėjas „Civilta cattolica" ištisą šimtmetį gyveno visais Popiežių vargais. Jis tarnavo Pijui IX, Leonui XIII, Pijui X, Benediktui XV, Pijui XI ir Pijui XII. Jis matė Pontifikalines Valstybes griūnant ir mažąją Vatikano valtybę kylant. Jis buvo liūdininku didelių religinių įvykių: Nekalto Prasidėjimo dogmos proklamavimo, Syllabus, Vatikano Konsiliumo, Leono XIII socialių enciklikų, amerikonizmo ir modernizmo pasmerkimo, tomizmo prisikėlimo, Misijų išvystymo; Bažnyčios gyvenimo prie Pijaus X, Katalikų Akcijos plėtotės prie Pijaus XI, Tarptautinio Bažnyčios pripažinimo prie Benedikto XV in Pijaus XII, norint atžymėt tik keletą žymesnių faktų.

Tomizmo restauracija.

Yra sritis kur, „Civilta cattolica" užsipelnė nepaprastus nuopelnus - už nepaprastai didelę paramą tomizmo atstatyme, kurį Pijus XI daugelį

kartų yra atžymėjęs, kad „tai buvo pats didžiausias Leono XII pontifikalinių aktų“ [1]).

Tėvai Taparelli, Liberatore, Calvetti paruošė dirvą Leono XIII Enciklikai „Aeterni Patris“, lygiai kaip savo laiku kitoj srity ir kitom proporcijom Ketteler, Manning, Mermillod ir „l'Union de Fribourg“ tiesė kelius Enciklikai, „Rerum novarum“. Šių vienuolių uždavinys nevisada buvo lengvas. Kai kuriais atvejais jie buvo priversti dėl savo konfratrų nusistatymo prieš tomizmą, veikti slaptai. Tėvas Taparelli slaptai išplatindavo sąsiuvinius su svarbiausiom Akviniečio tezėm. Tapęs Neapolio provincialu iš savo skolastikos jis padarė karštą tomizmo celę. 1854 m. Jėzaus Ordino visuotino suvažiavimo metu, „Civilta cattolica“ redaktoriai patiekė memoria, kad Šv. Tomo filosofijos studijos būtų įvestos jų Ordine. Jie labai vykusiai priminė, kad ir Šv. Ignacius savo vienuoliams buvo prirašęs angeliško Daktaro doktrinų mokslą. Jų postulatas buvo priimtas.

„Civilta cattolica“ prisirišimą prie Šv. Tomo pasveikino Pijus IX ir Leonas XIII. Leonas XIII 1890 m. vienam iš savo laiškų paskatino „Civilta cattolica“: „Tai ką Jūs su plačiu užsimojimu jau spontaniškai vykdot, norime, kad sekdami mūsų patarimus ir įsakymus su dar ryžtingesne nuotaika tęstumėt“. Šio laiško pasėkoje „Civilta cattolica“ atsidavimas Akviniečio doktrinai tapo „aukščiausiu įsakymu.

Šį ryžtingam romėnų žurnalui skirtą „La Liberté“ pagerbimą vainikuosime drąsiu linkėjimu: Teleidžia Dievas, kad ištikimasis ir tobuliausias Popiežių minties reiškėjas „Civilta cattolica“ žydėtų ir gyventų lygiai tiek pat ilgai, kaip ir ideja, kuriai jis buvo įkurtas ir dėl kurios jis ištisą šimtmetį kovojo ir kentėjo.

---

[1]) Leonui XIII iš tikrųjų yra garbė, kad atstatydamas meilę ir garbinimą angeliškajam Daktarui, ir vėl krikščioniškąją filosofiją atstatė į garbingą vietą. Giliai esame įsitikinę, kad tai buvo pats didžiausias iš visų Jo taip vertingų pasitarnavimų Bažnyčiai ir visuomenei, kuriuos jis laike savo ilgo pontifikavimo yra padaręs. Jei ir neturėtų kitų nuopelnų, šio vienintelio titulo pakaktų, kad būtų įamžintas Didžiojo Popiežiaus vardu. (Lettre Officiorum omnium, 1922. VIII. 1.)

Dr. V. K.

M. PEČKAUSKAITĖS „MERGAITĖS KELIAS"

Ją rašė motiniško rūpestingumo autorė. Per visą kūrinį raudona gija nutiestas pasiryžimas ištaisyti viską, kas jaunoj lietuvaitėj skamba disonansu. Ši knygelė privalėtų būti kiekvienos tremtinės lietuvės bibliotekoj, lygiai kaip maldų knygos. Ji reikalinga ir motinai ir dukrai. Ji tinka ir Lietuvos ir tremties gyvenimo sąlygoms, ir mūsų gražių tradicijų sukurtiems ir svetimų mokyklų, svetimų įtakų draskomiems židiniams.

Čia iškeltos mintys verčia moderniojo tempo varomą mūsų mergaičių jaunimą valandėlei sustoti ir pažvelgti į savo elgesį, į savo charakterį galutinio tikslo požiūriu, amžinybės akimis. Kas atydžiai ją perskaitys, ir dar ne vieną kartą, esu tikra, paims kitą gyvenimo kryptį, arba nuskaidrins esamąją.

Gal ne visi duotieji pavyzdžiai visiškai atitinka mūsų tremties gyvenimą. Jie paimti iš kito laikotarpio ir kitų apystovų. Bet jie nepaprastai tinka ir mūsų sąlygoms. Štai pavyzdžiui autorė bara moksleives už gėdinimąsi savo tėvų kaimiečių. Ar tas netinka mūsų sąlygoms? Juk mūsų moksleiviai, lanką svetimas mokyklas, jau šiandien pradeda gėdytis savo DP tėvų, kad jie nemadingai apsirengę, neužima tokių aukštų vietų, nekalba taip sklandžiai svetimąja mokyklos kalba ir t. t. Aš žinau tokių pavyzdžių. Gal būt, čia ir glūdi didžiausia mūsų jaunųjų emigrantų nutautėjimo priežastis. Į ją ypač reikia kreipti dėmesio. Iš pradžių gėdinasi savųjų, giminių, vėliau lietuviškųjų autoritetų, galop paneigia ir savąją kalbą. Namiškiai norėdami pigiai iš savo vaikų pramokti svetimosios kalbos pradeda taip pat namuose kalėti nelietuviškai ir patys nejausdami varo tautinio ardymo darbą. Šią padėtį gal geriausia pavaizduos M. Pečkauskaitės mintis: „Jei dabar nematote tėvų drebančių sukietėjusių rankų, nematysite paskui visos tautos drebančių sukietėjusių rankų."

Ypač nepatenkintas, tur būt, bus modernus jaunimas autorės paneigimu moderniųjų šokių. Bet ir čia autorė yra pažangi. Neseniai skaičiau viename prancūzų dienrašty, kad norima modernius šokius pakeisti gražiais senoviniais šokiais. Lietuviškas jaunimas turėtų taip pat apie tai pagalvoti. Juk šiandien mūsų jaunimo sueigose veik nebematome lietuviškų šokių ir žaidimų, o dainos vis daugiau moderniškos, svetimų muzikų motyvais. Ir čia reiktų atsinaujinti senove.

Dar noriu iškelti mintį, dėl kurios mūsų mergaičių veidukai labai susirauks. Autorė nusistačius prieš dažymąsi. Būtų idealas, jei mūsų dukros išlaikytų iš Lietuvos atsineštą stilių. Ir kas tai padarys, pasiryžščiau vadinti didvyrėmis. Bet daugelį, žinau, palenks svetimojo gyvenimo apystovos. Todėl aš labai nuoširdžiai patarčiau net ir moderniškuose drabužiuose, šukuosenose ir veido kosmetikoj išlaikyti lietuvišką kuklumą.

Visa sutraukus, tenka pabrėžti, kad lietuvaitė emigrantė vistiek kuriam krašte bebūtų ir vistiek kuria svetima kultūra besinaudotų, atras antrąją tėvynę tik bendraudama su katalikiškais arba krikščioniškais šeimų ir visuomeniniais židiniais šalia savųjų lietuviškųjų. Čia bus daugiau suprasti, o dažnai net paremti, jos religiniai ir tautiniai siekimai, čia greičiau ji atras gimininga mums dvasią ir gyvenimo stilių, kuris dvelkia iš M. Pečkauskaitės raštų. O pasisavinusi M. Pečkauskaitės „Mergaitės kely" atvaizduotą gyvenimo stilių, lietuvaitė bus maloniai priimta ir savųjų ir svetimųjų tarpe.

Dr. Ant. Ramūnas

MELAGINGAS LIUDIJIMAS

Vladas Šimaitis, Strafbarkeit der falschen uneidlichen Aussage nach dem deutschen und litauischen Strafrecht und de lege ferenda 1947.

Šį dr. Vlado Šimaičio disertacija, patiekta Tübingeno universiteto teisių bei ekonomijos mokslų fakultetui, užsitarnauja mūsų dėmesio tiek turinio tiek ir formos bei išdėstymo požvilgiu. Autorius tyrinėjimo objektu pasirinko vieną iš aktaliausių ir kartų, palyginti, mažai iki šiolei išnagrinėtų baudžiamosios teisės klausimų, būtent neteisingo, bepriesaikinio liudininko parodymo, vienu žodžiu melo, ir jo baustinumo problemą. Melo problema - gal dėl to, kad melo laikus šiandien gyvename? - domina nūdien valstybininkus, teisininkus, pedagogus, moralistus, sielų ganytojus, psichologus, sociologus. Įdomu yra pati melo kilmė bei jo šaknys, vienu žodžiu genetinė bei psichologinė melo pusė; melo žalingumu asmeniniame, juo labiau bendruomeniniame gyvenime niekas neabejos. Jis rautinas iš šaknų visur - pavienių asmenų ir įvairių bendruomeninių grupių vienetų bei veiksnių sugyvenime; santykiuose vyro ir žmonos, sužieduotinio ir sužieduotinės, tėvų ir vaikų, mokytojų ir mokinių, valdžios ir pavaldiniu, darbdavio ir darbininko, lygiai kaip ir santykiuose įvairių partijų, luomų, profesinių grupių, turtų etc; melas yra ardomoji, griaunamoji, nuodijamoji jėga, parausianti asmenybinio ir socialinio bei bendruomeninio gyvenimo pagrindus, todėl pilnai suprantama, kodėl kiekvienos valstybės bei tautos įstatymdavystė, siekianti pastatyti valstybės gyvenimą ant tvirtų neiškli-binamų fundamentų, neišleido iš akių ir juo labiau ateityje negalės išleisti iš akių šio žalingo visuomeninio veiksnio. Bet čia ir iškyla klausimas: kur priemonės bei kriteriumai melo tikrumui nustatyti? Kame gali būti rasta tvirta garantija, kuria remdamiesi galėtume būti tikri, kad tai yra melas, o ne tiesa, arba atvirkščiai, ir tai dar turint galvoje tokį svarbų atvejį kaip kad liudininko parodymą teisme? Gal tokia pakankama priemonė ir garantija tiesai nuo melo, melui nuo tiesos atskirti yra religinė priesaika? Kaip į jį reikia žiūrėti ir ją vertinti teisininko požiūriu? Dar yra kitas sunkesnis klausimas, tai: kokiomis priemonėmis reikia su melu kovoti? Kaip melą ir jo šaknis pašalint? Įstatymdavystė atsiduria prieš labai sunkų klausimą kada paliečiamas baudžiamosios teisės pats centrinis punktas: bausmės bei grasymo bausme klausimas. Jau senovės teisinė išmintis skelbė: Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur, vadinasi, baudžiamoj teisėj pagrindinį vaidmenį turi vaidinti preventyvinis momentas: bausmė tiktai tada bus protingai panaudota ir galės būti psichologiškai veiksminga, jeigu bus baudžiama ne dėl to, kad buvo nusikalsta (praeities jau nebesugrąžinsi), bet dėl to, kad ateityje nebūtų nusikalstama. Šitas visas mūsų čia tik labai trumpai paliestas, kompleksas klausimų, kylančių iš vienos ir vis tos pačios problemos, būtent melo problemos, parodo, kodėl dr. Vlado Šimaičio disertacija turinio požvilgiu yra aktuali ir tikrai yra verta nuoširdaus susidomėjimo. Reikia manyti, kad po tuos visus klausimus, kuriuos autoriu iškelia ir išnarplioja, stengdamasis patiekti nagrinėjamojo dalyko pilną vaizdą ir suglausti į vieningą visumą, nepraeis tylom visi tie, kuriems tiesioginiai

rūpės mūsų teisinės kultūros puoselėjimas bei pažanga. Pats darbas, nors dėl nelemtų karo bei tremties sąlygų yra rašytas svetimam krašte ir svetima kalba, yra pašvęstas Lietuvai. Autorius pabrėžia (8 pusl.), kad jis, pasiėmęs melagingo, ne po priesaika duoto liudininko parėdymo teisme klausimą, nori kartu patiekti dalyko projektą mūsų ateities baudžiamajam kodeksui.

Bet dr. Vlado Šimaičio darbas yra įdomus ne tik turinio, bet ir formos, atseit metodologiniu, požvilgiu. Dalykui išdėstyti autorius yra pasirinkęs lyginamąjį metodą, sugretindamas vokiečių baudžiamąją teisę iš antros pusės, žinoma, kiek tatai pats nagrinėjamas klausimas reikalauja ir kiek darbo ribos leidžia. Šitokiu keliu einant, buvo ne vien tik į patį dalyko nagrinėjimą įneštas naujas formalinis momentas, bet ir kartu pasiektas dar vienas labai svarbus laimėjimas: autorius paliečia istorinins mūsų teisinės kultūros šaltinius, kurie, deja, Europai bei pasauliui iki šiolei labai mažai težinomi arba net visai nežinomi, bet kurie turėtų būti vieną kartą žinomi. Autorius sąmoningai ir turi galvoje šį uždavinį, nes teisinės kultūros srityje Lietuva tikrai yra išvarusi didelį istorinį barą: Lietuvos teisinė sąranga, kurios, kaip žinome, fundamentus sudarė 1529 m. išleistas Lietuvos Statutas, buvo tobuliausia to meto Europoje; tuo metu, kada visa Europa skendo religinų bei pasaulėžiūrinių karų gaisruose, Lietuva buvo tarsi koks užuovėjos kraštas, kur sau ramiausiai galėjo gyventi šalia vienas kito įvairių religinių, pasaulėžiūrinių įsitikinimų ir įvairių tautybių žmonės.

Dr. Vlado Šimaičio disertacija susideda iš trijų pagrindinių dalių. Pirmoje dalyje (9-50 pusl.) dalykas nušviečiamas daugiau istorinėj šviesoje, drauge iškeliant ir išryškinant vokiečių ir lietuvių baudžiamosios teisės skirtumus bei esminius bruožus, kiek tai liečia melagingą paliudijimo klausimą. Antroje dalyje (51-85 pusl.) yra nagrinėjamos priemonės bei garantijos, leidžiančios nustatyti tiesą bei atskirti melą nuo tiesos, tiesą nuo melo, čia iš esmės paliečiamas tiek religinės tiek ir civilinės priesaikos ir jų veiksmingumo klausimas, ypač turint galvoje laicistinės valstybės atsiradimą moderniais laikais. Trečioje dalyje (85-122 p.) klausimas yra nagrinėjamas jau iš specifinės, praktiškai teisinės pusės. Čia yra liečiamas melagingo, bepriesaikinio paliudijimo klausimas jau atskirais atvejais kaip tai: melagingas parodymas liudininko, kaltintojo, kaltinamojo, eksperto, vertėjo, mažamečio, senio ir t. t. ir t. t. Teisininkui praktikui ši dalis bus bene pati įdomiausia.

Gale disertacijos patiekiamos tezės, praktiškos gairės, praktiški projektai bei pasiūlymai, kas sudaro ne tik patį darbo vaisių, bet jau ir tiesioginį įnašą į būsimąjį Lietuvos baudžiamąjį Statutą.

G.M.Z.F.O.
Visa No 2566/DV
de la Direktion de l'Education Publique.
Autorisation No 2.297
de la Direktion de l'Information.

Druck: Buchdruckerei Schwertschlag Fellbach 12. 49. 1000

LEIDYKLOS LUX LEIDINIAI

1. **Naujasis Testamentas,** vertė Dr. Juozapas Skvireckas, Kauno Arkivyskupas Metropolitas, IV laida, 1947 m., XXII - 620 psl., 10×14,5 cm.

   „Kiekvienas, kurs ieško gyvenimui jėgos ir direktyvų, ima į rankas Šv. Raštą, nes čia randama tai, ko nerandama kitose knygose: naujas žvilgsnis į žmogų, į jo gyvenimo prasmę, naujas žvilgsnis į visatą, nurodant kaip viskas trykšta iš Dievo ir vėl į Dievą grįžta.“ (Vysk. Dr. V. Padolskis).

2. **Paskutiniųjų Popiežių Enciklikų ir P. Pijaus XII Kalbų Rinkinys,** svarbesniaisiais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais, spaudai paruošė Vysk. Dr. V. Brizgys, Kauno Vyskupas Aukzilijaras, 1949 m., XXXII - 632 psl., 14,5×21 cm.

   „Žmonija gal dar niekad nebuvo pasijutusi taip aiškiai suklydusi, kaip mūsų laikais. Religinės, filosofinės, politinės, visuomeninės klaidos šimtų milijonų žmonių gyvenimą padarė nebepakeliamą. Šiandie visas pasaulis stato klausimą, kaip pertvarkyti žmonijos pažiūras ir gyvenimą. Kad palengvintume mūsų tautiečiams orientuotis įvairiuose šiandieninės žmonijos gyvenimo klausimuose, ryžomės juos supažindinti su Katalikų Bažnyčios mokslu šioje srityje.“ (Vysk. Dr. V. Brizgys).

3. **Būk Mums Malonus,** kan. Dr. F. Bartkus, sekmadienių bei šventadienių šv. mišios ir lietuvių katalikų dažniausiai vartojamos maldos bei giesmės, 1948 m., XXXII - 413 psl., 10,5×14,5 cm.

   Geriausias būdas dalyvauti šv. mišiose yra jungtis su kunigu, kurs jas laiko, sekant jo veiksmus, kalbant tas pačias, kaip jis, maldas.

4. **Psalmių Knyga,** naujasis lotyniškas tekstas ir Dr. J. Skvirecko, Kauno Arkivyskupo Metropolito vertimas su plačiais p a a i š k i n i m a i s, 1949 m., XXX - 522 psl., 11,5×16 5 cm.

   Šalia lietuviško psalmių vertimo čia dedama šv. Tėvo Pijaus XII 1945 m. paskelbtas ir užgirtas naujas psalmyno vertimas lotynų kalbon, parūpintas Popiežiaus Biblinio Instituto profesorių iš originalinio ebraiško teksto. Vertimas visais atžvilgiais prašoka senąjį vadinamosios lotyniškos Vulgatos vertimą. Psalmių prasmė naujame vertime yra žymiai paryškėjusi.

5. **Psalmių Knyga,** naujasis Dr. J. Skvirecko, Kauno Arkivyskupo Metropolito vertimas su trumpu psalmių turiniu, be l o t y n i š k o teksto, 1949 m., XX - 224 psl., 10,3×15,5 cm.

   „Nepalankios aplinkybės paveikė, kad mes, Lietuvos katalikai, gana toli esame atsilikę nuo tinkamo pasinaudojimo psalmėmis mūsų religiniame gyvenime. Trokštame, kad psalmynas pasidarytų viena mylimiausių lietuvių knygų, kad lietuviai turėtų progos kuo dažniausiai psalmėmis naudotis savo tikėjimui sustiprinti, Dievui šlovinti ir savo išganymui siekti.“ (Arkiv. J. Skvireckas). „Tavo žodis yra žiburys mano kojoms ir šviesa mano takui.“ (Ps. 118, 105).

6. **Krikščioniškosios Dorovės Mokslas,** dr. St. Gruodis, S. J., II laida, 1947 m., 176 psl., 11×16,5 cm.

   Šioje knygoje, visiem suprantamu būdu, yra išdėstyta krikščioniško gyvenimo dorovės dėsniai.

Alp(LKA) 1745
1949, Nr.2/3

7. **Trumpa Pasauliečių Dogmatika,** P. Leon vo
dimo vertė dr. M. Ražaitis, 1947 m., 160 ps
Šia knyga supažindinama su visomis katal
vynios šios knygos laidos rodo, kaip ji katal
mėgiama.

8. **Krikščioniškoji Demokratija,** M. Krupavičius, 1948 m., 164 psl., 11×17,5 cm.
Šioje knygoje, žymusis mūsų politikas, pasiremdamas popiežių enciklikomis, plačiai nagrinėja krikščioniškosios demokratijos mokslą ir katalikų visuomenines pareigas.
„Krikščionybė atnaujino pasaulio veidą. Ji davė visoms gyvenimo sritims naują kryptį ir naują turinį. Naują turinį davė ir toms formoms, kurias pasisavino iš stabmeldystės. Ir demokratija, iš krikščionybės mokyklos išėjusi, suskambėjo kitokiais balsais ir plačiu meilės glėbiu apglėbė visą žmoniją be išimties." (M. Krupavičius).

9. **Krikščioniškieji Valstybinio Gyvenimo Dėsniai,** Kard. Aug. Hlond, vertė G. Taučius, 1948 m., 46 psl., 11×17,5 cm.
Tai labai svarus ir drąsus žodis apie krikščioniškuosius valstybinio gyvenimo dėsnius, kuriame Kardinolas nurodo ir dabarties nelaimių priežastį: „Įsibrovė velnias į tautų politiką. Perbraukė dieviškąją mintį. Tiesą pridengė. Apjuokino etiką. Politinę sąžinę suvėlė. Į gyvąjį valstybės organizmą įvedė prieštaravimų ir nesutikimų. Savo idealą - respubliką - demoną įgyvendino bolševikijoj. Apmeluotą, nuo idealų atplėštą, apgautą žmoniją veda į katastrofas per revoliucinius žvengimus."

10. **Italijos Vaizdai,** A. Vaičiulaitis, 1949 m., 94 psl., 11×17,5 cm.
Šioje knygoje, nepaprastai gražiu stiliumi ir didžiu ilgesiu gimtam kraštui, aprašoma patirti įspūdžiai žymesnėse Italijos vietovėse.
„Aš noriu, kad tau varge, liūdesy, atsiskyrime padvelktų anie gaivūs pavasario vėjai, sklaistytų plaukus ir bent tai valandai primintų anas dienas, kuriose buvo pilna giedrių padangių, nepalaužiamų vilčių ir malonaus ilgesio savo žemei ir žmonėms, - bent vienai akimirkai sugrįžk į tuos laikus, kada mes buvome laisvės ir džiaugsmo vaikai." (A. Vaičiulaitis).

11. **Per Pasaulį Keliauja Žmogus,** rinktinė Bernardo Brazdžionio poezija, 1949 m., 448 psl., 10,5×14,5 cm.
„Ši rinktinė papildyta naujais, tremtyje gimusiais ir atskirose knygose (Svetimi Kalnai, Šiaurės Pašvaistė) pasirodžiusiais dalykais.
„Ir žūsta tauta kalėjimuos, ir eina mirties kolonos į šaltąjį Sibirą ir eina žmogus - lietuvis per pasaulį, ir tos kelionės galo dar nematyti... Tepasiekia ši knyga kiekvieną ir telydi iki tėvynės žemės, nešdama paguodą, keldama viltį ir ugdydama tikėjimą žmogaus širdies ir gimtosios žemės Prisikėlimu." (B. Brazdžionis).

12. **Šv. Rašto VI Tomas,** Apaštalų laiškai ir šv. Jono Apaštalo Apreiškimas, su lotynišku tekstu ir Dr. J. Skvirecko, Kauno Arkivyskupo Metropolito vertimu ir plačiais komentarais. (Spausdinama).

Kaina Vokietijoje: 2.50 DM

90.743.130